

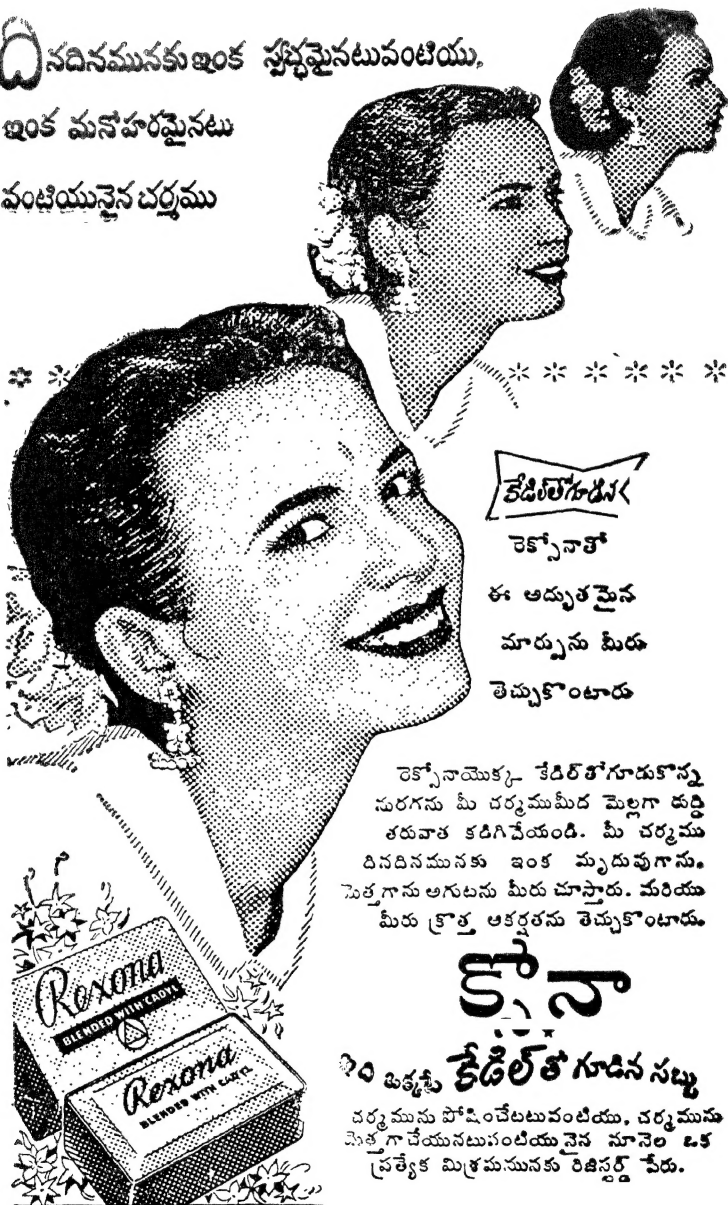
ଦିବ୍ୟ

1954

ପୃଷ୍ଠା ୧

దినదినమునకు ఇంక స్వచ్ఛమైనటువంటియు,
ఇంక మనోహరమైనటు
వంటియునైన చర్మము

కేడిల్ తో గుడిసే
రెక్సోనాతో
ఈ ఆద్యురమైన
మార్పును మీరు
తెచ్చుకొంటారు

రెక్సోనా యొక్క కేడిల్ తో గుడిసే సురగను మీ చర్మము మీద మెల్లిగా దుద్ది శరువార కడిగివేయండి. మీ చర్మము దినదినమునకు ఇంక మృదువుగాను, మెత్తగాను అగుటను మీరు చూస్తారు. మరియు మీరు క్రొత్త ఆకర్షణను తెచ్చుకొంటారు.

రెక్సోనా
ది పిశ్చపే కేడిల్ తో గుడిసే సబ్బు
చర్మమును పోషించేటటువంటియు, చర్మమును మెత్తగా చేయునటువంటియునైన మానెల ఒక ప్రత్యేక మిశ్రమమునకు రిజిస్టర్డ్ చేరు.

R.P. 123-50 TL

రెక్సోనా ప్రాధికారిక రిమిడియేషన్ శరణు ఇంటియూల్ శయ్యురచేయండివది

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు :

శివలెంక శంభుప్రసాద్

అక్టోబరు 1954

సంపుటము 31 :

: సంచిక 10

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమ

అక్టోబరు 1954

పూజ—బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు	301
తుమ్మెద—‘బాలకృష్ణ’	303
గుఱ్ఱాల గోపి రెడ్డి—‘రామ్ చంద్’	313
వి ప్రార్థన—బి. వి. సింగరాచార్యగారు	318
మన ప్రాజెక్టులు- జి. కృష్ణగారు	319
బాటసారి—‘హర్ష వర్ధన్’	324
జాహ్నవి—‘శంషిల’	325
శృంగారరసము—పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	336
అందనిలోతులు—యన్. ఆర్. నందిగారు	341
యక్షగానములు—కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు	353
ఊరుభంగము (భానకృతి)—అనువాదకులు : మల్లాది సూర్య నారాయణశాస్త్రిగారు	359
హిందీ సాహిత్యము : ప్రాచీన యుగము—అయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు	369
కవిగారితల : (జర్మన్ కథ)—అనువాదకులు: వి. యన్. శర్మగారు	373
తెలుగుచోళరాజులు—కొత్త భావయ్యచౌదరిగారు	381
సంజడీపాలు—అనిసెట్టి అప్పారావుగారు	384
కలసూరగంప—	395
గ్రంథ విమర్శనము—	399

ప్రివర్ణ చిత్రము : గంగిరెడ్డు—శ్రీ జె. సుల్తానాలీగారు

ఆంధ్ర ప

మా ప్రచురణలు

ఆంధ్రపత్రిక సచ్చిత వారపత్రికద్వారా ఆంధ్ర ప్రజానీకమునకు
పరిచయము గలిగిన యీ ప్రచురణలు మావద్ద
చిల్లరగాను, తోకుగాను దొరకును.

రాజూపేద	(మార్క్ ట్యేస్)	2-0-0
టామ్సాయర్	(")	2-0-0
హకల్ బెరీపిన్	(")	2-0-0
విచిత్రవృత్తి	(")	2-0-0
కాంచనద్వీపం		1-8-0

పై బదిలీకి అనువాదం: సంఘాది రామమోహనరావు

అమ్మాయికథ 1-0-0

(లూయీ కెరోల్) అనువాదం : వి. డి. ప్రసాదరావు

కొంట్ ఆఫ్ మాంట్ క్రిస్టో (అలెగ్జాండర్ డ్యూమా)

(రెండుభాగములు) ఒక్కొక్క భాగము 3-8-0

అనువాదం : సూరంపూడి సీతారామ్

డాన్ క్విక్సెట్ మూలం : పెరివాన్ బెజ్ 2-0-0

(అనువాదం) విశ్వాత్మల నరసింహమూర్తి

రెండు మహానగరాలు (తెన్నేటి సూరి) 3-0-0

ఆత్మకథ రెండుభాగములు (మహాత్మాగాంధీ)

ఒక్కొక్క భాగం 5-0-0

శ్రీమద్భగవద్గీత (కా. నాగేశ్వరరావువంతులు) 4-0-0

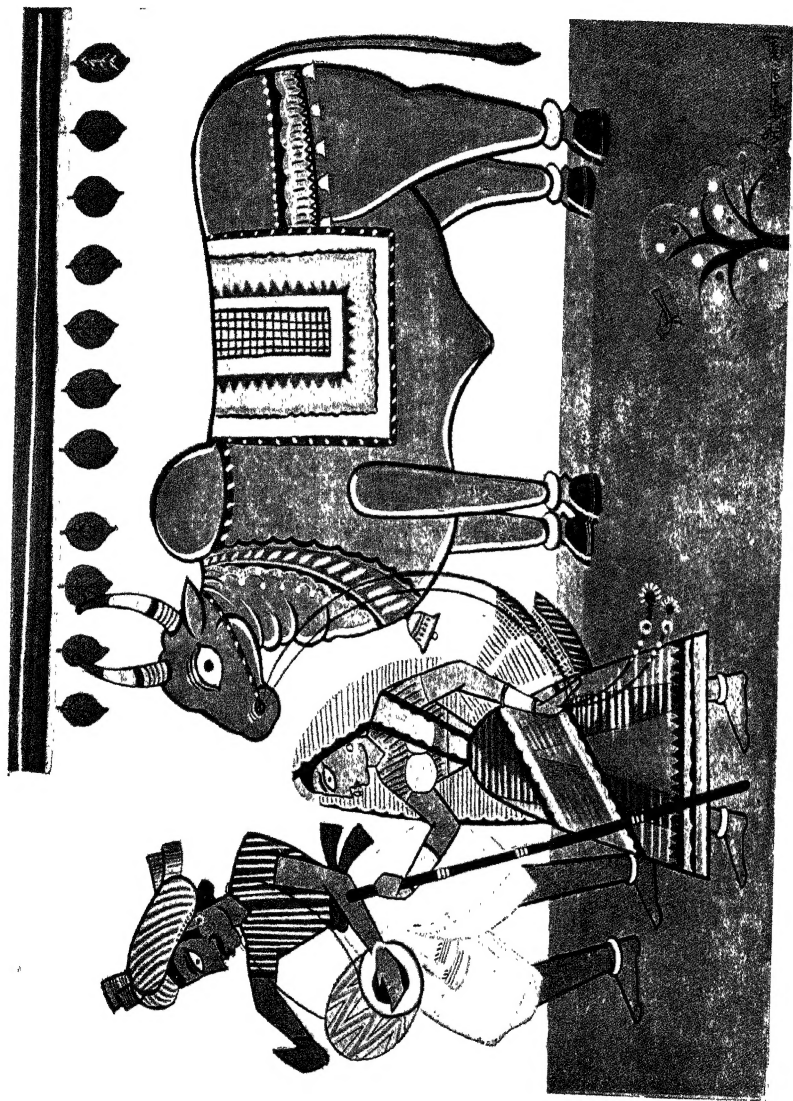
ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర 2-0-0

శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము

ఉద్యోగపర్యము 1-0-0

బసవపురాణము (పొల్కురికి సోమనాథకవి) 4-0-0

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మదరాసు 1.

గంగిరెడ్డి
 శ్రీకృష్ణయ్య : ప. పుస్తకాలాశ్రయి

జ య
అశ్వయుజము

భారతి

సంపుటము 31
సంచిక 10

* పూజ *

శ్రీ బంలుసు వేంకటేశ్వరులు

ప్రసేతుస్థా శీతపర్వత సమస్తా శాంతరాశంబులన్
శ్రీ సర్వేశ్వరి ! పెక్కుచామములతో నేవెందు రత్యంత వాం
చా సంసిద్ధికి భారతీయులు కృపా సర్వస్వమా నిన్ను న
త్యాగిని గరుణించుచుండువుగదమ్మా ! నీవు కాత్యాయినీ !

పరమానందముతోడ భక్తి నిను నంబా ! యన్న నామంబుతో
వరణీయంబుగఁ గొల్పుచుండి శుభముల్ వర్ధిల్ల శ్రద్ధాత్ములీ
శ్వరి ! కాశ్మీరజనుల్ మహాత్మనములన్ సంతృప్తి నల్పంగ న
త్యగరా వార్నిధి వారిఁ దేల్పదవుగా కల్యాణి ! శ్రీ శాంభవీ !

కొమరుగ నీవదాబ్జములు ఘూర్జరవాసులు కొల్పుచుండ్రు నీ
యమలిన సత్కృపామృతము నందలి మక్కువఁజేసి హింగుళా
సుమహిత నామముగ్ధులయి చొక్కుదురమ్మ ! త్వదీయసేవలన్
భ్రమలు నశించు; భాగ్యములు పండును నీదుకటాక్ష దృష్టులన్

కల్యాణాత్మక దివ్యరూప వగుటన్ కల్యాణి యన్ పేరు సా
కల్యం జౌనటు కాన్యకుబ్జజులు నిన్ గల్యాణకాంక్షాత్ములై
కల్యాణీ! కడుఁ బ్రస్తుతించెదరు; త్వత్కారుణ్య సంపాదనా
మూల్యం బెయ్యది భక్తిగాక కరుణాంభోరాశి; నారాయణీ!

దక్కను భూ ప్రజల్ నిను ముదంబునఁ గొల్పెద రంబికాఖ్యచే
మిక్కిలి ప్రీతి చెంది యుపమింపఁగరాని కటాక్షవీక్షణన్
జొక్కఁగఁ జేసి సంపదలు చుట్టిన చూఱఁగ నిచ్చుచుండు పెం
పెక్కిన నీకటాక్షమున కెయ్యది సాటి? జగత్కుటుంబిన్!

ఉమ యను ముద్దుపేర నిను నొప్పుగఁ గొల్చి సమ స వాంఛ లం
తముఁ గనుదాఁకఁ గాంతురఁట తత్పరులై మిథిలాపురీ ప్రజల్
విమల మనస్కులై నిను వివేకముతోఁ గొలువంగ నెట్టి లో
పము కలుగున్ త్వదీయు లగు భక్తుల కెన్నఁటికైన? భార్గవీ!

దుర్గానామముతో స్తుతించి నిను నాంధ్రుల్ వంగ దేశీయు లో
భర్గప్రాణసఖ! భజించెదరు; సంభావించి నీభక్త న
ద్వర్గంబున్ గృహచూచుచుండు వది యబ్రంబానె? తల్లీ! భవ
నాగ్ధం బెన్నఁడు భక్తరక్షణ కళానందాధ్వమేగా! సతి!

ఇతరుల్ నిన్ను “మహేశ్వరీ!” యనుచు “గారీ!” యంచు “కాత్యాయనీ!”
“సతి!” “నారాయణి!” “మోహినీ!” యని యశేషంబైన నామాళితోఁ
గృతపుణ్యుల్ బహుభంగులం గొలువ భక్తిన్ శక్తి యుక్తిన్ గృహ
వ్రతసంపన్నులు ప్రోతువెల్లరిని శర్వప్రాణ దేహార్థమా!

అమ్మా! తావక సత్కటాక్షమున కత్యంతంబు సత్సాస్త్రిలన్
మమ్ముం జేయఁగదమ్మ! ఏలుకొనుమమ్మా! మమ్ము నీ బిడ్డలన్.
కొమ్మా! తావక పాదపూజలును నీకున్ భ నందించు డెం
దమ్ముల్ పూలును పండ్లు దేవి! కృప మోదమ్మంది కాత్యాయనీ!

నాటిక:

* తుమ్మెద *

‘బాలకృష్ణ’

:పాత్రలు:

గిరిజ : బి. ఏ. చదువుకుంది.

నిర్మల : గిరిజ స్నేహితురాలు. బి. ఏ.

గిరిజతల్లి : కొంచెం పూర్వకాలపు మనిషి.

శారద : ప్రసాదరావుగారి భార్య.

★ ★ ఒకగది; గదిలో—ఒక పడకకుర్చీ, సోఫా, డ్రాయరు—డ్రాయరుమీద అలారం గడియారం, చుట్టూ ఫాటోలు వగైరా; పడకకుర్చీలో రెండు జడల అమ్మాయి కూర్చుని వుంటుంది. కొద్దిగా పువ్వులు పొద్దుట పెట్టుకున్నవి, కొద్దిగా నలిగివుంటుంది చీర ప్రొద్దుట కట్టుకుని ఉండటంవల్ల. ఒకచేతిని గాజులు వ్రుండవు. ఆ చేతిని ‘వాచి’ ఉండి ఉండవలసింది అది ఏ బజారో బీవో అయివుంటే. కొద్దిగా ఊగుతూ నవల ఏదో చేత్తో పట్టుకుని చదువుతూవుంటుంది. ఈ అమ్మాయి పేరు గిరిజ. పడునెనిమిది వందొమ్మిది ఏళ్లు ఉంటాయి, ముఖాన పాడరు బాగానే వ్రుంటుంది. తొంబూలం నములుతూ వ్రుంటుంది. ★ ★

గిరిజ : (చదువుతోంది) అసలు కొందరు ఈ విధంగానే అవకాశాలు చేజార్చుకుని తరువాత విచారిస్తారు. అవకాశాలు ఆస్తమానూ రావు. ఏదో నలుగురూ అనుకుంటారని ఒదిగి, బూజుపట్టిన సంఘపు నీకుల జాబితా చూసి తమ జీవితాల్ని పాడుచేసుకుంటారు యిటువంటి వ్యక్తులు. తన సుఖానికి అడ్డురానంతవరకు యితరులకు సహాయం చెయ్యాలి. తన తన సుఖానికి యితరు లడ్డంవస్తూంటే, తన

సుఖంతోసం వారికి బాధకలిగించినా హృదయం పశ్చాత్తాపపడవలసిన ఆవసరం లేదు...

[నవల చదువుతూవుండగా గిరిజతల్లి లోపలికి వస్తుంది; గిరిజ తల్లి—కొంచెం పూర్వకాలపు మనిషి. ఆ యింట్లో యీవిడ మాట అంతగా చెల్లక పోయినా, పోయిందేముందని సలహాలు మూత్రం యధాశక్తిగా యివ్వా నేవుంటుంది. తమలపాకులు ఈనెల తీమా వస్తుంది, నుదుట రూపాయంతబొట్టు.

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ఆంధ్రభాషాసాహితీ జరిపిన ఏకాంకిల పోటీలో
ద్వితీయ బహుమానము పొందిన నాటిక.

ఒక యానెసిని పడేస్తుంది. పడేసి కూతురంత దగ్ధాగా కాకపోయినా, కూర్చుంటుంది కొంచెం విక్రాంతి తీసుకుందుకు ఉద్యమించినట్టు]

త: అమ్మాయ్... నాన్న ఆఫీసుకు వెళ్ళారా...

గి: వెళ్ళారమ్మా... (నిశ్శబ్దం)

త: ఏమీ తోచటంలేదు... అల్లా నువ్వే చదువుకోవోలే కాస్త ఆకథ యేదో నాకూ చెప్పకూడదూ?...

కథకేం గాని నాన్న గారు అదో:

ఉన్నారేం యావాళ్ళ?

: ఏమోనమ్మా మీ ఆలోచనా ఉండడాలు నాకేం అర్థంకావు... ఇద్దరిమధ్యా చస్తున్నా సమాగానాలు చెప్పకోలేక...

గి: ఇప్పుడేమయిందో చెప్పమమ్మా...

త: ఏదో క్రొత్తగా అవాలా ఎప్పుడూ ఉన్న భాగోతమే కదమ్మా... అయినా నాగొడవెరిక్కావాలి నామాట ఎవరు పట్టించుకుంటారు... ఆయనకి చిలక్కి చెప్పినట్టు చెప్పాను, ఖాయిద్దగిర బ్రతికే ఆడదానికి బియ్యంలు ఎమ్మెలు ఎందుకంటే అని, వింటేనా...

గి: [తల్లిగోరణి వెర్రిగోరణి కింద కటి ఆనందిస్తూ వుంటుంది.]

త: ఈవిడి చిలకలాచేరి నాన్నా చదువుకుంటాను అనడం. తల్లి చదువుకో అమ్మా మనకేం వందమంది ఉన్నారు కనకనా, కొడుకువయినా కూతురు వయినా నువ్వే అనడం... (ఈసడింపుగా) అయింది ఎంబడం... తెలిసొచ్చింది... ఇప్పుడు చేతులు కాలిం తర్వాత ఆకులు పట్టుకుని ఏం లాభం? అనుభవిస్తున్నారు...

గి: ఇంతకీ ఏమంటావు...

త: మీ నాన్న గారు ఆచేత చేసింది... ఈచేత అనుభవిస్తున్నారు అంటాను...

గి: ఆ చేత్తో ఏం చేశారంటావు? ఈచేత్తో ఏం అనుభవిస్తున్నారుంటావు?...

త: ఆ చేత్తో గాలికిపోయే కొరివిని తెచ్చుకున్నారు..... యీ చేత్తో అనుభవిస్తున్నారు. నూ అమ్మాయి బియ్యం వెలిగిస్తోంది అని ఎగిరారు. ఇప్పుడు నూ అమ్మాయి పెళ్ళికొక్క యింట్లో కూర్చుంది అని విడుస్తున్నారు...

గి: అయితే నేను పెళ్ళిచేసుకోకుండా ఇంట్లో కూర్చోడం చాలా ప్రమాదకరమయిన విషయం అంటావు.

త: అట్టే ఎందు కవుతుంది యిదంతా సంస్కారం...

గి అయితే నీకుకూడ వచ్చేకాయి యీ మాటలు యిక నేం

త చాలే ఎంతాళి చేశావులే ఊరుకో.

నిన్ను గుండెమీద నివ్వాలా భరిస్తున్నాం నీకేం తెలుస్తుంది? నీ కళ్ళు లేమిటో నీ నేపీహితు లేమిటో నీ మైలేమిటో అంటే కాని నువ్వు యిల్లా యింట్లో వుండడం మాకంత బాధో నీకు తెలియబట్టేను.

గి: నే నెంట్లో ఉండడం బాధ అంటావు...

త: అక్షరాలా.

గి: అయితే వెళ్ళిపోతాను...

త: ఇంకా నయం. అటువంటి అప్రభంకపు మాట కలలోకూడా అనుకోకు. ఇల్లాగే నా తలెత్తుకు బతికేనీ...

గి: నే నేరూ మీరు నేరూ..... నేను మీ కీర్తికి మద్దతిచ్చేదాన్నీ అంటేగా...

త: ముమ్మాట్...

గి: అమ్మా తెలుసా తెలిదా...

త: ఏమిటి?

గి: శిశింలా చైత్యభాగముంటే వైద్యుడు ఆక్కడకు కొట్టిపడేస్తాడు. అల్లాగే నన్నూ బయటకు పొమ్మనండి...

త: ఇల్లా మొండివాదన చెయ్యకపోలే తీసుకు వచ్చిన సంబంధమేదో ఒకటి ఒప్పుకోరాదూ...

గి ఎందుకు?

త ఎందుకేమిటి నా తలకాయ. పెళ్ళిచేసుకుందుకు!

గి పెళ్ళైందుకు?

ఏదవను

ఏం నవ్వుతూ ఉండకూడదా...

[ఉడుకుమోతుతనంగా] ఇల్లా చెప్తేనే ఒళ్ళుమండేది. ఎంత తెలియనిదాన్నయినా పెద్దదాన్న నేనా సరసంగా మాట్లాడొద్దూ.

గి: అదేమిటమ్మా అల్లా అంటావు నువ్వంటే నాకంత గౌరవం అనుకున్నావు?...

త: [కొంచెం సంతోషించుకుంది]

గి: పెళ్ళిచేసుకోడం అంత ఆవసరమా అమ్మా.

కాదు మరీ.

ఎందుకు?

సుఖపడడం కోసం.

నువ్వు సుఖపడుతున్నావా...?

ఇందులో వున్న సుఖం యిందులో వుంది.

పెళ్ళిచేసుకోకుండా ఉండడంలో వున్న సుఖం పెళ్ళిచేసుకోకుండా ఉండడంలో వుంది.

త: ఇలా వితండ్లవాడన పెజ్జే నీకు చెప్పలే నమ్మా...

గి: అట్టే అదికాదు చెప్పమ్మా మరి...నాకా ముఖం అక్కరలేదు అంటున్నా...అటువంటప్పుడు నన్ను బలవంత పెట్టి ముఖ పెటపం చేసికి?

త: బియ్యం దరువుకుని నేన్నుకున్న తెలివి తేట లివేగా, అమ్మా తల్లి నీకు సమాధాన మెవరు చెప్ప గలరు...మీ నాన్న గారు వచ్చినతర్వాత ఆయన్నే అడుగు చెప్తారు ..

(చివాలన లేస్తుంది)

గి: అమ్మా అమ్మా నువ్వు లేచివెళ్ళావంటే నామీద ఒట్టే...[లేచివెళ్ళి బతిమాలి కూర్చో]

[తల్లి తిరిగి కూర్చుంటుంది]

గి: అమ్మా పోనే కానీ...ఒక బాధ ఏదన్నా ఉందనుకో దాన్ని పోగొట్టాలంటే అడేమిటో తెలియాలి కదూ...

గి. త: ఇది మరి చిత్రంగా వుంది బాధ విమిటో తెలియకుండా పోగొట్టడ మెలా...

గి: అయితే బాధనుగురించి తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం అంటావు.

గి. త: ఉం.

గి: ఇప్పుడు నేను పెళ్లి చేసుకోకపోతే మీకోం బాధ?

త: బాధ కాదుంటే తెలియనట్లు అడుగుతావు; ఈపాటికే అప్పుడే అమ్మలక్కలంతా బుగ్గలాడుదు కుంటున్నారు.

గి: వాళ్ళ బుగ్గలే బాధ పెడతాయి.

త: నీళ్ళకు వెళ్తాంటే ఆవిడ మాతులే అంటు న్నారు నిలుగురూ, అల్లా వేలెత్తి చూపించు కోడమా?...

గి: అయితే నీళ్ళకు వెళ్ళడం మానెయ్యి...

త: ఇది మరి అందం గావుంది...అయితే నీకు తోచిందే కానీ సంప్రదాయం కట్టుబాటు అటు వంటివి లేవు అంటావు...

గి: లేవన్న కానీ అవసరాన్నిబట్టి మారుతూ వుంటాయి అంటాను.

త: అన్నీ అవసరముండే చెప్తున్నామా... లోకంకోసం కొన్ని మనం చెయ్యాలి...

గి: నాకు లోకంతో సంబంధంలేదు. నేను అవసరముంటేనే చెప్తాను ఏ పనేనా...నాకు ఇప్పుడు అవసరం లేదు.

త: మరి నీ కవసరమొచ్చేరోజు వచ్చేసరికి ఎవరూ చేసుకోకపోతే?

గి: అసలు అవసరమే వుండదు...

త: పోనీ అల్లా అనుకున్నా పెళ్లి లోకం కోసం చేసుకోకతప్పదు.

గి: మళ్ళీ చెప్తున్నా నా కవసరం లేకుండా ఏపనీ చెయ్యనని.

త: అల్లాగా...మరి ఆ ముఖానికి స్నో, పౌడరు, నా ముఖం ఇవన్నీ అవసరం అనేనా నువ్వు రాస్తావుంట:

గి: అవును పరిశుభ్రంగా వుండేందుకు...

త: నీటుగా గోటుగా అందరకూ కవపడేం దుకు కాదన్నమాట.

గి: (అంతివరకూ తల్లిని ఉడికిస్తూ ఆనంది స్తూన్నా ఆవిడకు వచ్చిన ఈ క్రొత్త తెలివి తేటలకు ఆశ్చర్యపోతుంది. మరి సమాధానం దొరకక మొండి తనానికి దిగింది.)

గి: కాదు.

త: ఇంటిదగ్గర జిగుముఖంతో వుంటావు. వీధిలోకల్లెనప్పుడే కానీ ఇంట్లో నీటుగాఉండవసరం లేదా? పోనీ వాటిమాట వదులు...ముందుకు వెళ్ళా డేసుకునే రెండు జడలమాట.....చెడ్డ చిరాగ్గా వుండవూ?...

గి: (ఈమారు కోలుకుని తెలివి ఉపయోగి స్తోంది) అట్టే అవి నీకు చిరాకు కావచ్చు. నాకు సర్దా.....నాకు ఆనందాన్ని కలిగించేందుకు అవి అవసరం. అందుకు నేను వేసుకుంటాను.

త: కానియ్యి తల్లి నీ యిష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యి, పెద్దవాళ్ళు చెప్తే వినడం ఉందా ఏమి న్నానా...అయినా నేచెప్పిందొకకోణాన విన్నారు కనకనా ఈవారో వినటానికి. ఎల్లా జరిగేవి అల్లా జరు గుతాయి.

[ఇంకోక ఒంటి జడ అమ్మాయి తలుపు తోసు కుని ప్రవేశిస్తుంది. ఈమె పేరు నిర్మల. దగ్గర దగ్గర గిరిజ వయస్సే]

ని: [వనూనే] 'కంగ్రాటులేవమ్మ' గిరిజా! 'మనెస్' కాబోతున్నావుటగా. 'వేరీ గ్లాడ్.'

గి: [నోరు నొక్కుకుని తల్లిని చూపించి నైగ చేస్తుంది.]

ని: [తాళం వడ్డట్టు ఆగిపోతుంది]

త: విమలమ్మా ఏదో చెప్తూ ఆగిపోయావు.

గి: ఏమీ లేదు. 'మనెస్' కాబోతున్నావని సంతి పిస్తున్నాను అంటోంది.

త: మనెస్ కాబోవడ మంటే?

ని: పెళ్లి...

గి : [చురుగ్గా చూసి] పెళ్ళి చేసుకోకుండా వుండి వాళ్ళందరూ మంచిదారి చూపించేదాన్ని కాబోతున్నాను అని అంది.

త : అయితే నువ్వు పెళ్ళిచేసుకోవా ఏమిటమ్మా?

ని : తగ్గ సంబంధం దొరక్కగాని చేసుకోకేసుండీ?

త : అల్లా చెప్పమ్మా పెళ్ళిలు చేసుకోకుండా ఉద్యోగాలు చేసి ఊళ్ళెంతోలేమిటి? మా అమ్మాయికి కూడా చెప్పమ్మా...

ని : చేసుకోనంటేండా ఏమిటండీ?

త : ఆం. తనుప్రతిపక్షం నేటికి మాడేకాళ్ళట...

ని : ఏవో మొహమాటపడి అల్లా అనివుంటుంది. అదే యిదిగా తీసుకోకండి. చెసుకోకే ఏం చేస్తుంది?

గి : నిర్భూ!

త : నేనూ మొదట అల్లాగే అనుకున్నాను... అయిదారుగుర్ని తీసుకువచ్చి చూపించినా అచ్చే ఎక్కడా కొరుకుడుపడలేదు... ఇంక ఈ రుద్రసంఘం... మనోమనమాట కాని నిర్భూ... ఇంక చూచుకుందుకేనా ఎవరన్నా వస్తారటమ్మా?

గి : రాకపోతే బతుకుతాం...

ని : అక్కడికి నిజంగా చేసుకోవాలని లేనట్టు...

గి : ఏయే నిర్భూ!

ని : ఏమమ్మా ఏం పెళ్ళిచేసుకోక ఏం చేస్తా నేమిటి?

గి : ఎందుకు చేసుకోవాలి ఏమిటి?

ని : అవసరం కనుక.

గి : నీ కవసరం అయితే తక్షణం చేసుకో...

ని : నే సిద్ధమే మరి మానాన్న కట్నాలు యివ్వలేదు కనుక వచ్చిన సంబంధాలన్నీ తిరిగి పోతున్నాయి...

త : నీ కడుపు చల్లగా ఉన్నమాట అన్నావు... మా అమ్మాయి చూడు చేసుకుందుకు సిద్ధమయిన సంబంధాలు లిప్పిపంపించింది.

గి : [యివ్వకుండా కొంచెం ఉడుకుమోతుతనం] అమ్మా చాలు అయిందా ఉపన్యాసం ఇంకా ఏమన్నా ఉందా?

త : నేను ఏమొట్టాడినా అల్లాగే ఉంటుంది... అయినా ఎల్లకాలం పోషిస్తూ యల్లా ఉట్టికట్టుకు ఊరేగుతామా అనుభవిస్తావు.

గి : ఆమాటకొస్తే ఒకళ్ళు నన్ను పోషించక్కర లేదు... వెధవ పోషణకోసం ఆశించి అడ్డుమయిన వాళ్ళు చెప్పిందానికి నే తలవంచ నక్కరలేదు.

త : అవునే అన్నదానికల్లా ఊకొట్టబట్టి ఈవాల్కి మేము అడ్డుమయిన వాళ్ళలా కనపడుతున్నాము కదూ...

ని : ఏమమ్మా గిరిజా! పోషణకోసం ఉద్యోగం వెలిగిస్తావా? వీధిలో వెళ్ళావుంటే అంతా చూస్తూ వుంటారు నిన్ను విదో వాళ్ళకు హక్కు ఉన్నట్టు. మాస్టరమ్మరోయ్ అంటారు. క్రాడ్లు చేస్తావా... టైపిస్తుమిద అందరకీ హక్కు... పెళ్ళిచేసుకుంటే సమాన స్థానమిచ్చే భర్త కాని...

గి : నిర్భూ హద్దులు దాటుతున్నావ్.

త : హద్దులు దాటుతున్నట్టే వుంటుంది ఉండదు మరి... నీ వీధిలో పిక్కారకి తంచిన అన్న వాళ్ళు నీకు స్నేహితులు; మంచి చెప్పాచ్చేసరికి హద్దులు దాటటం... హద్దులు దాటనివ్వబట్టే నువ్వు ఎడ్డెమంటే తెడ్డెమంటూ తయారయ్యావు...

ని : పిన్నిగారూ ఊరికే అంటోంది కాని నిజంగా పెళ్ళి చేసుకోదనా మీ ఉద్దేశ్యం...

త : [ఉద్దేశం తగ్గింది... ఆశా] చేసుకుంటానని నీతో అందా అమ్మా?

ని : ఆ... ముహూర్తం యావాళా రేపా అని కాని చేసుకోకేం చేస్తుంది.

త : మరి ఎందరినీ తీసుకువచ్చినా ఒప్పోకదు..

ని : రహస్యమంతా అందులోనే వుంది...

గి : నిర్భూ నిన్ను నోరు ముయ్యమన్నాను...

ని : అవసరంలేదు... అవసరం ఉంటే కాని నేనేపని చెయ్యను... నీ కవసరమయితే నువ్వు మూసుకో...

గి : నువ్వు ముందు బైటకు పో... (ఉక్రోషం వచ్చేస్తుంది).

త : గిరిజా మర్యాద అట్లులే...

గి : [గంభీరంగా] అమ్మా...

త : నోర్మయ్...

గి : [ఇంక తన్ని తను సంభాషించుకోలేక లోపలికి పోతుంది.]

త : ఏమినుకోకమ్మా అల్లా అందని...

ని : అల్లా అనుకునేదాన్నయితే యల్లా మాట్లాడతానా...

త : ఏమిటమ్మా చెప్పబోయావు...

ని : ఇలావంటివి చెప్తే మీకు కొత్తగా కనిపించినా... అవేం కొత్తకావు, పెద్ద సాంప్రదాయానికి విరుద్ధమయినవి కావు... కొంచెం స్వతంత్రంగా ఆలోచించడం వచ్చింతర్వాత అల్లా అభిప్రాయపడడం కూడా సహజం...

త : నువ్వేదే ఏం అర్థం కావడంలేదు...

ని : మీ అమ్మాయి పెళ్ళి మీరు 'ఉ' అన్న మరుగుణంగానే జరుగుతుంది.

త : 'ఉ' అనక వద్దంటున్నామా? ఎన్ని విధాల చెప్తున్నా వివరాలేదు. గంటనూంచి వాడిస్తోంది. ఎందుకు చేసుకోవాలి పెళ్ళి? అంటుంది. ఎందుకని చెప్పేది నా ముఖం...

ని : ఊరికే వాదనకోసం కాని పెళ్ళి చేసుకోకుండా వుండాలని ఏ ఆదేశి అనుకుంటుంది. చదువు కోనివార్లయితే సిగ్గుపడి ఊరుకుంటారు. మీ అమ్మాయి ఏ., చదువుకుంది కనుక మిమ్మల్ని వేళ్ళాకోళ్ళం పట్టిద్దామని చూసింది.

త : అంతేనమా... ఆడదాని చదువు అమ్మని వేళ్ళాకోళ్ళం పంపేందుకే పనికివస్తుందంటే...

ని : బొత్తిగా అలా అనకండి... మీ అమ్మాయి ఒకతనిని ప్రేమించింది...

త : [ఉలిక్కిపడి] అదికూడానా... ఇక పూర్తయింది...

ని : అతన్ని మీరు ఒప్పకుంటే చేసుకుంటుంది...

త : పోనీ ప్రేమిస్తే ప్రేమించింది మనకులం వాడేనా? సాంప్రదాయమున్న కుటుంబమేనా?

ని : మనవాళ్ళే. మంచి సాంప్రదాయమే.

త : 'ట' అంటున్నావు. నీకు తెలియదా ఏమిటి?

ని : నేనంతగా ఎరగ ననుకోండి. మంచివాడని మీ అమ్మయే చెప్పింది. అది చెప్పేస్తానేమో అనే సిగ్గువల్ల అల్లా కోప్పడింది...

త : ఏమైనామూ ఈ ప్రేమవ్యవహారాలు... ఇక్కడికే పెళ్ళికి ఎవర్ని ఒప్పకోబట్టేదిని ఊరంతా పాక్కిపోయింది. ఇంక ప్రజల మొహాలు చూడక, నిలుపునా చావాల్సిందే...

ని : ఇందులో ఏం మీ రనుకున్నంత చెడ్డలేదు అంటే. ఆ మాటకొస్తే అసలు చెడ్డే లేదు. ఏదో చూసిన చచ్చినవాణ్ణి చేసుకోవడంలే అల్లా ప్రేమించి చేసుకోవడం చాలా మంచిది.

త : ఇది అందరికీ తెలిసిపోయిందేమిమూ...

ని : అక్కే ఎవరికీ తెలియదండి పిన్ని గారూ. తెలిసినా ఇదేమన్నా దొంగతనమా...

త : అందుకు కాదమ్మా... అది చేసుకుంటాను అంటే నా కవ్వంతర మేమంది. ఏ కారణం చేత నన్నా... భగవంతుడు రక్షించి ఆ పిల్లాడు ఒప్పుకోవాల్సి కాని... ఒప్పుకోకపోతే ఇంకా ఏమన్నా ఉందా? ఎవళ్ళేన్నా ఒప్పకుంటారా దీని చేసుకుండుకు ఈ విషయం పాక్కిలే...

బ్బె అలా ఎంగుకు జరుగుతుంటే, అతను ఒప్పుకునే ఉంటాడు.

త : ఏం పని చేస్తావుంటాడో...

ని : ఏమీ చెయ్యకు. ఆటల్లో మంచి పేరున్నవాడు. వాళ్ళకేం బాగా డబ్బు ఉంది. మహారాజులా కాలుమీద కాలేసుకుని కూర్చోవచ్చు. ఉద్యోగమేం ఖర్చు...

త : ఇంట్లో ఏంచేస్తోందో... ఇంకా కాకోపంలూ ఏదో అన్నాను కాని ఎప్పుడూ పల్లెత్తు మాట అని ఎరగను... [బిగ్గరగా] అమ్మయీ అమ్మయీ.

[లోపలినుంచి గిరిజ ఆ అని పలుకుతుంది]

ని : గిరిజా... ఇల్లా రావూ... గుమ్మంలోకి వస్తే ఇదేనా గౌరవిండుంటుంది...

గి : [గిరిజ ప్రవేశిస్తుంది. చెప్పిందేమో అని అనుమానం; కేకలు వేసుందని అనుమానినూ వస్తుంది]...

ని : పెళ్ళికూతురుకు స్వాగతం.

గి : [ఇంతముఖం చేసుకు కూర్చుంటుంది. సిగ్గు సిగ్గగా]

త : ఏమిమూ ఈ మాట మీ నాన్న గారితో అనకపోతే మానె నాతో చెప్పేందుకే? [లేచివచ్చి] నీ కసలు మేం కొడుంటామనే అనుమానం ఎందుకు వచ్చిందంట... మేం ఏంచేసినా నీ కుఖం కోసం కదా... ఎవరబ్బాయో ఏమిటో తబిసీయగా చెప్పమూ... మీ నాన్న గారితో చెప్తాను...

ని : ఆయన కోపపడతా రేమిటండీ?

త : ఇది మరి బాగుంది కోపం దేనికి? ఇందులో కోపపడవలసిందేమిందీ?

గి : [నిర్మలకంక ఓరగా చూస్తూ వుంటుంది]

ని : పోనీ మరొక పని చెయ్యకూడదండీ...

త : ఏమిటమ్మా...

ని : మామూలుగా వాకబువల్ల తెలిసినట్లు... ఫలానావోట ఫలానావాళ్ళ అబ్బాయి ఉన్నాట్ట వెలిరమ్మని పంపండి... మిగతా తంతు మామూలుగా జరుగుతుంది...

త : అవును అల్లాగే చేస్తానమ్మా...

ని : పిన్ని గారూ పెళ్ళికూతు రయినని మరి యిప్పుడే గుమ్మం దిగమందా మీ అమ్మాయి... ఇంక భర్తను చూసిందంటే మెడపట్టి గంటుతుంది...

గి : ఏయ్ నిర్మలా...

ని : ఏమిమూ గిరిజా...

గి : నోరుమూసుకో వాక్క...

ని : అవును మరి. శేషప్రార్థలు ఓ పిల్ల తల్లివి వివక్షపోతే ఎల్లా?

గి : నువ్వు బొత్తిగా అల్లరి పిల్లవయస్సుకు న్నావు...మీ నాన్నగారితో చెప్పి తొందరగా పెళ్లిచేయించాలి.

ని : ఏదో ఆమృతం ఉపకారం చేసివా నీ ధర్మమా అంటూ ఓ యింటిదాన్నవుతాను. ఆమృతం చేసి పెట్టాలి...మరి మీ అమ్మగారితో నేను సిఫారసు చేశానా మరి నీగురించి.

గి : చేశావులే రథన...

త : నిర్మలం చేసిందే. చేసిందింతా నువ్వు చేసి...

ని : మాకారా పిన్నిగారూ, ఎంత సుఖవుగా ఒక్కరినా పెద్దుండోను...మాచెడ్డ గడుసుదమ్మ మీ అమ్మాయి...నా కేమమ్మ నే పెళ్లి ఆయనతో చెప్పాస్తాను. చేసుకోకండి అన్నయ్యగారూ వట్టి గడు గ్గాంపిల్ల అని,

త : మరి చెప్పేందుకు ఆడను తెలుసా...

ని : ఇప్పుడు మీతో చెప్తుందిగా...

గి : (సిగ్గుసిగ్గుగా ఊరుకుంటుంది)

ని : అబ్బ అయ్యో...ఇదేం సిగ్గు...అలా లేదు చూలు లేదు...గుమ్మందగ్గర చేరు చెప్పేందుకు పడ్డంతే సిగ్గుపడుతున్నావు...

త : నేనుంటే సిగ్గుకామాను. నేనల్లా వేడతా లే మీ ప్నేహితురా భిద్దరూ మాట్లాడుకోండమ్మా...

ని : కూర్చుందురూ ఎందుకు చెప్పవో చూస్తాను...మనకేం నష్టం—చెప్పకపోలే... పెళ్లి చేసుకునేది తనా నేనా...

త : వస్తానమ్మా...కాఫీ పెట్టాలా మరి. (పెళ్లి పోతుంది.)

ని : ఇంక సిగ్గునటన చాల్లే...మీ అమ్మగారు లోపలికి వెళ్ళారుగా...

గి : నిజంగా నీవీద నాకు చాలా కోపం వచ్చింది.

ని : అలాగపో...అ...నే నిజంగా ఈమె కాఫీ అవతారం ఎల్లెందనుకున్నాను సుమా...

గి : ఎంత సులువుగా లేట్స్ రజేశావు! మా వాళ్ళకు చెప్పడం ఎలాగ అని కొట్టుకు చస్తున్నాను.

ని : మరి నాకు బహుమతి ఏమిస్తావు?

గి : మీ నాన్నగారికి సిఫారసుచేసి పెళ్లి తొందరగా చేయిస్తాను.

ని : మా నాన్నగారు ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉన్నారు. ఊరికేవచ్చే పెళ్లికొడుకెవరూ దొరకడం

లేదు. అందులోనూ మనం బి. ఏ., కనీసం బి. ఏ. వాడేనా కావాలి?...

గి : శేఖాకోశంగా విసిరిన మాటకి అంత యిదంతా పెందుకు నిర్మలా?

ని : నేనేదో బాధపడున్నాను అనుకున్నం దుకు చెప్పాలి. అసలు పరిస్థితి చెప్పాను. నీ రహస్యాలు నాకు చెప్పావు కనుక నీపల్లి దగ్గరపడేట్లు చూస్తున్నా...నువ్వు పెళ్లిచేసుకుంటున్నావంటే నాకు అనూయగావుంది గిరిజా. తోటివాళ్ళంతా కాపరాలు చేస్తూంటే నాకుమాత్రం పిల్లల తిల్లివయ చక్కటి పాపణ్ణి ఎత్తుకుందామని ఉండదు...?

గి : నిర్మలా మన మనసులోఉన్న దుఃఖాలను వెళ్ళవోసుకోడంపిల్ల లాభం ఏముంది చెప్ప...

ని : ఏమిటో తప్పి అంటే.

గి : మన స్త్రీజీవితాలే అల్లా ఉన్నాయి...

మనదికాని తప్పకోసం తీవ్రమైన సంఘర్షణలో మాడిపోడం.

ని : [హమూలు ధోరణికి మారిపోతూ] గిరిజ.. పెళ్లికూతురు...చాలా బాగుంటాడేమమ్మా మీ ఆయన...

గి : [నవ్వుతుంది.]

ని : నువ్వే ప్రేమించావంటే ఎల్లా ఉండాలి. కోలేరు పోసిపట్టు ముక్కు...ఎగు భుజంబులవాడు.. చక్కర వింటి...

గి : చాల్లే నేర్చుకుపోయావు...

ని : లేకపోలే [అనవ్యంగా ముఖం పెట్టి] యిల్లా ఉంటాడేమమ్మా మీ ఆయన...

గి : [పకపకా నవ్వుతుంది.]

ని : (నవ్వుతుంది.)

గి : } (ఇద్దరూ నవ్వుతూ వుంటారు.)

ని : }

[బయటనుంచి గిరిజగారూ! గిరిజగారూ! అని కేక. నిర్మలవెళ్లి తలుపు తీస్తుంది. నవ్యాతినవ్య కాక పోయినా ఒక మాదిగావున్న యువతి. అందంగా వుంటుంది. ఈమె చేరు కారద. ప్రసాదంగారి భార్య.]

తా : మీరేనా గిరిజగారంటే [ఆశ్చర్యంగా] నమస్కారం...

గి : [నాక్ తిన్నట్లయి] నమస్కారం కూర్చోండి...[లేచివెళ్లి] ఈమె నిర్మల మాక్లాస్ మేట్, బి. ఏ.

తా : నమస్కారం.

ని : [ప్రతి నమస్కారం చేసి] మీరు...

శా : గిరిజాగారికి తెలుసులెండి. మా యింటికి ఒకసారి వచ్చారు నా భర్తతో.

ని : [అప్రమత్తముగా మాట్లాడుచు] శా : గిరిజాగారికి మాతో ప్రత్యేకంగా మాట్లాడాలి...

ని : [కంఠం విమోచితముగా] ఇటు అటు మాట్లాడుచుంటుంది

ని : గిరిజా మీ అమ్మగారిని పలకరించి వస్తాను. ఏం చెప్పాను... ఒకటి కాఫీ అయితే ఏం బావుంటుంది చెప్పి టిఫిన్ తీసుకుందా...

ని : అబ్బలేదు నిర్మల! నువ్వు ఉండు...

ని : ఆహా! అప్పుడే వస్తా...

ని : [నవ్వునవ్వున] బోనలో ఉన్నట్లు చూస్తుంది. దీనిగా చూస్తుంది నిర్మలకేసి. నిర్మల అర్థం చేసుకోదు. వెళ్ళిపోతుంది

శా : మీ స్వదస్తూరితో ఉన్న ఉత్తరం చూశాను...

ని : దైర్ఘ్యం కూడదీసుకుంటూ వుంటుంది

శా : మీరు నిజంగా ఆయన్ను ప్రేమించారా...

ని : ఆ ప్రేమించాను...

శా : ఆయన వివాహితులని తెలుసుకున్నా... నా బ్రతుకేం చేద్దాను?

ని : నేను ప్రేమను అంగీకరించుని అప్రమత్తము అంటే...

శా : ఆయన హృదయం పాపము. ఆయన కాళ్ళా వెళ్ళి పడ్డాను. నా బ్రతుకేం చేస్తారని అడిగాను. సనేమిరా అన్నారు. మీరేనా ఆలోచించండి...

...నా పరిస్థితి చూడండి ఈ వయసులో నా భర్త నాకు కాకుండాపోతే నా గతేమవుతుంది? నా కష్టం మీరూ ఆడవారు కనుక మీరు తెలుస్తుంది...

ని : [చలనం లేకుండా కూర్చుంటుంది]

శా : మిమ్మల్ని బ్రతిమాలుకుంటున్నాను. ఇది చేతులు కావు కాళ్ళు. నా జీవితంలో విషం కలపకండి...

ని : [ఉన్నట్టుండి కోపంగా లేచి] ఛా ఆన వసరగా అరచు.

శా : అనవసరము... అరవడము... పిల్లకి చెబు గాటం ఎలకకు ప్రాణహాకట. నేను మీకేం అపకారం చేశాను. రక్షించడమే...

ని : [తల్లికి అందరూ తెలుస్తుందనే భయం ఆమెను కలిపిస్తుంది] ఛా నోర్మల్...

శా : [జీవితం కొలిక్కి వచ్చినప్పుడు ఎంత దైన్యానికయినా దిగివస్తారు—దీనిని దీనిగా] నా

పరిస్థితుల్లో మీరు ఉన్నారనుకోండి. ఇద్దరం ఆహారాన్ని. ఒక్కో కష్టాలు ఒక్కో కష్టాలు తెలుస్తాయి. జాగ్రత్తగా ఆలోచించడమే... ఇప్పుడు మీరు చేసే పనికి—ఫలితం అనుభవించేది నేను. ఇంక ఏం చెయ్యగలను. మిమ్మల్ని ఆయన చేసుకుంటే నువ్వూ గొయ్యో చూసుకోవాలి.

ని : తొందరగా చూసుకో నువ్వూ గొయ్యో. మా సుఖానికి అడ్డంకం. మాది అమరప్రేమ. ప్రేమ పరిపాలనకు ఇటువంటి అడ్డంకులు వస్తూనే వుంటాయి.

శా : [ముఖంలో నిరాశ నిస్పృహ]

ని : [గర్వంగా—తనదే గొప్పదాన్ని నే అహంతో—ఈ తమ ప్రేమ వ్యవహారంతో ఏదో ఘనకార్యం సాధిస్తున్నట్లు, ఆదర్శమూర్తులయినట్లు పోజు పెట్టి] ఇటువంటివి సరసు చేయక నాగిపోవడమే దివ్యప్రేమకు ఆదర్శం. రోమియో జూలియెట్, రైలా ఫ్రెన్సిస్ మాకు ఆదర్శమూర్తులు. ప్రేమ పూలబాటలో ముల్లలూ అడ్డంకం.

శా : ఆకాశంలో మామూలుగా వాటని. మీ పాదాలకింద నలిగిపోతున్న ఈ జీవాన్ని చూడండి. (కాళ్ళనిగిడ పడుతుంది) ఆజ్ఞాంతరీయా మిమ్మల్ని దైవంలా పూజించుకుంటాను. నన్ను కన్న నా తల్లి చనిపోయింది. ప్రాణంపోసే మిమ్మల్ని తల్లిగా చూసుకుంటాను. నా భర్తని నాకు దక్కిందండి...

ని : [కాళ్ళు వెనక్కి తీసుకుంటూ—హృదయం దిబ్బు చేసుకుని] నేను ప్రేమించాను. ఈ అపకారం చేశార్యకుంటే నేను యావజ్జీవం పశ్చాత్తాపపడవలసి వుంటుంది. ఏం లాభంలేదు. నా సుఖంకోసం నీకు కష్టంవచ్చినా నే తెల్పా చెయ్యను.

శా : [కోపంగా జీవన్మరణసమస్యను తేల్చే తీరును యి సమస్యను తెలింపు చెప్పండి. మూలనున్న పిల్లి దైర్ఘ్యం చేసి మీదకు దూకుతుంది] నా సుఖానికి అడ్డంకమే నన్ను నేనేం చెయ్యాలి!

ని : [సమాధానం కొరకదు] ఛా! ఛా! బయటికి. నా సుఖంకోసం నా యిష్టంవచ్చినట్టు నే చేసుకుంటాను...

శా : [చేపర్ వైట్ విసురుతుంది, అది గోడకు తగిలి పచ్చను అవుతుంది.]

ని : [కెవ్వుమని కేక వేస్తుంది.]

శా : [పూలతోటై ఎత్తి విసరబోతూ వుంటుంది]

[నిర్మల ప్రవేశించి శారదచెయ్యి పట్టుకుంటుంది.]

[శారద విడిపించుకుని చెబ్బలిన్న పులిలా చూస్తూ...తలుపు తోసుకుని వీధిలోకి పోతుంది—

గిరిజ తల్లి పెసరట్టు తయారు చేస్తున్న ఆవిడ అల్లాగే కేకవని అటకాడతో ప్రవేశిస్తుంది కంగారుగా. గిరిజ భయంతో కోపంతో మనుకుతూ లేరుకుంటూ వుంటుంది.]

త: ఏమిటమ్మా అది...

ని: అత్తే ఏమిలేదు ఎవరో ఒక పిచ్చిది...

త: ఎల్లా వచ్చిందమ్మా...

[గిరిజ, యింకా బొంకగిలికీ స్థితిలో లేదు.]

ని: ఇందాకా నే నుండగానే వచ్చింది. పెద్ద మనిషిలా ప్రవేశించి నేను బంటరిగా మాట్లాడాలంటే కావాలనుకుని లోపలకు వచ్చాను... ఎవరో ఏమన్నా గుర్తుఉందా గిరిజా పోలీసుకు రిపోర్టు చేద్దాం.

గి: అమ్మా... [అని తల్లివైపు తిరిగి వెక్కిరిస్తూ] ఏడుస్తూవుంటుంది లేన పరిస్థితి తలుచుకుని.]

త: అత్తే వుండు; మరి వెళ్లిపిల్ల వయిపోతూ ఉన్నా వేమిటి? [చెంపతో కళ్ళు తుడుస్తూ] మేమంతా ఉండగా ఇల్లా ఇదవుతావా... ముఖం తుడుచుకో... [చెంపతో తుడుస్తుంది, ముఖంనిండా తాంటూలపు, ఎరుపు అవుతుంది]

ని: గిరిజా ఛా! అదేమిటి ఆ యేడుపు నీన్న పిల్లలా? వెళ్లి ముఖం కడుక్కురా చెప్తాను...

[గిరిజ ఆవకాశం దొరికిందికదా అన్నట్లు వెంటనే వెళ్ళిపోతుంది]

త: ఏమిటమ్మా నిర్మలా యింతా... నా తల్లికే బాధవచ్చింది. ఆ పిచ్చినుండ ఎవతో దీనిమీదే పడాలా దాని కళ్ళు...

ని: పిచ్చిదికాదు పిన్ని గారూ ఆమాయకవుది. అంతా విన్నాను టూన వుండి. ఇంత వివేకం ఉన్న గిరిజ ఈ బొందలో ఎల్లా పడిందో అర్థం కావటం లేదు.

త: ఏం జరిగిందమ్మా...

ని: ఏమని చెప్పను... ఆ వచ్చి నావిడ భర్త నే గిరిజ ప్రేమించింది... ఆయన ఇప్పుడు ఆమెను వదిలి గిరిజను చేసుకుందుకు సిద్ధపడ్డాడు.

త: ఆ...

ని: ఆమె బ్రతిమాలినా... గిరిజ కఠినంగా ఉండిపోయింది... ఆమె ప్రాణాలకు తెగించి మాటలు వచ్చి చేతల్లోకి దిగింది.

త: సంప్రదాయం ఉన్న పిల్ల చెయ్యవలసిన పనేనా ఇది... రానీ చెప్తాను... చెధవ మధులూ వీరూ... వెళ్ళిళ్ళు చేసుకోమంటే చేసుకోక కాపరాలకు చిచ్చు పెట్టడమా... భయమా భక్తి లేక మరి

శేలేగిపోయింది పం ఆ పిల్ల బ్రతుకేమవుతుంది...

ని: పిన్ని గారూ... పాపం ఇప్పటికే గిరిజ కుమిలిపోతూ వుంటుంది... అభిమానంతో...

త: మానాభిమానాలు ఉన్న పనేనా యిది అని...

ని: గిరిజ నేను అంటే నన్ను చంపుకు తిన్నట్లే. నెమ్మదిగా నే చెప్పిదానా... మీరేమీ అనకండి... బ్రతిమాలుకుంటున్నాను

త: అత్తే తగని తలతిక్క. నువ్వు నెమ్మదిగా చెప్తే వింటుందా. కాస్తే మంటూములే అది ఆడిన ఆటకల్లా తందాన అని గంగిరెద్దులూ తయారుచేసిన ఆయన్నాటి... అది వినడమూ వినదు...

ని: మీరల్లా అనకండి. నే విడమర్చి చెప్తాగా...

మీరేమీ అనకండి.

త: ఏం లాభం లేదు... పాపం ఆ పిల్ల బ్రతుకేమయిపోతుంది...

ని: గిరిజకు అభిమానం జూస్తే, మీరేమన్నా అంటే మనకు కాకుండాపోతుంది.

త: (ఆ మాటతో కోపం దిగజారి స్వార్థం ప్రవేశించి) ఆ. ఒక్కగా ఒక్కపిల్ల, నెమ్మదిగా చెప్పి చూడమమ్మా... పెద్దతనంలో ఈ కష్టాలు చూడు. నెమ్మదిగా చెప్పి చూడమమ్మా... (కొంచెం పస్తాయించి... మళ్ళీ స్వార్థానికి సరితూగిన మానవత్వం ప్రవేశించి) ఏమయినా పిల్లమీద పిల్ల నివ్వడం జరగదు. ఇది శిలాక్షరంలాంటిది. ఎల్లాగో ఒకలాగ మనస్సు తిప్పవూ... ఈ విడమసంధి నా ప్రాణానికి వచ్చింది...

[గిరిజ జ్ఞాపకం వచ్చి... అట్టిలాన్ని శంకించి కంగారుగా] చూడమమ్మా గిరిజ యింకా రాలేదు... ఏ అసూయత్యం చెయ్యలేదుకదా...

[నిర్మల పరుగెత్తిపోతుంది. గుమ్మంలో గిరిజ ఎరురొతుంది]

ని: [గిరిజను పట్టుకుని] రా గిరిజా రా...

[గిరిజను తీసుకువచ్చి పడకపర్వీలో కూలవేస్తుంది. తల్లి ముఖం చూడలేక... లేక తన సిద్ధాంతాలు నెమరువేసుకుందుకో యిందాకటిసవల తీసి ముఖానికి అడ్డు పెట్టుకుంటుంది.]

త: అట్లు చూడిపోతూవుంటుంది వస్తా. [గది విడిచి వెళ్ళిపోతుంది]

ని: గిరిజా...

గి: [తృప్తకం చాటు ఉంచుకునే] ఉ...

ని: ఇందాకటి ఆవిడ ఎవరు గిరిజా?

గి: [హృదయం అర్థం చేసుకునే వ్యక్తియందు దీనావస్థలో హృదయం విప్పి చెప్పేయందు, ముందుగా వచ్చేది కన్నీరు...పుస్తకం పక్కకి పడేసి ఒక్కసారిగా సోఫాలో నిర్మలప్రక్కనవున్న స్థానానికి వస్తుంది— నిర్మల ఒక్కో ముఖం దాచుకుంటుంది దీనిగా చెక్కి చెక్కి ఏడుస్తూ] నిర్మలా!

ని: అంతా అర్థం అయింది గిరిజా...అల్పే చంటిపిల్లలా అడేమిటి..

గి: [ఇంకా ఏడుస్తూనే వుంటుంది]

ని: అంతే నేమిటి...ఇంత చదువూ సంస్కారమూ ఏ బూడెడలో పోకావు...లే...

గి: [బలవంతాన ముఖం ఎత్తుతుంది]

ని: ధైర్యం తెచ్చుకోవాలి...మనం నేర్చుకోవలసింది జీవితంలో కష్టాల్ని ధైర్యంగా ఎదుర్కోడం. ఒక సమస్యని రెండు కోణాల్నించి చూసి సారాంశం తెల్పుకోవాలి...

గి: [జాలి కొల్పేట్లు మాన్దావుంటుంది].

ని: ఇల్లా చూడు, నువ్వు ప్రేమించడం తప్పని ఎవరూ ఆనరు. ప్రేమపునాదిరాయిగా సంఘం నిర్మించబడాలి. నువ్వు యిప్పుడు చేయబోయేది నిరంజనంగా ఆలోచించి చూడు. నువ్వు ఒక వివాహితు! ప్రేమించి పెళ్లాడబోతున్నావు.

గి: మనసారా ప్రేమించాను నిర్మలా...

ని: సంఘపు కట్టుబాట్లు స్వర్గం నరకం నియమాలూ యిటువంటి బూజుపటిసవన్నీ వదిలేసినా...

గి: అజాతంగా శాశించే యీ సంఘం రేపు నా ప్రేమపూవు ఫలించక మోడయిపోలే నన్ను ఉద్దరిస్తుందా? నా సుఖాన్ని రెక్కచెయ్యని యీ సంఘానికి నేనెందుకు తల వంచాలి?

ని: అదే నేనూ అంటున్నాను. నువ్వు సంఘాన్ని రెక్కచెయ్యవద్దు.

గి: నా సుఖాన్ని ప్రతిఫలంలేనిదానికోసం నేనెందుకు త్యాగం చెయ్యాలి? నా సుఖాన్ని వదులుకుని యావజ్జీవితం కలలో కలువరింతల్లో బ్రతుకుతూ బలయిపోమన్న శాసించే అధికారం యీ సంఘానికేవల ఇచ్చారు?

ని: నిన్ను శాసించినా నువ్వు రెక్కచెయ్యవలసరంలేదు. వ్యక్తులు శుద్ధసిద్ధాంతాలకోసం బలవనక్కురలేదు. కాని...మానవులమైన మానం పుట్టినందుకు మనలో మానవత్వం చావనియ్యకూడదు కదూ. నీ సుఖంకోసం నువ్వు ఆయన్ను చేపట్టిలే

నీలాంటి వ్యక్తే నీ సాదాలక్రింద పడి నశించిపోతుంది మాకావా?

గి: ఇప్పుడు మానవత్వం అవీ యివీ ఆలోచించి నా ప్రేమకు నిష్పన్నుపెట్టుకున్నాను అనుకో... నా బ్రతుకుకు నిష్పన్నుపెట్టుకున్నావుగా...ఈ మానవత్వం ఈ త్యాగంవల్ల నాకు మిగిలేదేమిటి?...నా సుఖస్వప్నం చెడిపోయిన మనకదారి అంతేగా... నా హృదయం ఎబ్బదాహంతో దీటు వారి నశించడం అంతేగా...

ని: ఆనందము సుఖము అంటే ఇవే నంటావు...నన్ను కాదని నీకున్నావనే కట్టు. ఇంక నీకు సుఖమే వ్రాసిఉందని ఎందుకనుకోవాలి. ఏదో ప్రేమించా ననుకుంటున్నావు. వివాహితుణ్ణి ప్రేమించడమా.

గి: వివాహితుడయితే ప్రేమించకూడదని ఎక్కడుంది? ప్రేమను యిటువంటి భౌతికవిషయాలు కట్టిపెయ్యవు...

ని: ఏవేవో ప్రేమనిష్ఠాంతాలు ఆదర్శాల ఏకరువు పెట్టకు. క్రిందికి చూడు. ఇక్కడ నడిచేందుకు ఒకదారి ఉంది. భూమి ఉంది. దాన్ని అంటిపెట్టుకు ఉండక తప్పదు. ఒకవేళ నువ్వు తాత్కాలికంగా గాలిలోకి ఎగగలిగినా భూమికి దిగిరాక తప్పదు గిరిజా...

గి: నువ్వు నెయ్యి చెప్పే లక్ష చెప్పే నేను ఆలోచించి తెల్పుకోడం అయిపోయింది. నేను నా ప్రేమను సఫలం చేసుకుని తీరతాను.

ని: నీ చేతిలో ఒక మానసికతృప్తినిచ్చేది వుంది. అది వదిలి ఎంపిమావికోసం పరుగెత్తున్నావు...

గి: ఎంపిమావా?...

ని: అంతే అవుతుంది. నీ చేతిలో ఉన్నది చూడు. ఇప్పుడు నువ్వు ఈ పెళ్ళిచేసుకోడం మానేస్తే ఒక జీవిత సుఖప్రదానం చేశానని తృప్తిగా ఉంటుంది. ఇది మానసికానందము...

గి: మానసికానందము...భౌతికానందము అంతా భావ...

గి: భావ గిరిజా...చదువూ సంస్కారమూ ఏ ఏళ్ల పోకావు పురుషునిలోని పవిత్ర్యం కాళ్ళక్రింద ప్ర్రజాతంతా నలిగిపోతోంది. ఆ పవిత్ర్యానికే నువ్వు దోహదమిస్తున్నావు. నీతోటి ప్ర్రజాతా నీ చేత్తో నులిమి నీ సుఖానికి ద్వారం తెరుస్తున్నావు...పురుష

బాతి జాలుముకు తందాన అనే స్త్రీలు ఉండడంవల్లే మనం ఈస్థితిలో ఉన్నాము. ఎవరికి పెళ్ళి కాకపోతే దాని డెప్పడం మన అమృతకల్పం; సంఘము అంటే స్త్రీ యొక్క అవివేక రూపము కూర్చుంది. కట్నం—మన స్త్రీయే అంటుంది, పది వేలన్నూ లేక పోతే ఎట్లాగా అని. ఛో! నువ్వు కూడా ఆ అజ్ఞానుణ్ణి కలిసిపోయావు. మీ అమ్మ ఏం చెబుతున్నది అంత మానవత్వం ప్రదర్శించింది. తన కంఠంలో పాణం వుండగా ఈ పెళ్ళి జరగవని చెప్పి పెళ్ళింది. నీకంటే ఆ ఆమ్మాయి ఎక్కువనా? ఆమెలోని మానవత్వం అట్లా చెప్పించింది...

గి : [దిమెర్లరపోయి చూస్తూఉంటుంది]

ని : మానవత్వం వదిలి కేవలం స్వార్థంకోసం నువ్వు యిది మానవన్నమాట. స్వార్థంకోసం ఖాసీ చేసి పెట్టు ఆపహరించేవాడికి నీకు ఏమిటి తేడా? నువ్వు వాళ్ళిచ్చేస్తున్నావు. ఇక్కడ కాకపోయినా ఎక్కడయినా ఈ మన చేష్టల్ని చూసి నిస్సహనంగా

శిక్షించే వ్యాయస్థానమే ఉంటే అది నిన్ను చాంతకు రాలిగా శిక్షిస్తుంది ..

గి : ఆ...

ని : [తన ధోరణిలో] ఎప్పుడో కాదులే ఈ చేతికి శిక్ష ఈ జన్మలోనే; వాడు రాక్షసుడు. నిన్ను ఆమెను ప్రేమించాడు. ఈవారే నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాడు. రేపు యింకొక తెను. వాడి కేం బాధ...నలిగి పోయేది నువ్వేగా...

గి : [నిరాశగా] అంతేనా!...

ని : అంతకాక? నీలాటి తోటివాళ్ళని ఖాసీ చేసి వాడి రాక్షసత్వాన్ని ఎలపరచేవాళ్ళు...కరువయితేగా...

[గిరిజ 'నిర్మలా' అని కేక పెట్టి పడిపోతుంది] నిర్మల తెల్లబోతూ నీళ్ళకోసం కేకలు పెడుతుంది. తలి అట్లకాడతో ప్రవేశించి బోర్లా పడిపోతుంది కంగారులో]

[తెర]

* గుర్రాల గోపి రెడ్డి

‘రామ చంద్’

ఓ గుర్రాల గోపి రెడ్డి!
దాచేపల్లికె దానమైతివా||
శేరు శేరు ఎండి మురుగుల్
నేతులకు పెట్టుకొని
కట్టమీదా వస్తావుంటే
కలక శేరు వనుకొంటిర కొడకా,
వయ్యారికొడక, బంగారుకొడక
దాచేపల్లికె దానమైతివా||

* * *
ఆపక్క ఒక నేను
ఈపక్క ఒక నేను
నడుమలోన నాపనేను
సందున నిను నలుగురు పట్టి
నరికిరి కొడక, వయ్యారికొడక
దాచేపల్లికె దానమైతివా||

* * *
ఎక్కేది ఎల్లగుల్లం
కట్టేది కాయపంచ
సుక్కవంటి నీ నక్కదనము
సూడ కన్నులు లేవుర కొడక
బంగారుకొడక, చిన్నారికొడక
దాచేపల్లికె దానమైతివా||

* * *
ఆంధ్రదేశంలో, అందు ముఖ్యంగా గంటూరు
నీమలో పై పాటను దానికి మూలమైన గుర్రాల
గోపిరెడ్డి పెదను విననివారు అరుదు. ఆ ప్రాంతం
లోని గ్రామీణులకు ముఖ్యంగా గొడ్డకాపదులకు
అతనిని గూర్చిన పాటలు బాల్యంనుండి సుపరి
చితములే. పల్లెపల్లెలో పిచ్చిగుంటలవాళ్లు అనబడే
ఒకరకం బిచ్చగాళ్లు అదోకరకం కిన్నెర వాయిస్తూ

రెడికథను పాటలరూపంగా పాడుతుంటే ఒళ్ళు
గగుర్చుకున్నది. గోపిరెడ్డి మరణాన్ని వింటుంటే
అటువంటి వీరుడికా ఇటువంటి చావు అని మన
కళ్ళలో నీళ్లు తిరుగుతాయి. గోపిరెడ్డిచరిత్రను వివ
రించే బుర్రకథలు, జానపదకథలు బహుశా ప్రచార
ంలో వున్నవి.

గోపిరెడ్డి సుమారు రెండు సంవత్సరాల క్రితం
నాడు. అతని జన్మస్థలం పల్నాడులోని పిఠుగు
రాళ్లకు అయిదుమైళ్ళ దూరంలోవున్న పిల్లల
గ్రామం. పిల్లలగ్రామంలో జేయి గడపకు
పైగా వుంది. బ్రాహ్మణులన్నా రెడ్డిపటుంబాలే
ఎక్కువ.

ప్రచారంలో వున్న కథ ననుసరించి, గోపి
రెడ్డి మంచి పలుకుబడి కలవాడని, ధర్మాత్ముడని,
వీటికి తోడు చండేశాసనుడని, పిల్లల సమీ
పంలో వున్న మన్నెపల్లెనుపాలెం గ్రామకరణం
గోపాలకృష్ణయ్యకు గోపిరెడ్డికి మగ్గి వచ్చిగడ్డివేస్తే
భగ్గుమనేదని, పుల్లరి వస్తూనేందర్బంబలో వారిద్దరి
మగ్గి ఏర్పడిన మనస్ఫర్తలు త్వణాలుగా మారి చివ
ంకు బోమాలతో దోమిల్లలకు దారితీశారని,
సంకాంతి కోడిపండాలు సమయంలోనూ, వీరుల
పూజ సందర్భంలోనూ ఇరువురి ముతాలు తలపడటం
రక్తప్రవాహాలవటం జరిగేవని, గోపిరెడ్డితో ముఖా
ముఖి బోరాడి లాభంలేదని తెలుసుకున్న గోపాల
కృష్ణయ్య రెడ్డి వెళ్ళేత్రోవలో ఉచ్చులు పన్నించి,
వాటిలో అతడు గుర్రంతోసహా చిక్కుకోగా
ఈజైలతో బాటిచి చంపించాడని తెలుస్తున్నది.
ఇటీవల గోపిరెడ్డిచరిత్రకు సంబంధించిన విషయ
నేకరకత పల్నాడు వెళ్ళటం సంభవించింది. ఆ సంద
ర్భంలో గోపిరెడ్డి కాలాన్ని కల్లారా మాటా
పూజ్యులు కొందరిని కలుసుకునే అదృష్టం కలిగింది.
కాని ప్రచారంలోవున్న కథకు నిజచరిత్రకు
(ఎక్కడో తప్ప) సన్నిహిత సంబంధంలేదని తెలుసు
కున్నాను. నిజచరిత్ర తెలుసుకోవాలనే ఉత్సా
హంతో తగినవిధంగా భోగట్టా చేశాను.

ఒండ్లపగమం ప్రచారంలోవున్న గోపిరెడ్డి
కథ కేవలం కల్పితమని తెలిసినవారు ఇటీవల కీర్తి

శేషుడైన బతైనపాటి వెంకటసుబ్బయ్య పంతులు గారు. సుబ్బయ్య పంతులుగారు 94 ఏళ్ల వృద్ధు. వ్యాపారవృత్తి అయితే నేం, బంధుత్వాలకు పంతులుగారికి పల్నాడుతో బంధముంది. కరణం గోపాలకృష్ణయ్యగారికి ఆయనకు బంధుత్వం లేకపోయినా ఇద్దరిమధ్య ఓ విస్తృత అనురాగము నేటి వుండేది. కరణం గోపాలకృష్ణయ్య గోపిరెడ్డికి సమకాలికుడు కావని, పోతే రెడ్డిగారి సోదరుడైన వీరారెడ్డికి ఆయన సమకాలికుడని వాదిస్తారు. వృద్ధుల కోర్కెలను వివేకం రూపంలో శ్రేష్టతలతో వుండేవికాని అవి దోషిలకు దారితీయలేదని పంతులుగారు చెబుతున్నారు. దీన్ని గోపిరెడ్డిగారి మేనల్లుడైన సంద్యాల గోపిరెడ్డిగారు, బత్తుల సంగరయ్యగారు తదితరులు బలపరుస్తున్నారు.

గోపిరెడ్డి చరిత్ర పరిశోధనను సత్వేషులలో ప్రారంభించాడు. ఆయన సోదరుడైన వీరారెడ్డిగారి కోడలు శ్రీమతి సురం కోటమ్మ వరసే దమయంతీ దేవిగారి వలన కొంతగాకపోయినా కొంత తెలుస్తుంది అని అనిచాడుగాని ప్రయోజనం లేకపోయింది. అనంతరం పిడుగురాళ్ళ వెళ్ళాడు. పిడుగురాళ్ళ గోపిరెడ్డి జన్మగ్రామమైన పిల్లలకు అయిదుమైళ్ళ దూరంలో వుండికాని పిడుగురాళ్ళలో 'గోపిరెడ్డి' పేరునూడా తెలియనివారు నన్నారని తెలుసుకొని ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాడు.

ఇకపోతే గోపిరెడ్డిగారి జన్మవృత్తాంతాన్ని గూర్చి సమగ్రంగా తెలుసుకోగలిగింది పిల్లలగ్రామంలోనూ, పరిసరాల్లోవున్న కేతవరం, రుక్మిణీపురం, మున్నె సుల్తాన్ పాలెం, దాచేపల్లి, రెంటాల, జూలపాడు, గణపారం గ్రామాల్లో.

ప్రస్తుతం పిల్లలగ్రామంలోవున్న సురంవారి అనాథశరణాలయానికి చెందిన బ్రహ్మీలు శ్రీయంతులు సంద్యాల గోపిరెడ్డిగారు, బత్తుల సంగరయ్యగారు, కమిటీ మెంబర్లైన మంచికంటి వెంకటసుబ్బారెడ్డిగారు (రెంటాల వాస్తవ్యులు), మున్నెం ఆదివారాయణ రెడ్డిగారు (జోలపాడు వాస్తవ్యులు) సురం కోటి రెడ్డిగారు, ఎర్రెడ్డు నాగిరెడ్డిగారు, ఆరె వీరారెడ్డిగారు ధర్మవరప్పాడు గ్రామకౌఠరస్థులు) బూతుహారు వెంకటసుబ్బారెడ్డిగారు (గణపవరం) రెడ్డిగారిని గురించిన విషయ సేకరణలో ఎంతో తోడ్పడ్డారు. వీరందరూ గోపిరెడ్డిగారి కుటుంబానికి బంధువులే.

గోపిరెడ్డి వంశీయులు సురంవారు. (సురం ఎక్కడ ఎప్పుడూ తిరుగుతుండేవాడని అందువలన

సురం గోపిరెడ్డి అని ప్రచారంలో కొచ్చిందన్న విషయం సత్యదూరమని దీనివలన తెలుస్తున్నది.) సురంవారు పల్నాడులోని ప్రసిద్ధ కుటుంబాల్లో ఒకటి. పల్నాటి యుద్ధకాలంలో మలిదేవ నాయుని కొలువులో సురంవారు ఉన్నత సైనికాధ్యక్షులు చేశారని తెలుస్తున్నది.

గోపిరెడ్డి జనకులు సురం చివరకప్పుడారెడ్డిగారు. ఆయనకు ఇద్దరు భార్యలు. ప్రథమభార్య సంతానం, గోపిరెడ్డి, వీరారెడ్డి, నాగమ్మ, అంతమ అనేవారు. రెండో భార్యకు కోటిరెడ్డి అనే ఒక్క కుమారుడు. సురం వంశం దానధర్మాలకు పెట్టింది పేరు. వారిని అడిగి లేదనిపించుకున్నవారు లేరు. దీనికి సాక్షి నేడు పిల్లలలోవున్న సురంవారి అనాథ శరణాలయమే. ఈ శరణాలయానికి వారు సుమారు 600 ఎకరాలభూమిని దానంచేశారు. ఈభూమి లపై వచ్చే ఆదాయంతో ఆ అనాథశరణాలయం నడుపబడుతున్నది. ఇహ గోపిరెడ్డికి నూడా ఈ దానధర్మాలు అలవడ్డాయంటే. అతిశయోక్తమిదే.

గోపిరెడ్డిఆకృతి గంభీరంగానూ, ముఖం ఆకర్షక వంతంగానూ వుండేదట, చాలా అందంగా వుండేవాడట, నడుగులపై 'కలకరుతీవి' ఒలికేదట. (ఆ కాలంలో తెల్లదొరలే కలకరుపదవులను నిర్వహించారు). కావిపంచకట్టుకొని, ఎల్లసురం ఎక్కి వెళ్తుంటే, ఆ తీవి, ఆ దర్పం, ఆ హుందా, ఆ అందం... చూడటానికి రెండుకళ్ళూ చాలేవికొడట.

శేరుశేరు ఎండి మురుగుల
నేతులకు వెట్టుకొని
కట్టమీద వస్తావుంటే
కలక శేరు వనుకొంటిర కొడుకా

ఎక్కడి ఎల్లగుల్లం
కట్టిది కాయపంచ
సుక్కవంటి నీ సక్కదనము
నూడ కన్నులు లేపుర కొడక

ప్రచారంలో వున్న వైశ్యం అతని ఆకృతిని వర్ణించటంలో సత్యాన్నే పెల్లడించుతున్నది.

* * *

బాల్యంనుండి గోపిరెడ్డి ముక్కుకు నూటిగా, తనకు న్యాయమని తోచిన త్రోవనెత్తేవాడు. బీద సాదలంటే ముక్కున, ఎగుటివారు కష్టపడుతుంటే చూడలేకపోయేవాడు. అందుకే బీదసాదలకు అతడంటే అమిత గౌరవం. గొప్పవంశంలో పుట్టిన ఇతడు తను హోదాకు తక్కువైనవాళ్ళతో కలసి మెలసి తీరగటం గ్రామంలోని పెద్దవాళ్ళకు కంటకమైంది. తండ్రిగారి మరణంతో వంశపారంపర్యంగా వస్తున్న ముస్సలుగిరి అతని నెత్తినపడింది. తన గ్రామాన్నంతా ఆభివృద్ధిచేయాలని, గ్రామంలోని కుట్టును కూకటిజేళ్ళతో పెళ్ళగించాలని ఏవేవో కలలు కనేవాడు గోపిరెడ్డి బాల్యంనుండి...చేతికి ఆధికారం రావటంతో అతని కలలు నిజమయ్యాయి. కాని అతన్ని చూచి ఈర్ష్యపడుతున్నవారికి అగ్నిపై ఆజ్యం పోసినట్లయింది.

ఆనాడు పల్నాడులో దొంగలబాధ ఎక్కువగా వుండేది. గ్రామంలో పెద్దలనబడే కొందరు వ్యక్తుల ఆసరాతో దొంగతనాలు జరుగుతుండేవట. గోపిరెడ్డి గ్రామాధిపత్యం వహించటంతో దొంగల ఆటలు, వారి వెనుకవున్న పెద్దల స్వార్థం కట్టపడ్డాయి. ఈ కారణంగా ఆయా పెద్దమనుష్యులు గోపిరెడ్డిపై కత్తికట్టారు. కాని అతన్ని చంపటానికి ఎవరు సాహసించగలరు!.....గోపిరెడ్డితో కయ్యం అగ్నితో వియ్యం వంటిదని వారికి తెలుసు. అందుచేత సమయంకోసం నిరీక్షించసాగారు.

ఆనాడు ఆంగ్లజేతంలోని పలుప్రాంతాలవారు పశువులను మేతకు పల్నాడు తోలేవారు. ఆయా గ్రామాల్లోని కొందరు వ్యక్తులు బీళ్ళను గుత్తకు తీసుకొని, పశువుల్ని మేపేపురివనూలు చేసుకొనేవారు. గోపిరెడ్డి గూడా కొన్ని బీళ్ళను గుత్తకు తీసుకొని మందలను మేపేవాడనిన్నీ, బీళ్ళను గుత్తకు తీసుకునే విషయంలో ప్రముఖులనే కొందరు వ్యక్తులు ఆయనతో పోటీపడ్డారని, పోటీ సహించలేని గోపిరెడ్డి వాళ్ళతో పోట్లాట పెట్టుకొన్నాడని, ఈ పోట్లాటలే కాలక్రమేణా పరమద్వేషాలుగా మారాయని,

కేతవరం, దుక్కిజ్జేపురాలకు చెందిన కొందరు పెద్దలు చెప్పారు. గోపిరెడ్డి విరోధికోటికి చెందిన ప్రముఖ వ్యక్తులు ఎవరో చెప్పటానికి వారు నిరాకరించారు గాని ఆ ప్రముఖ వ్యక్తులు పిట్టలు గ్రామానికి చెందిన వారేనని రూఢిపర్చారు. ప్రచారంలోవున్న కథలో, గోపిరెడ్డికి మన్నెనుబ్బానుపాలెంకు చెందిన కరణం గోపాలకృష్ణయ్యకు మధ్య పుల్లడలవిషయంలో వైషమ్యా లొచ్చాయని చెప్పబడిన విషయం కేవలం సత్యమారమని గూడా వారు ఘంటాపథంగా చెప్పారు. కాబట్టి గోపిరెడ్డి కథకు గోపాలకృష్ణయ్యకు ఏమాత్రం సంబంధం లేదని, గోపాలకృష్ణయ్యకు, గోపిరెడ్డిపోదరులైనమీరారెడ్డికి మధ్య విద్యేషాలుండేవని, కాని అవిదొమ్మిలకు దారితీయలేదనియుజావయింది. ఏమైతే నేం గోపిరెడ్డివున్న ఊళ్లో నే విరోధి బృందం ఎవరైంది. వాళ్ళంతా అతనిపై కక్షతో సమయంకోసం ఎదురుచూడసాగారు. ‘పిల్లికి గంటకట్టే ఔషధంన్నట్లు గోపిరెడ్డిపై చేయి చేసుకునే వ్యక్తికోసం వేయకళ్ళతో గాలించసాగారు. చివరకా వ్యక్తి తటస్థపడ్డాడు.

గోపిరెడ్డి విరోధికోటిలో బోయవాడొకడుండేవాడు. అతడు ఒకప్పుడు దొంగల ముఠా నాయకుడు. రెడ్డి గ్రామాధిపత్యం వహించటంతో ఆ ముఠావాళ్లు తల ఒకదారి అవటం బోయవాడి నోటివద్ద కూసుకోవటం జరిగింది. గోపిరెడ్డిని చంపటానికి అతడే సమర్థుడని రెడ్డి విరోధులంతా అతన్ని సమీపించారు. రెడ్డిని చంపటానికి పురికొల్పారు. ‘బాబోయ్, ఆ మఠాజాను చంపలేను. నా పాపిష్టి చేతులు ఆ పని చేయలేవు. ఇంతకూ ఆయన ఏం అవకారం చేశాడని ఈపని చేయమంటారు? మన దొంగతనాల్ని పనికిట్టి అరికట్టాడనా?’ అని ఆ బోయవాడు మొదట నిరాకరించాడట. కాని వారి దుర్బోధిలవల్ల నైతేనేం, ఆశమాసిన ధనంవల్ల నైతేనేం, పాలంబోగుండా గుర్రంపై ఒంటిగా వెళ్తున్న రెడ్డిని చెట్టుపై ఆకులమాటున దాక్కుని తుపాకీతో కాల్చి చంపాడు. తుపాకీదెబ్బలన్నీ రెడ్డి గుర్రంపైనుండి క్రింద పడిపోయాయి. తుపాకీ

మోగటం, గోపిరెడ్డి క్రిందపడటం పొలంలోని జేత గార్లకు అన్నం తీసుకొనివస్తున్న గోపిరెడ్డి పని మరిగి చూసి వెనక్కు వెళ్ళి రెడ్డి సోదరుడైన వీరారెడ్డికి చెప్పించటం, వెంటనే వీరారెడ్డి గోపిరెడ్డి పడివున్న చోటికి వెళ్ళి సమీపంలో ఎక్కడా ప్రైవేట్ కాల చక్కవాటంవలన దాచేపల్లిలోని ధర్మాసుపుత్రికి తీసుకువెళ్లాడటం. కాని గోపిరెడ్డి దాచేపల్లి చేరేటప్పుటికే మరణించాడు.

గోపిరెడ్డి మరణాన్ని ప్రచారంలోవున్న కథ ఒకవిధంగానూ జానపదశేయం మరో విధంగానూ చిత్రించాయి. ఈ రెండిటికీ సామరస్యం ఎక్కడా కన్పించదు.

“నెమలిపురం కనుమ, గుత్తికొండకనుమ, పాపాయిపాలెం కనుమల మధ్య ప్రదేశంలో గోపిరెడ్డియారాకు, కరణం గోపాలకృష్ణయ్యయారాకు పోరాటం జరిగిందని, గోపాలకృష్ణయ్య మందలోని కొన్ని పనువుల్ని తోలుకొని గోపిరెడ్డి బయలుదేరాడని, అతణ్ణి ఎదిరించి లాభంలేదని తెలుసుకున్న గోపాలకృష్ణయ్య అనుచరులు దాచేపల్లి సమీపంలో గోపిరెడ్డి షేర్ ట్రోవలో పంటచేలో ఉచ్చులు పన్నారని, చెవుకొని ఒక ఆవుదూడను పొలంలోకి తోలారని, చెవుకొనిన బాధతో అరుస్తున్న ఆవు దూడ ఆర్తనాదం విని పులి ఏమైనా దూడను పట్టుకుందేమో విడిపిద్దామని రెడ్డి చేలో ప్రవేశించాడని, పుణ్యానికి పోతే పాపం ఎదురైనట్లు అతని గుర్రం చేలో పన్నిన ఉచ్చుల్లో చిక్కుకుందని, పక్కనే కాచుకొని కూర్చున్న గోపాలకృష్ణయ్య అనుచరులు రెడ్డికి అవకాశం ఇవ్వకుండా అతణ్ణి గుర్రం పైనుండి క్రిందకు త్రోసి ఈటెతో పొడిచి చంపారని” ప్రచారంలో వున్న కథ తెలియపరుస్తున్నది.

అనారోగ్యాన్ని గూడా లెక్కచెయ్యక, నడి పేసవిలో పల్నాటిమండలం బెండల్లో ఆయాగ్రామాలకు వచ్చి, విషయ సేకరణకై ప్రముఖ వ్యక్తుల్ని పరిచయం చేసిన సతైనపల్లి వీరబ్రహ్మ స్వామిలవారి మతాధిపతులైన కీ॥ శే॥ జనంగుల నారాయణదాసుగారి కుమారుడు శ్రీ వెంకటేశ్వర్లుగారికి కృతజ్ఞత.

‘ఆపక్క ఒకనేను

ఈవక్క ఒకనేను

నడుమలోన నాపనేను

నందున నిను నలుగురుపట్టి

నరికిర కొడక, వయ్యారి కొడక

దాచేపల్లికే దానమైతివా॥’

అని జానపదశేయం నెల్లడిస్తున్నది. పై కథకు ఈ శేయానికి సంబంధం కన్పించకపోయినా, ఈ శేయం కొంతవరకు సత్యాన్నే నిరూపిస్తున్నది. అయితే అతన్ని చంపింది నలుగురుకాదు ఒకే. అదీ అతన్ని కాల్చి చంపాడుగాని సరికిమాత్రం చంపలేదు. కాకపోతే యింట్లో చంపటానికై జరిగిన కుట్రలో నలుగురూ వున్నారని దీని అంతర్భావం ఏమో(?) “దాచేపల్లికే దానమైతివా” అనే పదం విషయంలో అటు కట్టుకథ, ఇటు జానపదశేయం, నిజచరిత్ర ఒవిధంగా విశిధివిస్తున్నాయి. కట్టుకథ శేయం దాచేపల్లి సమీపంలోనే రెడిని చంపారని తెలుపుతున్నాయి, నిజచరిత్ర గూడా అతణ్ణి దాచేపల్లి వైద్యశాలకు తీసుకొని వెళ్ళారని, అతడక్కడ మరణించాడని తెలుపుతున్నది.

* * *

గోపిరెడ్డికి సంతానం ఎవరూ లేరు. అతనితోనే అతని కుటుంబం అంతమైంది. అతని సోదరుడు వీరారెడ్డికి నలుగురు ఆడపిల్లలు, ఒక్క మొగపిల్లవాడు. మొగపిల్లవాడైన గోపాలకృష్ణారెడ్డి కందుకూరు వీరేశలింగం పంతులుగారి శిష్యుడు. అతడు వివాహమైన కొద్దికాలానికే మరణించటంతో వీరారెడ్డిగారి కుటుంబం అని చెప్పకోతగ్గవాళ్ళు ఆయన కుమారులు, కుమార్తెల సంతానమున్ను. కీ. శే. గోపాలకృష్ణారెడ్డిగారి పేరనే, వారి జనకులు ఆయన ఆదర్శాలకు అనుగుణంగా అనాథశరణాలయాన్ని స్థాపించి, ఆస్తి అంతా దానికి

గోపిరెడ్డి బ్రతికినవాళ్ళు పొరుషంగానూ, గొప్పగానూ బ్రతికాడు. మంచికి మంచనిపించాడు,

చెడుకు చెడు అనిపించాడు. బీదసాదలు అతనికి స్వాస్థ్యానికి బలి అయ్యారు. చూసవును ఎంత బల చేయెత్తి నమస్కరించారు. దొంగలు కబల్ గూడా వంతుడైనా స్వాస్థ్యపుసంఘంతో జరిపే పోరాటంబో అతని పేరు విని అదిరిపడేవారు. శత్రువుల పక్కలో 'ఏకాకి' అన్న విషయం గోపిరెడ్డిపట్ల అనురాగా బలైంది. అతను కాని పెద్దలని చూచుచి ఆయ్యెవారి వర్తిస్తుంది.

: గోపిరెడ్డిగారి వంశవృక్షం :

| సురం చిన రెడ్డి

ప్రథమ భార్య సంతానం

ద్వితీయ భార్య సంతానం

'గోపిరెడ్డి' వీరారెడ్డి నాగమ్మ అంతిము
(భార్య : మంగమ్మ) (భార్య : పెరమ్మ) |
సుబ్బారెడ్డి

కోటిరెడ్డి

రామిరెడ్డి వరఫ్
దాచయ్య

అబ్బిరెడ్డి వరఫ్ గోపిరెడ్డి
రామిరెడ్డి

*సుబ్బమ్మ కోటమ్మ *రుక్మిణమ్మ బిచ్చాలమ్మ గోపాలకృష్ణారెడ్డి
(భర్త : మంచికంటి) (భర్త : నంద్యాల) (వివాహం కామండానే మరణించారు) (భార్య: కోటమ్మ వరఫ్ దమయంతీదేవి)
వెంకట సుబ్బారెడ్డి అబ్బిరెడ్డి వరఫ్ రామిరెడ్డి

* సుబ్బమ్మ వివాహానంతరం కొద్దికాలానికే మరణించటంచే, రుక్మిణమ్మను సుబ్బారెడ్డిగారికే యిచ్చి వివాహం చేశారు.

* విశ్వకవి పార్థన *

మూలం :

అనువాదం :

రవీంద్రనాథ్ ఠాకూర్

బి. వి. సింగరాచార్య

మానసము భయలేశమేని సోకని సీమ
మానవుడు శిరమెత్తి మసలగలిగెడు సీమ
జ్ఞాన సముపార్జనాసక్తి గలిగిన సర్వ
మానవుల కది యుచితమై లభించెడు సీమ
జగతి సంఘ స్వార్థ సంకుచిత కుడ్యాశి
విగతైక్యమై శకల వికలత గనని సీమ
ప్రతియత్న మాదర్శనభ్రమ కౌస జనుసీమ
సదసద్వివేచనా స్వచ్ఛాంబు ఝరి దుష్ట
సంప్రదాయపు పేరెడారి నింకని సీమ
నిత్య విస్తృత భావనాక్రియా వీథులను
నీవ తోడై మాకు త్రోవజూపెడి సీమ

స్వాతంత్ర్య రుచిర మా

స్వర్గ సీమను స్వామి !

సంతరించుము దయను

మా

జన్మభూమి

* మన పాడెక్కులు *

శ్రీ జి. కృష్ణ

నిర్మాణాలకాని [పి. డిబ్లియూ డి], సరిగా, అంటే ఆంధ్రులకు కొంత సంతృప్తికరంగా, పనిచేస్తున్నట్లుంటే ఆంధ్రరాష్ట్ర ఉద్యమం సామకాలమయ్యేదే కాదేమో! నీటివనరులకోసం, విద్యుచ్ఛక్తికోసం, మంచినీటి సౌకర్యాలకోసం, మురుగు పారుదల ఏర్పాట్లకోసం, బాటలకోసం, సామూహిక వాడకాలకు భవనాలకోసం, ప్రతి ప్రాంతంవారూ ప్రతి ఊరివారూ ప్రతి రాజకీయపక్షమూ ఒకరినిమించి ఒకరు మహజర్లు పెట్టటం ఆందోళనలు చేయటం బాగా చెలరేగినకాలంలో ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడింది. మద్రాసు ప్రభుత్వం ఏవేవో చేయటంలేదనే ఆసంతృప్తిలో ఆంధ్రరాష్ట్రం ఉదయించింది. అంటే ఆ అసంతృప్తిని తొలగించే బాధ్యత ఆంధ్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వానిది అయింది.

: రాష్ట్ర అవతరణనాటి స్థితి :

సర్ ఆర్థర్ కాబన్ 1858-70 లకు మధ్య ఆంధ్రదేశానికి చేసిపెట్టిన ధవళేశ్వరం, బెజవాడ, సుంకేసుల ఆనకట్టలు తప్ప... సలహాదార్ల ప్రభుత్వ కాలంవరకూ ఆంధ్రదేశానికి లభించిన గొప్ప నీటి వనరు లేవీలేవు. ధవళేశ్వరం, బెజవాడ ఆనకట్టలు శక్తికిమించిన ఆయకట్టును ధరిస్తుంటే, సుంకేసుల ఆనకట్ట మాత్రం నిర్ణీతమైన ఆయకట్టును కూడా తీరవలేదు. అధికారులుగానీ, రాజకీయవాదులుగానీ ఈ విషయం ఎత్తేవారుకారు. సలహాదార్లు మువ్వకుండే, విద్యుదుత్పత్తి నిర్మాణాన్ని, తుంగభద్ర ప్రాజెక్టును ప్రారంభించారు. ఆ తర్వాతవచ్చిన కాంగ్రెసు మంత్రివర్గంలో రామపాదసాగరి నిర్మాణం ప్రారంభమయినట్లే అనిపించింది. కానీ నిర్మాణంకోసం చేసిన ఏర్పాట్లను తుడిచిపెసిన ఆరునెలలకుగానీ, సామాన్య లెక్కలకీ, అది ఆగిపోయిందని తెలియనేలేదు. ఇది ఇటుంచి, కొల్లేరు బెడద కృష్ణా, పశ్చిమ గోదావరి రైతులకు, వ్యవసాయవృత్తి ప్రారంభించిన నాటినుంచీ ఉంటూవచ్చింది. దీని నివారణకు వచ్చే పోయే ప్రతి నూపరిం టెండింగ్ ఇంజనీరు పని

కాలు వేశారు. కొల్లేటి పేర, సామాన్యంగా ప్రతి సంవత్సరమూ చెడిపోయేపంట, ఎంత పెద్దనీటి వనరుకో కట్టేనేగాని లభించని పంటకు సమం. కానీ కొల్లేరు, బుకమేరు, తమ్మిలేరు, ఉప్పుటేరు వగైరా ముంపువనరులు యధాతథంగానే ఉంటూ వచ్చాయి. పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో మాత్రం చాలా మురుగు పారుదలకు రూ 80 లక్షలు ఖర్చు చేశారు. ఈ ఖర్చు కొంత మేలు కల్పించింది. మిగిలిన ప్రతిజిల్లాలో ప్రతిపాత చెరువు, ప్రతిప్రవాహము... వ్యవసాయం తిరుపు ఆందోళనలు సాగించటానికి బలవత్తరమైన సాకులుగా ఉపయోగించాయి. ఇవి ఇల్లాఉండిగా, కలకత్తా మద్రాసు మార్గంలో కృష్ణా గోదావరి నదులపైన కాళిరామేశ్వర మార్గంలో పెన్నార్, తుంగభద్రలపైన, వంకెనలకోసంకూడా మహజర్లు ఆందోళనలు జరుగుతూ వచ్చాయి.

నెల్లూరుపగ్గర పెన్నుపైన వంకెన నిర్మాణం కాంగ్రెసు ప్రభుత్వచాయంలోనే సాగింది. ఉన్నట్టుండి, గోదావరికి, ఆలమూరువద్ద వంకెనకు శంకు స్థాపన చేశారు. ధైరవాని తిప్ప ప్రాజెక్టుకూ అట్లాగే శంకువును వేశారు. అంటే. వేరే పని ఏదీకాలేదు. ఆంధ్రదేశంలో 35 పురపాలక సంఘాలున్నాయి. వెయ్యికి మించిన జనాభా కల పంచాయతీలు 71 ఉన్నాయి. ఐదువందలు వెయ్యి మధ్య జనాభా కలిగిన పంచాయతీలు 322 ఉన్నాయి. ఇందులో 18 పురపాలక సంఘాలకు మాత్రం శాస్త్రీయ పద్ధతిలో నీటి సౌకర్యాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. అరెనా పాదులకందరికీ ఉపకరించేటంతటి ఏర్పాట్లుకావు. ఇవి ఇల్లాఉంచి, గ్రామీణ నీటి సౌకర్యాలకు రెడన్యూబోర్డువారు ఆహ్వానించారు. ఆ ఆహ్వాన చాలావరకూ నీట కలిశాయని ప్రతినోటా వినవచ్చింది. కొన్ని జిల్లాలలో రోడ్డు, జిల్లాబోర్డులు వేశాయిగానీ, మనకు రోడ్డు సౌకర్యాలు చాలా తక్కువే. పురపాలక మందిరాలు కొవాలని, ఆసుపత్రులకు భవనాలు కొవాలని, విద్యాలయాలకు భవనాలు అవసరమనీ, విజ్ఞప్తులు చేయని రోజులేదు.

నలే విద్యుచ్ఛక్తి కావాలని అడగనివారు ముందుకొస్తారు. ఇవన్నీ చేయాలంటే, ఎంత డబ్బు, ఎంత మానవశక్తి, ఎంత కృషి, కావాలో లెక్క వేసి తేల్చినవాడు లేడు. ఈలోగా కృష్ణానదిమీద ఒక ప్రాజెక్టును నిర్మించాలనే సమస్య వచ్చింది. కృష్ణా జలాలను తమిళనాడు తీసుకు వెళ్లాలని, మద్రాసు ప్రభుత్వం వేసి పథక ఫలితంగా, జనించిన రాజకీయాలు, వివిధ రాజకీయ పక్షాలకు ఊతనిచ్చాయి నందికొండ, సిద్దేశ్వరం, పులిచింతల, కర్నూలు కడప కాలవ నిర్మాణాలకు అవసరమైన పరిశోధనలను మద్రాసు ప్రభుత్వం కేంద్ర ప్రభుత్వం పెట్టిందని గడువులో, సాగిందంటారు. ఇన్నింటికీ తోడు కృష్ణ ఆనకట్ట చెట్టబెట్టబడింది. రాయలసీమలో నీటికరువు కూడాను.

ఇట్లాంటిస్థితిలో 1 అక్టోబరు 1953 న ఆంధ్ర రాష్ట్రం వచ్చింది. పరిపాలన చేయగలిగినవాడు రాక్షసుడైనా అయిఉండాలి; దేవత అయినా అయిఉండాలి! రాజకీయపరిజ్ఞానం, రాజకీయవాదుల మనస్తత్వజ్ఞానం, క్షుణ్ణంగా తేలివినవ్యక్తిత్వ మరెవ్వరూ మంత్రి కావటానికి జంకాల్సిన స్థితి. కానీ నూత్న ప్రభుత్వపు ప్రభుత్వ "రాయలసీమ - కోస్తా" రాజకీయ వికారంతో జరిగింది. రాజధాని రథసత్యో మంత్రులకు చాలాకాలం గడిచిపోయింది.

అయితే ఈ మంత్రివర్గం కొన్ని పనులు ప్రారంభించింది. ఏడేళ్లలోనైనా, ఒక కొత్త మంత్రివర్గం ప్రజాసహకారాన్ని సయినో భయానో సంపాదించుకోటం జరిగిందంటే, అది ఆ మంత్రివర్గం ప్రకటించిన, చేయ ప్రారంభించిన నిర్మాణ కార్యక్రమాలే కారణం. కార్యక్రమాన్నంతా నిర్మోహ మాటంగా వెలడిచేయటం సత్ఫలితాన్ని తప్పక ఇస్తుంది. ఆంధ్రమంత్రివర్గం అట్లాటి సుస్పష్ట ప్రయత్నము మాడలేదు. కేంద్ర ప్రభుత్వంతోనూ, స్టానింగ్ కమిషన్ తోనూ ఎడతెగని సంప్రదింపుల ఫలితంగా కూడా, ఆంధ్ర ప్రభుత్వానికి ఒక సుస్పష్టవిధాన ప్రకటన స్థానంగా పోయిందనికూడా చెప్పవచ్చు.

: శంకుస్థాపనలు :

కంట్రాక్టరును ఎన్నుకోటం తెగక, కొంత ఆలస్యమయినా, కృష్ణాలోడు బ్రిడ్జి రెగ్యులేటర్ కు శంకుస్థాపన చేయటమేగాక, పని ప్రారంభించిన గౌరవం ఆంధ్ర ప్రభుత్వాని కియ్యాలి. రాబోయే రెండుమూడు వేసవులతో నిర్మాణం పూర్తి అవుతుంది.

కానీ ఇట్లాగే వేసవికాలంలో చేయూల్సిన కర్నూలు కడప కాలవ మరమ్మత్తుమాత్రం ఆంధ్ర రాష్ట్రపు మొదటి సంవత్సరంలో కాలేదు. కరువు ప్రాంతపు నిర్మాణాలలో దీనినిచేర్చి, కేంద్ర ప్రభుత్వం అప్పు ఇచ్చినా, అవసరమైనప్పకం తయారు చేయలేకపోయినందువల్ల ఈకావ మరమ్మత్తు వచ్చేనీటికి తోసుకు పోయింది కరువుప్రాంతపు నీటి వనరుల నిర్మాణానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం 1955-56 సంవత్సరాంతంలోగా వాడుకునేటందుకు రూ 5 కోట్లు అప్పు ఇచ్చింది. దీనికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఒకకోటిని జోడించి, ఈ నిర్మాణాలు చేయూల్సి ఉంది. ఈ అప్పుతో నిర్మించాల్సిన 17 నీటివనరులూ ఇంతవరకూ ఈ ఏను ప్రభుత్వం 9 నిర్మాణాలకు శింసునాపన ముగియించివారు జరిపించారు. శ్రీకాకుళం జిల్లాలో సీతానగరం, నారాయణపురం ఆనకట్టలు, నాగవలి కాలవ; విశాఖపట్నం జిల్లాలో గంభీరంగడ్డ రిజర్వాయర్; నెల్లూరు జిల్లాలో ఉప్పలైరు ఆనకట్ట, నక్కలగండి, పాలేరు రిజర్వాయర్లు; చిత్తూరు జిల్లాలో కాళింగి ప్రాజెక్టు; కడప జిల్లాలో దిగువ సాగిలేరు రిజర్వాయర్... ఈ ఏడు పునాది రాళ్లను సంపాదించాయి. అయితే ఇందులో అన్నిటి నిర్మాణమూ ప్రారంభం కాలేదు. పునాది వేయగానే పని ప్రారంభం కాదు. ఈ పునాదిరాళ్లు కొన్నిటి పరిశోధన నారంభాన్ని, కొన్నిటికి నిర్మాణారంభాన్ని నూచిస్తాయి. శ్రీకాకుళం జిల్లాలో పునాదివేసిన మూడు ప్రాజెక్టుల నిర్మాణమూ ప్రారంభమయింది. అట్లాగే నక్కలగండి కూడా ప్రారంభమయిందనవచ్చు. దిగువ సాగిలేరు నిర్మాణారంభదశలోనే ఉన్నది. మిగిలినవి పరిశోధనలో ఉన్నవి. కరువుప్రాంత నిర్మాణాల్లోని మిగతా రిక్తా త్వరలో శంకువులను సంపాదించమంటాయి అని ఆశించవచ్చు. అయితే చిత్తూరు జిల్లాలో స్వర్ణముఖి ప్రాజెక్టుమీద పని సాగి పోతున్నది. అనంతపురం జిల్లాలో ఎగువ పెన్నార్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం కూడా చాలా వేగంగానే సాగుతోంది. ఈ ప్రాజెక్టులన్నీ—అంటే రాయలసీమ [ఒక్క కర్నూలు కడప కాలవ మినహా], శ్రీకాకుళం, విశాఖపట్నం, నెల్లూరులోని కరువు ప్రాంతాలవి, ఎక్కువ భూమికి నీటి వివ్యగలిగినవి కావు. నీటి ఆయకట్టు ఎమంత మహా పెద్దది కాదు. అయినా ఇవి ఈ ప్రాంతాలకు చాలా ముఖ్యమైనవి. నీటి పరిశోధనను సత్వరమే ముగించి, నిర్మాణాలు చేయటం హితకరం.

: కృష్ణవై న ఒక ప్రాజెక్టు :

కృష్ణవై న ఒక ప్రాజెక్టును కట్టటం ప్లానింగ్ కమిషన్ సంతకం. అది నందికొండ అని మైదానాను ఆంధ్రప్రభుత్వం నూచించాయి నందికొండ పరిశోధన పూర్తి అయిందని చెప్పన్నారు. నిర్మాణ ప్రధను దశకు రూ 50 కోట్లు అవుతుందని ఇంజనీరు నూచించారు సిద్ధేశ్వరం ప్రాజెక్టు మున్చోట కన్స్ట్రక్షన్, శేకుంటే దానివలన అలంపు తాలూకాకు తాలూకాయే మునిగిపోతుందని మైదానానాను ప్రభుత్వం చెబుతున్నది. ముందు ముందు సిద్ధేశ్వరం నిర్మాణం జరగటానికి అనువుగానే, నందికొండ నిర్మాణయత్నం చేస్తున్నట్లు ఆంధ్రప్రభుత్వ ప్రతినిధి శాసనసభలో వెల్లడించారు. అట్లాంటిప్పుడు సిద్ధేశ్వరానికి వెళ్ళ జాగా మాస్తున్నారనే భిముచాల్సి వస్తుంది. సిద్ధేశ్వరానికి నందికొండకు పోటీలేదని ఆంధ్ర ఉపముఖ్యమంత్రి వెల్లడించేదాకా, పోటీ ఉన్నదనే నమ్మకమే వ్యాప్తిలో ఉంది. కాని, తుంగభద్ర ఎగువకాలవ ముందా, నందికొండ ముందా అనే విషయం ప్లానింగ్ కమిషన్ తేల్చాలని ఆంధ్ర ప్రభుత్వం, ఆంధ్రప్రభుత్వం తేల్చాలని ప్లానింగ్ కమిషన్ నూ పట్టుపట్టుకు కూర్చున్నట్లు ఉపముఖ్యమంత్రి ప్రకటనలవల్ల అనుకోవాల్సి వస్తోంది. వెనక్ వెప్పాను, నిర్మాణమాటంగా కార్యక్రమాన్ని ప్రకటించుకునే అవసరాన్ని గూర్చి. కేంద్ర ఆర్థికమంత్రి నవంబర్ లో తమ విదేశపర్యటనను ముగించుకొని వచ్చినాక, ఈ కృష్ణప్రాజెక్టు విషయం ఒక రూపానికి వచ్చునని ఆశించుదాం. ఈలోగా ఈ కృష్ణానది వలన కృష్ణాలోయకేగాక మరే ఇతర ప్రాంతానికైనా లాభం ఉంటుందా లేదా అనే వెతుకులాట జరుగుతూనే ఉంటుంది. ఈ తుకులాటను సాగనివ్వటం, ఆంధ్రరాష్ట్ర ప్రాపన తావరడాన్ని గ్రహించుకొని పనిచేసేవారికి, నిషిద్ధంగా తోడక తప్పదు.

: తుంగభద్ర ఎగువ కాలవ :

తుంగభద్ర ఎగువకాలవ ప్రత్యేక ప్రాజెక్టు కాదని ఉపముఖ్యమంత్రి చెప్పనే చెప్పారు. అది తుంగభద్ర ప్రాజెక్టులో ఒక భాగం మాత్రమే. కాని దిగువ కాలవకంటే భూమిని బాగా సాగులోకి తెచ్చే ప్రయత్నం సఫలం కాకుండాగానే, ఎగువ కాలవ ఎందుకని ప్లానింగ్ కమిషన్ వారి సంచేహం. అలాటి ఎగువ కాలవముందో, నందికొండముందో తేల్చుమని ఆంధ్ర ప్రభుత్వంవారు ప్లానింగ్ కమిషన్ ను అడుగుతున్నారు. మంచిదే. ఎగువకాలవను

సత్వరనిర్మాణాలో ర్పించాలని ఆంధ్ర ప్రభుత్వం ఆశయం. అట్లాంటిప్పుడు ఈ సంవత్సరంకాలంలో దిగువకాలవను బాగా వివిధాంగంలోకి తీసుకురావటానికి ఆంధ్ర ప్రభుత్వం ఎక్కువగా కృషిచేయాల్సింది; తిను వాతావరణాన్ని కల్పించి ఉంటే బాటంజేది. ఈ నాటికి, దిగువ కాలవకంటే చేయూల్సిన పనికి వేగం చిక్కలేదు.

వంశధార ప్రాజెక్టును మునాపురం దగ్గర కట్టాలని అనుకున్నారు. కాని అయ్యే కొండరికి రుచించలేదు. ప్రస్తుతం ప్రభుత్వంవారు రూ 12 కోట్లు ఖర్చు అయ్యే ఒక ప్రాజెక్టు పథకాన్ని తయారు చేశారు అది సింగిడివద్ద ఒక రెగ్యులేటరు - గిట్టా దగ్గర ఒక రిజర్వాయర్ ఈ పథకం ప్రభుత్వ పరిశ్రమ నిలచి, ఆ తర్వాత ప్లానింగ్ కమిషన్ కు వెళ్ళాలి. ఆంధ్రప్రభుత్వం రూ 122 కోట్లు ఖర్చుతో అయ్యే నందికొండను, రూ 18 కోట్లతో అయ్యే తుంగభద్ర ఎగువకాలవను, రూ 12 కోట్లు అయ్యే వంశధారను ప్లానింగ్ కమిషన్ మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికలో చేర్చు నిశ్చారము చేసింది. మొదటి ప్రణాళిక మరొక సంవత్సరంతో ముగుస్తుంది.

: విద్యుచ్ఛక్తి :

ఇక విద్యుచ్ఛక్తి — మచ్ కుండ్ ప్రాజెక్టు రెండేళ్ళలో ఫలితానికి వస్తుంది. ఈలోగా లైను వేయటం మొదలైన పనులు ఈ సంవత్సరంలో కొంత జరిగాయి. కాని ఖర్చు కార్యక్రమం అనుకున్నదానిలో సగంమాత్రమే; జరుగుతోంది. బహుశా అవసర సామగ్రిని దిగుమతి చేసుకోవటంలో విదేశీ సహకారం లోపం అవటం ఒక కారణం కావచ్చు. తుంగభద్ర విద్యుచ్ఛక్తి - ఇంకా కానిర్వాహం సరిగా ఆరంభం కాలేదు... సరఫరాకు అవసరమైన విద్యుత్తు కూడా ఈ సంవత్సరంలో సాగాయి. మచ్ కుండ్ విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరాకు, తుంగభద్ర విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరాకు ఏర్పడిన కేంద్రాలలో కావలసిన గృహనిర్మాణాలు కూడా ఈ ఏడు జరిగాయి. ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక అంతా విద్యుత్తుతో ప్రసరిత కార్యక్రమమే అన్న ఆశను కల్పించే ఒక పథకాన్ని ప్రభుత్వంవారు ఈ ఏడు బహిర్గతం చేశారు. ఈలోగా రాయలసీమకు మైసూరునుంచి జోగ్ విద్యుచ్ఛక్తిని, చిత్తూరుకు మద్రాసురాష్ట్రంనుంచి విద్యుచ్ఛక్తిని కొనిసేస్తూ చేస్తున్నారు. మైసూరు ధరలు పెచ్చు. ఈమధ్య మైద్యు విద్యుచ్ఛక్తిని అమ్ముమని మైసూరు ప్రభుత్వాన్ని ఆంధ్రప్రభుత్వం కోరింది. ధరలు

వగైరా విషయాలపై, రెండు ప్రభుత్వాల కార్య దర్శకులు ఒక ఒప్పందం చేసుకున్నారు. ఆ ఒప్పందంలో ఖైరవానితిప్ప ప్రాజెక్టుపై మైసూరు రాష్ట్రంలో మునిసిపాల్ ధూమిక్ ఇన్వాలిన్స్ పరిహారం ధరలుకూడా ఉన్నాయి. అయితే ఆ ఒప్పందం ఇంకా మైసూరు ప్రభుత్వపు ఆమోద ముద్రను సంపాదించలేదు. నందికొండ విగ్రహాన్ని కూడా వస్తే, నల్లమలకొండలలో ఉన్న కంబం మార్కాపురం తాలూకాలకు కూడా నీరు ఇవ్వవచ్చునని ఒక మతం. నెల్లూరు ధర్మలో స్టేషన్ ను కూడా ప్రభుత్వం అభివృద్ధి చేస్తోంది. మచిలీపట్నం, తుంగభద్ర, నంది కొండ, నేలేరు విగ్రహాన్ని వస్తే, రాష్ట్రంలో ధర్మలో స్టేషన్ అవసరమవుతుంది. ఒక్క నెల్లూరు స్టేషన్ నే ఉంచాలని ప్రభుత్వపు ప్రస్తుత సంకల్పం.

గౌతమిపైన ఆలమూరుపై, పెన్నార్ పైన చెన్నూరు దగ్గర కర్నూలు పక్కన తుంగభద్రపైన రోడ్డు బ్రిడ్జిలు కట్టడానికి తాజా అంచనాలు తయారు చేస్తున్నారు.

: నీటి సమస్య :

మంచి నీటి సమస్య ప్రజాశాసన...గుంటూరుది తప్ప...మరే పురపాలక సంఘంలోనూ, ముందుకు పోవటంలేదు. కేంద్రం రూ. 60 లక్షలు అప్పు ఇస్తుంది అతిథి ఈ సంవత్సరం వృథాగా గడిపారు. ఆరవై లక్షలకోసం సంవత్సరం గడవటం ఆశ్చర్యకరమే. ఈ 60 లక్షలకోసం, ఆంధ్ర ప్రభుత్వం వారు ప్లానింగ్ కమిషన్ కు పంపిన నివేదికలు, అంచనాలు, అసంఖ్యాకం. కానీ పరిశీలన పూర్తై అయిన విజవాడ నీటి సమస్య అభివృద్ధి మురుగు పారుదల సౌకర్య నిర్మాణ కార్యక్రమం ఇంతవరకూ ప్రారంభంకాలేదు. ఇది ప్రారంభించ జేయటం పురపాలక సంఘం శాస్త్రవేత్త. ఆ బాధ్యతను వారు నెరవేర్చునప్పుడు ప్రభుత్వం ఆ బాధ్యతను స్వీకరించాలి. గుంటూరుకు 1956 కల్లా బాగా నీరు సమస్య అవుతుంది. విశాఖపట్టణానికి నీటి సమస్య పక్కం సరిగా రూపం దాల్చటంలేదు. నైస్యం, రైల్వే, పుర పాలక సంఘం...మంగురూ కలిసి చేయాల్సిన పని ఇది. వారు కలిసి పక్కాలు వేస్తున్నారేగాని, పనికి ఉపకరించటంలేదు. అనేక మ్యూనిసిపాలిటీల నీటి సమస్య పక్కాలు ఇంతవరకు ప్రభుత్వపు ఆమోదం పొందలేదు. ఈలోగా వాటి జనాభా పెరుగు

తున్నది. నిర్మాణసమయానికి, ఈ పక్కం సరిపోదు అని మళ్ళీ మొదటికి రావలసి వస్తుంది.

: రాజధాని అభివృద్ధి :

కర్నూలు అభివృద్ధికి ఒక సంఘాన్ని వేశారు. ఈలోగా, ప్రభుత్వాన్ని అప్పకోసం అర్పించమని పురపాలక సంఘాన్ని ప్రభుత్వం అనేకించింది. పుర పాలక సంఘం వివిధ నిర్మాణాలకు గాను ప్రభుత్వాన్ని కోటి రూపాయలకుపైగా అప్పు ఇవ్వమని కోరింది. మరి ఈ అభివృద్ధి సంఘం ఏమి అభివృద్ధిని నిర్ధారణ చేయబోతున్నదో, అసలు ఎప్పుడు సమావేశం కాబోతున్నదో తెలయదు. కర్నూలులో నీటి సమస్య స్థితి చాలా హీనస్థితిలో ఉంది. రాజధాని ఏర్పడి సంవత్సరమైనా, ఇంతవరకూ పరిస్థితి మారలేదు. ఒక్క కర్నూలు నీటి సమస్య విషయంలో జరిగే ఆలస్యాలూమాస్తే, ప్రభుత్వం ఎలా నడుస్తోందో తెలుస్తుంది. దస్త్రాలు కదిలకపోతే, పరిపాలనలో కొత్త ఏమి కనపడుతుంది! ఈ సంవత్సరం మొత్తం మీది రాజధానిలో నీటి సమస్య పెంచే సూత్రం ప్రభుత్వానికి తిట్టలేదు; ప్రస్తుతం తక్షణాభివృద్ధికి అనుకూలమైన పథకమూ లేదు. పురప్రముఖులలోకూడా, మరేవోటా ఇట్లాంటి మాంద్యం కనపడుదు, ఈ విషయం ఇంతవరకూ పట్టించుకోలేదు.

ఈ పురపాలక సంఘాల నీటి సమస్య సమస్యల తక్షణం పరిష్కరించకపోతే, చాలా అసంతృప్తి దారి తీస్తాయి ప్రభుత్వం, పురపాలక సంఘాల చట్టాన్ని సంస్కరించటం, ప్రజాశాసన, ఇంజనీరింగ్ శాఖను నెలకొల్పి, సుస్పష్ట కార్యక్రమంలో పనిచేయించటం ముఖ్యం. ప్రస్తుతం ప్రతి పురపాలక సంఘంలోనూ ఇంజనీరు, హెల్త్ ఆఫీసరు, మ్యూనిసిపల్ తగాదాలలోనుంచి తప్పకోటంలోనే చాలాకాలం గడపాల్సి వస్తోంది. పన్నులు సరిగా వసూలుచేస్తే, 10 వేల జనాభాకలిగిన ప్రతి ఊరికీ నీటి సమస్య ఏర్పాటు చేయవచ్చు. కేంద్రసాయంతో పది పదిహేను ఏళ్లలో అనేక ప్రచారాంతరాలలోకూడా నీటి సమస్య ఏర్పాటు చేయవచ్చు. ప్రస్తుతం ఆంధ్రరాష్ట్రంలో ఒక యిమ్మిగనూరు ప్రచారాంతరంలోనే సురక్షితమైన నీటి సమస్య ఉంది. నీటి సమస్య, మురుగు పారుదల సౌకర్య అభివృద్ధి విషయంలో ప్రభుత్వం, పురపాలక

సంఘాలపట్ల పంచాయితీలపట్ల, చట్టాలపేర, మిన్నకుండుటం. - అన్యాయం.

భవన నిర్మాణం :

ఇక భవననిర్మాణాలు అనేది నిర్మాణశాఖలో ఒక అంతర్భాగంగా ఉన్నట్లు చెప్తున్నారు. కొన్ని ఇళ్ళు సమాచాలను తీయరుచేసి, ఆ సమాచాలనే రాష్ట్రం అంతటా ఉపయోగంలో పెడున్నారు. భవన నిర్మాణాలకు ప్రత్యేక అనికారి "ఆర్కిటెక్ట్" లేదు. రాష్ట్రప్రభుత్వం కట్టున్న ఏ భవనానికీ శిల్పి అక్కర్లేదు. రాజధానిలో ఇన్ని ఇళ్లు కట్టున్నారు. ఎక్కడా ఒక్క మంచీశిల్పిని గౌరవించినట్లు కనపడలేదు. ఆ ఇళ్లు కట్టడంలో ప్రత్యేకత లేదు. ఏ ప్రభుత్వ భవనం ఎక్కడ దూసినా సరే, ఆంధ్రులకు ప్రత్యేక రుదులేవీ లేవని, సౌందర్య విహీన గాని అలంకార వాంఛ గాని లేదని ఋజువువుతుంది. నిరాడంబరత మంచిదే గాని, సౌందర్యం నిరాడంబరత్వం కంటే రాదనుకోవాలి! విద్యుచ్ఛక్తి శాఖ కోసం అక్కడక్కడా కట్టే ఇళ్లు, ప్రాజెక్టుల సిబ్బందికి కట్టే ఇళ్లు... అన్నీ రెండుమూడు సమానాల్లో చెల్లు. అందుకే కాదు, శిల్ప ప్రసరణకు అవకాశమైన ఏర్పాట్లు నేటి భవనాలకు ఉండాల్సిన లక్షణాలు. అవి కనపడటంలేదు. ప్రస్తుతం ప్రభుత్వం కట్టున్న ఇళ్లకోసం ఇంజనీర్లు మాత్రం అనవసరం.

: టౌన్ ప్లానింగ్ :

నిర్మాణశాఖలో ఆర్కిటెక్టు మాత్రమే గాక టౌన్ ప్లానింగ్ శాఖ కూడా ఉండటం అవసరం. ఉన్న టౌన్ ప్లానింగ్ ఉద్యోగులు పురపాలక సంఘాల తగాదాల్లో పడి సరిగా పనిచేయటం లేదు. ఏ పట్టణంలో దూసినా, గృహ నిర్మాణాలు ఒక తీరులో జరగటం లేదు. కొత్తగా కట్టున్న పట్టణ ప్రాంతాలు, కంట్రాక్టర్ల తెలివితేటలవల్ల కొంత బాగుంటున్న వేగాని, టౌన్ ప్లానింగ్ శాఖ పురమాయంపువల్ల మాత్రం కాదు. ఏ పట్టణమూ

సరిగా అభివృద్ధి కాకపోవటం, ఇళ్లు గొగ్గిపళ్లలాగా లేవటం, ఆంధ్రులంతా ఎగిరిన విషయమే.

. ప్రభుత్వప్రతిష్ఠకు కొలబద్ద :

ఇంతకూ నిర్మాణశాఖ పూర్తిగా సంస్కరింపబడాలి. ప్రభుత్వ ప్రతిష్ఠకు ఈ శాఖ చెప్పున్న పనులే కొలబద్ద. అదాయానికి ఈ శాఖ చేసే కృషియే ప్రధానమార్గం. యువకులైన ఇంజనీర్లలో ఉత్సాహం, కౌశల్యత కల్పించే ఏర్పాట్లు చేయటం అవసరమని అనేక ఇంజనీర్ల సమావేశాల్లో తీర్మానాలు చేశారు. వైగా ఆంధ్రదేశంలో ఇంజనీరింగ్ పరిశోధన ఏర్పాట్లకూడా లేవు. సివిల్, మెకానికల్, ఎలెక్ట్రికల్ ఇంజనీరింగ్లలో తప్ప శిక్షణ సదుపాయాలూ లేవు. ఇదిగాక ఇంజనీర్లలో నకలుగా ఉద్యోగాభివృద్ధి, ప్రోత్సాహమూ లేక నిరుత్సాహం అవినీతి పెంపొంది విషయం గమనార్హం. ప్రతివానికీ కీర్తి కాంక్ష ఉంటుంది. బాధ్యత అంటేకూడా, నమకం ఉంచుతే, ఎంతవరకైనా అవుతుంది. నిర్ణీత కార్యక్రమం జరగకుంటే చర్య తీసుకోటం సమంజసం.

అయితే డబ్బు పెద్ద సమస్య. వంతెనలపైన పన్నులు వసూలు చేయవచ్చు. ఒకటి రెండు పురపాలక సంఘాల్లో నీటిసప్లై అభివృద్ధి, మురుగు పారుదల సౌకర్యకల్పన, ఏవైనా వైరివేటు కంపెనీలకు ఇచ్చి, కొంతకాలం వారు ప్రభుత్వపు అజమాయిషీ కింద పన్నులు వసూలు చేసుకునే ఏర్పాట్లు చేయవచ్చు. పని జరగటం ముఖ్యమనుకుంటే ఏదైనా చేయవచ్చు. రాజకీయవాదులు కోరే కోర్కెలకు సమాధానం కేంద్ర ఆర్థికమంత్రి ఇచ్చారు: కోర్కెలుకోరేవారు, ఆర్థికస్తోమముకూడా గమనించాలని, ఆ కోర్కెను తీర్చటానికి డబ్బు ఎలా వస్తుందోకూడా తేల్చాలని వారు చెప్పారు. కాని మన మంత్రులు సుస్పష్టంగా, నిర్దేశనూహనగా ప్రభుత్వకార్యక్రమాలను రూపొందించి, ప్రకటించి, వాటిని నెరవేర్చటానికి ఉచితమైన పద్ధతులను అవలంబించినవ్వడే, ఇతరులకూడా బాధ్యతతో ప్రవర్తించ వలెవుతుంది.

* బాటసారి *

‘హర్షవర్ణన’

నా కొక యిల్లులేదు, మరి నాయనువారునులేరు, నిల్వగా
లేక సదా యిటీగతి చరించుచునుండును, గమ్యమెయ్యదో
నాకె యెఱుంగరా దొకొకనా డొక త్రోవరి తోడువచ్చిన
ట్లే కనిపించి తప్పకొను, నే నెపుడొంటరి బాటసారి నే!
చూచుచునుండగానె సొగసుల్ విగజిమ్మెడు మబ్బు తున్నులు
తోచతనందు నంత నెటకో పనియున్నటు సాగిపోవు, లీ
లా చటులమ్ములై నిరవలంబగతికొ పవమాన సంహతికొ
నా చలనమ్ము స్థైర్యము కనంబడు నట్టులె గలిపోకగా!

లోననుకొందు నెల్లక్రియలుకొ మతి ఏగతి నిర్ణయించు న
ట్లే నొనరింతునంచని—నరే అటులే అనుకొంద మైన మ
న్మానన వాహినీ చలనమార్గము తానె రచించునేమొ, యే
దే నొక శక్తియున్నె వలయాకృత భూభ్రమణోపమమ్ముగా!
ఎంతగ నే స్వతంత్రతవహించి చరించెదనంచు నెంచినకొ
స్వాంత మొకింత మెత్తబడి వంచిత మాటయెగాక, యుద్ర మ
త్యంత విలోలమీమనసు అప్పటి కేదెటు లాగునో అశు
గంతులువేయుచుం జనును గంతులు కట్టిన వాయువమ్మునా!
త్రోవను పోవు నప్పు డెదలో ననిపించును రమ్యగేహముల్
భావుకులైన స్నేహితులు, వత్సలతామయ బంధువర్గముకొ
కేవల ప్రేమపూర్ణనతి, నిర్మలభక్తియుతుల్ తనూజులుకొ
కావలెగాక యీ భవమునకొ మరి వేరెవి వాంఛనీయమా?

ఐన పథిశ్రమమ్మున రవంత ఎటెనియు నిల్వినంతలో
కానబడుకొ మహాభవన గహ్వరసంస్థిత కశ్మలంబు, ఈ
ర్వానలతప్త మానసుల వ్యాజపు స్నేహవికారముకొ, వ్యధ
ధీన కుటుంబ భార మనతిక్రమదైనిక వక్రచర్యయుకొ!

నాకొక యిల్లులేదు మరి నాయనువారును లేరు, నిల్వగా
లేక సదా యిటీగతి చరించెద నొంటరి బాటసారి నే!

జాహ్నుక

‘శంధిల’

66

“అ! జాహ్నుకీ?”
 “నన్ను నాన్నా ఏ?”—పన్నెండేళ్ళ
 శృంగుయి పరికిణిపచ్చెళ్ళు చేతిబట్టుకుని చెంగున
 నడవగోరివచ్చి ఆనందబాబునంక ప్రశ్నార్థకంగా
 చూసింది చిరునవ్వు మొగంతో. “ఉత్తరాలోచ్చిన
 ట్టున్నాయ్. పుచ్చుకోవచ్చు” అంటూండగానే
 రెండుఅంగులతో వాక్కిలోకి నల్లి బొమ్మజవారిచ్చిన
 మాడుకవర్గూ పుచ్చుకుని వచ్చిగాని ఇంగ్లీషుతో
 చిగువావూలు చదివడానికి ప్రయత్నిస్తూ “నాన్నా
 కిశోర్ బాబు గారికి మళ్ళీ చూడకవద్దు” అని తండ్రి
 చేతి కందించింది. జాలిన ప్రకటించే ముఖంతో
 కవర్లు తిడిచి చూడున్న బుక్ బొమ్మలే అని గుర్తించి
 “ఆతని రచనలు, పత్రికలు తిరిగి త్రవ్వకాయి.”
 “ఏంటినాన్నా” తండ్రికళ్ళలోకి చూస్తూ అడిగింది
 జాహ్నుక. “ఏంటి కేదమ్మా మనింట్లోకి అడ్డొచ్చి
 నవ్వుటిసుండి చూస్తున్నా. కిశోర్ బాబు రాత్రిం
 బవళ్ళు ఏకప్రాస్తూనే వున్నాడు. రచన లెన్నిసార్లు
 పంపాడో పత్రికలకు—అయితే వొక్కటి ప్రచు
 రింపబడటం తోచదు.” “మనం రోజూ చదివే పత్రి
 కలకేనా? మఱి వాళ్ళో వేసుకోలేం?”—అడుగుతున్న
 జాహ్నుక వితో “ఆయన వ్రాయడంవరకేనమ్మా అని
 సంపాదకులకు నచ్చాలి. లేకపోతే ప్రచురించు
 కోరు.” ఆనందబాబు ఇలా అంటూండగానే కాతేజీ
 సుందీ యింటికివచ్చే కిశోర్ ఆయన చేతులోని కవర్లు
 అందుకుని “మళ్ళీ తిరిగిచ్చాయి” అని “ఏగతి రచి
 యించేవని సుకుమారికు లెక్కలు మెచ్చలేకదా” అను
 కుంటూ గదితాళిందీసి మేజాక్రిందున్న దేవదారు
 చక్క తొట్టెలో గిరవాపేశాడు. అప్పటికే గుట్ట
 లుగావున్న రచనలు తమకో ముగ్గురు నూతన మిత్రులు
 జేరారన్న సంతోషంతో సకిలించినట్లు కొద్దిపాటి
 నవ్వుడిచేశాయి.

కాతేజీదగువుతోబాటే అంకురాకోపణ జరి
 గింది కిశోర్ బాబు రచనావ్యవహారానికి. నాలుకల్లో
 జీవితంలానూ ఎన్నో కృతులు చేశాడు. కనీసం
 కొన్ని వందలైనా పత్రికలకు పంపి వుంటాడు. బహు

కొద్దిమాత్రమే ప్రచురితమవుతాయి. రచనావ్యారా
 సమాజంలో సంస్కారం తీసుకురావాలన్న మహా
 త్యాగం నెలకొనింది ఆతనిలో. కథారాధన
 క్రమేపీ ఆతన్ని ఇతిరచనాబలపట్ల వేవిధాల విము
 ఖుని చేసింది. తనకు తెలియకగానే తోటివారిలో
 వొక విచిత్రవ్యక్తిగా మారిపోయాడు. విద్యార్థులూ,
 అధ్యాపకులూ కిశోర్ లో విచిత్రమైన ఉన్మత్తితీసు
 చూసి విస్మయపోనాగాను. తన భావాలను లోకం
 ఎందుకు పరిగణించవో! అనే సంఘర్షణ పాడుకొంది.

పరీక్షలైనాక ఇంటికీవచ్చిన తమ్మునిమాసి
 అన్న రబీంద్రుడు చాలా ఆశ్చర్యం పొందాడు. ఆతని
 లోని విపరీతపరిణామానికి కారణాలు గ్రహించి
 అడిగాడు. తల్లిదండ్రీలేని తమకుటుంబంలో తమ్ముని
 భారం తనమీద తనకు తానుగా విరుచుకుపడింది.
 అప్పు సప్పు జేసి ఏనెల కొనెల యాభైగాపా
 యలు పట్నం పంపుతూండేవాడు చదువుకి.
 క్రిందిటిసారి తాను కిశోర్ ను చూడబోయినప్పుడు
 ఆనందబాబు తరచు ఇంటి అద్దెగూడా పుచ్చుకో
 కుండా తమ్ముని ఆదరించుతున్నట్లు తెలిసింది. ఇన్ని
 వాంఛలుండీగూడా తమ్ముడు బొత్తుగా సంరక్షణ
 లేని కిరాయి మనిషినిగా మారిపోవడంలో గల
 అంతర్యం అన్నకు బోధపడలేదు. “అబ్బే—ఏంటి
 లేదు—నాకేం—నిక్షేపంగా వుంటే” అని ముక్త
 సరిగా సమాధానమిస్తూడు కిశోర్. పోనీ ఏ ప్రేమ
 జాడ్యమేనా సోకిందా అనుకుంటే అదీ వున్నట్లు
 తోచదు. ఆనందబాబు అనేకసార్లు తనకు లేఖలు
 వ్రాస్తూ తమ్ముని సౌకల్యాన్ని వేసేళ్ళ కొని
 యాడాడు.

రబీంద్రుని జిజ్ఞాస అధికమైంది. రాత్రింబవళ్ళు
 తనేదీక్షగా పుస్తకాలు చదివడం, తీరికవున్న
 పుడల్లా తెగ వ్రాస్తూవుండడం—కిశోర్ చివరకు
 ప్రసంగాన్నే మఱచిపోతున్నట్లు గుర్తించాడు.
 సౌభ్రాతృత్వాన్నీ పురస్కరించుకుని చూచాయగా
 మందిరించాడు. కిశోర్ పెడచెవిని బెట్టాడు. తుదకు
 ఆతనికి స్వగామంలో వుండడం దుర్ఘటమయ్యింది.

ఒకనాడు అన్నగారితో చెప్పకుండా బిచానా సర్దుకుని పట్నం చేరుకున్నాడు. తనలో బయలుదేరిన తుపానుకు అనుసైన వాతావరణంకొరకు ప్రాకులాడడం మొదలుపెట్టాడు.

ఆనందబాబుయింటిలో తన గదిలోవున్న రచనలను మళ్ళీ తిరగేశాడు. జాగ్రత్తగా పరిశీలించి బూజా, దుమ్ము దులిపేశాడు. ఏదైనా ఉద్యోగం దొరికేదాకా తమతోనే వుండమనీ, జాహ్నవికి చదువు చెప్పమనీ బ్రతిమలాడు ఆనందబాబు ఆయనకోరికపై కొంతకాలంవరకైనా అక్కడవుండక తప్పిందిగాదు. రోజుకు వొక్కగంట మాత్రమే చదువు చెప్పేవాడు. క్విర్ కు వుండే తీరికగల సమయం అవొక్కటే. ఆనందబాబుకూ, ఆహ్లాదకరమూ అయినకాలం ఆ పట్నానసజీవితంలో యేదైనావుంటే ఆశ్చర్యమే. ఆహుయకతనూ, నిర్మలత్వాన్నీ విరియనానీ జాహ్నవిముఖకవలికలే అతని బాహ్యప్రపంచంనుండి మళ్ళించేవి. ఆమె యెడల జాతీ, ఆహ్లాదతా, వాత్సల్యమూ క్విర్ బాబులో సుడులు తిరిగేవి.

మితావేశా ఒకటే సంఘర్షణ వందలాది ప్రతికాధిపతులతో వాగ్విరాదాలు. రచయితలతో చర్చలు. గంధాలతో భావసంవాదాలు. ప్రకృతిని పరిశీలించడం. ఇవి తేనిసమయంలో విధివిరామం లేకుండా చేత కలం బట్టుకుని కాగితాలను పరంపరలుగా నలుపుచేయడం. ఇవే అతని దైనికచర్యలు. సమాజం వింటూందా లేదా? లోకం ఆదిరింద దెందుచేత? అనే శంకలులేకుండా అతని హృదయ నీరులోంచి, మేధాప్రపంచంనుండి విచిత్ర మానవ ప్రవృత్తులు, వింతిప్రకృతి, వివిధసమస్యలు, —కథలుగా, నాటికలుగా, గేయాలుగా, నవలలుగా, వర్ణచిత్రాలుగా వెలువడి శాశ్వతంగా వ్రాతప్రతులలో ఇరుక్కోయాయి. స్వేచ్ఛకై నీరక్షించే జన్మ శ్రేణిపలరే ప్రకటితం గాకుండా బంధింపబడ్డట్లు పడి వున్నాయి. అయినా అతనిలో నిరుత్సాహం అవుపించదు. ఎండ్లు గడచినా క్విర్ కు నిశ్చయం చలించలేదు. తనమట్టా ప్రపంచం తన్నుజాచి నవ్వుతూన్నా, హేళనచేస్తూన్నా, ప్రతిఘటిస్తూన్నా ఆతడు వొక్కడుగైనా కదలడంలేదు.

కొన్నాళ్ళకు దైనిందినజీవితం గడచేవిధం కష్టమైంది. విసిగి విసిగి అన్నగారు డబ్బు పంపడం మానుకున్నాడు. పట్నంలో కానీ రాబడిలేదు. కాగా కాగితాలకూ, సిరాకూ ఖర్చు తగ్గలేదు. అప్పు పెట్టి తనను కొన్నాళ్లు అడుకున్నాడు ఆనందబాబు.

తుదకు అదిగూడా మందగించింది. పరిస్థితు లొక్క మారుగా ఆలోచనలోనికి దింపినట్లుంది. ఏమూల మానినా దైన్యమూ, నైరాశ్యమూ తొండవిస్తున్నాయి.

ఒకనాటి సంఘటన క్విర్ బాబును కలచివేసింది. రెండురోజులుగా ఇల్లువిడిచి అప్పడే తిరిగి వచ్చాడు. ఆనందబాబు పడకగదిలో కొంత అలజడిగావుంది. అయన్న ఇద్దరు నైగ్యులు పరీక్షిస్తున్నారు. “మనోవ్యాధి” అన్నాడొకాయన. “హృద్రోగం” అన్నాడొకొక డాక్టరు. రాత్రి పదిగంటలవరకూ వేచియుండి ప్రాణంమీద ఆశలేదని చెబుతులు విరచుకుని వెళ్ళిపోయారు. ఒక్కపక్క క్విర్ —మరొకవంక జీవితంలో ఒడుగుడుకు లేరుగని లేబ్రాతువు జాహ్నవి—ఆనంద బాబును కనిపెట్టుకుని కావలి కాస్తున్నారు. బాహ్య ప్రపంచ మంతా కటికచీకటి కాగిలిలిలో గాఢంగా నిద్రపోతూంది. పన్నెండుగంటలకు బరువుగా నిట్టూర్చి కనులు విప్పాడు ఆనందబాబు. మంచినీటికై పెదములు మెదిపాడు. జాహ్నవి కంటినిరు తుడుచుకుంటూ లోనికి వెళ్ళింది క్విర్ బాబు చేతిని బట్టుకుని ఆనందబాబు కళ్ళవెంబడి నీళ్లు జలజల రాలుస్తూ చెప్పడం ప్రారంభించాడు. “క్విర్ ! ఇక పరిస్థితిని గూర్చి నీకు చెప్పనక్కరలేదు. నీలో చెలరేగిన సంఘర్షణ నేను ఏనాడో గుర్తించాను. వివత్కర విధమ వాతావరణంలో నీవు ప్రయాణం చేస్తున్నావు, అంతిమవిజయం నీదే. అయితే—నా తుడికోర్కె వొక్కటైంది.. చెల్లించచ్చా?” అంటూంటే జాహ్నవి మంచినీటిని తెచ్చి తండ్రి కంఠం తడిపింది. క్విర్ ధైర్యంతో గుండె చిక్కబట్టుకుని “బాబూజీ! ఎందుకు సందేహిస్తారు చెప్పండి. మీరు నాకుచేసిన మేలు వేయి జన్మాలకైనా మటువరేను. తిప్పక మీ ఆజ్ఞ శిరసావహిస్తాను.” అన్నవెంటనే “నాకున్న కాంతి ఒక్కటే. లోకం ఏమునున్నా సరే—నీవేమి నిశ్చయించుకున్నా సరే—ఒక దీనురాల్సి—రెక్కలరాని పనికిందును,—అనాధను నీ చేతివెట్టి వెడుతున్నా. దీన్ని పెంచి, పెద్దదాన్నిజేసి, రక్షించి, పాలించే భారం నీది. నేటినుంచీ ఈ ఇల్లు నీది. ఇవొక్కటే జాహ్నవికున్న దిక్కు—పెన నీ యిష్టం” అన్నాడు. “దానిక మీరు బెంగపెట్టుకోకండి. అవశ్యం ఈమెను రక్షించేభారం నాది. ఇదిగో వాగ్దానం. ఎంత కష్టమైనాసరే దీన్ని నిర్వహిస్తాను” అని క్విర్ ఆనందబాబుచేతిలో తన చేతి నుంచాడు. జీవితంలో తుదిసారిగా ఆనంద బాబులను గ్రుమ్మరించి దుఃఖాశ్రవులతో తనకు

విడ్కోలిచ్చే జాహ్నువిని చూస్తూ శాశ్వతంగా కన్నుమూశాడు అనందబాబు.

తనను యోచనావాహినిలోకి దిగలాగే ఈ సంభాషణ విలటాన్నాడు.

“ఏమో! ఆయనకు మాత్రం తెలీదూ”

“హానీ—నికాకిగదా. జాహ్నువీ, నిన్నుండుకు ఆయన వివాహం చేసుకోగూడదు. మహాపుంటే కిశోర్ బాబుకు ముప్పై కంటే ఎక్కువ ఉండు. యవకుడులా నే వుంటాడు. ఈడు తక్కువేమీ వుండును”

“అమ్మా—ప్రపక్తి తేవడానికి నాకు గండే చాలదు. ఆయన కేమి తోస్తుందో అంతే. నే నేనాటి దాన్ని యీ విషయం బాబు ఎదుట తలపెట్టడానికి కొంచెం కళ్ళెజ్జికారా వోళ్ళు దడదడ వణుకుతుంది నాకు,”

“ప్రపంచం మిమ్ముగరించి ఎంతో విధ్వారంగా తలుస్తూంది. సహజంగాదా. యావ్యసంఖ్యలన్న యువతీయువకులు ఒకేఒకచోట కొన్నియేండ్లుగా జీవించడం—కొంచెమైనా ఇతరులలో వైపరీత్యాలికి తావివ్వనూ?” “కిశోర్ బాబు నాకు దైవసమానుడు. ఊమామూర్తి. దయామయుడు. ఆయన నిశ్చయాల అచంచలాలు. ఆయన రచనలు చదువుతూంటే ప్రపంచాన్ని ఊపగల ప్రచండమూరుతం ఆయనలో చలరేవుతున్నట్లు తేటపడుతుంది” “నీమాట కడ్డొచ్చాను. అయితే ఏ ప్రతికలలోనూ ప్రకటించుకోరే? హానీ వున్నకాలుగానైనా వెలువరించరే?”

“దాని కనేకకారణాలండొమ్మ. ఆయన సాగిస్తూన్న మానసంగ్రామమే యిది. ఇతరులకు నచ్చనంత మాత్రాన మనభావాలను చంపుకోవడం పీరికితనం. చరిత్రలో ఎన్నో ఉదాహరణలున్నాయి జీవించియుండిగా యిట్టి మహామేధావుల్ని సన్మానించి తరింపలేకపోయానే అని సమాజాలు కుదులికుమిలియేడ్చినయ్యగాలు” “జాహ్నువీ!” బలహీనంగా పిలిచాడు. సంభాషణ స్పంభించిపోయింది. తలుపులు తెరువబడ్డాయి. కిశోర్ భారంతో గదిలోకి వెళ్ళి ప్రక్క దులుపుకుని దీపం సన్నించేసి మేను వాలుస్తున్నాడు. “బాబూజీ! భోంచెయ్యరూ?” జాహ్నువి భుక్తిమాటను జుప్పికి తెచ్చింది. “అట్లులేదు. పడుకో. ఇంతసేపటిదాకా మేలుకుని వున్నావే?” “అట్లే! ఇప్పటిదాకా చదువుకుంటూనే వున్నాను. మధ్యాహ్నం మీరు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత మీరు పంపిన నీరీయర్ తిరిగివస్తే మీకోసం ఎదురుతెన్నులు కానీ ఏదీ తోచక తీరిగా తిరగేస్తున్నాను. వానీ అన్నం తినకపోతే కానీనీ పాలు, కోండి” అని ఆమె తనగదివెళ్ళి వెళ్ళింది.

జాహ్నువిని వృద్ధికి తెచ్చే భారం కిశోర్ వివాదపడింది. ఇంటిలో రెండు గదులు మినహా మిగిలిన భాగమంతా నలభై రూపాయల కద్దికిచ్చేశారు. అదే వారికి జీవనోపాధి. నాకరీ చౌదామంతు స్యాభిహనం చంపుకు తీంటూంది. రోజూ రెండు గంటలసేపు ఆమెకు చదువుచెప్పడం; మిగతా సమయంలో రచన, పరిశీలన, ఆలోచన—ఇవి ఆయన నిత్యకృత్యాలు.

కాలగర్భంలో నెలలు క్రమంగా వత్సరాలుగా మళ్ళుతున్నాయి. జాహ్నువిలో నూతన వసంతంవలె నవ్యయావనశోభ చిరుగుస్తూంది. వయసు గడిచిన కొద్దీ ఆమెకు విద్యయందు వాంఛ మొదలయ్యింది. రాత్రినకా పగలనకా కిశోర్ బాబును వేధించుకు తీంటూంది పాఠాలు చెప్పమని. అప్పటప్పట ఆమెను కనుగుతూ చేతి వాడితనంగాదా నూపే నాడు. కానీ ఆమెను తాకినపుడల్లా ఆతనిలో వివిధ ఆలోచనలు స్ఫురించేవి. తన కళ్ళలో, నవలల్లో ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో జాహ్నువి సృష్టించేసూంది. పదహారేళ్ళు దాటాయి ఆ కన్యకు. ప్రపంచాన్ని క్రమంగా దూరం చేసుకుంటూన్న కిశోర్ కు జాహ్నువి మాత్రం దగ్గరగా వస్తూన్నట్లు తోచింది. నిరంతరం జాగ్రదవస్థలోనే వుండడానికి ప్రయత్నించేవాడు. జాహ్నువివల్ల ఆతడు తలపెట్టిన సంఘర్షణ, రచనాకృషి కుంటువడడం మొదలైంది. మానవ సహజమైన భావోద్వేగం ఆతనిని మైకంలో ముంచి తేల్చేది. ఎంతో బాధపెట్టింది. తన నిశ్చయం దృఢమైంది. దానికై తానెట్టి త్యాగానికైనా సిద్ధమై వున్నాడు.

నాటిరాత్రి రెండు గంటలదాకా పట్నంలో పర్యటించి కిశోర్ బాబు బడికితో ఇల్లు చేరుకున్నాడు. త్రిప్పలలో మునిగి భోజనంనూలే మఱచి పోయాడు. ఆయాసంతో మెత్తైపోతున్నాడు. ఇంతరాత్రినా లోన సద్రుమణగలేదు. జాహ్నువి కంతం స్వబలంగా వినబడుతూంది. “ఈ ప్రపంచాన్ని విడిచి వెడుతూ నాన్నగారు నన్నయనకు వప్పగించారు. నాటినుండి ఆయనే కంటికి రెప్పలా కాపాడుతున్నారు.” “అయితే—జాహ్నువీ! నీకు పెండ్లిమీ వచ్చిందిగదా—ఆయనేదీ ప్రయత్నాలు చేస్తూన్నట్లు కనుపడదే” ఇది ఇంటిలో అదైదున్న విమలాదేవిగారి కంఠం. అరుగుమీద గోడవారినే చదికిలబడి

కిలోర్ మళ్ళీ ఆలోచనలోకి దిగాడు. ఆమె ఎంతో అమాయకురాలు. తనకు తెలియండా వెళ్ళిగా మోడును పెనవేసుకుంటూన్న లేడిగే. ఆమె దగ్గరగా రావడం సుతరామూ తనకు గిట్టుదు. ఆనంద బాబుకు ఇచ్చిన వాగ్దానానికి కట్టుబడి తన వ్యక్తిత్వాన్ని అమ్మేసుకుంటున్నాడు. ఇప్పటి వాతావరణం తన ఆశయాలను తనకు తెలియండా చాటుచున్నది. ప్రస్తుతం తాను ఆమెకు దూరంగా వుండకపోతే తన దృష్టి వారుముఖంపట్టి జీవితంలో గెలుపును చూపలేడు.

పాల్గొనూ, రొట్టెలపళ్ళెంతోనూ ప్రత్యక్షమైంది జాన్నాచి. మంచిపై పరకునే రొట్టెముక్క విరుచుకుని కాగినపాలలో ముందుకు తింటున్నాడు. దీపపు కాంతిలో ఆమెముఖంవంక తేరిపారజూచాడు. నిర్మలమైన కాంతిలో పున్నమినాటి నడిరేయిని ప్రకాశింప గా ప్రవేశిస్తూన్న పరిభ్రాజాన్నాచిని గుర్తుకు తెస్తోంది.

“నాకథ ఎలాగుంది” ముడిగా ప్రశ్నించాడు. “మీకథ బావుండకపోవడం చెప్పిందే? అందులో—నాకు?” చిరునవ్వుతో ఆమె సమాధానమిచ్చింది. సగోవరంలో పండువెన్నెలలో వెలిగే కలువరేకులు కదిలినట్లు మెదులుతాయి కనురెప్పలు. తాను ఓడిపోతున్నాడు ఆ కదిలికను. “ప్రపంచం నా కృషిని ప్రశంసించకపోవడం నీకు బాధగావుంది గామా?” “అలా గంటారే? ఎవరికైనా బాధగా ఉంటుంది ఉత్తమకృషి నిర్లక్ష్యం చెయ్యబడవచ్చును. మీకు మాత్రం విచారం కలుగమా?” “లేదు—జాన్నాచీ లేదు. పొరబడుతున్నావు. సమాజం నన్ను సవాలు చేస్తోంది. నేను ధైర్యంతో రాన్నెదుర్కొంటున్నాను. దీనిలో భేదానికి తావేలేదు. ఉండగూడదు. ఎదుటినుండి వచ్చే తాకిడిని ఎదుర్కొన్న వాళ్ళే నిజమలక్ష్మి వరిస్తుంది.” “ఏందులో—మీరూ మీ ఊహలే వేరు. మీ పరిధిలో యోచించడానికి ఏపాటిదాన్ని?” “రోజు రోజుకూ మారే ప్రపంచాన్ని చూస్తూంటే ప్రపంచంతోబాటు మారే నీకు నీలో వింతలేదీ పొడగట్టడం లేమా?” “నా కర్తం గావడంలేదు మీ ధోరణి” అంటూ మునిముసి నవ్వులతో జాన్నాచి తన గదిలోకి పోయింది.

ఆ మధువులో, చిరునవ్వులో, వడిలో, నాటి రాత్రి ఆమె నైఖరిలో నే ఎవో ఒడుపుండి కిలోర్ ను బలంగా బంధించి చిక్కడతో ఈడుస్తున్నట్లు పసిగట్టాడు. ఆ తుణుంలో రెండేవారాలు ఆతని ఎదుట ఆపుచేస్తూన్నాయి. ఒకటి ఏకాంత జీవితం; అనవరత

తీవ్రసంఘర్షణ! సంతోషంతో హాహూహాన్ని మింగి ఆమృతంకొఱుకు ఆంతిను విజయంకోసం జీవితమందరాన్ని ప్రపంచ నాగరంలో నుధించడం—రెండవది సుఖముయ మైన, ప్రశాంతమైన, సుసంఘటితమైన, సోగలాలసమైన, దీక్షారహితమైన వీడ్కోలు ఆ పోరాటానికి. “నీకే జయం అని విడిచింపులేకుండా సమాజానికి సాగిలబడి తన నోటమిచ్చి యుంగా స్వీకరించడం”—తలంచుకు నేనిరికి వాళ్ళు కంపించింది జగత్తు తన్ను పరిచాసిస్తోంది. కలం గడ్డగడలాడుతూంది. మూలనున్న పెట్టెలోని అమృదిత గ్రంథాలు—నీళ్ళుగా కుప్పలు కుప్పలై బంధింపబడలేదీలు స్వేచ్ఛారాయువులకొఱుకు అంగూర్చుతూ తన నే ఆదర్శంగా ఆహ్వానితీగా భావించుకుని యున్నట్లు కనుపించే తన కృత్యము—కిలోర్ బాబు నిశ్చయించాలి ఊహసంఘర్షణ నింక సాగనివ్వగూడదు. అట్లే ఇట్లే తేల్చేయాలి.

కిటికీలోంచి బాహ్యప్రకృతి చీకటిలో జీబురుగా తొంగిచూస్తోంది. గడిమూరం నాలుగు కొట్టింది. గతకాలం తన మనస్సులో తికమకలతో నెమరు వేయబడుతోంది. సాహసించి లేచాడు—అటు ఆ గదివైపు చూచాడు. గంభీరంగా ఆజవరాలు వోవలు మఱచి నిద్రిపోతుంది. అరణ్యమృగంలో ప్రీయు నెవబాసిన దమయంతి : రాహులుకు చెంతిలేని, గౌతముకు వీడిన యశోధర—లిప్తకాలంలో విరసంగా ఆతని భావసలో మెదిలారు. దృష్టిని ఇటు మరల్చాడు. ఆహా! తిరిగివచ్చిన “పెద్దకథ”—జాన్నాచిలో తనపట్ల దైవత్వాన్ని పాదుకొల్పిన రచన—లోకం నా కళ్ళుర్రేదని పారవేసిన కృతి; సమాజం తన్ను ఎదురుదెబ్బ దీసిన సవాలు;—ఆతనికి తెలియండా నే చేతులు తిప్పితిప్పిగా పనిచేస్తున్నాయి. కాళ్ళు తడబడ్డాయి. కవర్లు, కాగితాలు, రచనలు, పుస్తకాలు—వొండొలలను కొగిలించుకుని ఉక్కిరి బిక్కిరిగా త్రొక్కినలాడాయి. దీపంలో చమురు తిగివెల్లుంది. కాంతి క్రమంగా తిగిపోతుంది చీకటిలో గూడా. ఆ ఘడియూ నెత్తివీడ ఎత్తుకొనబడ్డ పెట్టెతో, పరులకు చూరుడా అని స్ఫురింపజేసే ఒక వ్యక్తి జాలిగా తనను విడువలేక వీడ్కోలిచ్చే ముగ్ధ కన్యకతో మూగపడుదులా వున్న అనందితాబు ఇంటినుండి వెలికిబడి ప్రత్యాగమంలోకి జరిగిపోతున్న చీకటిలో నెమ్మదిగా నాగి పోయాడు.

3

గామసీను కలకలము కుట్రాంది. గోపాల్ బాబు చిన్న నాటి నే హిమకు కిలోర్ బాబు వచ్చిన కొలది రోజులకే ప్రారంభోత్సవం జరుపబడింది “కుటిర ప్రచురణలకు, ఉత్సాహపున్న గృహస్థులతో అల్ప వార విందు ఆరగించి పెట్టారు. గాత్రీ అతిగల్గి సాగ నంపి మిత్రు లిగవురూ ధావికార్యక్రమం గూర్చి చర్చించారు. కిలోర్ బాబుపతి చదువుకుంటు న్నప్పుటినుండి గోపాల్ బాబుకు పరిచయమే. కాల మాన పరిస్థితులనుబట్టి న చే ప్రవృత్తి ఆయనది.

“కిలోర్! నీ రచనలు బాగానే వున్నాయి” కానీ ఒక పేరువద్ద రచయితనుబట్టి పీఠిక వ్రాయించాలి. వ్రాసినవాడు వ్రాయుండా గ్రంథాని కో పెట్టి యెన్నుకోవాలి” “లేకుంటే మనం బ్రదుక లేమా? స్వతంత్రంగా మన శక్తిని మనం చాటుకో లేమా?” “అది గాదోయ్. నేటి ప్రపంచానికి కొంతైనా డాబికం చూపాలి. లేనిదే ముందు అది మనకు లొంగదు” “ఒకడిదిగిరికి మనం పుస్తకాన్ని దీసికెడితే మన కెన్ని పేర్లు పెడతాదూ—రచయిత లంతా యాచకులంటివాళ్లే. “యాచకో యాచక శృంగుః” “నీవు అలాగంటే లాభంలేదు.” (ఈ రోజుల్లో ఎలాంటివాడైనా సరే డబ్బుకి గడ్డి తింటాడు)”—కిలోర్ బాబు ఆలోచించాడు. తన కిష్టం లేకపోయినా ఈ యెత్తు మొనర్చు కొంత ఆకర్ష వలంగా అవుపడింది. “అయితే — మనదగ్గర డబ్బేదీ” “అ—అలా దారిలోకి రా. నా కోక వాదానం యిస్తే చాలు. నువ్వు “పో” అంటే సరి - తర్వాత పని గానిస్తా.” వాదానం అనేసరికి కిలోర్ బాబుకు ఆనందిబాబు అంతిమపుట్టం గురుకునచ్చింది. గోపాల్ బాబు చిన్నప్పుటినుండి తనతో యెరమరిక లేకుండా తిరిగినవాడే - ఎటొప్పీ యీ నాలుగై దేళ్ళనుండి తనకు కనబడలేదు. “పో” అనొచ్చు కానీ—ఇత సెలాంటి కోరిక కోరుతాడో! ఏ కోరికయితేనేం—ముందు నా సంఘర్షణలో జయించే ఆశ మెరుస్తూంది. “ఓ—అలాగే కానీయ్. కాని ఒకటి జాగ్రత్తగా విను. నేను తలపెట్టిన ఉద్యమంలో కృతకృత్యుణ్ణి అయినతర్వాతనే నీనాట డెలిస్తా” —“సరేలే—ఇప్పుడే మునిగిపోయిందేమో లేదు. మన పాచిక పారి సమాజం లొంగి వచ్చినపుడే నువ్వు చేయొచ్చు నే జెప్పినవని” “గోపాల్—నీ ఉద్దేశ్యం నాకు బోపవలెదు. సమాజం అంటే అనపగుగ్గిళ్ళనుకున్నావా—లోకం మొండి, బండి, గ్రుడ్డి, మూగ, చెవుడు, పెంకి—ఇన్ని విశేషజాతులు

గల పదార్థం. దీనికి రూపుకేటాలు, పలుకలేదులు, సకల కళ్ళలు తెచ్చి పెట్టేసరికి మనవంటివాళ్లు కనీసం కొన్ని వందలనుంది యువకుల ప్రాణాలను బలి పెట్టాలి.” “కాకాకారుడే వనిపించుకున్నావులే”

మఱునా దుఃఖమాననే ప్రారంభించి ఎకా యెక్కివి సెలరోజులలో వొక నవల వ్రాశాడు కిలోర్. “జాహ్నవి” అని పేరుపెట్టాడు. సాక్షాతు తన రక్షంతో వ్రాసినంత కృషిసాగ్గుడు. పుస్తకం చేతి బట్టుకుని ఎక్కే గుమ్మం దిగే గుమ్మంగా ఎందరో గ్రంథకర్తలను సందర్శించాడు గోపాల్. అంత క్రితమే నాలుగువేలు పెట్టికొన్న “వెస్” మేనేజి మెంటు కిలోర్ కు వస్తుగించాడు. చూచిన రచయిత కలాకళుకుట్టింది “జాహ్నవి”. తమను కాదని తమ ఆధిపత్యాన్ని కాలడన్నే రచయిత తారాపథాని కెగబ్రాకుతున్నాడు. ఈర్ష్య, సంకుచితత్వం, స్వాస్థ్యం—వాళ్ళను స్రుడిపాన్లు చేశాయి. తాము సహకరించకపోయినా రచయిత నిరాటంకంగా పైకి వచ్చేస్తాడు. అయినా మానవనైజము మాన్పుకో లేరు. పెనవి విరిచాను. నిరశించారు కొందరు. విను ర్పించారు. ఖండించారు. రచనంటే ఏదీబో యెటు గని గోపాల్ బాబు బిక్కమొగంపెట్టాడు. కిలోర్ కు మాత్రం ఏమీ దిగులుగలుగలేదు. ఎవ రంగీకరించినా మాలినా తానుమాత్రం దాన్ని అచ్చొ త్తించి ప్రకటించడానికే నిర్ణయించుకున్నాడు. కాని గోపాల్ బాబు వొప్పుకోలేదు. తొలురోలు తనే తనకు పెట్టుబడి ఔషధున్న మిత్రునితో ఘర్షణ పడడానికి మనస్తృరించలేదు. “జాహ్నవి” తాను ఇన్నాళ్లుగా ఆదరించి, ఆలోచించి—తీర్చి దిద్దిన కళాఖండం పాతరచనల బుట్టలో కుక్కుబడింది. తర్వాత చాలా గ్రంథాలవ్రాశాడు. ఆ నెకును పెద్ద లకు చూపించాడు. మెచ్చుకున్న బహు కొద్ది మందిని నేళ్ళమీద లెక్కపెట్టొచ్చు. మిగతా సేలాదిప్రభుద్దులు పెదవి విరిచారు.

రెండేళ్లుగా సాగిన ప్రచురణలు ముట్టుమొగం పట్టాయి. తొలుత గోచరించిన ఆకాశం దూర మ్మాతున్నట్లు తోచింది కిలోర్ కు. ఈ అనుభవం మాత్రం ఆతనిలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని సడలించలేదు; కాగా బలపరచింది. ఈ మధ్యను వొక్కసారి జాహ్నవి జాడ తెలిలేదు. ఆమె అసలు వుందా? వుంటే అంతటి మేలుచేశని తనను, ఆమెయొక్క విశేష ఆకాశకాంతాన్ని మఱచిపోతుందా! ఏం— ఎందుకు మఱునగూడు? స్వాస్థ్యంతో తాను తన ఆశయంతోజుకు ఆమెను వంచించినపుడు యింకా

తన్ను ఏ మొగం పెట్టుకుని జ్ఞాపకముంచుకోవాలని కోరుతున్నాడు? ఆమె భోగట్టాతీయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు.

పట్నంలో అడుగు పెడుతూ ఎదురైన ప్రతీష్ఠి ముఖాన్ని మానంగా కళ్ళతో ప్రశ్నిస్తున్నాడు జాహ్నువిజాన చెప్పవుని. మార్గెట్టు విధిగండా ఆనందిబాబు యిలుపుండే పేటకు బయలుదేరాడు. దారిలో ఒక దృశ్యం ఆకెన్ని ఛకితపరచింది. బజారులో ఒకచోట పాతసామానులు గిళయించేసుకొని జాహ్నువి చే నిర్వహింపబడుతుంది. దూరాన్నుంచి చూస్తూ నిరాంతరముగా కిక్కిరిస్తూ పాతసామానాలు, సైకిలుచక్రాలూ, ఇనుపమరులు, వాడి పాతేసిన చిన్న చిన్న స్వేదనాద్దులు, వొకమూల — మఱొక వంక యుద్ధంనుంచి తిరిగివచ్చి ఇళ్ళకుపోయే దైనికు లమ్మివేసిన కోట్లూ, పాతరగ్గబూ, టోపీలూ, బుట్టలూ — ఇంకొక ప్రక్క ప్రతికలకట్టలు, పాత పుస్తకాలు అనేక భావలలోని పదవికల్గి యువకుని చేత స్వీకృతున్నాయి. అదిగో—ఆమెయే జాహ్నువి. కొంచెం బాదుగడిగింది. బొద్దుగా వుంది. అవే కళ్ళు. ఆవాళ్ళ రాత్రి ఆకాకాంతులతో మెరిసిన నయనాలు. త్రుటిలో పుస్తకాలవద్దకు వెళ్ళాడు. వంగి పేష్వియర్ నాటకం తీసి “దీనివెల?” ముడిగా అడిగాడు. గొంతు పసికట్టడానికి వెదుకుతున్న కళ్ళు యెత్తబడ్డాయి. “బాబూజీ — కిక్కిరిస్తావా!” మఱి మూటాడలేక పోయింది. త్షణంలో ఆమె వదనంలో అజలత్వం వెనుకై గంభీరత ఆవరించింది.

“దయచేయండి కిక్కిరిస్తావా — మీరు వెలిగించిన ఆకాకాంతు ఆరకుండా మీకై నిరీక్షిస్తూ వెలుగుతుంది. జీవితాన్నే చమురుగా దహించుకుంటూ” అని కుర్చీమాపి “బాబీ—తర్వాత సద్దుడువుగాని వెంటనేవెళ్ళి రెండుకప్పులతోటిన్నీ, బిస్కట్లూ తీసుకురా” అంది తమస్తపు వెర్రిగామాచే కుర్రవానితో. త్రుటిలో వాడు ప్రక్కకు వెళ్ళాడు. “దారితప్పారా బాబూజీ! మీరు కళ్ళలో గానిలేరుగదా? లేక ఆ ఉద్యమం చాలించి పోయిగా బ్రతుకుతున్నారా? ఇన్నాళ్ళకైనా తాము పెంచి పోషించిన లతను చూడ కోరిక జనింపజేసిన భగవంతునికి ధన్యవాదాలు”. కిక్కిరి ఇంతవరకు మెదుల్పులేకపోయాడు పెదవుల్ని. మానంగా తెగ పరిశీలిస్తున్నాడు పరిసరాల్ని. “బాబో! దయయించి పరిశీలన తిగ్గించండి కొంత. కొంపదీపి దిగ్నిగూడా ఏకథలో నైనా ఇరికించేరా—ఇంక నాకు నిలువోవడానికి తావుండదు” పరిహసించింది. ఆమె నవ్వు అతని మూటాడించింది.

ఇలాగున్నావేం జాహ్నువి? ఈసాపు నీదే; ఎన్నాళ్ళనుంచి నడపుతున్నావు?” “బాగాలేదు ఈవ్యాపారం? మిస్సు నాతో వుండనీయలేకపోయింది నాస్థితి. తర్వాత చదువు మానేశాను. మానయ్యెచ్చి ఏడాదిపాటు ఇంట్లోవుండి ఈ వృత్తిలో ప్రవేశ పెట్టాడు. విధి ఇలాగుండెడంగాడా సహించలేక పోయింది. ఆయనగూడా త్రోవపోయిగా పరిణమించాడు. నా వాతావరణం ఆయనకుగూడా స్వస్థి పలికింది. ఏదో అలాగాలాగు లేని ధైర్యం తెచ్చుకుని జీవితం నెళ్ళబుచ్చుతున్నా. మీరింకా ఆలానే వున్నారా?” విచిత్రమైన వింతప్రశ్న ఆమెనుండి వెలువడింది.

“ఓ—ఆలానే వున్నా. ఇంకా రాళ్ళు విసురుతూనే వున్నాను. ఆకాకాంతు ఆరలేదు. అంతిమ విజయంకోసం అట్టులుచూస్తూ ఆకాకాంతుకి యెగ బ్రాకుతుంది.” ఇంతలో టీ తెచ్చాడు బాబీ. “ఫీడి మేలు వెయ్యి జన్నలకైనా ముటువలేను. కంటికి రెప్పలాగున కాపాడుతాడు. పేరుకు నాదిగాని ఈ సాపులో వసంతా వీడిదే”. అంది జాహ్నువి. కిక్కిరి బాబు సంగంతా విన్నది “మీ రెక్కడున్నాసరే మీ విజయాన్ని కాంక్షించే జీవీ ఒకటున్నదని ముటువండి. మీరు జయస్తారు. అదృష్టముచే ఈ కన్నులతో ఈ జీవితంలో మాచే భాగ్యం నాకు కలగకపోదు. ఏనాటికైనా సమాజం మీరుకై మోడుచేసి తీరుతుంది. ఇదిమాత్రం తప్పింది” అని ముగించింది జాహ్నువి. ఆమెను చూచేవరకూ ఏమేమో అనుపన్న కిక్కిరి కు ఇంక మూట్టాడాని కేలీ కనుపడలేదు లేచి శిలపు తీసుకోబోతున్నాడు. “లోకంలో అంతా వొక్క తీరుగానే వుండదు. మోసగాళ్ళుంటారు జాగ్రత్త. ఎటువంటి వేళ్ళనైనాసరే మీ రిక్కడకు యధేచ్ఛగా రావచ్చు. ఏమీ సంగించింద కండి. విజయోత్సవంలో మునిగి ఈ దీనురాల్ని గనుక ముచేరా—నాకీక దిక్కుండదు” ఆఖరి సారిగా ఆమె పలుకులు జాలిగా ఆతని చెవులలో గ్రుచ్చుకున్నాయి.

గిరుక్కున మళ్ళిన కిక్కిరి బాబుకు వొకసారి తన గదిని చూచిరావాలనిపించింది. తిన్నగా ఆనంద బాబు యింటి కెళ్ళాడు. రెండేళ్ళ క్రితం ఎలాగుందో ఇప్పుడూ అలాగునేవుంది. తనను పరిహసిస్తున్నట్లు తన గదితాళం వూగిపూడింది. విమలాదేవీ వాళ్ళ ఇప్పుడూ అదైతున్నారు. తననుచూసి విసువోతున్న ఆ గృహిణిని తలెత్తి పరికించాడు. ఆమెలోనూ ఏమీ మార్పులేదే. చూడగా తానే ఘరిపోయినట్లు

తోచింది. “బాబూజీ—రండి. కూగోండి. క్రొత్త వారికివలె అలా నిర్మాణతాతాతే?” అంది విమల దేవి. కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. జాహ్నువి కూర్చీ ఆమె వ్యాపారాన్ని గురించి అడగాలనిపించింది. ఆమెయే తనకు జాలిగోపేటట్లు చెప్ప నారంభించింది.

“నాయనా! ఏ నేరమూ లేనిదే తమ రకా అంత ర్ధానమైనాక ఆపిల్ల ఎన్ని ఇక్కట్లు పడిందో దేవుని కెరుక” అంటూనే ఆమెను ఆపి ప్రశ్నించాడు. “ఈపిల్ల నీ వృత్తిలోని కెవరు దింపారండీ?” “అదే చెబుతున్నా. కొన్నాళ్లు మికోసం దుఃఖించి స్వగ్రామాని కంటూ ఉల్లింది నెలనాళ్లకు వీళ్ళ మేనమామలు. ఒకాయన్ను దీనుకొచ్చింది. మూడు నెలలదాకా మేసింది. ఆయన తన్నవభర్తినచేసి తుదకు కొద్దిపాటి సొమ్ము అప్పుజేసి చిన్న దుకాణం పెట్టించాడు. ఆరు నెలలదాకా అలానేవుంది కాని క్రమేపీ లాభం మొదలైంది. బాజీ—అనే కుర్రాణ్ణి కుదుర్చుకున్నాడు. వాడే ఈ దుట్టుపట్ల పదిమైళ్ళదాకా వున్న పల్లెటూళ్ళ కిళ్ళి పాతసామానులు, ఖాళీ సీసాలూ, చిత్తుకాగితాలూ చౌకగా కొంటూ వుంటాడు అలాంటి విశ్వాసపాత్రుడగు పనివాణ్ణి ఎక్కడా మాడం. వాడు నాఖరీలోకి వచ్చింతిర్యాకే జాహ్నువికి కొంచెం ఊపిరాడు తూంది. స్వయానా తమ్మునికంటే మిన్నగా చూసుకుంటూంది వాణి.”

అలాగకూడా ఆమె బ్రతకడం విధికి బరువైంది. రోజూ తనూ మామో తిగవులాడుకునేవారు. ఆయనకు జాహ్నువి నిన్ను నిత్యమూ పూజనర్తం టుందని ఎలాగో తెలిసింది. ఆమె మిమ్ము ప్రేమించడం ఆయనకు గిట్టలేదు. చాలానాళ్లు మందలించాడు. కాని ఆమె మిమ్ము దైవంగా పరిగణించడం మానలేదు. చివర కొకనాడు తేల్చాడు. జాహ్నువిని తననే వివాహం చేసుకోమని. రెండో అయినా తన కేవల వయసు ముదరలేదనీ, తన ఆసిపాసుల్ని ఆమెకే చెందజేస్తాననీ ఆమెను వెధించేవాడు. క్రిమక్రమంగా బలవంతంలోకి దిగింది వ్యవహారం. ఒకనాడు జాహ్నువిపై చెయ్యచేసుకున్నాడు. ఇగుపురకు వెనుకూట ప్రారంభమైంది. నేనెంత బ్రతిమాలినా ఆయన వివలేదు. చివరకు భగవంతుడు పంపాడా అన్నట్లు ఖాళీసీసాల కావిడితో బాజీ ప్రత్యక్షమయ్యాడు. వాడూ ఎంతో ప్రాధేయపడ్డాడు. లాభంలేకపోయింది. కుర్రవాడైనా కోపంతో ఉడికిపోయి కామడిలోంచి తీసి ఖాళీ

సాతోకణతమైన బలంకొద్దీకొట్టాడు మామని. పీఠం బస్సు బ్రష్లెవోయింది. జాహ్నువి కెవ్వన కేక? నెలగూలింది ధారగట్టిన నెత్తుటిని మాడలేక. తలబద్దలైంది ఆయనకు. సాయంత్రానికి ఆసుపత్రికి చేర్చారు. పోలీసులూచ్చి ఎంతో గొడవచేశారు. జాహ్నువిని బాధించారు. ఆమెయే తనను హత్య చేయడానికి ప్రయత్నించినదని ఆయన వాద్యాల మిచ్చాడు. బాజీ—“నేను—నేరస్థుణ్ణి” అని వొప్పకున్నాడు. ఆతనికి సంకెళ్లు తగిలించి జైలుకు తీసుకెళ్ళారు. మళ్ళీ మూడు నెలలదాకా లేకలేదు ఆ పెద్దమనిషి. మంచంపై నుండి. రెండు నెలలు జైలులో కఠినశిక్ష ననుభవించి అక్క గారికోసం అబుమటిస్తూ ఇంటికొచ్చాడు బాజీ. ఇలా మికోతలై యునుమాతన లనుభవిస్తూ బ్రతుకు సాగిస్తూంది బరువుగా మాయ కూతురు.”

ఈ ఉదంతం వింటూ క్వికోర్ ఇక నిలువలేకపోయాడు. దీనివచనంతో ఆమెకు నమస్కరించి వీధివదలాడు. ఎటూ నిశ్చయంపలేని వ్యూరయంతో తూలిపోతూన్నాడు. జాహ్నువి తనయడంకొ యంత బలియమైన విశ్వాసం గలిగియుండడం ఆతనిని ఉన్మత్తుని చేస్తోంది.

4

చికాకు మనస్సుతో కార్యాలయంలోకి ఆడుగు పెట్టాడు క్వికోర్. లోన ఎవరో తీవ్రంగా వాగ్వివాదం జరుపుకుంటున్నారు. “వెస్కు ఖేర మొచ్చింది. అమ్మించెయ్. వచ్చిన నష్టం చాలు” ఇది స్త్రోతం. “నీయిష్టం. కొఱగనిపనికి డబ్బు అనివసరిం గా ఖర్చు పెట్టడం నాకుమాత్రం నచ్చుతుందా. కానీ ఒకపై పీకుఖండి. ఆయన కొంకా ఆపిచ్చి వదలేదు”—గోపాల్ బాబుడు ఈ స్వరం. “వదలకు. మనం పచ్చికా వున్నాళ్లు ఆయనపిచ్చి కుదరదు. చిత్తు కాగితాలలో సహా అమ్మెయ్. పది రోజుల్లో మనకు సొమ్ము చేరాలి. జాగ్రత్త”, “అలాగే కానిదాం”, “గోపాల్! అన్నాయి పెళ్ళిమాట ఆయనతో ఎప్పుడైనా ప్రస్తావించావా?” “లేదు. అలాగునే గోప్యంగా వుంచాను. ఇవాళ నే తేల్చేస్తాను. పట్నంనుంచి రాసింది”

క్వికోర్ లానికి వర్ణాడు. వారిద్దరూ త్షణం నేపుచుకిలైనారు. యజమానురాలు యింతటి అవ్యాజప్రేమ ఇన్నాళ్లుగా తనపై ప్రసరించడంలో గల అంతిరార్థం బోధపడింది. ఆమెను ఏమనాలో తోచలేదు. నెమ్మదిగా ఆమె తివ్వకుంది. గోపాల్

ప్రారంభించాడు. “కిలోర్ - ఎంత చెప్పినా ఆమె వినడం లేదు. తానుబట్టిన మంచేటికి చూడేకొల్లంటుంది.” “అఖిసారిగా ఒకే ఒక ప్రయత్నం తలపెట్టాను. నేటివరకు విజయం ఎంతమాత్రముగానే వుంది. నిన్ను నే ప్రతికూల ఒక ప్రకటనచేశాను. నవలారచనల ప్రపంచపోటీలో పాల్గొంటున్నాను. దీనిలో విజయం వచ్చినాసరే. లేకుంటే ఇదింతా సామ్యుజేసుకుందాం. శాశ్వతంగా నా ఉద్యమానికి తిలాంజలి యిస్తాను.” “సరే” అన్నాడు గోపాల్. ప్రశాంతంగావున్న సమయంలో ప్రెస్ యజమానురాలినుమార్చే లీలాదేవి వెండిగురించి ప్రస్తావించాడు. తనకిచ్చిన వాదానాన్ని చెల్లించమని కోరాడు. కిలోర్ తన అసమ్యుతిని చెల్లించాడు. అయితే తన కడిసారి యత్నం ఫలించేదాకా ఈ రహస్యం చెల్లించవద్దని బ్రతికూలాడాడు. గోపాల్ మానం వహించాడు. ఆ మానముద్రలో వొక మహావిప్లవం చెలరేగింది. కాలకూటవివం ఆతని మెదడులో మెదిలింది అది ఏరూపంలో విజృంభించి తనకు స్త్రీ ఎట్టి శుభం తెలుపదో వూహించగలగడం బహుకష్టమయింది కిలోర్ బాబుకు. ఆ మాన ప్రత్యుత్తరాన్ని ఆశ్చర్యంతోనూ, ఆ మెనతోనూ స్వీకరించాడు.

కృషి మళ్ళీ ప్రారంభమయింది. రాత్రింబవళ్లు నిద్రాహారాలు త్యజించి బ్రాశా దొక నవలను. కళాకారుని కడపారి ప్రశారం—ఆతడు కేవలం విజయకాంక్షతో చైతన్యంతో పూనిక వహించాడు. తప్పుక జయించి తీరాలనుకున్నాడు. నవల పోటీకి పంపాడు ఆగంథాన్ని. రెండుప్రతులుగా తయారుచేసి మిత్రుడు లీలాదేవికి చూపిస్తానని తీసుకుపోయా దొక ప్రతినీ. ఆతడు ఆ పుస్తకాన్ని చూసి మెచ్చుకున్నాడు; ఆమె నవ్వుకుందన్నాడు. ఆమెవ్యవస్థ, సమాముఖవివరంభానివని తెలుసుకోలేకపోయాడు కిలోర్. తన జీవితభవిష్యత్తును తేల్చేది ఈ ప్రయత్నం. అదే ఆతని చావుబ్రదుకుల్ని నిర్ణయించాలి. అదొకటే ఆశతో దినాలు యుగాలుగా గడచుతూ నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఎన్నో తీయని కలలు గంటున్నాడు. ఆశాభావంతో తేలిపోతున్నాడు.

ఆతడు ఆశించిన గడవు దాటింది. ఎప్పటి యట్లే నాడుగూడా కిలోర్ బాబు రచనలు తిరిగి వచ్చాయి. అయితే అవి వచ్చేసమయానికి లీలాదేవి, గోపాల్ బాబూ అక్కడే వున్నారు. త్రిప్పివేయబడ్డ వాటిలో తాను బాటికి పంపిన గ్రంథంగూడా వుంది. ఆతడు దాన్ని చూస్తూనే దిగులపడిపోయాడు. ఏవిగమైన వ్యాఖ్యానం లేకుండానే పక్ర

వాళ్లు తన నవలను తిరిగి చంకేశారు. ఒకటి తేలిపోయింది జీవితంలో తానుహించని సంఘటన సంభవించింది. ఆ కవగ్గు అలాగేనే మూలకు గిరవాపేసి, కించిస్తూ తన అవస్థకు జాలిని ప్రకటించనివారివద్ద శలవు పుచ్చుకుని పట్నం బయలుదేరాడు. ఆయన వెళ్లిన కొద్ది నిమిషాల అనంతరం ప్రెస్ నూ, ఇతర సామగ్రిని అమ్మివేయమని మళ్ళీ గోపాల్ బాబును హెచ్చరించి లీలాదేవి వెళ్లిపోయింది. ఇకనైనా కిలోర్ మనస్సు మార్చుకుని తన ఉన్నతతమ స్వస్తి చెప్పి ఆమెవద్దకు వచ్చి తీరుతానని భ్రమించింది.

మతిలేని స్థితిలో రెండుమూడుగోజులు కిలోర్ పట్నంలో తిచ్చాడాడు. ఆ మైకంలోనే జాహ్నువిని చూడాలని బయలుదేరాడు. ప్రపంచంలో తానిక ఒకటి అనవసరం అనుకున్నాడు ఆఖిసారిగా జాహ్నువి ఎగుల నిలిచాడు. బాజీతో దుకుకుగా సంభాషించి జాహ్నువి. “నిన్ననగా పోయావు తమ్ముడూ! ఈ రెణ్ణాల్లోనూ కేవలం పదమూడేనా తిరిగివుందా. ఏదీ ఖరీదు చేయలేమా?” “లేదుక్కా. ఒక్క పాతినాను నేనా దొరకలేదు. ఎప్పుడూ ప్రతికలకట్టు దొరకేవి. ఏవో చిత్తుకాగితాలూ, వాతపుస్తకాలూ, పరిశుషేషగూ దిద్దిపాడేసినవి—ఇంకా కవ్వలో మడిచివున్న కాగితాలూ—అయితే సరుకుమాత్రం భారీగానే వుండేలే.” “ఏదీ—ఎక్కడున్నాయి?” కానిది మొయ్యలేక ఇంటిదగ్గరే గదిలో బెట్టొచ్చాను. అక్కాయ—చెప్పడం మరిచాను. బ్రాదులు కాఫీకి జమ్మిలేకపోతే పూర్ణికి రాగానే మనాపాపల్నూ, వేరుశెంకాయలూ అమ్ముకునేనాడీ పెద్దపుస్తకం వొకటి వాటిలోడి అరటావు నైజాది అమ్మేశాను. నిమిషజాలిచ్చాను. నిన్నటినుండి మాడుతూన్న కడుపును దానితో తిడిపాను.” “సరేలే” అని ముఖం ఆటు త్రిప్పింది జాహ్నువి

ఎనుటివ్యక్తికాలకం గుర్తుపటదానికి ఆట్టే శ్రమపడనక్కరలేకపోయింది. కాని ఇదేం విపరీతం. కిలోర్ బాబు ఇలా వున్నారేం? “రండి—కుగ్గొండి బాబూ.” అతడు ఆమెబాలుల విని పిందుకునే స్థితిలో లేడు “లేను—జాహ్నుకుగ్గొడానికి రాలేదు. నా తుడిప్రయత్నం గూడా విఫలమైంది. ప్రపంచ బాటికి నవల వొకటి పంపాను. అంటూంటే అడ్డుకుంది జాహ్నువి “వారూ పంపారా? అయితే మీదీ గొప్ప. జయించాను.” “నిం పిచ్చినమ్మకం నీదీ! కొయిన ప్రాణాలను గూడా లేవదీయ యత్నిస్తున్నావు విశ్వాసంతో.

నా విషయంలో ఆశలేదు. శలవు, నిన్నోకసారి చూడ నేడుకబుట్టి వచ్చాను.” “నన్ను, మీ గక్కడికి వెళ్ళింది. కొస్త విశ్రాంతి తీసుకోవడం ఆవసరం.” క్విలోర్ ను బహు జాలిగా బ్రతివాలింది. ఆమె ప్రార్థనను ఆయన వివదానికి గాలేదు. జీవితంలో తుదిసారిగా ఆమెను చూచిపోతానని తాను ఆమెకు మాటయిచ్చాడు. అంతే—ఆమె అయిపోయింది. రోజుకుంటూ ముందుకు సాగిపోయాడు. దృష్టిపథం నుంచి క్రమంగా దూరమైపోయాడు. ఆలోచనలో లీనమైన జాహ్నువికి తెలివినచ్చింది. బాజీని జాగ్రత్తగా పోపు దూస్తూనే ఉంది ఆవైపు వెలిగి ఆరినన్ని వెంబడించింది.

క్విలోర్ బాబు సరాసరి బీచ్ వైపుకు వెళ్ళాడు. దూరాన ఉప్పొంగిపోతున్న సముద్రం కెరటాలతో తన్నుకున్నప్పుడు దానికి విశ్రాంతి వేల లోకంవలె వుంది. ఎన్నో తలపులు లోన మెదిలిస్తే, జీవితం చేసుకొన్నది ఆత్మకృత్యం నిశ్చయించుకున్నాడు. సిగరెట్టు ముట్టింది కోవడానికి ఆ ప్రక్కనే వున్న కిల్లీకొట్టువద్దకు వెళ్ళాడు. సిగరెట్టు తీసి కొట్టుతలపుకు వేలాడగట్టబడ్డ అగ్గితాటిని పట్టుకుని తల వంచాడు. వంచిన తల ఎక్కువగానే ఆరా వుంచే శాడు. పెదిమెలనుగ్గునుండి సిగరెట్టు క్రిందకు జారి పోవడంగాడా గుర్తించలేదు. ఆ పరిస్థితి చూస్తూ కొట్టువాడుగూడా నిర్ధారితహయాడు.

కొట్టుకు చేరగిలబడివున్న బలమీద అంటించబడివుంది వోక కాగితం. దానిలో నాటిదైనక పత్రికా విశేషాలు, పెద్దపెద్ద అక్షరాలలో వున్నవి, అంటించబడివున్నాయి. అక్షరాలను చదువుతూ కూలిపోసాగాడు. తన కళ్ళను తానే నమ్మలేక పోయాడు. విచిత్రమైన అవస్థలో పూర్తిగా మునిగి పోయాడు. రెండు చేతులతోనూ ఆ బోర్డును పైకెత్తి ప్రారంభించాడు పరుగుత్తడం. కొట్టువాడు ఆడే మాటలుగూడా వినిపించుకోవడంలేదు. మార్గంలో జాహ్నువి ఎదురైంది. ఆమెనూ చూడలేదు.

జాహ్నువి ఆతని పాదాలపై వారి “ఇన్వెంటి క్విలోర్ బాబూ! ఇలాగైపోయారు. నా ప్రార్థన మన్నించింది. ఇంటికి పోదారండి” అంటూ విలపిస్తుంది. ఆ బల్లను అక్కడే పారే? అమాంతంగా ఆమెను కొగలించుకున్నాడు. “జాహ్నువి! నీవు చెప్పింది నిజం. నేనే తిప్పను కున్నాను” అనసాగాడు—ఆమె కిది అర్థంకాలేదు. బల్లపై తనకూ ఆమెకూ మధ్యగా పట్టుకున్నాడు. వణకే పెదిమ

లతో జారిపోతూన్న ఆనందబాష్పాలతో చదివింది “భారతీయ వనలా కౌడునికి ప్రపంచవార్తల్లో ప్రథమ బహుమానం. క్విలోర్ బాబుకు అయిదువేల డాలర్ల కానుక—భారతీయ సాహిత్యంలో ఒక మహిమ నిర్మితమైంది—ఆమెగూడా తన కనులను తానే నమ్మలేక పోయింది. ఆనంద సాగరంలో తేలిపోతూ ఇల్లు చేరుకున్నారు. అప్పుడే బాజీ కావడంతో పెట్టుకున్న కాగితాలతో పోపుకు వెళ్ళేది చెప్పింది విమూలదేవి. పండువలతో రెండు రోజులు ఊడాలగా దొర్లి పోయాయి.

5

క్విలోర్ బాబు పత్రికాధిపతుల్ని కలుసుకున్నాడు. తన రచనను ప్రశ్నించేయడంగార్చి ప్రస్తావించాడు. ప్రతినిధు లాతనిని మిక్కిలిగా సత్కరించారు. తాను రచనను ఆతనికి పంపనేలేదనీ, ఇండో ఇండ్రజాలం ఇమిడియున్నదనీ పేర్కొన్నాడు. పౌరసన్మానాలగూడా జరిగాయి. ఆతని రచనలన్నింటినీ సమగ్రంగా ముద్రించడానికి అంగీకరించి వాటిని తీసుకురమ్మని కోరాడు. చాలా ధనం పారిపోషికంగా ఇవ్వ నిశ్చయించారు. మటునాడే విజయనాచకంగా ఒక రచన ప్రాసీ తన ప్రాతిపక్ష కాలకోసం పత్రికానికి బయలుదేరాడు. కాని అప్పటి దృశ్యం ఆతిక్లిమందించింది. ప్రచురణాలయం ఎత్తివేయబడింది. పొరుగువారు చెప్పారు “గోపాల్ బాబూ, లీలాదేవి—ప్రెస్నూ, తదిదిరసామగ్గి అమ్మ వేసుకుని మకాం ఎత్తివేశారని”. ఎటువంటిదానికి ఆతనికి కారణంలేదు. భోగట్టా జరిపి తీసుకొని గోపాల్ బాబువున్నచోటి కళ్ళాడు. “అసలు ఆస్తి అంతా లీలాదేవి. ఆమెను నీవు వివాహం చేసుకోవని స్థిరపడింది. కాగా నీవు పిచ్చివాడవైపోయావనీ, నీకు పెట్టుబడిపెట్టడం వృధా అనుకుని ప్రెస్ నీ తదితర సామగ్రినీ నాలుగువేలకు అమ్మివేసింది.” అన్నాడు బిక్క మొగం పెడుతూ గోపాల్ బాబు.

“నార క్రింతో వ్రాసినరచనలు, నా సరస్వతి - ఏదీ” దుఃఖంతో అంగలార్చాడు క్విలోర్. “లోకం నీదంగామాని ప్రోసిపారేసిన తుక్కు ఇంక వుండీ ఎంతప్రయోజనం? క్విలోర్! ఆ పాతకబల్లన్నీ అయిదు రూపాయల కమ్మివేశాం” అంటూన్న గోపాల్ చెయ్యిబట్టుకుని “ఎంతభగవంతుని జరిగింది! గోపాల్ - నీవ్వాదానం చెల్లించలేదని నాపై పగబట్టావా? ఎంత అమానుషం? అయిదువేలకంటే ఎక్కువైనసాహిత్యాన్ని అయిదురూపాయల కమ్మివేశావా? ప్రాణపదంగా చిన్ననాటనుండి పెంచుకున్న పుస్తకాలు

పరారీ అయ్యాయి. నేను గెలిచి ప్రయోజనం లేక పోతుంటే, ప్రపంచంలో ప్రథమబహుమతి పొందానోయ్” అంటూన్న పెరికికోర్ నుచూచి గోపాల విస్తుపోయాడు. ఏమీ తెలియనట్లు నడించ ప్రయత్నించాడు! అంతా లీలాడేమీ చేసినద”న్నాడు మొగం వేలనైచి. ఇరువురూ బయలుదేరి లీలాడేమి వూరు చేరుకున్నారు. క్వికోర్ విజయవార్తను పత్రికలలో చూచిన లీల ఆనందాన్ని పట్టలేక కాగలింపకోవడానికి చేతులు చాచింది “లీలా — దూరంగా వుండు. నీవు ప్రేమిని కావు. రాక్షసివి. నిర్దయతో నా జీవితాన్ని నాశనం చేశావు. నా హృదయం, నా ప్రాణం అయిన సాహిత్యాన్ని ఎవరి కహ్యువు. నేను నీకేం ఆపకారం చేశానని మోసంచేసి నారచన నాకు పట్టు చేశావు—నీ ఘోరం తెలుసుకోలేక, నీలో కాలక్షుభవిషం ఉబికిందని గ్రహించలేక నిజంగానే ఓడిపోయానని చాత్యకు సిద్ధపడ్డాను. పవిత్ర జాహ్నువీ ప్రణయం నన్నాసింది లేకుంటే నీ పేరుమీదుగా అమరపురిలో కవిత్యం చెబుతూండేవాణ్ణి.” అని తన్ను శూలాల వంటి మాటలతో బాడిచేస్తూ, వలవల దుఃఖిస్తున్న క్వికోర్ బాబును చూచి వణికిపోయింది. “బాబు— క్వికోర్. నీ ఘనతను గుర్తించలేక చిరంతనమైన సాహిత్యాన్ని చిత్తుకొగితూగా జమకట్టి రత్నాలను రాకంటే తీసి కట్టుగా లెక్కించి అమ్మి పారేసిన పాపిని నేనే—రచనారంగంలోంచి నిష్క్రమించి నావళి మాతాపరి కుచ్చస్వాస్థ్యంతో నీవు నాకు పంపిన వ్రాతప్రతిని కవరులోవుంచి పట్నంనుండి పోస్టుచేయించిన ద్రోహిని నేనే. నా పాపానికి నిష్క్రమిలేదు.” అంది జాలిగా దుఃఖిస్తూ.

ఆ పాపపంకిల వాతావరణంలో కుట్రొక్క త్తుణ్ణైనా నిలువలేకపోయాడు. గిరుక్కున మటు నాడుదయాన నే పట్నం చేరుకున్నాడు. జరిగిన దంతా జాహ్నువిలో చెప్పి వలవల యేడ్చాడు. ఆనాళ్ల మధ్యాహ్నం తాను మట్టి వ్రాసిన రచన తిరిగి వచ్చింది. పత్రికాధిపతులమీద పట్ల కొరికాడు క్వికోర్. తన నింకా నీదంగాయేంచి సమాజం అగౌరవ పరుస్తుందన్నాడు. జాహ్నువి అతన్ని కాంతింపజేసి “క్వికోర్ బాబూ! ఇప్పుడు పత్రిక సీరదన తిరస్కరించడంలో లోపంలేదు. బాధపడి ఏం ప్రయోజనం? నీవు యింక రచనా వ్యవసాయం ఆపుచెయ్య. చెరుకు తుదన వెన్నుబుట్టింది. నీలో సంఘర్షణలేదు. పోరాటంలో విజయం సాధించిన నీవు నాటి సంక్రామ సమయంలోవలె సజీవ రచన సాగించలేవు; ఎంత

ప్రయత్నించినా గతంలోవలె వ్రాయలేవు ఆ ఉద్వేగం, ఉద్వేగం నీవు ఎంత ఊహించినా రావు. నీకు తెలికుండా మహాజ్వలమైన భవిష్యత్తు గతంలో కుదిరిపబడి ఇరుక్కుపోయింది.” జాహ్నువి ముఖంవంక చూస్తూ సత్యమైన ఆమె సంభాషిస్తూ ఆలిప్సా వినుపోతున్నాడు క్వికోర్. పాతరచనలకై పలవించడం ప్రారంభించాడు.

పట్నంమంతా గాలించమని తన్నుపంపే అక్కతో అంటున్నాడు బాబీ “అక్కా! బాబూజీ ఏవూళ్ళో వుండేవాడు? ఆయన పుస్తకాలు ఎలాగున పోగొట్టుకున్నాడు?” “అదంతా నీకేందుకూ? పోయినా నే చెప్పినపని చెయ్య” “కాదక్కా! మనంగూడా కొంటున్నాం గదా కాగితాలు. వాటిలోగానా ఉన్నాయోమో అని.” జాహ్నువి లోనికి వెళ్ళింది. చిత్రపుర, కుటీర ప్రయరణలను గురించి చెప్పింది. “ఓ—అలాగే తే తప్పకుండా మనదగ్గరే వుండేవుండాలి. ఆనాళ్ల చెప్పలేదు. ఏమీ సామానులు దొరకలేదు. పాతపుస్తకాలూ కవర్లూ మాత్రమే తీసానని.” చంగున బయలుదేరి సాపుకు వెళ్ళాడు. క్వికోర్ బాబునుగూర్చి ఏమీ తెలియని బాబీకి ఇప్పుడు అసలు విషయం కొంత బోధపడింది.

అరగంటసేపటికి కావడి పట్టుకుని ప్రత్యక్ష మయ్యాడు బాబీ పుస్తకాలతో. కటగట్టిన కవర్లూ, విడి వ్రాతప్రతులూ క్వికోర్ బాబుముందు పడేశాడు. వొక్కసారి వాటిని కాగలింపమని “ఈ బహుమానం నాదిగాదు. నీదేరా బాబీ” అన్నాడు వాణ్ణి బజ్జి గిస్తూ. ఒక్కటొక్కటే తిరగే పరిక్షగా చూసుకున్నాడు. పుస్తకాలు అన్నీ ఉన్నట్టే వున్నాయే—కాని ఒకటిమాత్రం అవుపించలేదు. “ఇంకేనా— ఇంకా ఉన్నాయా?” ఆత్రుతతో ప్రశ్నించాడు. “లేవు” పెదవివీరచాడు బాబీ. జాగ్రత్తగా సది చెట్టలో బిగించేశాడు క్వికోర్ వాటిని.

క్వికోర్ ముఖంలో ఇంకా దిగులుపోలేదు. గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి అడిగింది జాహ్నువి. “నిన్ను గురించి వొక పుస్తకం వ్రాశానని అడిపిపోయింది అది నా దరదృష్టమే.” అన్నాడు. జాహ్నువి బాబీని పిలచి అడిగింది. “అనేక కాసేపిని ఓ పుస్తకం అమ్మేతగా— బహుశః అదే నీమో అక్కా—” అన్నాడు బాబీ— ఇంక దాన్ని గూర్చి బాధపడి ప్రయోజనం లేదని ఊహించింది. జాహ్నువి కాని ఆ కళాకారునికి తృప్తి లేదు—లీలాడేమిని తెగతిట్టడం ప్రారంభించాడు. ధనంకొఱకు తన ముఖంకోసం ఆమె సాహిత్యాన్ని చాత్య చేసిందన్నాడు.

సముద్రతీరానికి వాహ్యశికి బయలుదేరారు కిశోర్ జాహ్నువులు. సాయంకాలపు చల్లగాలిలో సాగరుడు కరాలనుచాచి ఆ ప్రేమజీవులను ఆహ్వానిస్తున్నాడు. ఇసుకతీన్నే మీద కూర్చున్నారు ఇరువురూ. పవిత్రజాహ్నువి సాగరుని యెడలో ఔడల దాల్చినట్లు జాహ్నువి కిశోర్ ప్రాంగణంలో ముగ్ధగా పరవశమైయుంది. “జాహ్నువీ! నీ విశ్వాసం అచంచలమైంది. ఓటమిని నాకుగా వోప్సకున్న నన్ను నీవే గెలిపించావు. ఇంతటి సంఘర్షణలో పాల్గొని మనస్సు నిలువద్రోక్కకోలేకపోయాను. నైరాశ్యంపొందాను. కాని నీవో? మృత్యు ముఖంలో గూడా ఆత్మవిశ్వాసాన్నే ప్రకటించావు.” అంటూ బుజ్జగిస్తున్న కిశోర్ తో “మీ ఆకాకిరణమే నా విశ్వాసానికి జీవం. జీవితంలో ఎన్నటికైనా మిమ్ము పొందిగలననే దీక్ష నన్ను బ్రదికించింది.” అంది. ఇంతలో వేరుచెనక్కాయ లమ్మేవాడు బండి తోసుకుంటూ వస్తున్నాడు. కిశోర్ లేచి రెండణాలు పెట్టి కాయలుకొన్నాడు. పొట్లం విప్పకూ రెండుకాయలు ఆమె కిచ్చాడు. అవి వొలిచి పొట్లను ఊదిపారే ఆతనికి గింజలందిస్తూంది. పరధ్యాన్నంలో పడి పొట్లం కాగితాన్ని తేరిపార జాళాడు కిశోర్. కిళ్ళీదుకాంనుండి బల్లయెత్తుకుని తనవద్దకు పరుగెత్తుకువచ్చిన కిశోర్ ముఖం మళ్ళీ అవుపించింది జాహ్నువికి. అంతే. త్రుటిలో వెరిగా పరుగెత్తాడు కిశోర్ వేరుచెనక్కాయ లమ్మేవాని వైపు.

జాహ్నువి కేమీ బోధపడడంలేదు. “జాహ్నువీ — జాహ్నువీ—రా—రా నా ప్రాణం నేటికి కుదుటబడింది” అంటూన్న పిచ్చి కళాకారుని చూచి చుట్టుప్రక్కలవారు ఆశ్చర్యపడుతున్నారు. వేరుచెనక్కాయల వద్దకు వికటంగా నవ్వుతున్నాడు. వెనుకనే పరుగెత్తుకువచ్చి “ఇదిగో—ఇక్కడే వున్నా” అంటూ కిశోర్ ను గట్టిగా పట్టుకుంది. “లేదు. జాహ్నువీ—నీవు అంగడివాడికి అమ్ముడు పోయావు. నా నెత్తుటితో సృష్టించి నిన్ను యీ అన్యాయపు లోకంపాలు చేశాను. నా కారణంగా ఎన్ని ఇక్కట్లుపాలైనావో గదా? వ్రేయమైన జాహ్నువీ! రావూ” అంటూ త్రోపుడు బండిలోని

విడికాగితాల దొంతరను లాగేశాడు పైకి. జేబు లోంచి రూపాయతీసి విత్తరగా చూస్తున్న అంగడి వాడి ముఖాన కొట్టాడు. పరుగున ఇంటికి చేరుకున్నాడు. చినిగిపోయిన కాగితాలను ఓక్కొట్టాక్కట్టే చేర్చాడు. జాహ్నువి రోజుకుంటూ లోనికి అడుగుజెటింది. ఆమె కిప్పు డర్మమైంది. ఆతడు రాత్రింబవళ్లు విచారంతో నెదురుతూన్న గ్రంథం అది. తన పేరిట ప్రాయబడడం ఆమెలోని అందోళనను అధికం చేసింది.

పుస్తకంలో కొన్ని కాగితాలు శిధిలమై పోయాయి. కొన్నిటి నిండా నూనెమరకలు. కొన్ని లేసలేవు. నాటినుండి మళ్ళీ కూర్చున్నాడు దాన్ని పూర్తి చేయడానికి. సుమారు పాతిక పేజీలు పోయాయి. వారంరోజులు గడిచినా పూర్తికాలేదు. “పోనీలేండి. నా పుస్తకాన్నిగూర్చి మికంత ధ్యాసెందుకు” అంటుంది జాహ్నువి. “అలాగూ జాహ్నువీ! ఇది కేవలమూ పుస్తకమే ననుకున్నావా? నా సంఘర్షణలో తళతళలాడిన క్రొమ్మెరుపు. మజిలినకు రాని మహిమాన్విత ఘట్టం. నీవు మొన్న చెప్పినది నిజం. ఆ మజిలను మళ్ళీ నా వ్యవధయాకళంలో చూడలేను. నా గ్రంథం ఇలానే వుండిపోతుంది అసంపూర్ణంగా.” అని ఆమె ప్రక్క మేను వాల్చాడు. వాతావరణం బహు ప్రశాంతంగా వుంది తుపాను పట్టి నెలసిన అసంతరపు మహాసాగరంవలె—కిశోర్ బాబుకు బాగుగా నిద్రపట్టింది. ఆతని ఉద్వేగాన్ని తిలకించిన జాహ్నువికి మాత్రం ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్రరావడంలేదు—కళారాధన తక్కి ఆయనకు జీవితంలో మరొక విషయానికి తావులేదు. తన రచననుగురించి—కాదు—కాదు కళోపాసనలో రూపొందించుకున్న తననే గూర్చి తలంచుకు తలంచుకు కలవరిస్తున్నాడు నిద్రలోగూడా— “ఎంతపారబాటు జరిగిందీ? నావల్ల సృష్టింపబడి, నా రక్తంతో పెంపబడి—అకారణంగా వారులవల్ల పరులకు అమ్మివేయబడ్డావు—నుజుతున్నను మజిలను నకు రావు—ఎలాగ ఈ జీవనఘట్టం—కళాఖండం పూర్తికావడం—అబ్బా. తెలచినకొద్దీ సంఘర్షణ వ్యవధాన్ని జలనిరింపజేస్తుంది — జాహ్నువీ !

* శృంగారరసము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

శృంగారమునకు జీవితమున రతి యను భావము సర్వ ప్రాణులయందు, సర్వ సాహిత్యముల యందు సతి ప్రధానముగా కన్పించును. ఇట్టి శృంగారమున ప్రతిభావము అంతర్భూతము కాగలదు. ‘ప్రేమరసేనర్చ్యే రసా అంతర్భవంతీత్రిత మహీయానేవ ప్రపంచః’ అని అలంకార కావ్యభిమున వినుచున్నాము. కావ్యజగమున గల రస చర్యణలో శృంగారమునకు వైశిష్ట్యము కలదు. సంవేదనమున రసచర్యణ సుద్ధము, అక్షిప్తము, స్ఫుటమునకు విశ్వప్రేమయని, ఈ విశ్వప్రేమయే వైశిష్ట్యమునంది తీవ్రత్యముతో నభివ్యక్తమై మానవుల విషయమున శృంగారముని, దేవతా విషయమున భక్తియని పిలువబడుచున్నదని “కోహెన్” (Cohen) పల్కుచున్నాడు. మహాకవులు భౌతికముగా శృంగారమును ప్రదర్శించక సంతానప్రాప్తితో శృంగారమునకు పూర్వత్వము సిద్ధించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. కాళిదాస భవ భూతుల నాటకములలో శృంగారము క్రమక్రమమున ఆధ్యాత్మికరూపమునందుట ఆందరభును తెలిసిన విషయమే.

సంభోగమునకంటె విలక్షణమైన శృంగార రూపముగా ప్రేయస్ లేక వాత్సల్యము కనపడుచున్నది. ప్రేయస్ అను రసమును రుద్రటుడం గీకరించగా, దీనిని ‘భావ’కావ్యముగా ఉద్భటుడు గ్రహించినాడు. “ప్రేయః ప్రియత రాఖ్యానం” అని ప్రాచీను లనినారు: కావుననే భావకావ్యమునకు లాక్షణికముగా ప్రేయశ్శబ్దమును ప్రయోగించవచ్చునని ప్రతీహారేందు రాజు వచించినాడు. ప్రియతరాఖ్యానము శృంగారమునకు సన్నిహితమైన గుణులచేతను, ఈప్రీతి కేవలము మానసికము లేక ధ్యాత్వికము అగుటచే ప్రేయస్, వాత్సల్యము, ప్రీతి అను మూడు శృంగారరూపములు కలవనినారు. భక్తిని నాల్గవరూపముగా చెప్పవచ్చును. ఈ నాలుగు హర్షోత్సాహములలో సంతర్భూతము లగు భావములే

యని దశరూపకమున సిద్ధాంతించబడినది. ఇవన్నియు శృంగారరసములో కన్పించు భావములు.

ప్రేమయనబడు శృంగారము ప్రతిరసములోను గలను. శృంగార ప్రియుడు, హాస్యప్రియుడు, ఉత్సాహప్రియుడు, అని వ్యవహరించుచున్నాము. ఇట్టి ప్రేమ లేనిచో జీవితమున ప్రవృత్తియే కొనసాగదు గనుక “రసంత్యిహ ప్రేమాదయే వాచనంతి” అని భోజుడనినాడు. రసమునగా ప్రేమయే అని అర్థము. కాని క్రోధప్రియుడు గర్విష్టిగాని, ముగ్ధోష్టిగాని యగును. శోకప్రియుడు నిష్ప్రయోజకుడగును. ఇట్లే జుగుప్సా (ప్రియుడు స్నేహబాంధవ్యములు లేనివాడగును. కాగాక్రోధ, శోక, జుగుప్సలను ప్రేమించువానికి కావ్యజగమున నిలువ నీడలేదు. కాని ప్రేమను హృదయసంవాదముగా గ్రహించితిమేని శృంగార ప్రతీతియే రసప్రతీతి యగును.

అగ్ని పురాణ మొక విశిష్టవాదమును ప్రపంచించియున్నది. కృత సహజానందరూపము దాని ప్రథమవికారముగ అహంకారము అభిమానము నుత్పన్నము చేయుచున్నది. భువనశ్రయ మదానియందు సమాప్తమగుచున్నది. అభిమానము రతిగా పరిణమించుచున్నది. ఈ రతియొక్క వివిధరూపములు, పరిణామములు మిగిలిన రసములు. చైతన్యముయొక్క సహజలక్షణముగ ఆనందము చమత్కారముగా, లేక రసముగా, అభివ్యక్తమగుచున్నది. ఈ రసముపహితమై అహంకారముని పిలువబడుచున్నది. ఆత్మకాముముతో, ఆత్మకాముముద్వారా అహంకారము ప్రవృత్తిమగుచున్నది. అనగా శృంగారమున కనుప్రవేశము లేని రసము ఉండజాలదని భావము. శృంగారాత్మకమగు రసమే రసచర్యణలో అవశ్యమై అనుభూతమగుచున్నది. వివిధ విధ శృంగారావిప్లవజైన కవియొక్క కావ్యమే రసమయమగుచున్నది. శృంగార మనబడు ఈ రసమునండి లౌకిక శృంగారాది రసము లుత్పన్నము లగుచున్నవి.

శృంగారరసము

ఈ వాదము ననుసరించినచో రస మొక్కటే అని, అట్టి రసమును శృంగార మనవలెనని తేలుచున్నది. అహంకారముగాను, అభిమానముగాను ఈ రసము ప్రతివ్యక్తియొక్క ఆత్మయందు కలదు. ఆత్మ కామముగా అనుభూతిమగు ఈ శృంగారము బాహ్య జగన్నిష్ఠ విషయములతో సంబంధముకాగా వివిధభావము లావిర్భవించుచున్నవి. కాగా శృంగారము పురుషనిష్ఠమని, వస్తుతంత్రమని ద్వీవిధము కాగలదు. ప్రేమ యనబడు మహారసములొని కీ భావములన్నియు పర్యవసాంతములుకాగా పురానిష్ఠము, వస్తుతంత్రము నగు ద్వీవిశృంగారములకు వీటి నంతరితము చేసికొనిన తృతీయరూపము వచ్చుచున్నది.

మానవచైతన్యము వ్యావహారిక జగమునుండి పరిమృతమై, ఉత్తమమార్గమున కున్నేయుముకాగా అహంకార మనబడుచున్నది. ఆత్మస్వభావముగ ప్రేమను చర్యవికాసముగా చేయుటకే మానవుడు కావ్యజగమున ప్రవేశించుటచే, ఈ ప్రవృత్తిలో అభిమానరూపమున ఆత్మచైతన్యము కన్పించుచున్నది. అనుకూలవేదనీయత్వముగా దుఃఖము సహితము సుఖముగా అభివృద్ధి మగుచున్నది. ఈ రెంటిని తనలో సంబంధము చేసికొని, వీటికి ఆతీతమై కన్పించునది శృంగారము. ఈ అవస్థలో దేశకాలాద్యసంహితముగా ఆత్మనిష్ఠప్రతి, ఆత్మవికాసము గలవు. కావున అనుపహితముగ చైతన్యమునకు విశ్రాంతి లక్షణముగనీతి శృంగారమువ్వారా, శృంగారములో కలదని స్పష్టమగుచున్నది.

“ఒకడు రసికుడు, మరియొకడు నీరగుడు అని లోకమున చూచుచున్నాము. ఈ అనుభవమును పరిత్యజించి శృంగార చర్యవికాసమున, ఆత్మస్వము కాదని, దేశకాలప్రమాత్ర నియంతృత్వముని చెప్పవీలులేదు. అందరకు రత్యాది భావములు కలుగవు. ఎవరికో కొందరకే ఈ భావములు కలుగుచుండుటచే సర్వజగత్తు రసికమగుటలేదు. అనాధారముగ అదృష్ట నిమిత్తముననుసరించి రత్యాదిభావములు కొందరికే కలుగుచున్నవి. ప్రత్యేకాత్మగతముగ అనాది వాసనానుబంధియైన ధర్మమే ఇదిట కన్పించు అనాధారణ హేతువు” అని శృంగారప్రకాశకర్త చెప్పుచున్నాడు. బాహ్యజగన్నిష్ఠముగ ప్రేమేయములతో మనస్సునకు సంబంధము కలుగగా మనస్సునుండి ప్రప్రథమమున నుత్పన్నమగునది కామముని ఋగ్వేదమున దశమ మందములలో గలదు. ఇచ్చా, రతి యననవికామమున నంతర్యామిలు. స్వార్థమే ప్రతిప్రవృత్తియందు

ప్రథానముగా కన్పించుటచే ఆత్మకామము సర్వత్ర గలదని చెప్పగలుగుచున్నాము. “ఆత్మనస్యకామాయ సర్వం ప్రియం భవతి” అని బృహదారణ్యక మనుచున్నది. వివచితుమగు విశ్వజనీతస్యము గల కామము రసచర్యలలో ఉండక తప్పదు. కామముయొక్క తీవ్రత, ప్రయోజనము, ప్రాముఖ్యము తనంతరిత దుఃఖము నాశ్రయించుకొని వచ్చునవగుటచే కామమును సుఖ సంపేదనమని చెప్పరాదు. ఆత్మకు ప్రియమైననీతి యగు కామము సుఖదుఃఖాను విధిమైనది.

ఆత్మకామమే రసమని, శృంగార హాస్యాది సామాన్యరసము లీ రసరూపములని భోజనీవాదము. ఆత్మకామముగ రసము సదా అనుభూతిమగునది. ఇది పూర్వసంస్కారానువిధిమైన ఆత్మ గుణమని, ఈ గుణమునుండి రత్యాగులు జన్మించుచున్నవని చెప్పుచున్నాడు. గుణరహితముగ చైతన్యమునకు అభివ్యంజకములగు ఉపాధులే కన్పించుటచే చైతన్యము యొక్క గుణములుగా అహంకారాదులను గ్రహించుట అశాస్త్రీయము. శృంగార వితరసములవలె చైతన్యాభివ్యంజకమే కాగలదు. అహంకారరూపమున చైతన్యము పరిచ్ఛిన్నమగుటచే అహంకారమును ఆత్మగుణమనరాదు. వైగా భావములు చిత్రవృత్తులుగా భావించబడుచున్నవని విస్వనించరాదు. భావనావ్యాపారము నిర్వృత్తిమైన తీర్వాత రస ప్రతీతి కలుగనని భోజాడు వచించుటకూడ అనుభవ విరుద్ధము. భావనా వ్యాపారము నిర్వృత్తిమైన, రసచర్యలకూడ నిర్వృత్తిమగుచున్నది.

రసప్రతీతిని వివరించు సందర్భమున భోజాడు నూతన ప్రక్రియ నవలంబించుచున్నాడు. మొదట అహంకారము గలదు. ఎనిమిది స్థాయిభావములు, ఎనిమిది సాత్వికభావములు, ముప్పదిమూడు వ్యభిచార భావములు గలవు. ఈ నలుబది తొమ్మిది భావములు అహంకారమునుండి పరిణమించినవి. ఇందు ప్రతి భావము రసముగా పరిణమించగల శక్తి కలిగియున్నది. అన్నియు కలసి ప్రేమరసమున పర్యవసాంతములై చివరకు అహంకారమున లీనమగుచున్నవి. లొల్లట, దండి ప్రభృతుల ననుసరించి భోజాడు గూడ ప్రకర్తాధిగమము నొందిన భావమే రసమనుచున్నాడు. ఈ ప్రకర్తాధిగమమువలన ఆత్మస్వభావమున, ప్రవృత్తియందు పరిణామము కన్పించగలదు.

“సత్త్వైత్తత్తా మమల ధర్మవికేషజన్మా జన్మాంతరానుభవ నిర్మిత వాసనోద్భేద సర్వాత్మ సంపదుదయాతిత్యైకహేతుః జాగరీకోఽపి హృది మానసయోవికారః”

అని ఈ పరిణామమును వర్ణించినాడు. ఇతః పూర్వము మనకు కల్గిన ఉత్తమ అనుభూతులచే పరిష్కృతమై ఆత్మ సాత్త్వికమగుచున్నది. ఒకానొక విశిష్టానుభూతికై ప్రవృత్తిము కాగా నీయాత్మ సంపేదనాత్మకముగా అభివ్యక్తమగుచున్నది. ఆత్మయొక్క రూపము అహంకారమునుండి వచ్చు ఈ సంపేదనమున రాగాత్మకము, సాత్త్వికము గూడ. ఇట్టి సమయమున వ్యాపృతిమగు యుద్ధిహూడ సాత్త్వికమే. సాత్త్విక బుద్ధియే ఆత్మయగుటచే “సత్త్వ పురుషయోః శుద్ధి సామ్యే కైవల్యం” అని యోగసూత్రము చెప్పుచున్నది. ఈ సిద్ధాంతమునే రసదర్శణ యందు అనవసర పారిభౌషిక ప్రక్రియను వదిలి ప్రపంచియున్నాము. అహంకారాది విధానముతో ప్రసక్తిలేకుండా భట్టనాయక, అభివనరప్ర, జగన్నాథు లే సిద్ధాంతమునకు రాగలిగినారో దానినే భోజుడుకూడ చెప్పచున్నాడు. రసమునగా ఆత్మచైతన్యమని, సప్రళ సాత్త్వికబుద్ధి గలదని స్పష్టమై యా క్షాని దీనికి శృంగారమని నామకరణము చేయుటయే ఇందలి నవ్యత్వము.

భోజుని శృంగారవాదము సాహితీచార్యాకమునకు దారితీయుచున్నదని, “ప్రభాద్వై” వాదముతో తుల్యమైనదని చెప్పవలయును. సౌందర్యము, సత్యము, ధర్మము, ధర్మి అనునవి ఉత్తమ పురుషార్థములు. వీటిని శృంగారముయొక్క రూపాంతరములుగా పరిగణించుట ఆ కాశ్చీయము.

3

శృంగారశబ్దమునకు హృదయసంవాదమును అర్థమును చెప్పటవలననే భోజులు రస సారస్వభోమత్వమును శృంగారమునకు ప్రతిపాదించినారు. “సర్వభావములు కామమునుండియే నిష్పన్నము లగుచున్నవి. ఇచ్చాగుణ సంపన్నమగు కామము బహుధా పరికల్పితము కాగా ధర్మకామము, అర్థకామము, మోక్షకామ మనునవి వచ్చుచున్నవి. స్త్రీ పురుషుల సంయోగము రతి సంభోగకారకమై శృంగారమున బడుచున్నది” అని భరతుడే పలికినాడు. వ్రేత, నియమ, తపోయొక్క మై, ధర్మసమాపకమై, ఆత్మహితమగునది ధర్మశృంగారము. ఇచ్చాయోగమున సంప్రాప్తమగునది అర్థశృంగారము. కన్యావిలోభనకృతమై, రమ్యమై, స్త్రీ సంప్రయోగ విషయకమైనది కామశృంగారము. ఇట్లే మోక్షశృంగారము

కూడ గలదని భరతుడనినాడు. ప్రమాత్మ ప్రమేయములకు సిద్ధమగు అభేద ప్రతిపత్తిని తీసికొని రాగల హృదయసంవాదమే ఇక్కడ శృంగారశబ్దమున కర్థమగుచున్నది.

ఏకం విధమున శృంగార మొక పురుషార్థము. ప్రయోజన వంతమున మానవప్రవృత్తి నిష్ఠములు పురుషార్థములని చెప్పియున్నాము. సత్యము, ధర్మము, సౌందర్యము, ధర్మి యను పురుషార్థములన్నియు నొకే ఒక తత్త్వమున పర్యవసీతము లగుచున్నవి. అనుపహితమున తత్త్వము దేశకాలాద్యుపహితము కాగా సందర్భ భేదముననుసరించి ఈ నాలుగు పురుషార్థములు వచ్చుచున్నవని “ఫోల్కెల్ట్” (Volkelt) చెప్పుచున్నాడు. అనుపహితమున ఆత్మానుభూతి నుడై శించినకామనయే అన్ని ప్రవృత్తులందు సాధ్యముగా కన్పించుచున్న దనవలెను. ముముక్షునై కామమును వదిలివారని ఎంచువారికిగూడ మోక్షరతి గలదని:

“యోమాం (=కామం) ప్రయతే హంతుం

మోక్షమాప్నాయ పండితః

తస్య మోక్ష రతిస్సస్య

సృత్యామివ హసామిద”

అని అశ్వమేధపర్వమున గలదు. ఆత్మరతి, ఆత్మత్పి, ఆత్మత్పి గలవాడు ప్రవృత్తిరహితు డగుచున్నాడని గీతకూడ చెప్పుచున్నది. ఇట్టి శృంగారము నభివ్యక్తము చేయు కావ్యమున సత్పుత్రిమగు అనుభూతి కలదని స్పష్టము.

“శ్రేయః పుష్కలంకామో

తామో ధర్మార్థయో ర్వరః

కామో ధర్మార్థయో ర్యోనిః

కామ శ్చాథ తదాత్మకః”

అని శాంతిపర్వముకూడ ధర్మార్థములకు హేతుభూతిము, ధర్మార్థసంపత్తితమున నగు కామమును ప్రస్తుతించినది. ధర్మార్థ హేతుకమున కామము ఆధ్యాత్మికమగుటచే ప్రకృష్ట పురుషార్థ మగుచున్నది. ఇదే శృంగారస్వభావమనినచో, దీనికి పూర్వము ప్రపంచంపబడిన రసస్వభావమునకు భేదము లేదనవలెను. చిత్రితసంవాదరూపమున శృంగారమే రసమని, సౌందర్యము, రసము, శృంగారము అభిన్నార్థకములు కాగలవు

రసముపహితమై, వైశిష్ట్యరగాహితౌగా శృంగారహాస్యాది రూపములతో కన్పించగలడు. ఈ ఉపహితత్వమువలననే శృంగారములు రసమున పర్యవసితములగుచున్నవని, ఈరసమునే శాంతమందుమని చెప్పవలెను. కేవలము సంభోగాశ్రితముగు శృంగారమునకు రసత్వము లేదని మాత్రము ఇదిట గుర్తుంచుకొనవలెను. అభిజ్ఞాన శాకుంతలమున మొదటి అంకములో కన్పించు శృంగారము పోసుపోసు పరిష్కృతమై చివరకు ఆధ్యాత్మికముగా ప్రకాశించుచున్నది. లౌకికరతి వాసనానుబంధము కలిగి భావనావశేషమున లోకోత్తరముగా శృంగారమును ప్రదర్శించగలుగుచున్నాడు.

రసముగు శృంగారము విద్యుదున్నేషమువలె క్షణికముగా భాసించిన రసము కాజాలదు. స్థావరముగా నుండవలెననిన పరిసరములలో మార్పులు కన్పించినను శృంగారములో పరిణామము కన్పించరాదు. సంఘర్షణ కలిగినను చెదరకుండా నుండవలెను. ఇట్టి

సంఘర్షణచేత విప్రలంభమున కన్పించుచున్నది. తాను ననే విరహము లేకుండా ప్రవర్తించుటకు శృంగారము హృద్యము కావాలని ఆభివ్యక్తును పలికినాడు.

విప్రలంభమున నేతేక్ష భావముతో కరుణరస మంత

వివంశియును శృంగారమున మాధుర్యము విశిష్టముగా కన్పించును. పరప్రహ్లాదనము, మధురము నగు రసము శృంగారము. ఈ రసమయముగు తావ్యముననే మాధుర్యము కలదిని ఆనందింపవలెను డనినాడు. విప్రలంభమున మాధుర్యమెక్కుడుగా గలదని, కరుణలో నింకను ప్రకర్షగలిగియుండునని చెప్పినాడు. మాధుర్యమున మనస్సు అర్ధభావము కలిగియుండును. ద్రవీభూతముగు చిత్తము సత్త్వమయమై అత్యుచితౌసము ననుభూతము చేయగలుగుచున్నది. రాగిత్యము, అనావిష్టాత్మకత్వము అనునవి చిత్తమును వదలగా కలుగు నిజసత్త్వమయావస్థయే మాధుర్య ప్రతీతిలో గలదు. దీనినే రసచర్మణి యని పలుకుచున్నాము.

త్వరగా నురగను తెచ్చు సన్లైట్ బాద కుండ తెల్లగా మరియు ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును

"చూచా నా టువ్వలు ఎంత తెల్లగానుందో, అందుకు కారణమేమంటే అవి సన్లైట్ సబ్బుతో ఉతుకబడుటచేతనే. సన్లైట్నుండి త్వరగా వచ్చు నురగలు మరినమును పోగొట్టును. సన్లైట్తో ఉతుకుటవలన మీ బట్టలు మిక్కిలి శుభ్రముగాచేయబడుటచే అవి తళతళమని పెరయునంత తెల్లగానగును!"

"ఈదుటవలె మరేదీయును నన్ను హాయిగా మంచదు. రంగు బట్టలను సన్లైట్ సబ్బు శుభ్రముచేసేటట్లు మరేదీయునుచేయదు. సన్లైట్ మొక్క మృదువైన నురగ బట్టలను బాదకుండ గనే వాటిలోని మరినమును పోగొట్టును— సన్లైట్ మీ బట్టలను మృదువుగా ఉతుకుటచే మీ బట్టలు చాలకాంము వచ్చును."

సన్లైట్ సబ్బు

బట్టలను కాపాడును • శ్రమను తగ్గించును • ఖర్చును తగ్గించును

* అందని తొతులు *

శ్రీ యన్. ఆర్. నంది

ఒకొక్కటి మేట్టుదిగి రోడ్డుమీద పాదం పెట్టే సరికి, శిరీరంలో రక్తమంతా పాదరసంలా పరుగులు తీసింది నరసరాల్లోను. లిప్తపాటు బోకలలో వెలుగంతా గప్పున మాయమై చిక్కటి నల్లని చీకటి తెరలు తెరలుగా పూగి, క్రమేపీ వివరమై యెదుటి ప్రపంచం నీడల్లా కళ్ళల్లో ఆ నేసరికి, జగన్నాథం సిగ్గుపడి చప్పున కదలిపోయాడు ముంగుకి.

ఎగుటపడే ప్రతీవాచనం, నడచిపోయే ప్రమనిషీ శకుంతలలాశ అగుపించారు; జబ్బుల బకబక, కార్లమాత, రికౌల గంటలచప్పుడు ఆ అమ్మాయి మాటల్లా వినిపించేవి! ఆ పాదము స్తంభం కంపించిపోతూ, చెయిలు కమ్మకుంటూ కొంత దూరంపోయి ఉద్వేగాన్ని అణచుకొని, వేగాన్ని తగించాడు.

కాలేజీనించి వస్తున్న అమ్మాయిలు అగుపించారు చేతుల్లో పుస్తకాలతో: నిన్న మొన్నటి వరకు శకుంతల గూడా అలానే పుస్తకాలు పట్టుకొని వెళుతూ వుండేది.

ఏడైదుదేళ్ల క్రితం శకుంతల తనలో మాటాడు తున్న పుకు తనలో ఎలాంటి మార్పు కలగకండా, ఈవాళ్ల మొదటి చాపులో, మొదటి మాటలో, మొదటి నవ్వులో తన కింత వింత పులకరింత కలగడం ఏమిటి!

అప్పుడు ప్రసాదరావు అంటూ వుండేవాడు: మా చెల్లెలు యూనివర్సిటీలో చదువుతోందని. కాని అప్పుడు తన మాటని అంత లెఖిలోకి తీసుకోలేదు; అలాంటి నిర్లక్ష్యానికి ఈవాళ్ల జగన్నాథం చాలా నొచ్చుకున్నాడు.

రోడ్డుమీద తన కాయాన్ని ఈ పారవశ్యం మోసుకపోతున్నట్లు జ్ఞాపకం లేదు. అప్రయత్నంగా ఓ మలుపుదగ్గర ఆగిపోయాడు. శిరీరం వేపు చూసుకున్నాడు. అదోలా బాధతో సిగ్గుపడ్డాడు. నూనెనగడ్డం, మానీకల గుడ్డలు, అరిగిన చెప్పలు ఈ అవతారంతోనే ప్రసాదరావు యింటికివచ్చాడు.

నిజానికి ఆ రూపవతి ఆవాళ్ల మెయిల్లో వచ్చినట్లు తెలిసేది. ఆసీసునించి విడుదలై దొడ్లకొంటూ వచ్చేస్తూ వుంటే వాళ్ళిల్లో ప్రసాదరావునిమాసి పలకరించి పోదామని అడుగులమక్కుని పక్కకి తిప్పి ఇటు వచ్చాడు. ఎదురుగా ఆడవత్తు; నమస్కారంచేస్తూ ఆగుపించింది. తుణుపాటు గుర్తుపట్టలేక తేరి పార మాతాడు తన ఆ శిల్పాన్ని. ఆచూపు, అబ్బు, తలచుకొంటే ఎంత వికారం అనిపించింది! ప్రతి ననుస్కారంగూడా చెయ్యలేదు. మర్యాద తెలియని అడిమిమనిషి అనుకొంటుంది. ఆ సోఫాలోనైనా సరిగ్గా కూర్చోలేకపోయాడు; స్పృంగిస్తున్న సోఫాగూడా తన అనాగరికతను అర్థంచేసుకొని నవ్వుకొనివుంటుంది! ఇచ్చినట్టిని మర్యాదకోసం తాగనన్నాడు. టీ తాగక పోవడం మర్యాదా? ఇంట్లో టీ లేకపోతే నివ్వలు తొక్కిన కోతి అవుతాడూకదా—

“అలవాటులేదా—అదృష్టవంతులు” అంది శకుంతల నవ్వుతూ, తల్లెళ్ళలాడే పళ్లు సగానికి కనిపించేటట్టు.

టీ తాగడం చేతకానివాడా తను? ఇంకా నయం, ఏంచేస్తున్నారని అడిగింది కాదు. ఒకవేళ అడిగితే ఏమిటి చెప్పాలి? బి. ఏ., పోయింది. పూర్తి చెయ్యడానికి షేడరికం కంపలు తిరిగిన వస్త్రాదులా ఎదురుగా నిలబడింది. జడిసి, నోర్మూసుకొని గుమస్తా ఉద్యోగాన్ని కావలించుకోవాలిసాచ్చింది—అనేనా? సిగ్గుకాదు. ఛద!—ఆనర్స్ పాపైవచ్చిన ముగవదగ్గర.

బి. ఏ., ఆనర్స్! ఆడవాళ్ళగూడా పాపై పోతున్న పరీక్ష తను పాసవలేకపోవడం తలుచుకొని లజ్జ చెందాడు. అసలు ఆ యింట్లో వాతావరణమే పేరు. చక్కని సంప్రదాయం, అందుకు తగిన వాతావరణం ఇంకా యింకా ఎన్నో వున్నాయి ప్రతిభా వంతమైన వ్యక్తిత్వాన్ని రూపొందించటానికి. ప్రసాదరావు డాక్టరు, వాళ్ళ నాన్నగారు పేరు మోసిన న్యాయవాది. వాళ్ళ నాన్నగారు సంస్కృతాంధ్ర భాషాకోవిదులు, మాతామహులు, ప్రవీణ మహులు అంతా ఆ కోవకి చెందినవాళ్ళే. ఇప్పటికీ ఆ యింట్లో ఆమవాయితీప్రకారం సదా రాజకీయ, సాంఘిక, సాహిత్య చర్చలు జరుగుతూవుంటే.

అదో అదర్శకుటుంబం, ఉత్తమ సభ్యతగలవంశం, పై చెప్పు ఆగర్భ శ్రీమంతులు.

మరి తను? శీర్షాసనం వేసి మా: వుంటాయో దృశ్యాలు, అలానే వుంటాయి తన పరిస్థితులు, తను పెరిగి తిరిగిన పరిసరాలు. వాళ్ళ వంశంలో ఎందరు గొప్ప విద్వాంసులున్నారో, తన వంశంలో అందరు మూర్ఖాక్రేపరులున్నారో; తరింట్లో జరిగేవి రాజకీయ చర్యలు, సాంఘిక చర్యలు, సాహిత్యచర్యలు కావు—ఇరుగు పొరుగు ప్రజల పోకడలగురించి సర్వదా జరిగే పిచ్చాపాటి కాకమ్మ కబుర్లు; వాళ్లంత ధనవంతులూ తను అంత...

ధనానికి ఉత్తమసంస్కృతికీ సంబంధమేమిటో పిచ్చిగాని!

తను ఆశించేది అదే: తన ఆశయానికి, అదర్శాలకీ ఓ స్వయాపం కలిగించి తన యింట్లో ఉత్తమసంస్కృతిని సృష్టించి, స్థాపించాలనుకొంటాడు. ఇంట్లో వంటకీ అంకితమైపోయిన తల్లికి, పోకిరి కుర్రాళ్ళతో తిరిగే తమ్ముళ్ళకీ ప్రపంచంగురించి చెప్పి వాళ్ళని మేధావులుగా తయారు చేయాలని ఉబలాటపడుతుంటాడు. కాని—

ప్రసాదరావులా తను ధనవంతుడు కాదు; వాళ్ళవంశంలా తన వంశంలో విద్యావంతులు, మేధావులులేరు యింతకుముందు యిప్పుడూగూడా; వాళ్ళలాంటి పెద్ద ధనశీలరు; అద్దెకొంప, కార్ల పెడు!

అంత అంతరం తనకీ వాళ్ళకీ!

2

ఇంటికి వచ్చేసరికి యింట్లో వాతావరణం మహా చిరాకుని, కోపాన్ని కలిగించింది.

ఎక్కడుండవలసిన వస్తువులు అక్కడుండవు. దండెంబాద వుండవలసిన గుడముక్కలు కింద పొద్దుతూవుంటై; మాసిన చీరలు తోరణాలూ తలుపు రెక్కలమీద వేళాడుతూవుంటై; ఎప్పుడో— మధ్యాహ్నం తిన్న ఎంగిలిగిన్నెలులాగుండి— అలానేవుంటై ఎండిపోయి.

ఏ టన్నిటికీ తోడు ఈవాళ్ళ తమ్ముడు కాకుండా నేలకేసి కొట్టుకుంటూ ఆమూల వెక్కిరి వెక్కిరిస్తున్నాడు. వాడి బాలకం చూసి మరిక ఆవేశం ఆగిందికాదు జగన్నాథరావుకి—చప్పన వెల్లి కారణమన్నా అడక్కండా రెక్కపటుకొని యెంతి నాలుగు

తగల్గిచ్చాడు. వాటిని తినేసి కాళ్ళకి బుద్ది చెప్పాడు వాడు.

అనే సమయంలో తల్లివంటింట్లోనించి రంగం విడిచి వచ్చేసరికి అగ్గిమీద నుగ్గిలం పడ్డట్టయింది.

“ఏంటి యింట్లో? పండులపాకలన్నా యింత ఘండాలుగా వుండవో—ఛీ ఛీ!”

ఏదో చెప్పబోతున్న తల్లి అలానే నోరావు లించి వుండిపోయింది.

“నా డూ యిల్లెగర గొట్టేస్తోంటే చూసేందుకైనా నీకు తీరకలేదు!” కోపం మారి చిరాకులో పడింది.

“బాగుందిరా, నేనుమాత్రం చూసుకోవటం లేదా? ఇలా కుభ్రం చేసేవస్తే అలా యిల్లు నానా పాడూ చేసేస్తుంటే నన్నే చెయ్యమంటావా?” అందావివ.

“ఏం చేస్తావో!...ఆ ఎంగిలిగిన్నెలు గూడా వాళ్ళే వుంచేకాదు కదూ?”

ఆవివకేం చెప్పడానికి తోచలేదు. చప్పన గిన్నె రెల్లి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

తలపట్టుకొని “ఛీ ఛీ” అనుకొంటూ అలానే కూలబడ్డాడు—ఇవ్వకుల కాలంనాటి డొక్కు కుర్రాలో.

తల్లి సంచి పట్టుకొని లోపలికి రావడంతో ఈ లోకంలో పడ్డాడు.

“ఇంట్లో వియ్యం నిండుకున్నాయ్”, అంది, తలెత్తి జగన్నాథం చూసేసరికి.

అయితే వెళ్ళాలి బజారుకి...చిరాకుతో సంచి తీసుకొని బయలుదేరాడు.

దాగ్లో తారసిల్లే రకరకాల వైరుధ్యాలు: సిల్కులు, చింకి బొంతలు; నవ్వులు, ఏడ్పులు; రిక్వాల, కార్లు—నీటి మధ్యా, వీళ్ళల్లోను తనూ ఓ మనిషి. వీళ్ళందరిలో తను గొప్పవాడు; తనకో ప్రత్యేక స్థానమంది; తన వ్యక్తిత్వం అత్యుత్తమమై నది...ఎందుకో?!

ఆసిపోయాడు రోడ్డు మధ్య చప్పన సమాధానం చెప్పకోలేక.

నవ్వాచ్చింది! లోలో నవ్వుకొన్నాడు. నడక ప్రారంభించాడు. ఇందరు మనుషుల్లో తనే గొప్పవాడన్న భావం యెందుక్కలిగిందో విచిత్రం!...

తనని యింతకుముందు ఎవరైనా పొగిడారా?...
వెంటనే జ్ఞాపకం రాలేదు...

ఒకటొకటిగా మరుపుమఝతల కిందనించి మరచిన జ్ఞాపకాలన్నిటినీ దులిపి మనసులో చూసుకొన్నాడు.

ప్రసా...ఆర....శకుంతల!...నవ్వు—తియ్యనిది; కంతం—కోయిలది; అందం—అప్పరసది; వామ్మ—మృగుచైసది; ఉన్నత భావాలు.

భావావేశం నడకలో ప్రతిఫలించింది. హోటలు లేడిమోలోనుంచి వినిపిస్తున్న సినిమా పాట మరింత త్వరితపరచింది.

వడిచాచ్చిన నడకకు తనే సిగ్గుగడ్డాడు. తనని దిక్కుచాలిన మరుపులు మాస్తే గీస్తే వీరునుకొంటారు? ఆ అనుకునే వాళ్లవరో తనని లక్ష కళ్ళతో చూస్తూ నవ్వుతున్నటు బిడియపడ్డాడు. నడకలో త్రొట్టుపాటు వచ్చింది ఫలితంగా.

శకుంతల జ్ఞాపకం, బిమ్మని బేరమన్నా ఆడనివ్వకండా కోలిపించేసింది.

తను యిలా బజారో తేరాలాడుతున్నట్టు శకుంతల మాస్తే విరునుకొంటుంది? 'పొట్టకోసం ఎలా చూమాలు మనిషిలా బేరాలాడుతున్నాడో! చవకపారు రకం అనుకోదు? ఎంత సిగ్గు!...వళ్ళంతా జలదరించింది. నిటారుగా లేచి చూసుకున్నాడు పరీక్షగా కుడి ఎడమలకి. చిమ్మచీకట్లు వ్యాపించాయి.

బియ్యంతో యింటికొచ్చాడు.

గదులన్నిటినీ పొగ గాఢంగా కొగిలించుకొని నవ్వుతోంది. రోజూ కనిపించే దృశ్యమే—అయినా ఈవాళ్ళ ప్రత్యేకమైన కోపం వచ్చింది—ఆ పొగ మీదా, తల్లిమీదా!

“అబ్బబ్బ! మనుషులు వుండా లంటారా, చావా లంటారా ఈ పెగవ పొగలో.”

వంటింట్లోనించి తల్లి బయటకు వచ్చింది:

“పచ్చిమోడులు, నా తలకాయ, రాజాతేనా? ఎప్పటినించి చస్తున్నాను.”

“ఆ చావడంబరులు బొగ్గు పొయ్యి పెట్టరాదూ” అంటూ అరిచాడు, నెలకి డెబ్బయ్యేపా యిలు సంపాదించే గుమానా.

ఇలా, ఈ

కన్నాళ్ళుగా శకుం
చ్చై పొగని, ఈ గుడ్డ

ముక్కల్ని, కుక్కి మంచాలని, ఈ పిల్లల్ని, ఈ పాడుకొంపనీ మాసి—ఫీ ఫీ, అసహ్యం, విహ్వల! అని డోక్కుంటూ తిరిగిపోయా? శరీరం కంపించింది సిగ్గుతో.

రోజులు గడుస్తున్న కొద్దీ జగన్నాథం ప్రసాద రావు కుటుంబంతో చురీ సన్నిహితుడవుతున్నాడు.

శరీరూగురూ కనిపించడానికి ప్రయత్నించేవాడు. ఒకనాడు పదిరూపాయలు ఖర్చుచేసి పిచ్చరు చూపించాడు వాళ్లకి. అది తనకి తల్లి కలిగిస్తుందనుకున్నాడు—కాని యింట్లో రెండు మూడు రోజులు తిండిఖర్చు తగ్గించుకోవలసి వచ్చేసరికి ఆ ఉల్లాసం యింట్లో వాళ్ళమీద కోపంగా మారింది.

శకుంతల ఓసారి అంది: జగన్నాథం గారింటికి వెళ్ళాలి అని.

రావడం, పోవడం స్నేహపర్యమే అయినా జగన్నాథం గుండెల్లో ఫిరంగులు చేల్చినట్లయింది. తను స్నేహంబో అంతస్తుల భేదాలున్నాయని తెలుసు, దానిని సమర్థించుకోవడానికి ‘మానవత్వానికి యివన్నీ యెందుకనే సుభాషితాలు చూటాడేవాడు. శకుంతల తన యింటికి వస్తానని అన్నప్పుడు ఆ సుభాషితం నిజానికి తను ఆదరణలో పెట్టాలి—కాని ఆ మె తనింటికి వస్తే ఆ యిల్లునిమాసి అసహ్యించుకోవచ్చునని భయపడ్డాడు, బిడియపడ్డాడు: తన పేదరికం ఆవిడకు తెలికూడదు.

మనిషి ఆశలకు ఒక్కొక్కప్పుడు బౌచిత్యవా చిత్రాలుగూడా అగుపించవు. తను ఏ శకుంతలని తన యింటికి తీసుకరావడానికి సిగ్గుపడ్డాడో ఆ శకుంతలనే ఆయింటి కోడలుగా స్వీకరిస్తే యెంత బావుంటుంది అని ఉద్విగ్నరాడు. కాని అది యెంత అడియాసో వెంటనే తెలిసిపోయింది. ఆమెతో తనకున్న పరిచయాన్ని, స్నేహాన్ని అధారంగా తీసుకొని ఒకనాడు తనలోని అభిప్రాయాన్ని వెల్లడిచేశాడు:

“నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను శకుంతలా” అని—వెంటనే శరీరంలో రక్తమంతా మెదడులో కేంద్రీకరించినట్టు ఈ మాటలమీద మరింత ఉద్వేగాన్ని, ఉద్దేగాన్ని సృష్టించేసింది.

శకుంతల నిర్మాంకపోవడం చూసి, మెదడులో రక్తమంతా పాదాల్లోకి పరుగులులిసింది. గుండె మెషిన్ గన్ మాదిరి కొట్టుకొసాగింది.

“తుమిం చు జగన్. నీటిలాంటి అభిప్రాయం వుందని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు” అంది తల వంచుకొని.

నిలువునా చచ్చినంత పనయింది. బయటకు వచ్చేకాదు ముఖం దాచుకొని.

ఇంత పెద్ద ‘హాక్’ తగిలిన తర్వాత తన ముఖాన్ని ప్రసాదరావుకి గాని, శకుంతలకు గాని చూపించడం యెలా? ప్రసాదరావుకి తెలిస్తే యేమనుకొంటాడు? శకుంతల యెలా చూస్తుంది?

తన ఆశలో తప్పులేకపోవచ్చు. శకుంతల తన యింటికివస్తే తనింట్లో పెద్ద సాంస్కృతిక విప్లవం వచ్చి తన యిల్లు బాగుపడుతుందనే కాంత - కాని శకుంతల గగనకుసుమమని తెలిసిరాలేదు, పాపం, ఆక్షణంలో.

ఇంటికి వచ్చేసరికి తను వూహించలేని విషయం సిద్ధంగా వుంది. తల్లి నవ్వుతూ ఆహ్వానించింది; కుర్చీలో కూచున్న పెద్దమనిషీ నవ్వుతూ ఆహ్వానించారు; ఇంట్లో చాపలమీద కూచుని మాటాడు కంటున్న ఆడవాళ్లు చప్పన ముఖాలెత్తి చూశారు. ఈ వాతావరణంలో మానసిగుడ్డలు, తమ్మక్క యేడుపులు, ఎంగిలిగిళ్లులు, హాగ—వీచి కనిపించలేదు. —అన్నీ ఆనందంతో, ఉల్లాసంతో, సంతోషంతో “రామయ్యా కొత్తిపెళ్ళికొడకా” అన్నట్టు ఆహ్వానిస్తూవున్నాయ్. జగన్నాథం శరీరం జలదరించింది.

ఆమ్మాయి అందంగా వుంటుంది; సంగీతం వచ్చు; గౌరవం మర్యాదా వున్న కుటుంబమే వాళ్ళది; చురుకైన పిల్లలు; ఇంటర్మీడియట్ వరకు ‘ఏదో’ చదువుకొందని కాబోయే మామగారు దీర్ఘం తీస్తూ చెప్పారు.

జగన్నాథం నోటికి తాళం పడ్డది; కట్నాలు గిట్నాలు లాంటివేం లేకండానే పెళ్లి నిశ్చయమయింది.

ఇంటర్మీడియట్ వరకు చదువుకున్న సుగుణతో శకుంతలమీద కోపాన్ని తీర్చుకోవాలనుకొన్నాడు. సుగుణతో తన యింటిని పూర్తిగా మార్చివేయాలనుకొన్నాడు. తన భావాలని, అభిప్రాయాలని సుగుణకు చెప్పి తన యింట్లోకి స్వగౌరాన్ని రప్పించుకోవాలనుకున్నాడు.

పెళ్ళయిపోయింది.

పెళ్లి నాటివరకు జగన్నాథం ప్రసాదరావింటికి వెళ్లేడు. పెళ్లికి శకుంతలవాళ్లూ వచ్చారు; సుగుణని చూసి శకుంతల అనూయపడాలనుకున్నాడు పెళ్లి కొడుకు తాళికాడుతూ. తలంబ్రాలు పోనేటవ్వడం అదోలా శకుంతల వేపు చూశాడు.

పెళ్లి అయిపోయాక శకుంతల వచ్చి—

“నువ్వు అద్భుతవంతుడవు జగన్” అని ఆవిడ యిచ్చిన దీవెన తన విజయానికి చిన్న మనుకున్నాడు మానవుడు!

సుగుణ కాపరానికి వచ్చింది.

పూర్తిగా పరిచయం కాని ఈ ఆగంతుకురాలి దగ్గర జగన్నాథానికి ఏ పని చెయ్యాలన్నా సిగ్గనిపించేది. తను భోం చేస్తున్నపుడు సుగుణ ఎదురుగా నిలబడితే యిహ నా ముడ్డలు గొంతుక దిగేవి కావు; స్నానం చేయాలిసాచ్చినపుడు దగ్గర్లో సుగుణ వాసన తగలకూడదు.

సుగుణ పెద్దకుటుంబంలో పెరక్కపోయినా కొత్తవాళ్ళతో యెలా మాటాడి స్నేహాన్ని సంపాదించాలో, నలుగుర్లో వివిధంగా మనుషులకోవాలో, ఏ పరిస్థితుల్లో ఎలా స్వర్ణకోవాలో తెలుసు. ఈ చురుకుదనం శకుంతలతో గాఢ స్నేహానికి పునాదులు వేసింది.

అయితే సుగుణ శకుంతలని అంతగా పడి పడి ఆరాధించడం జగన్నాథానికి నచ్చలేదు. అసలు వాళ్ళిద్దరికీ పరిచయం చెయ్యగూడదనుకొన్నాడు. కాని శకుంతలే ఓనాడు తన యింటికి రావడంతో తన పంపిండ్లెగిరికొచ్చాయి. మళ్ళీ సుగుణ ఆ ఇంటికి వెళ్ళడం—ఈ రాకపోకలతో వాళ్ళ స్నేహం మరింత వృద్ధిపొందింది.

సుగుణ కాపరానికి వచ్చినతర్వాత జగన్నాథం యింట్లో వైకిచాలా మార్పులు వచ్చాయి. ద్వారాలకి, కిటికీలకి తెరలు; మధ్యగది చిన్నదే అయినా ఓచిన్న పేదెరులు, రెండు మూడు కుర్చీలు, ఫ్లవర్ వేస్, గోడలకి చిత్రాలు, యిలా వాతావరణం మారింది. ఈ మార్పు జగన్నాథాన్ని కొంత తృప్తి పరచింది. తమ్మక్కగూడా కాస్తంత యింటిపట్టునుండి వదిన చెప్పే చదువు శ్రద్ధగా చదువుకొంటావున్నారు. భారతానికి అలవాటుపడ్డ తల్లి కోడలు చదివి వినిపించే కొత్త నవలలు శ్రద్ధగా వింటోంది. సుగుణ తీసు

కొచ్చిన విప్లవం యెంతటిదో జగన్నాథానికి అర్థమయింది.

ఓనాడు ఆఫీసునుంచి త్వరత్వరగా వచ్చిన జగన్నాథం :

“ఔను హోలో సాహిత్యసభ జరుగుతోంది. త్వరగా సుప్రూ బయలుదేరు” అన్నాడు.

కాఫీ కాస్తున్న సుగుణ కాసేపు పూరుకొని మెల్లగా అంది : తను రాతేనని.

“ఏం?” అన్నాడు జగన్నాథం విస్తుపోతూ.
సమాధానం సుగుణ చెప్పలేదు వెంటనే.

సాహిత్యసభకి వచ్చేవాళ్ళందరూ ముఖ్యంగా మగాళ్లేవుంటారు. వాళ్ళమధ్య కూడని (ఆ సాహిత్య చర్చలు అర్థమవడం, అవకాశవడం ఆతర్వాత మాట) వినడమంటే చచ్చినంత పని. పుట్టింట్లో వున్నపుడు తను యింటి సభలూ, చర్చలూ చూసి ఎరగడు; అన్నయ్యలయినా చూపిస్తాం రమ్మనే మనుషులు కాదు; కాలేజీలో చదివిన రెండున్నానా ఒక్క వినవర్సిరీకే వెళ్ళగలిగింది: అదీ నలుగురు సహపాఠిను బలవంతంచేస్తే. అలాంటి తను ఈనాడు ఒక్క సారిగా ప్రపంచం మధ్యలో కూనిమంటే, అది కంటకప్రాయంగానే తోస్తుంది మరి.

“కేవలం వస్తాడా?”

ఈ ప్రశ్న జగన్నాథానికి మహా చిరాకుని కలిగించింది.

“ఏం, ఆవిడొస్తేనే గాని రాకూడదా?”

“అహః అదికాదు” — అదికాదు సుగుణ సమాధానం చెప్పకపోలేని సందిగ్ధంలో పడిపోయింది. కానీ జగన్నాథం ముఖంలో స్పష్టంగా వ్యక్తమవుతున్న చిరాకుని, ఏవగింపుని గ్రహించి, గుండె బితుకు బితుకు మంటున్నా ‘సరే’ అనేసింది.

సభించి యింటికి తిరిగివచ్చిన తర్వాత ఆలు మగల ముఖాల్లో రక్తపుముక్క అనేది లేకండా తెల్లగా పాలిపోయివున్నాయి.

సుగుణ తిన్నగావెళ్లి పక్కమీద వాలిపోయింది — తలనొప్పికి తట్టుకోలేక. అత్రేగారు వచ్చి కాస్త ఎంగిలిపడమన్నా మాటాడిందికాదు. ఇటు కొడుకు గూడా ముఖం చూడుకొని కూచున్నాడు. వాల్చిద్దగో మరేం జరిగిందో ఆవిడకు అర్థంకాక లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

రాత్రి బాగా చీకటిపడ్డాక జగన్నాథం పక్కగదిలో సుగుణ పక్కమీద కూచునివుండి. కళ్లు బాగా చెమటగిలివున్నాయి. సభించి చచ్చిన లేచి తలవంచుకొని మెల్లగా ఆడిగింది :

“మీకు కోపం వచ్చివస్తుంది”

సమాధానం లేదుకానీ వికృతమైన నీహార్ష వినిపించింది. తుణం నిశ్శబ్దం తిరస్కారం —

“ఇంతో అంతో చదువున్నావ్, ఆమాత్రం యింగితం వుండబట్టా? మగాళ్ల పక్కన కూచున్నంతలో వాళ్లు నిన్ను చంపుకొనేస్తారనేనా అంతలా ముఖం ముడుచుకొన్నావ్!” అన్నాడు.

సుగుణ మానంగా తలవంచుకొంది.

జగన్నాథం యంతగా కష్టపడ్డాడేగాని, నిజానికి అక్కడ జరిగిన సంఘటన అంత బాధాకరమైంది కానేకాదు. తనకి తెలిసిన ఇద్దరు ముగ్గురు స్నేహితులతో సుగుణని పరిచయం చేశాడు. కానీ, ముందు స్నేహితులూ కూడమన్న ఆఫీసర్లు, ప్రాధేసర్లు, పెద్దమనుషులతో పరిచయం చేసుకోవడమనే అనే శాసనం, మగాళ్లపక్కన కూచోడానికి సుగుణ తలపటాయించినపుడు కోపంగా మారి, ఉపన్యాసం జరుగుతున్నంతసేపూ విసుక్కుక్కలు చేసింది; సుగుణ చాల బాధపడ్డది; ఉపన్యాసకుని సాహిత్య విమర్శగూడా సరిగా వినలేకపోయింది. ఇక యింటికి వస్తూ దాల్లో ఎంతగా చీదరించుకోవాలో అంతగానూ చీదరించుకోవడంతో సుగుణకు దుఃఖం ఆగిందికాది.

5

ఇలాంటి విచిత్ర సంఘటనలు జరుగుతూనే వున్నాయి. వాళ్ళ జీవితంలో — జగన్నాథం విసుక్కుంటూనే వున్నాడు. కానీ తన గుండెలో జ్వలించే ఆ భావాల్ని విప్పిచెప్పకు ఎవరికీ.

శనివారంనాడు యెవ్వరూ ప్రార్థన తల్లి ఉపవాసం వుండటం పరిపాటి. ఆవాళ పూజాపునస్కారాలయిన తర్వాత శివకోష్టాలో హరికథా కాలక్షేపానికి ఆవిడ వెళ్ళిపోయింది. కొండలు యింట్లో వంటా గట్టా చేసిపెట్టింది. ప్రార్థన చివ్విళ్ళలో స్నానం చేయటంవల్ల కాళ్ళలో సుగుణకు మధ్యాహ్నమయే సరికల్లా తలనొప్పిపట్టుకొంది. అది రానురాను భరించరానిదయింది. జగన్నాథం తిమ్మగిద్దరు భోజనాలకు వచ్చారు. వదిలకు సున్నీగా వుండని తెలుసుకొని

వాణ్ణే వసారాలోకి వెళ్ళి యింత వడ్డించుకొని, తిన్నంత తిని ఎంగిలి గిన్నెలు అక్కజే విడిచిపెట్టి ఆటకీ పోయారు.

రెండు గంటలకి జగన్నాథం యింటికి రావడంతో యిల్లు యెలా వుండాలో అలా వుంది. కడుపులో ఆకలి, ఆక్సిసు చిరాకు, ఈవృత్తానికి మరింత ఉడుక్కున్నాడు. ఎదురుగా తల విరజిమ్ముకొని నిద్రపోతున్న సుగుణి చూసి ఆ ఉడుకుమోతనం ఆవేశపడిపోయింది. ఉర్ధ్వస్వరంతో యిల్లెగిరిపోయేట్టు అరిచాడు :

“సుగుణా!”

సుగుణ ఉలిక్కిపడి కళ్ళు విప్పింది. లేవడానికి ప్రయత్నించింది జగన్నాథం కనిపించగానే. కాని తలంతా దిమ్మగా వుండటంవల్ల లేవలేక అతనివేపు ప్రక్కార్చకంగా చూసింది.

“వివిటి యిల్లంతా? ఎంగిలి గిన్నెలు మానే తీరుబాబాన్నా లేదా?”

అతని కోపానికి సుగుణ భయపడ్డది. లేవబోయింది కాని తలలో పోటు మరింత ఉధృతంకావడంవల్ల ఆ ప్రయత్న మే చెయ్యలేకపోయింది. మెల్లగా అంది :

“నేను మాడలేదు. వా, ఎదురుని వెళ్ళి పోయినట్టున్నాడు!”

తన నీరసపు మాటల్ని అర్థంచేసుకోగల డెనుకొంది గాని, జగన్నాథం ఆ వ్యక్తిని పరీక్షగా చూసేసితిలో లేదు.

సిల్లరికింత ముప్పవడేసే తీరిక గూడా లేదన్నమాట! అంటూ ఆవేశంతో ఒక్కవ్రాపున చొక్కా విప్పేసరికి చమటకీ తడిసివుండేమో బరమంది; అగ్గిలో ఆజ్యం పడట్లు—ఇక వాన్ని పూర్తిగా తీయకండానే చింపేసి విసిరేశాడు.

సుగుణ చాల బాధపడ్డది. ఓషికచేసుకు లేచింది. ఆ బాధలో తనకూ కోపం ఆగిందికాదు.

“అంత కోపం వస్తే నన్నే ఆ నాలుగూ అనేస్తే పోతుందిగా, నిష్కారంగా ఆ చొక్కా చించుకొంటే చొచ్చేలాభమేమిటి?” అంది సగం స్వగతంగా.

గిరున తిరిగాడు జగన్నాథం. హద్దులుదాటిన ఆవేశం దౌర్జన్యానికి పూనుకోవలసిందే; కాని సుగుణ ముఖంలో ఏదో అజ్ఞాతశక్తి అతన్ని అంతపని చెయ్య

నివ్వలేదు; అణగిపోయిన మాటలకి పెదపులు మాత్రం వణిక్కాయి.

సుగుణ వసారాలోకి వెళ్ళిపోయింది వడ్డించడానికి. వడ్డించి మధ్యగదిలోకి వచ్చి లేవమంది.

“అవసరం లేదు” అన్నాడు ముక్తసరిగా.

సుగుణ బ్రతిమాలే స్థితిలో లేదు. ప్రతి విషయానికీ అతనింత వింతగా యెండుగురు గంతుతాడో అర్థంకాదు; ఏప్పుడో తనూ హద్దులుదాటి, మాటకీ చూట అనెయ్యాలని అనుకునేది. కాని అలాంటి దౌర్భర్యం కలిగే పరిస్థితులేం సుగుణకి కలగలేదు. అయితే ఈనాడు తనవంట్లో భరించరాని బాధమీద భర్త చూపించిన నిర్లక్ష్యం, అధికారం, ఆవేశం, ఆగ్రహం సుగుణ సున్నిత హృదయాన్ని ఉగ్రజ్వలంతో వూరేసి, కదపి, కలత చెందించేసరికి ఆమెకు దుఃఖం, కోపం రెండూ ఆగాయి కావు.

“మీ కంత అవసరం లేనపుడు నేను బ్రతిమాలి, కాళ్ళపట్టుకొని కంట తడిపెట్టుకొనే పతివ్రతనీ కాదు, అదర్భగృహిణినీ కాను. మీరంత నిర్లక్ష్యం చూపేముందు ఎదటి మనిషిగూడా కాచీమూ నెత్తురూ వుందని మరచిపోకండి.”

అలుగులూ గుండ్రెలో తగిలిన ఈ మాటలకి జగన్నాథం ఆశ్చర్యపడిపోతూ తలెత్తి చూసేలోపల సుగుణ రెండుకట్టా అశ్రువులతో నిండిపోయాయి. మాటల వేగానికి తలనొప్పి మరింత తీవ్రమై, ఊగి నేలకు ఓరిగిపోయింది సుగుణ.

జగన్నాథం ఆమె కింద పడిపోయేవరకు లేరుకోలేకపోయాడు! తనం క్రితం మనస్సుని కలవర పెట్టిన కోపం, చిరాకు, క్రావణ మేఘాలా చెదిరిపోయాయి. చప్పునలేచి సుగుణను లేవదీయబోయాడు.

“అవసరం లేదులేండి” అంటూ మెల్లగా లేచి పరువుదగ్గరకు వెళ్ళిపోయింది.

సుగుణ అతనివేపు చూడలేదు; ఎవరోకో మాటాడుతున్నట్టు అంది:

“మనుషుల్ని అర్థం చేసుకునేపాటి యింగితం నా భర్తకి లేకపోవడం నా అదృష్టంలా గుంది. ఎక్కడో ఎనివదిలో పొందిన ఆవేశానికి భార్యని గురిచెయ్యడం గూడా నా అదృష్ట మేలాగుంది”

ఈ వ్యంగ్యానికి జగన్నాథం మరింత కూలి పోయాడు.

సుగుణ గిర్రున తిరిగింది. జగన్నాథం కళ్ల
లోకి చూటిగా చూసా అడిగింది:

“చెప్పండి: మీ కిష్టంలేకపోతే మా పుట్టింటి
వెలిపోతాను.”

జగన్నాథానికి ఆమెవంక చూసే ధైర్యం లేక
పోయింది. గుండె తీవ్రంగా కొట్టుకో మొరలు
పెట్టింది.

ఆ ఉద్యోగంలో యింకా ఏవేవో అనవలసిందే
సుగుణ, కాని దుఃఖంతో గొంతుక పూడుకుపోవడం
వల ఏడుసూ లోపలికి వెలిపోయింది.

నోట మాటలేక జగన్నాథం అలానే కూల
బడ్డాడు కుర్చీలో. సుగుణ తలనొప్పి తనకి పట్టుకున
ట్టుంది : కణతలు నొక్కుకుని కళ్లు మూసుకున్నాడు.

త నేమన్నాడు? తన మాటల్లో సుగుణకు
కోపాన్ని కలిగించే అర్థమేముంది? ఇల్లంతా గతీ
జగా వుందని, ఆఫీసునించి యింటికి వచ్చేసరికి ఈ
దృశ్యం తనకి కన్నాన్ని కలిగిస్తుందని అంటాడు గానీ
నిజానికి తనకు మాత్రం సుగుణని నొప్పించాలని
వుందా?

రాత్రి చాలా పొడువోయిన తరవాత పడకగది
లోకి వెళ్ళాడు. సుగుణ మొలుకుతగా వుండడం చూసి
ఆశ్చర్యపోయాడు; సిగ్గువేసింది గూడా; ఎదురు పడ
లేకపోయాడు. చాలాసేపు నిశ్శబ్దం, మానం. ఆమె
తనకు తానుగా సలకరించకపోవడం జగన్నాథానికి
పరాభవంగా, పరాజయంగా తోచినా, పశ్చాత్తాప
కంతంతో తనే సలకరించాడు :

“సుగుణా”

“ఉం”

“నీమనసు కష్ట పెట్టిపట్టున్నాను...?”

“—నిజానికి నిన్ను బాధించాలనే వుద్దేశం
కాదునాది” తలెత్తి చూసింది.

“నాకు జీవితమంటే ఎన్నో సదభిప్రాయా
లున్నాయి. గౌరవించడం నాకూ తెలుసు. కాని
ఎందుకో మీ రెవరూ నన్ను లక్ష్యపెట్టరు—నాకు
చాలా కష్టం వేస్తోంది, అలా తలచుకొంటే”

సుగుణ సమాధానం చెప్పలేదు.

ఇంట్లో ఆయన్ని ఎవరూ లక్ష్యపెట్టరు!!!
ఏవిటి వింతకింక!!! ఈయన లేనిపోని ఊహలతో

బాధపడే మనిషా? గౌరవించడంలేదని బోలోపల
బాధపడటం ఎందుకు? ఇంట్లో ఆయన్ని గౌరవించని
వాడెవరు? కనీసం ఆయనమాటకీ ఎదురైనా యెవరూ
చెప్పక! మరి ఈ వింత అనుమానం ఆయనలో కలగ
డానికి కారణం? ఆయన జీవితంలో ఏవో అందిని
పండ్లకోసం ఆసక్తున్నారా? ఆ నిరాశ, నిష్పృహ
కలిగించేవాడా, విచారం ఈ రూపంలో వ్యక్త
మవుతున్నదా? ఆయన మనసులోవున్న భావానికి,
యింట్లోవాళ్లు కలిగించే వ్యామోతంతో ఉండేసింది
ఎదురుగా కనిపించే ప్రతీవాళ్ళనివా చిరాకు
పడటం: అతనికి బాహ్యప్రపంచంలో కలికే యెదురు
దెబ్బలేమో అని అనుమానించిన సుగుణ అభి
ప్రాయాన్ని శకుంతలగూడా స్పృహపరచింది.

“నువ్వు కొన్నాళ్ల పాటు పుట్టింటికి వెళ్లి
పోరాదు సుగుణా?” అంది శకు.

“ఎందుకు?” అంది సుగుణ

“మీ అత్తగారివంట్లో యిప్పుడేలానూ పొర
లేదు. పురుడు అనే సాకుతో నువ్వు త్వరగా వెళ్లి
పోతే యింట్లో పరిస్థితులన్నీ జగన్నకి కళ్లికి కట్టినట్లు
కనిపించి నిజం తెలిసానుంది”

సుగుణ మాటలు అర్థం కాలేదు. అయి :
మొన్న అత్తగారు వియ్యంతునికి ‘అమ్మాయి నన్ను
పోసుకుంది పైసెలలో వచ్చి తీసుక వెళ్ళింది’ అని
రాసి మాటలు జాబకానికి వచ్చాయి అడవంకతో
త్వరగా వెళ్లి అక్కడ నాలుగు సెలవులపండు సుగు
ణకి కష్టమనిపించినా, శకుంతల:

“—నీమఖం యిలాంటప్పుడే కాస్త చాలవుతే
నువ్వులేనిలోటు, దానివల్ల కలిగే వెలితి అతనికి తెలి
సానుంది.” అన్న మాటలకి సరే అని తల వూసింది.

ఆమరూడే సుగుణ పుట్టింటికి వెళ్లిపోయింది.

ప్రియమైన సుగుణకు—

నమస్కారాలనాలో, ఆశీస్సు లివ్వాలో
తేలిక, ఏదీ అనకుండా ‘ప్రియమైన సుగుణకి ముట్టులు’
అనేస్తా; సమృద్ధిమేనా? ఏం నేను యిలా ముద్దు
లాడితే మీ ఆయన ఈర్ష్యతో ముఖం ముడుచుకుం
టాడా?

సరే ఓ విషయం :

జగన్నాథం అవోలా అనుకున్నా డీమగ్న.
ముఖంలో కళ్ళే కనిపించటం లేదు, మా యింటికి

గూడా రావటంలేదు. నెండు మూడుసార్లు ఆహ్వానించాడు. రాలేదు : ఏమిటో? గట్టుకుగా ఉన్నాడు. నువ్వో 'కాయ'ని మోసుకొచ్చేటట్టి గారు బాగా దానికి వచ్చేటట్లు కనిపిస్తున్నారు గాని, అతని వెలితిత్యాన్ని, నిలకడలేని మండునూ తలచుకొంటే కథ అంత తిరుగుతుంటేమోనని అనిపిస్తోంది. అయినా నువ్వేం కం గారుపని నడవరంలేదు. మగాళ్ళుకి అంత ధైర్యం లేదులే ప్రపంచాన్ని ఎదిరించడానికి.

మరో ముఖ్య విషయం :

ఏమిటో వూహించు?

నువ్వుహించలేవులే. నేనే చెప్పేస్తా :

నేను పెద్దాడబోతున్నాను—అంటే నాకు పెళ్ళి చెప్పన్నారు : నాకు ఎప్పుడు సంబంధమేలే. ఈ దిక్కుమాలిన సమాజంలో ఆడదాని దనుచే ఓ సమస్య. ఇక ఎవరో చదివిన నాలంటి వా అందులో నడిచి తిరుగితాళికి—ఆత డెక్కున ఆడ రణ పూజ్యం ప్రతీ ఆనర్ ఆడదానికి ఓ వి వి ఎస్ కావాలంటే ? అందుకు నేను త్యాగించేశాను. (నునలో మన మాట : ఇది త్యాగం కాకలే.)

వరుడు ఇంటర్ మూడేళ్లు తన్నేకాడు. మాయింటిపక్క సీతారామయ్యగారు లేరు, వారి కుమారుడే. కావలసినంత ఆస్తి వుంది. ఆస్తికి నేను ఆశపడలేదనుకో—ఏమిటో సుదర్శన అంటే నాకు చిన్నప్పటినుంచీ అదో యిది; చాల మంచివాడు; చాల సొమ్ముడు కూడా—ఇలా వర్తించుకుంటూ పోలేను కాని—ఒకటి, ఈ పెళ్ళి ఎవరికీ యిష్టం లేదు. అయితేమటుకు పెళ్ళాడేది నేనుగా : అందు కని నాన్నా, అన్నయ్య సరే అన్నారు.

ఈ నెలాఖరు నే సుభముహూర్తం. సువ్రు రాలేవు : నా కేవిటో అదోలా వుంది. నీతో స్నేహ మయి కొద్దికాలమే అయినా నా కేవిటో నీలో ఓ ప్రాణ స్నేహితురాలు కనిపించింది. నా తోటివిద్యార్థినులు అందరూ వస్తారు. కాని సువ్రు లేనిది నా కంతా వెలితే. అయితే ఒక మాట—సువ్రు మాత్రం నా వివాహానికి రావదు. వస్తే జగన్నాథానికి కనిపించాలి. మళ్ళీ రసాభాస అవుతుంది. నీకీ వివాహం చూడాలని వుంటే సువ్రుచ్చాక మల్లా సరదాగా తలంబ్రాలు పోసుకుంటారే. జవాబు రాస్తావుకదూ?

—శకు.

ఉత్తరం పోస్టులో వేశాక తిన్నగా శకుంతల జగన్నాథం యింటికి వచ్చింది.

జగన్నాథం ఆఫీసుకి వెళ్ళాడు. సీతమ్మకి వంట్లో బాగా నీరసంగా వుంది. ఓపికగా వసారాలో కూచుని వంటచేస్తోంది. తలుపులన్నీ తీసే వున్నై. ఇంట్లో వస్తువులు చింకవందరగా పడి వున్నై. జగన్నాథానికి కోపాన్ని తెప్పించే ఎంగిలి గిన్నెలు ఈనాళ్ళగూడా అలానే వున్నై. శకుంతల తిన్నగా వసారోలోకి వెళ్లింది.

సీతమ్మ చప్పునలేచి ముక్కాల్లిపీట వేసింది, శకుంతలను కూచోమని బలవంతంచేస్తూ.

“మీ వంట్లో యిప్పు డేలా వుందిండి?” అనడి గింది శకుంతల కూచున్న తర్వాత.

“ఏం వుండవం ముసలితనం కదా. అయితే మాత్రం ఇంటిపనులు చేయక తప్ప తుందా?”

శకుంతలకు తర్వాత ఏం అవగాలో చప్పున స్ఫురించలేదు. కురుణ మాట ఎత్తితే అది ఎలాంటి ప్రసంగంలోకి దిగుతుందో తెలియ. దాన్ని సరి చెప్పడమా, లేక వ్యతిరేకం గా మాటాడటమా అని అనుకునే సరికల్లా భయం వేసింది.

“జగన్నాథం ఆఫీసునించి యెప్పుడొస్తాడు?” అంది, ప్రసంగాన్ని మరో త్రోవకి తీసుకెళ్ళాలని.

“ఎప్పుడో వస్తాడు... వస్తే ఇంట్లో ప్రాణాలన్నీ బిగబట్టుకొని ఏమూలో నక్కె కూర్చోవలసిందేగా.”

“ఏం?”

“ఏం చెప్పాల్సి? మా వంశంలో యిలాంటి మనిషి ఒక్కడూలేకు: మాటకి కోపం, చీటికి కోపం. ఉత్తిపుణ్యానికి చిగ్రు బుగ్రు మంటాడు. ఆ గిన్నెలు తియ్యలేదేం, ఆ బట్టలు అక్కడున్నాయేం, మీరేం చేస్తున్నారు—అబ్బబ్బ! ఒక్కటా—వచ్చిందగ్గర్నంచీ ఒకటే సలసుకు” అని కాసేపాగి మళ్ళీ అంది :

“కోడలు వెళ్లింది—మరీ వీడి ఆగడం ఎక్కువయింది. ఆ అమ్మాయి వున్నప్పుడు మాత్రం ఒక్క నాడు సీమితంగా వున్నాడో! అదిలేదు. అలాంటి గంగిగోవును గూడా సాధించడం, కొట్టడం—”

“కోటాడా మురుగునీ?”

“ఆ—అంతకంటే చేతోచ్చింది మరో టుం టేగా? ఆడిపిల్ల ఉసురు తగిలే—”

“నాకు సుగుణ యిలాంటివే చెప్పలే! ఎప్పుడు?”

“ఏమని చెబుతుంది? వాడిలాంటి ప్రశ్నలే చెబుతుంది. అయినా అంత మెత్తని మనసుగల పిల్లలు ఏ మాటికో కోటికోగాని కనిపించరు. వీడి కే జన్మబోనో చేసుకొన్న పుణ్యాన అలాంటిది దొరికే దాన్నిలా వేధించుక తింటున్నాడు.

“ఒక టాలోచించమార్క: వీడిచేత తిమ్మలు తినడానికి, వీడి నోటిమాటలు పడటానికే వాళ్లు పిల్ల నిద్రకున్నారా? లేవ్వాగుట వాళ్ల కీ విషయం తెలిస్తే వాళ్ళమనస్సు లెంత బాధపడతాయో అలోచించమార్క.”

“సుగుణ అలాంటిమాటలేం చెప్పులెండి”

“నాకు అదే ధైర్యం. ఎంత గుఱుభాన్నయినా కడుపులో దాచుకొంటుంది” అంది సీతమ్మ. తర్వాత చాలసేపటివరకు వారిద్దరిమధ్యా మాటలు లేవు. తర్వాత సీతమ్మే అడిగింది:

“అమ్మా వాళ్ళూ బాగున్నారా అమ్మా”

“బాగున్నారుండి”

“ఏనిటో—ఎప్పటికప్పుడే మీయింటికి రావలనుకొంటాను, కాని—మాస్తున్నావుకదమార్క ఇంట్లో వీడి పిల్లిగెంచున—”

“అవిక్రమేపీ తగిపోతాయలెండి”

“ఏం తగ్గతయో నా ముఖం”

శకుంతల సంచలనమంచి కవరు తీసింది. తన చేత్తో జగన్నాథం పేరురాసిన కవరునిచూసి చిరు నవ్వు నవ్వుకొంది. మాటాడకండా దాన్ని సీతమ్మ కంపించింది.

“ఏవిటమ్మో?”

“శుభలేఖ”

“ఎవరిది?”

శకుంతల సన్నగా నవ్వింది.

“ఆరిదొంగా! ఇంనుకావచ్చి—యితవరకు మాటాడలేదు” అంటూ సీతమ్మ అప్పుడే దీవనలు ఆశీర్వాదాలు యివ్వడం మొదలుపెట్టింది. “అయితే పెళ్లికొడు కెవరు?”

శకుంతల చెప్పింది.

వెల్లిపోయేముందు జగన్నాథాన్ని మరీమరీ గమ్యనముచెప్పి వెల్లిపోయింది.

సాయంకాలం ఆఫీసునించి తిరిగొచ్చాక జగ

న్నాథం ఈ శుభలేఖని చదువుకొని ఓ పట్టాచ్చు విడిచాడు. అయితే అతను ఒకండుకు ఆశ్చర్యపడ్డాడు: సువర్ణనారావు ఈ వివాహానికి ఒప్పుకున్నా సీతారామయ్యగారు యెన్నారని.

మామిడినాడైతే తర్వాత సీతమ్మ మంచమిడినించి కాలు కింద పెట్టలేనిస్థితికి వచ్చింది. వంట ఇబ్బందయింది జగన్నాథానానికి ఏమీ తోచక ‘పిల్లనంత త్వరలోవచ్చి, తిల్లి జబ్బు నయమయ్యాక మళ్లీ వెళ్లమని సుగుణకి ఉత్తరం రాశాడు. కాని క్లిష్టమనించి యెలాంటి సమాధానం రాకపోవడంతో నివృత్తికినైనా కోతిలా గెంతాడు. తొమ్మిది స్మరకి ఆఫీసుకి వెళ్లబోవునే వంట తయారుచేయాలి యింటందనీ. తనకి సహాయం చేసేవారు లేకపోవడంతో పెద్ద తమ్ముణ్ణి తోడు వుండమన్నాడు.

“మరీ బడో?” అన్నాడు నాడు.

“ఏడికావో—మా సేవయే వెనకబడి”

ఏ బడిని పరమపవిత్రంగా ఎంచుకొమని తమ్ము శృకు బోధిస్తూ వచ్చేవాడో, ఆ బడికి వాణ్ణి వెళ్లొద్దని ఆజ్ఞాపించడంలా తన చేస్తున్న తప్పిదం ఎంతటివో ఆ క్షణంలో జగన్నాథానికి తెలిసిరాలేదు.

సాయంకాలం ఆఫీసునించి యింటికి రావడంతో కాఫీ తయారుగా వుండేదికాదు; స్నానానికి వేణీళ్లు వుండేవికావు; అందుకుతోడు యివ్వరు వెడవలూ తిన్న ఎంగిలి గిన్నెలు అలానే వెక్కిరిస్తూ నట్టింట్లో వుండేవి. ఒకనాడు ఇద్దర్ని చితకబాదాడు. వాళ్ళోకి తిట్లు, తిమ్మలు అలవాటై పోవడంవల్లాగుంది, వీటిని అంతగా ఖాతరు చేసేవారు కారు.

7

రెండు నెలల తర్వాత ఒకనాడు సుగుణ తలకి స్నానంచేసి డాబామీద కూచుని డువ్వుకొంటూ వుంటే తమ్ముడు అల్లరిచేసుకొంటూ అక్కడికి వచ్చాడు.

“అబ్బ! ఏవిట్రా ఆ గావుకేకలు కాస్త నెమ్మదిగా రాలేవో?” అంది చిరాకుగా.

“అయితే సరే, వెల్లిపోతా” అంటూ వాడు వెనక్కి తిరిగేసరికి, సుగుణకు అనుమానం వేసి వాణ్ణి చప్పన పట్టుకొంది.

“ఏమన్నా ఉత్తరం వచ్చిందేమిటా?”

“నన్ను పొమ్మన్నావ్ గా”

“నిన్ను కాదు తమ్ముడూ—ఎవరు రాశా రేమిటి?”

మే తప్పటి ఉత్తరం యిచ్చేవాడు. అదను చూసి శకుంతల దన్నదీని పోట్టుకొండి, సుగుణా!—

మునుబ.

వెళ్ళికి మీ ఆయన రాలేదు. మా అన్నయ్య గూడా మరీ మరీ చెప్పాడు. కారణం తెలియదు. మా ఆయన జగత్కి ప్రాణస్నేహం. పోనీ అది చూడైనా రాలేదు.

కానీ మొన్న విమయిందంటే : మా యిద్దరం పిచ్చుకు వెళుతుంటే దాస్లో కనిపించాడు. మాతో బాటు పిచ్చుకు రమ్మని బంధంకొచ్చాడు. చాలానేపు సనికి చివరికి వచ్చాడు. చూస్తూ ఒక్క మాటైనా మాట్లాడాడు కాదు. పోనీ సుదర్శనతోనైనా మాట్లాడలేదు.

మళ్ళా క్రితం శనివారం మా యింటికి వచ్చాడు—సుదర్శన బలవంతంమీద. వినింటి ప్రకృతి! అప్పుడేమిటోదానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను...ఇప్పుడు రోజూ మా యింటికి వస్తున్నాడు.

—చె.

ఉత్తరం పూర్తయ్యాక సుగుణ మనస్సు చెప్పరాని బాధతో బరువెక్కిపోయింది. గుండె దడవెచ్చింది. అంత చదువ పండి. ఛీ! ఛీ! వింటి వింత శంకలు! తనని తానే నిందించుకొంది.

పది దినాలక్రితం శకుంతల రాసిన ఉత్తరం జ్ఞాపకానికి వచ్చింది: ఇంత త్వరలో తనని తిరిగి రావద్దని, కనీసం జగన్నాథానికి ఉత్తరమైనా రాయద్దని. పిటన్నిటిని లంకెవేసి చూస్తే సుగుణ కంటా అయోమయంగా కనిపించింది... వెంటనే తనని తాను నిందించుకొని మామూలుగా శకుంతలకి జవాబు రాసింది.

ఉత్తరం అందిన సమయానికి జగన్నాథం శకుంతల యింటి వున్నాడు. శకుంతల నవ్వుతూ ఆ ఉత్తరాన్ని అందించింది. జగన్నాథం చదువుకొని చిరునవ్వు సవ్వె పూలుకొన్నాడు.

“మనో పక్షం దినాల్లో పితృత్వం సంపాదించేస్తావ్!” అందిశకుంతల నవ్వుతూ.

జగన్నాథం శృతి కలిపాడు.

టీ తీసుకవస్తానని ఆమె లోపలికి వెళ్ళిపోవడంతో జగన్నాథం ఆలోచనలో పడ్డాడు. శకుంతలలో చాలా మార్పు కనిపిస్తోంది—చెల్లెయిన దగ్గర

నించి. ఇంతకుముందు యిలా గంటలెరబడి మాట్లాడేదికాదు; ఒంటరిగా తనతో కూచోదానికి భయపడేది; తనేమన్నా తప్పించుక తిరిగేది—కాని యిప్పుడు—!

జగన్నాథం పూహించ మొదలు పెట్టాడు : శకుంతల సుదర్శన వల్ల సంతోషంలేదా? సుదర్శన అసహ్యించుకొంటోందా? చవ్వన ఏ సమాధానం చెప్పకోలేకపోయాడు.

తను శకుంతలతో యింత చనువుగా తిరుగుతున్నా సుదర్శన ఏం అనుకోజేం? ఏమో మనస్సులో అనుమానిస్తున్నాడేమో!

మొదలైతే అనుకూల దాంపత్యానికి జగన్నాథం యెంతో ముచ్చటపడ్డాడు. సాయంకాలం నలుగురూ వాల్చింట్లో చేరి ఏదో గోష్టి చేస్తూవుంటే అందరిమధ్యా శకుంతలని, సుదర్శనని చూసి తనకు సుగుణ జ్ఞాపకం వచ్చేది. తను అలా కాలేదా? ఆ కుతూహలంతోనే రోజూ సుదర్శనం యింటికి

శకుంతల టీ తీసుకవచ్చి ఓ కప్పు జగన్నాథానికి అందించింది.

కప్పు అందుకొంటూ “సుదర్శన వచ్చేవరకు ఆగకూడదు?” అన్నాడు.

“అయ్యో నెవ్వడో వస్తారు—ముందు నవ్వు తీసుకొందూ.”

తాగుతున్నాడే కాని జగన్నాథానికి ఏదోగా వుంది.

“సుగుణని ఎప్పుడు తీసుకొస్తావ్?”

“ఇంకా పురుడన్నా కాలేదు—”

“తర్వాతేనయ్యా?”

“మూడో నెలలోలాగుంది—అంటారు.”

శకుంతలకు వెనకటివన్నీ జ్ఞాపకానికి వచ్చి చిరునవ్వునవ్వింది :

“సుగుణ అంత త్వరగా యెందుకు వెళ్లిపోయిందో తెలుసా?”

“నువ్వేదో మంత్రం వేసుంటావ్” అన్నాడు నవ్వుతూ.

“సుగుణ రాసిందా?”

“సుగుణా? అప్పటినించి ఓ ఉత్తరమైనా రాయలేదు”

“నిజం?”

“నిజమే, ఆవిడకు ఉత్తరం రాసేంత తీరుబాటు గూడానా?”

శకుంతల విస్తుపోయింది. తను జగన్నాథానికి ఒక్క ఉత్తరమున్నా వ్రాయలేదని సుగుణరాస్తే నిజం అయివుండదులే అనుకొంది. అయితే సుగుణ నిజంగా తనమాటమీద నిలబడిందన్నమాట. ఫర్వాలేదు. జగన్నాథంలో మార్పొచ్చినట్టు కనిపిస్తోంది. ఇక వాళ్ళ జీవితం సాఫీగా నడిచే మానవలు కనిపిస్తున్నాయే.

“ఉలిక్కిపడి మాసింది.

జగన్నాథం మాటలేదు. ఆమె కళ్ళలోకి మాస్తూ వుండిపోయాడు. ఆ మాపు అర్థం కాలేదు శకుంతలకి.

“ఏమిటి?”

“శకు...!”

“ఆకంఠం విని శకుంతల భయపడింది. జగన్నాథం నిలబడి చప్పున చెయ్యిపట్టుకున్నాడు.

“ఏమిటిది జగన్నాథం!”

సమాధానం చెప్పలేదు. చేతులు రెండూ పట్టుకొని తృప్తితో చూడటం మొదలుపెట్టాడు. శకుంతల చివాల్లు. చేతులు విడిపించుకొని దూరంగా వెళ్ళిపోయింది!

“నువ్వుంటివాడివని అనుకోలేదు జగన్. యిక్కణ్ణించి వెళ్ళిపో...యూహ యిక్కడికి రాకు” అని గిగిరున తిరిగిపోయింది.

ఇంటికి యెలా వచ్చాడో తెలీదు; వచ్చి రాగానే పక్కమీద వాలిపోయాడు!

ఈ నెలదినాలుగా శకుంతల సమక్షంలో, ఆయింట్లో ఆ వాతావరణంలో స్వర్గం కనిపించింది; అది ఒక్కసారిగా షేకమేడలా కూలిపోయింది... తను శకుంతలని అపార్థం చేసుకున్నాడా? కాక శకుంతలే తన సోకీల్స్ లాగా చాటిచుకోడానికి యిలా అన్నాడా?

తర్వాత రెండు రోజులవరకు ఆఫీసుకి వెళ్ళలేదు. ఆ నలభై యెనిమిది గంటలూ శకుంతలగురించే ఆలోచిస్తూ వున్నాడు. ఈ ఆలోచనలకి యింట్లో వాళ్ళు అంతరాయం కలిగించినపుడల్లా కన్నుమని లేచేవాడు. ఈ కోపమంతా సుగుణకి ఉత్తరం రాసి తీర్చుకోబోయాడు. కాని అది పోస్టు చెయ్యడానికి మనస్కరించలేదు.

వారం దినాల మామగారు ఉత్తరం రాశారు: మగపిల్లాడని. జగన్నాథంలోలోపల ఎంత

సంతోషించినా ఆ విషయాన్ని సుగుణ రాణకుమారి దాదా అనుకోన్నాక వట్లమంజుకోల్పింది. ఆనెలవానికి యింత పంకమా? శకుంతల చూసినా ఉత్తరం రాకుండా మానేసిన ఆవిడి తినకి భార్య! ఎలయవంత తర్వాత తిరిగిరమ్మనమని రాదా మనుకోన్నాడు. కాని ఆవిడ పంతమేవిల్తో మాటామని పూరుకున్నాడు.

మామగారు ఉత్తరాలు రాస్తూనేవున్నారు— “కాని యిక్కణ్ణించి జవాబులు లేవు” సుగుణ గూడా ఏం మాటాడడు. ఆ కోపం భరించరానిదయ్యేకొద్దీ జగన్నాథం పిచ్చై తిపోతున్నాడు. ఒకనాడు ఏవోచిన్న తప్పచేస్తే శిష్యుని యిద్దర్నీ చితకబాదాడు. వాళ్ళ! అన్నయ్య కోపం ఒకంతట తెలిసిరాక ఏనువులంకించుకోన్నారు; మరో నాలుగు పదేసరికి తల్లి లోపల నించి—

“ఎందుకురా, పెద్దబ్బాయ్, వాళ్ళ నలా చావ గొడుతున్నావ్?” అంది నీరసంగా.

జగన్నాథం ఈ మాటలతో మరింత పైకి లేచాడు.

“సరేలే నువ్వు నోరు మూసుకో”

నీతప్పు బాధతో నిట్టూర్పు విడిచి మూలిగింది.

జగన్నాథం బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

అంతా అయోమయం గా వుంది. సుగుణ..... ఏమనుకుంది తనమటుకి? ఇంత నిర్లక్ష్యమా? ఇంత అహంభావమా? కడుపులో గోలపెడుతున్న ఎలకలు ఆతన్ని మరింత పిచ్చైతించాయి.

చప్పున తిరిగొచ్చి “అక్క నాలుగు ముక్కలు “నీకు భిర్ర కావాలనే వుద్దేశం వుంటే, ఇదీ టేబుల్ గాం అనుకొని రా—లేకపోతే యిహా ను వ్యక్తిగతం వచ్చే అవసరంలేదు” అని రాసి పోస్టులో వేశాడు.

గుండెలమీదినించి కొన్ని టన్నుల బరువు దీగి పోయినట్టు నిట్టూర్పు విడిచాడు.

మర్నాడు వసుం దనుకొన్న సుగుణ రాలేదు. జగన్నాథానికి ఊణక్షణానికి కోపం వచ్చిపోతోంది. అయినా వంట చేయక తప్పింది కాదు; వంట చేశాడు; తల్లికి మందు తెచ్చాడు; ఆఫీసుకి వెళ్ళాడు; సాయంకాలం యింటికి వచ్చాడు; మల్లా వంట; మందు; ఆఫీసు; నిద్ర—

సుగుణ రాలేదు.

ఆఫీసుకి బయలుదేరే సమయానికి శకుంతల యెదురుపడింది.

జగన్నాథం ఆశ్చర్యపడే ఆస్కారాన్నయినా కలగనివ్యక్తండా అడిగింది :

“ఆప్తేనుకా?”

తల వూపాను.

“ఒకసారి లోపలికి రా, మాటాడాలి నీతో”

అప్రయత్నంగా శకుంతల నెసకాల వెళ్లాడు. లోపలికి వెళ్లక ఆమె గదివంతనీ పట్టపట్టి చూడటం జగన్నాథానికి నచ్చలేదు.

“రావడానికి కారణం త్వరగా చెప్పేస్తే—”

అస్తోత్తిలో అందుకొని శకుంతల అంది “మీరు వెల్లిపోతారు!”

“నాకు తైం లేదు—”

“సరే...సుగుణ నాకు ఉత్తరం రాసింది”

జగన్నాథం ముఖం పాలిపోయినా, ఆశ్చర్యాన్ని అణచుకో ప్రయత్నించాడు.

“ఈవాళ్ళ చాల పనిపట్టుకొనే యిక్కడికి వచ్చాను...మీరు రాస్తున్న పుత్రరాలిన్నీ సుగుణకి అందుతున్నాయి. కానీ వాటికి జవాబు యివ్వొద్దని నేనే అభ్యంతర పెట్టాను.”

“ఎందుకో!”

ఆ ‘ఎందుకో’ శకుంతల సమాధానం చెప్ప లేదు.

“సుగుణ యిప్పుడు తైఫాయిడ్తో మంచం పట్టింది. నేను చూడడానికి వెళుతున్నా”

సుగుణ జ్వరానికి ఆశ్చర్యపోని జగన్నాథానికి ‘నేను వెళుతున్నాను’ అన్న ఆవిడమాటలు అలల గుల్లా తగిలేసరికి పొరువం పుట్టుకొచ్చింది.

“నీళ్లేదు”

“వీం?”

“నీళ్లేదు”

“అదే ఎందుకు?...నీకు భర్తగా ఆవిడమీద మాక్కువుంటే వుండొచ్చు కానీ నన్ను వెళ్ళొద్దని ఆజ్ఞాపించడంలో అర్థంలేదు”

జగన్నాథం మరో మాట ఆడేలోపునే శకుంతల అడిగింది :

“ఆదర్శానికి, ఆదరణకి మధ్య చునిషి కుండే ఓర్మి ఓపికకు గల విలువ యెంతటిదో నీకు తెలుసా?”

“ఆ ప్రశ్న నన్నెందుకడగవలసి వచ్చిందో?”

“ప్రపంచం నీ పరిస్థితికి ఆ ఓర్మి, ఓపిక లోపించటమే మూలం కావటంవల్ల, నిజానికి నీ భావాలు వున్న తమైనవే కావచ్చు, అయితే ఆదరణ విసు

కోవడంవల్ల సులభసాధ్యమవుతుందా? పోనీ, ఇంట్లో వాళ్ళకి నీ భావాలు యివీ అని నచ్చచెప్పడానికి ప్రయత్నించావా? అసలు నీకు సంస్కృతి అంటే ఏం అర్థమయింది?”

జగన్నాథం సమాధానం చెప్పలేదు.

“జబ్బున్న వాళ్ళని చూస్తారు. వాళ్ళ కుటుంబాలని, యిళ్ళని చూస్తారు; అవన్నీ చూసి అదే ఉత్తమ సంస్కృతి అనే భ్రమలో పడిపోతున్నారు.

‘అలా ఆశించడంలో తప్పులేదు; అయితే నీదృష్టిలో యింత భేదం యెందుకు కలగాలి? ఈయిళ్ళని, మనుష్యుల్ని చూశాక, మీయింటిమీదా, మీవాళ్ళమీదా ఎందుకంత చిన్న చూపు, కోపం, వివ్యాం కలగాలి? ఆ మనస్తత్వంతో వాళ్ళని నానా మాటలని, వాళ్ళు బాగుపడేకొద్దీ రచ్చిపోవడంలో నువ్వెంత తప్పుచేస్తున్నావో ఓనాడేనా ఆలోచించావా?”

జగన్నాథం తడబడ్డాడు.

“సాహిత్యసభలకి సుగుణని తీసుకెళ్ళడం తప్పునను. అయితే ఆమె మగవల్లపక్కన కూచోడానికి సంకోచించినంతలో నువ్వామెమీద విరుచుక పడటం నీకున్న ‘సంస్కృతికి’ మద్దతుకాదా?” అని ఊణమగి శకుంతల అంది:

“పాపం! సుగుణ యివేం యెవరితో చెప్పవలసివచ్చింది కాదు. ఒకరోజున మరీ ఆగలేక నాతో చెప్పకుంది. నే నీల్చిన సలహా: పుట్టింటికి వెళ్ళుమని. ఆమె కొంతకాలం కనుచాటయితే నీ స్వరూపం నీకు తెలిసానుండేమో అని భ్రమించాను కానీ నువ్వు విడాకులవరకు వెలిపోవడం నీ విద్యకే అవచారం కాదా? ఆలోచించు.”

శకుంతల ఆగిపోయేసరికి జగన్నాథం తలెత్తాడు.

“నాకింకా ప్రపంచమంటే ఏమిటో తెలిసి రాలేదు శకుంతలా” అన్నాడు పశ్చాత్తాపపు తున్నట్టు.

“తెలిసిరాలేదనుకు; తెలిసికోడానికి ప్రయత్నించలేదను. ఆవాళ్ళ నన్ను బలవంతం చేయడం నీకు నేను అర్థం కాకపోవడంవల్లే. అలా నే సుగుణ గూడా.” అని ఓ టిట్టారు విడిచి—

“సరే నాకు తైమవుతోంది—ఈబండికే వెళ్ళక పోతే సుగుణని చూడలే నేమా” అంది.

జగన్నాథం నిలువెల్లా కంపించిపోయాడు ఈ చివరి మాటలకి. తనూ లేచిపోయి—

“నేనూ వస్తున్నా” అన్నాడు.

య క్ష గా న ము లు *

శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మ

“చిత్ర విచిత్ర కార్యకలాపములతో నిండి యున్న ప్రకృతిరామణీయకమును చూచి ఆనందపరవశుడైన ప్రాచీనమానవుడు ఉత్సాహాభి శయముతో గంతులుపెయ్యుచు వానిని అనుకరించుచు పాడిన పాటయే మానవలోకములో దృశ్యకౌవ్యా విర్భవమునకు అంకురార్పణము. నివాసముగా ఆలో చించి చూచినచో ఇందులో రెండు కళాంశము లున్నవి—ఆట పాట, కాలాంతరములో ఈ యాట పాటలు పొందిన సమష్టిరూపమే నృత్తగీతము (Ballad dance)”

ఇది మానవుని నిత్యజీవితములో విలాసమునకును వినోదమునకును ఎంతో ఉపకరించేది. అతడు ఈ యాటపాటలలో ఇతర మానవ కుఖిదుఃఖాది భావచేష్టలనుకూడ అనుకరించుచుండెనువాడు. కేవలము తా నొక్కడే అనుకరించి ఆనందించుటయే గాక అదియొక ప్రత్యేకరూపములో ప్రదర్శించి ఇతరులనుకూడ వినోదింపజేయవలయుననెడి ఖతూ హలము క్రమముగా నతనికి పొడిమినది. అరణ్య మృగ చర్యములు ఆటబొమ్మలుగా చేసి, తాను తెర వెనుకనిలిచి, అన్యమానవుల సంతోషోత్సాహములను కుఖిదుఃఖములను ఆటపాటలలో అనుకరించుచు ఆయా సన్నివేశములను ఆ తోలుబొమ్మలద్వారా ప్రేక్షకులకు చూపి చెప్పి వినోదింపజేసినాడు. దీని ప్రతిఫలమే తోలుబొమ్మలాట.

ఈవిధముగా తెరవెనుక నిలిచి ప్రాణములేని రంగబొమ్మలను అడించి వినోదించిన మనుజునకు కాలాంతరములో సజీవప్రతిమలిచ్చే ప్రదర్శనముపై ముచ్చట పొడిమినది. బొమ్మలకు వేయు రంగు తానే పూసికొని, తెర తొలగించి, స్వయముగా రంగమధ్య మున అవతరించి, వివిధములైన హావభావ ప్రకటన ములతో, అంగభంగిమలతో ఆటపాటలతో ఆయా అనుకరణములను ప్రదర్శించి మాపరులను వినోదింప జేసినాడు. ఇది చైతన్యవంతమైన ఒక కొత్తరూపక ప్రదర్శనము.

ఈ నూత్న ప్రదర్శనము వేలాది ప్రజలను ఆకర్షించినది. చెంచులు జక్కులు మొదలగు ఆటవిక

జాతులవారు ఇచ్చేవృత్తిగా దేశమంతట సంచారము మొదలుపెట్టిరి. క్రమముగా వానిపై నాగరకలోక మునకుగూడ మోజు పుట్టినది. అంతిమో వానికి అను నూతనమైన యిత్యవృత్తియూ, నియమబద్ధమైన రదనా, కవులసాహాయ్యమూ లభించినవి. ఈ యాలంబనముతో ఆరూపకములు రంగభోగమూ, పార్వత్తిక సౌభాగ్యమూ, ఆహార్యపటుత్వమూ సంతరించుకొని ఉత్తమ సాహిత్యములలో ప్రవేశించినవి. ఇవి ప్రాయశముగా జక్కులవారివలన ప్రచారితము లగుటచే మొదట జక్కుల పాటలుగా వెలసి తరువాత తరువాత సంస్కృతిపరుల చేతులలో “యక్షగానములుగా” మారియుండును. ‘కొరవంజి’, ‘కథాకళి’ అనునవి యిందుకుంతే భేదముతో పేని రూపాంతరములే యని కొందరి యూహ.

కాగా, ప్రాచీన మానవుని అనుకరణవిశిష్టమైన నృత్తగీతమే నేటి సర్వాంగసుందరమైన యక్షగాన ముగా రూపొందియుండునని స్థూలముగా నిర్దేశించి చెప్పవచ్చును. మధ్య మధ్య దశలలో పొందిన ఆయా అనాంతర రూపములు చూత్రము నేటికిని నిదర్శన ముగా ఆటపాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు, వీధి భాగవతములు, పగటి వేడుకలు, ఏకపాత్రాభినయములు, చెంచునాటకములు అదిగా ప్రత్యేక నామములతో పల్లెపట్టులంగు కొనప్రాణములతో నిలిచియున్నవి.

యక్షగానములు కాకతీయ యుగము నాటికే సాహిత్య గౌరవమును పొంది దృశ్యకౌవ్యములుగా వెలసియుండునని శ్రీనాథుని వీధినాటకమునుబట్టి యూహింపవచ్చును. గ్రంథరూపములో వెలసిన మొదటమొదటి యక్షగానము ‘సౌభరిచరితము.’ దీనిని రచించినయతడు ప్రోలగంటి చెన్నకవి. ఇతడు 16 వ శతాబ్దములో విజయనగరమును పాలించిన విరనరసింహరాయల కాలమువాడు. రెండవది కృష్ణ దేవరాయలకాలమువాడగు కందుకూరి రుద్రకవి రచించిన సుగ్రీవ విజయము. ఈ కాలమువాడే సింగిరి నూరన్న తన ప్రభావతీ ప్రమధ్యమ్మములో “గంగావ తరణ నాటక ప్రదర్శన”మును పేర్కొనినాడుగాని ఆ గ్రంథ మింతవరకు లభింపలేదు. కాగా, అజ్ఞాత

యుగములో అంకురించి, కాకతీయుల కనటాకుతోడిగి, పదునారవ శతాబ్దములో పట్టించిన యక్షగానము, ఆంధ్రనాయక రాజుల పోషణలో చిలువలువలవలై కాళ్ళోపకాళులుగా వర్ధిల్లినది.

అతితకళలను పోషించిన తంజాపురాంధ్ర నాయకులలో మొట్టమొదట చెప్పకొనదగినవాడు రఘునాథరాయలు. ఆ కాలములో ఈతని సభాంగణము కవిగాయక నటనటవర్ణముతో కలకలబాదుడు శారదామందిరముగా రమానటి నర్తన రంగశాలగా రూపొందినది. ఈ మహారాజు తన కోటలో నాటకశాలలను కట్టించి యక్షగానములను ప్రదర్శింపజేసి సరివారముగా వినోదించువాడట. ఇతడు అచ్యుతాభ్యుదయాది కావ్యములనేగాక పారిజాతాపహరణాది నాటకములనుగూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని దృశ్యకావ్యములలేవు శ్రవ్యములేవియు నితని రచనలను లభింపలేదు. అయినను ఇతని కాలములో వెలసిన యక్షగానములు లేకపోలేదు. అవి రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, రుక్మిణీపరిణయము మొదలైనవి. వీనిని సంతరించినవాడు ఇతని కుమారు డగు విజయరాఘవుడు.

ఇతడు సంగీత సాహిత్యరసితత్వములో తండ్రిని మించినవాడు. ముఖ్యముగా యక్షగాన పితామహుడు. ఇతని చేతిలో యక్షగానమున కొక కొత్త చెలువమూ చిరస్థాయీ లభించినవి స్వయముగా జిర్జీర్ణకములను రచించినాడు. వానిలో రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము, కాళీయమర్దనము, ప్రహ్లాదచరిత్ర, పూతినాహరణము, విప్రనారాయణచరిత్ర అను ర్వియక్షగానములమాత్రము లభించినవి. విజయరాఘవుడు కేవల గ్రంథకర్తయేకాడు. అలీక, కొరవంజి, చౌపదము, దురుపదము మొదలైన నాట్యభేదములను నిర్మించిన నాట్యకళావిశారదుడుకూడ. ఇతని పట్టపు కవి కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు 'సంగీత సాహిత్య విద్యాధురీణుడు'. ఇతడు 'విజయరాఘవ కల్యాణ' యక్షగానమును రచించినాడు. ఆ ఘనకవులగు కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి 'విజయరాఘవ చంద్రికా విలాసము'ను, పురుషోత్తమదీక్షితుడు 'తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము'ను రచించిరి.

విజయరాఘవుని కొలువులో సంగీత సాహిత్య విద్యాధురైన సారంగలోచనలు కూడ ఎందరో ఉండెడివారు. వారిలో చంద్రశేఖర, కృష్ణాజి, రంగాజి అనువారు పేరెన్నిక గన్నవారు. రంగాజి మన్నార్లు దాసవిలాసయక్షగానమును రచించి విజయరాఘవునిచే కనకాభిషేక గౌరవమును పొందినది.

వీరు గాక భరతాది విద్యులలో ఆరితేరిన రూపతి రత్నగిరి కోమలవల్లి లోకనాయిక మున్నగు నటన రాండ్రెందరో దండలాస్వాది నాట్యబంధములతో యక్షగానములను ప్రదర్శించువారట. ఈ ప్రదర్శనములలో రబాబు, ముఖవీణ, రావణ హస్తము, స్వర మండలము, చెండు, దండె, మొదలైన జంత్రి వాద్యములను ప్రత్యేక ప్రవీణత గల జనరాండ్రు వాయించు చుండెడివారట. ఈరీతిగా యక్షగాన రచనయు ప్రదర్శనమును విజయరాఘవుని ఆస్థానిలో ఉన్నతస్థాయికిపోయి మహాన్నత వైభవమును దూరగొనినవి.

ఇతనితరువాత తంజపురిపాలన డక్టర్ గొన్న శాహరాజు, కురుజాజీ, ఏకోజీ మున్నగు మహారాష్ట్ర రాజులుకూడ ఆంధ్రభాషాపాదులకులే. యక్షగాన ప్రിയులే. కేవలము శాహజీరచనలే కిరాత విలాసము, జలక్రీడలు, వల్లికల్యాణము, విష్ణుపల్లకి సేవా ప్రబంధము మున్నగునవి యిరువదివరకు నున్నవి. వీరి చేతియందు ఆస్థానమందు, సమకాలములోను వెలసినవి ఏదికీ మించినవి. మొత్తముపై తంజావూరి పాలకుల కాలములో బయల్పడెడిన యక్షగానములు నూటికి పైనున్నవి. ఇప్పటికి లభించినవి డెబ్బది యేడు మాత్రము.

ఇతివృత్తమును ఆలంబనముగా చేసికొని పై యక్షగానములను పరిశీలింపగా పౌరాణికములు చారిత్రకములు సాంఘికములు వినోదవృత్తములు వేదాంతపరములు అని అయిదుభాగములుగా గోచరించును. పురాణములలోని కథలను తీసికొని వాని యందలి రసవర్ణనలను విచిత్ర సన్నివేశములనో నిరూపించునవి పౌరాణికములు—శివీపురందరము, కాళీయమర్దనము, హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము, శివపారిజాతము, భీమసేన విజయము మున్నగునవి. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, విజయరాఘవ చంద్రికా విలాసము, లీలావతి శాహరాజీయము మున్నగునవి చారిత్రకములు. వీనిలో ఆ రాజుల యుగనాటి దినచర్యయు, అలంకరణ విశేషములును, సభాసన్నివేశములును, స్వాగతి నెడలుటయు మొదలగునవి మనోహరముగా నిరూపింపబడినవి. సాంఘికములన్నవి సతీపతి దాసవిలాసము, సతీదాసకూరము వంటివి. ఒక విప్రపుంగవుడు మతంగకన్యను ప్రేమించుటయు, ఆమె బంధువు లీ విషయమును గురించి యతని కామనొసగుటయు వీనిలోని యతివృత్తము. ఇక వేదాంతపరములు ముక్తికాంతా పరిణయాదులు. ఇవి కేవలము వేదాంత ప్రచార ప్రబోధములకు పుట్టిన యక్షగాన

ములు. రాజుల కొలువులోని నటులకాండే కాదోప వాదములకేమైన నృత్యగీతాది ప్రదర్శనమో, నాట్య సంగీత ప్రభావ ప్రకటనమో, సామ్రాజ్యకాల ఆంధ్రుల విశ్రుతా పరిచారికలూ ఏదయ్య నడచిన ప్రసంగములలోని పరిహాసభుట్టమో వస్తువుగా స్వీకరించి సంతరింపబడిన నాటకములు విశేషవృత్తులు, వాదజయము, పంచరత్న ప్రబంధము, భంజాపురాన్న దాన మహానాటకము ఈ గణములలో చేరును. వీనిలో కొన్ని సంకలితములుగా మాపట్టుచున్నవి. అనగా, అయా ప్రబంధములనుండి మంచి మంచి పద్యములు ఏరి, అనునూతనమైన యొక కథలో నిమిషి, కథాగమనమునకు వీలుగా మధ్యమధ్య వచనములు దరువులు అతికి తయారుచేయబడినవి. దుక్కొంగడము మొదలగు సరి యీ తరగతికి చెందిన రచనలు.

పై వానిలో కొన్ని నాటకములను చేరుతొనుదహరింపబడినను చాలవరకు అన్నియు యక్షగాన సరణిలోనే నడచినవి. వీని యన్నిటను త్రిపుట, రేకులు, జంపె, ధవళము, ఏలులు, త్రిస్తంభకలు మొదలైన జేబీయ పదబంధము లుపయోగింపబడినవి. ఇవిన్నియు గేయప్రధానములు అభినయాత్మకములును. యక్షగానములకు తక్కిన రూపకములలో ప్రత్యేకతయు, ఆంధ్రవాఙ్మయములో విశిష్ట స్థానమును చేకూర్చిన వానిలో ఇవి ముఖ్యములు. వీనిలో మనవారు నేనుపయోగించుచున్న ముత్యాలసరములవంటి చిన్ని చిన్న ధండస్సలు ఎన్నో ఇమిడియున్నవి. మచ్చునకు కొన్ని :

త్రిపుట :

1. "అతివ నిటువలెఁ గొలువులోపల నగడు సేయఁగఁ జూచు మగతన మేల ధర్మము చాల నెటువలెఁ దాళవచ్చున్."
2. "నీతి ధర్మము లావుకూరత నేర్చుగల గంధర్వపతులే రీతి నోర్చిరి నన్ను నొకఁడీ రీతి నేయన్."

ఏకతాళి :

"చేతులు చావుచు జెప్పదు కుడులు పాతరకత్తియ బాగున నెదుటన్."

జంపె :

"చెలఁగి వంకరగోర సిగ నున్నగా దువ్వు తళుకు నున్నపుగోడల నీడఁజూచున్."

అర్థచంద్రిక :

1. "కొకమట్టుపై నాను మొదలంగ విడువ కనుకొనుఁ కంపలను గంఘంబు మెచ్చెన్."
2. "ప్రేమ లలితలకులకుల వొంగిమాచున్ మేరవొడికి నెక్కిఁ బలఁ గలయడఁచున్"
3. "సమీప దురులను గడగడ వడఁకున్ పదములు తొట్టిలఁ జెదవులు తిడవున్."

సాధారణముగా ప్రతి యక్షగానమును జేవతా ప్రాస కనిపింపులతో ప్రారంభమగును. తరువాత :
"శ్రీ రాజగోపాల సేవాధురీణ ! సీమంతిని జనమోహన పందరాల

సకలభరా భారభరణ సమస్తంజ భుజవంజ ! శౌర్యవిజిత గాంధీన కోండఁ! శ్రీనివాస తాత శూర్య పదపద్మ భృంగాయమానాంతరంగ! చతుర విలాస వలీ రంజిత నాట్యరంగ! అఖండ చోళమండల రక్షణ దీక్షా విధక్షణ ! అభివాచయక సంకీర్తిత భుభుక్షణ! విజయరాఘవ మహిపాల! విజయ లక్ష్మీనికాల ! దత్తవధానుండవై చిత్తగింపుము" ఇట్లేవమాదిగా కైవారముచేసి కథను క్లుప్తముగా వివరించి మేళనకర్త (Stage Director) పాత్ర ప్రవేశమును సూచించును. కొన్ని యక్షగానములలో కథాప్రస్తావన కైవారము నుండవు. జేవతా స్తుత్యంతరము పాత్రప్రవేశము సూచితమై రూపకము ప్రారంభింపబడును.

రూపకము ప్రదర్శింపబడుచుండగా మధ్య మధ్య విడిచిన సన్నివేశములను కథాంశములను తన మాటలతో అతుకుచు మేళనకర్త పాత్రాంతర ప్రవేశ మునకును కథాగమనమునకును తోడ్పడుచుండును. రంగనిర్దేశము క్యాచిత్కముగా సూచితమైనను, అంకవిభాగముగాని, ప్రవేశ విమర్శకములుగాని యక్షగానములలో ఉండవు. ఇవి లేనివిషయము విందకుండ కథాతంత్రపు తెగకుండ ప్రదర్శనము తుదియుట్టుటకై మేళనకర్తయే తగిన సూచనలు చేయుచుండును. అక్కడక్కడ చోళుద్గార్గియు, కటికవారనియు సంస్కృత నాటకములలోని విదూషకుడు కంచుకివంటి పాత్రలు ప్రవేశించి వినోదముగా ప్రసంగించుచు కథను రక్షింపజేయుచుండురు.

మేళనకర్త ప్రమేయ మంతగా నక్కరలేకుండ పాత్రలచేతనే సంభాషింపజేసి కథను నాటకీయముగా నడపించు సంప్రదాయము విజయరాఘవు

దును ఈతని ననుసరించి రంగజయ్యయు ప్రవేశపెట్టినారు.

“హరిభక్తి తప్పింతునా -

నామై నమరక్తి పుట్టింతునా!

పరమపావనఁ డీ బాపండు నినుజుని -

బ్రతునే వాడుగాడే ఓ చెల్లీ!!

విటునిగా నడపింతునా దాసరి

నటనలు విడిపింతునా!

కటకట నీకింత గర్వమేలేవీ -

డటువంటివాడుగాడే!!

గీతము వినిపింతునా మరునికై -

జీతము మొనయింతునా!

నాతికో హరికీర్తనకు సొక్కువాడు నీ -

గీతములకుఁ కుక్కనా!!

విప్రనారాయణుని కైవసము చేసికొనదలచిన జేవజీవితో నామె పొదరి ప్రసంగించుచున్న వాక్యోపవాక్యరూపమున పై కీర్తనము విజయరాఘవుని విప్రనారాయణ చరిత్రలోనిది.

రాజసభలో భట్టులుచేయు కైవారము కూడ విజయరాఘవుని చేతిలోనే రంగమున కెక్కినది. తిప్పదల రగడలు కందాది పద్ధతులు దిగువులుగా పాడి వినిపించుటకూడ విజయరాఘవుడు ప్రవేశపెట్టిన కొత్తపద్ధతులలో నొకటి. ఎకోజీ రచనలలో పారిపార్శ్వపుడు తలచూపినాడు. అక్కడక్కడ సంస్కృతీకోకములు, భరతవాక్యములు ఈతని యక్షగానములలో కనిపించుచున్నవి. కాహజీకూడ చాలవరకు ఈ పద్ధతిలో వినాడే. మహారాష్ట్ర రాజులకాలములో రమారమి కడపటి రచనయగు చాత్యభూతకవి రచించిన పారిజాతాపహరణము పేరునకు యక్షగానమేగాని వస్తుతత్వమునకు అయిదంకముల దృశ్యప్రబంధము. బహుశాయీ మార్పు సంస్కృత నాటకప్రభావమువలన కలిగియుండవచ్చును.

ప్రబంధములవలె యక్షగానములు కూడా ప్రాయోగముగా శృంగార ప్రధానములే. కొన్నిటిలో మాత్రము ఆటవికులు గొల్లలు ఎఱుకత కేతినాయుడు మొదలైన ప్రాకృత పాత్రలను ప్రవేశపెట్టి వారిచే వినోద ప్రసంగములు చేయించుచు హాస్యమునుగూడ చదివూపినవి లేకపోలేదు. వారి భావకూడ పాత్రో

చిత్రముగా వాడుట గమనింపదగిన విషయము. మచ్చునకు కొన్ని ఘట్టములు:

చెందులమాటలు:

“వోరే వోరే సిన్న, వోరే వోరే లక్క, వోరే వోరే కుళ్ళ, ఈ మొగసాలవాకిట ఎంతపొడవురా!”

“ఒరే యెర్రినరక, యీ పొలాన యింతలేసి మానులు తిరుగుదురా!”

“ఒరే వోరే పోగా పోగా ఎన్ని కొంకరంకరలురా!”

“వోరే వోరే నూడు అమాస్సికి ఆకు మేపుతావుండారా.”

“వోరే యీ గాడెబుట్టలోను రెండు పాతాలా మూసి కొట్టేదేమిరా!”

“వోరే మన మనుబోకులనోటికి తాళ్ళూతగులూ తగిలిసి పైని యేమో యేసుకుని కాళ్ళ సందున ఇరికిసికొని పారాడేరు నూడరా!”

ఎఱుకత :

“శ్రీరాజగోపాల! చెండలంకార! దక్షిణదోర కావాస! చక్కనిసామి! నీవే నేనై, నా వాక్కున నిలిసి, నా తలపున నిలిసి, చల్లని వాక్కిచ్చి, చక్కని వాక్కిచ్చి, ఈయమృతలచిన తలపు తార్కాణగా పలుకవయ్యా సామి! అమృతము! ఎఱుఖాడు గెరుఖాడుగోయమృ! చెయ్యంటే మగడు, భుజమంటే తోడు, కడుపంటే బిడ్డ, నీ యాలోచన చెప్పేగాని, ఈ బుడుతనికి బువ్వ పెట్టలేదుండి. అది యెటువంటిదని అడుగతావుండావె. నీ మగ డెటువంటివాడని అడుగుతావుండావె. అయితే చెప్పే వినవేయమృ!”

గొల్లల భావ :

“ఒరే ఒరే సిన్నెంక, ఒరే వోరే పెద్దెంక, మన కిచ్చమృత వచ్చిన గాచారం తీరనే మనకా యిచారం వద్దరా వోరీ.”

“కిచ్చమృ కేమి గాచారం వచ్చెరా!”

“ఒరే నువ్వేడ నుంటివెరా!”

“ఒరే నేనే పానపానపానపాన, కోడెమృగుంటకొడ గొరెలమంది ఉండలే ఆ మందకొడ ఒక గుడ్డిమానీ మరకపోతావుండగా ఆ అంటూ చూస్తూ ఉంటిరా.”

విద్వాంసుల వివాదము :

“ఈ మాటలు మధ్యస్థులు వింటిరా!”

“నీవు విన్నదిగాక మధ్యస్థులూ వినవలెనా!”

“అదిగాదియ్యా, నేను సమానాధికరణంగా పసంగినీ వీడు వ్యధికరణంగా కూతలు పెట్టుచున్నాడు.”

“ఒరీ, నీ వే విద్వాంసుని కొడుకవురా!”

“ఒరీ, నీవు నిన్నటివరకూ పిల్లగాడితనంచేసి నేడు కుళ్ళాయి పెట్టుకుంటే నే విద్వాంసుని కొడుకవైతివిరా!”

ముతైగువల ముచ్చటలు :

“వినుస్తు ముతైగువలు! ఇంత సేపూరకుండవలె”

“ఔనా నానానానల యెల్లమ్మ పెండ్లిపందిట్లోకి వచ్చి ఒకపాట నుడుగు పాడెడు. ఎన్నిమాటూ పిలిపించుకున్నావె”

“అవునమ్మె తిప్పావర్యుల యెల్లమ్మ, నేను అడుగులె పలుచూర్లు పిలిపించుకొనేదాని నమమ్మ!”

“అవునమ్మా వదిల గాయా, మీ రిడుగులె పరియాచికాలు చేయవలె.”

“నీ కిచ్చిన వక్కలాకులు ఎఱు దాచుకుంటివే”

“విడేలు నేనుకొను పొద్దు వున్నదమమ్మా”

కటికవాని ప్రసంగము :

“అవురా ఇప్పుడు ఎవరు రాకయున్నారు!

నట్టవరాండ్రు రాలేద! భోగంవాండ్రు రాలేద! ఇంకా కావలివాండు రాలేద! పరిచారికలు రాలేద! అంబరున్న నూకొవ్వెయూనికే వచ్చి కాదుకొనియున్నారే!”

కేవలము ప్రబంధములను అనుకరించి వ్రాయబడిన యే కొన్నిటిలోనో తేప్ప సాధారణముగా తంజావూరి యక్షగానము లన్నిటిలోను భాష ప్రసన్నముగాను సర్వజనసంవేద్యముగాను, నడచినది. పద్యములు గ్రాంథికభాషలో నున్నను చాలవరకు ప్రసంగములు, కొంతవరకు దిరువులు నాటి వ్యావహారికభాషలో నే వ్రాయబడినవి. ఆవసరము ఔచిత్యము అనుసరించి అంకము కన్నెయు మహారాష్ట్రయు సంస్కృతముకూడ నుపయోగింపబడిన రచనలు కొన్ని యున్నవి.

వాని నన్నిటిని సమగ్రముగను జాగ్రత్తగను చివినో ఆంధ్రవాఙ్మయములో యక్షగానములకున్న విశిష్టత గోచరించుటయేగాక, ఆ కాలపు తంజావూరిపాలకుల వైభవము, రాజభవనముల సౌందర్యము, పట్టణసౌభాగ్యము, ప్రజల ఆచారవ్యవహారములు, కవి గాయక నట నటిమణుల సంగీత సాహిత్య నాట్య నాటక ప్రదిర్బనలు కన్నులకు కట్టినట్లు చిత్రించుకొనవచ్చును.

లోకప్రసిద్ధిపొందిన
పి. వి. రాజన్
 ఆంధ్ర కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు
R.S. సుగంధ ముక్కుపొడి
 అన్నిటిలో సాటిలేనిది.
 ధర వివరములకు వ్రాయును.
 తయారుచేయువారు:—
పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
 అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

వేటూరి—
 సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము
 అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కన్లు అవసరం
 లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలైనా
 కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

అర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

శ్రీ మ దాంధ
మహాభారతము

ఉద్యోగ పర్వము

వెల ఒకరూపాయి
 శ్రీ మద్భగవద్గీత

(కా. నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు)

వెల 4-0-0

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర

వెల 2-0-0

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల,
 పోస్టుబాక్సు నెం. 212 మదరాసు-1.

కుప్తు★బొల్లి వగైరా మేహ
 మచ్చలు, నెగ,
 సవ్వాయి వ్యాధు
 లకు గ్యారంటీ చికిత్స!

ప్రతి సంగీతము పేలాడి ప్రజలకు
 పూర్ణారోగ్యమును, సుఖమును
 ప్రసాదింతు చున్నది.

హిందూదేశమంతట, ఆఫ్రికా, బర్మా,
 మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి
 గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నది

మా బేషధరాజములే!

నేడే మా ఉచిత సలహాకు,
 క్యాటలాగుకు వ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

వ్యాయోగము:

* ఊరుభంగము *

భాసమహాకవి సంస్కృతకృతికి అనువాదము

శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

: స్తోత్రం :

[నాన్ద్యంతమున నూత్రధారుడు ప్రవేశించి]

నూత్రధారుడు : ఓ సామాజికులారా!
మ॥ గురు గాంగేయులు గట్టు కర్మశకునుల్
ఘోర్యాంబు కల్లోలముల్
గురుపుత్రుండును సైంధవారులు మొస
శృంగే దమ్ముడున్ రాజరా
జారు నేగంబును నైన శత్రునది, నే
యోగేశుఁ డిన్ద్రేపుతోఁ
దరియించె న్నరుఁ డాపరాత్ము కృప నం
తశ్శత్రులకొ గెల్వడి!

(శబ్దభ్రమణ మభినయించి) ఏవో మాటలు విన
వచ్చుచున్నవి—ఏమిటి?—సరే కానీ! చూతము.
(తెరలో) ఇదిగో చేరినామయ్యా చేరినాము.
నూత్ర : అఁ! సరే! తెలిసినది.
పారిపార్వకుండు : (ప్రవేశించి) బావా!

మ॥ కరిదంతంబులపాటు బాణముల ప్రే
కలో గత్తివాట్లం దలం
పరు, తా మొక్కరికొర్య మొక్కరు గణం
పంబోరు దొర్లిదొర్లి
సురలోకంబున కొర్కి యుద్ధమున మే
నుల్ వేల్పుఁగా జూతు రే
వ్యరొకో వీరిపు డందు నందును జరిం
పం గారణం బేమొక?

నూత్ర : మారిషా! నయనహీనుఁడు శత్రు తనయ
శూన్యుఁడు నైన ధృతరాష్ట్రనిపక్షమున ధుర్యోధనుఁ
డొక్కఁడే మిగిలెను. యుద్ధిష్ఠిరపక్షమున పంచపాండ
వులును జవార్ధనుఁడును మిగిలినారు. శివుంతిపంచక
మంతయు రణనిహతులైనరాజుల కశేఖరములతో

నిండియున్నది. ఈ మాట నీ వెఱుంగవా?

చి॥ సమరపాతాశ్వహ స్తినృప
సంకులమై క్రమహీన మైన శే
ఖ్యములఁ జెలంగు చిత్రపట
మట్లు కనంబడునిందు కోపరూ
పము లనఁ గౌరవాగ్రజుఁడు
వాయుజుఁడున్ గద లెత్తి పోరునీ
సమయ మెఱింగి యుద్ధఫల
సాక్షులుగా నరచెంచి రాధలుల్.
(అని నిష్క్రమించిరి)

: విష్కంభము :

[అంతట భటులు ముగ్గురు ప్రవేశింతురు.]
ముగ్గురు : ఇదిగో నయ్యా చేరినాము.
ప్రథ :

చ॥ పురుషయశోఽభిమానఫల
ధూమి, విరోధము పాకాల, ని
ర్దరపురిదారి, దిర్వనిక
షం, బసుయాగము నప్పరస్వయం
వరసభి, శూరధూవరుల
వార్ధకమందిలి వీరశయ్య, నాఁ
బరఁగెడు పావనాశ్రమము
భంజనరంగము చేరినా మిజే.

ద్వితీ : బలీ! మాబాగా వర్షించినావు! మఱి
యీ పాలికలను చూడండి.

చ॥ సమర తలంబునం దెగిన
సామజైంధవ నైనికాళి ర
క్రమ నదు లయ్యెఁగ, స్రుంగిన ర
థంబులు గ్రద్దల గూడు లయ్యె, మొం

దేములవె నెత్తుచేతులు న
డింబడి దొరుచునుండే, వీరనా
కము గనినట్టి భూవరుల
కాయము లయ్యవై తేజరిల్లెడున్."

తృతీ: సత్యము సత్యము.

ఉ॥ తొండము లెల్ల యూపములు,
తొమరబాణ గణంబు దిద్ద, వే
దండతెరుతో సమిచ్చయము
దగ విరోధము వహింపి, వీరవా
క్పండ రంబు మంత్రములు
గా, చునుకాళి పశువజంబు గా,
భండనము నృత్యకృతువు
పారము గాంచెను గాదె యిచ్చటన్ !

[ప్రథ: ఇదిగో మంచి వింత—

గీ॥ ఔ! అశ్రోన్మయశరహతి నవని బడిన
మనుజనాథుల నూంసంబు తినుచు దినుచు
వారియొడ లంటియున్న బంగారు నగల
నొలుచుచున్నార విహగ నాథులు కనుండు.

ద్వితీ: అటు నిరీక్షింపుడు—

గీ॥ బాణచాపాదిసమరసంభార మమర
నాయుధాగార మన నొప్పునాగజంబు
ఖడ్గనిస్తంబు శిఖినిస్తకవచ మగుచు
గూత సచ్చోట లోపాంపుండ యనగ.

తృతీ: ఇదిగో వింతలలో వింత—

ఉ॥ ధ్వజముననుండి పడవువు
దండ శరంబు నలంకరింపఁ జే
తఁ జెలగ రత్న బాణ మర
దంబునఁ గూలినశూరు నల్లునిన్
బుజములు పట్టి బందుగులు
ముద్దుగఁ బల్లకి దింపురీతి న
క్రజముగ దింపుచుండిరి
స్వగాలకులగణు లాదరంబునక.

ముగ్గురు: ఆహా! ఈశమంతపంచక మిపు
డెంతభయంకరముగా నున్నదో! ఎటుచూచినా వెద
చల్లినట్లు విడిగిన రథములే, తురగముల తుండెములే,
నిస్సల మొండెములే, పదాతి పాదోరుబాహువులే.
రక్తకర్దమం లైన యీ రణరంగ మంతయు ఘోర
చామర కవచశకలములతోను కాయకతుంతతోమర
నారాదశూలముసలాద్యాయుధ ఖండములతోను
నిండి యెంత బీభత్సముగా నున్నదో! వర్షింప నలవి
గాకున్నది.

[ప్రథ: ఆ వైపున జరుగునాతేషప్రాణి
కృత్యము లాలోకింపుడు—

చ॥ ఇరువురు బంట్లు రక్తపది
నీలిన యేనులనిండ దాటి, ర
తురగము శూన్య మారథము
తో నటు బోవుచునుండే, నిమ్మద
ద్విరదము మావటిండు కడ
తేలుటచే జలకేగఁ జూడుండి
పగగిడుచుండే మొండెము సె
బా సిపుడే తల యూడి యుండెడున్.

ద్వితీ: ఇటు చూచితిరా?

గీ॥ ఇప్పుటా మొగ్గలవఁ గన్ను లొప్పు, వంక
యంకుశంబులునా ముక్కులను క్రొక్క
లలరఁ బగఁజాల విసనకట్టబిధాన,
నెరుగు నంబరమున గ్రద్ది లవె కనుండు."

తృతీ: ఇది చక్కని దృశ్యము—సందర్శిం
పుడు—

గీ॥ హతరథి కనూతహస్తీ హయాన్వితంబు
బహువిధాముఖంబు విభ్రాజితంబు
నైన యాభూమి రవికరణ్య క్రమగు
వెలయు, దిగినిట్టి సత్కృతివిధి యనగ.

[ప్రథ: ఆమువుల నెడఁబాసిన యవస్థలోఁ
గూడా క్షుతియవీరుల శరీరములు శోభారహితములు
గాక విరాజిల్లుట వింతకాదా! చూడండి.

గీ॥ కనుబొమలు కేసరంబులు కన్ను లగులు
నోషములు పత్రములుఁ గాఁగ నొప్పురాజ
వదనకమలంబు లలరు నీ కదినభూమి
మెలతామరతీగ నా మెలయుచుండే."

ఇట్టి రాజమహారాజులను గూడా
మృత్యువు తన పొట్టను బెట్టుకొన్నదిగా! ఔరా!
ఎంతటి ధీరు లైన నేమి? ఎట్టి శూరు లైన నేమి? దైవము
ప్రతిహత మైనపుడు మృత్యువును దిప్పించుకొనఁ
జాలుదురా?

తృతీ: అరే! ఈ రాజశూరులను మృత్యువే
మింగె నందువా?

[ప్రథ: సందేహ మేమి?

ద్వితీ: కాదు కాదు. అట్లనకు—

గీ॥ నాకాధినాథాభిషేకాంతరాయ ని
శాటదోర్గర్వాప మారణచణము

ఖాండవధూమ సంక్రమ ధూసరితమూర్తి,
సంశ్లేషకౌన్త్యమోత్సాహినంబు,
ద్వంద్వసంగము సంపర్కభిసందిత
శింఖుదయా పునస్సమధిగతము,
అమరలోకాక్రందనాపహారి, నివాత
కవచ దుష్టప్రాణ ఖండనంబు,

గీ॥ ఐన గాండీవముం గొని యజ్ఞయండు
హరుని గొట్టంగ మిగిలిన శరము లెత్తి
ముందువెనుకలు చూడక మొత్తి మొత్తి
వీరస్వపులను మృత్యువునోరక గూరె."

తృతీ: నెబాసు నెబాసు !!

ముగ్గురు: (స్వని వినుట యభినయించి) ఆరే !
ఏమీ మహాశబ్దము !

చ॥ ధరణి వంశకి క్రంగి నకు
దారికి రెండుగ వ్రయ్య లయ్యెనా?
సురవిభు చేతివాల వడి
సోకుంబుక గొండలు పిండియయ్యెనా?
మొరసెన కాలమేఘము? స
ముద్గతి సింధుతరంగజాల భీ
కర నినదంబు మందరము
కందిరపంక్తుల మాటుమోగెనా?

కానిండు మాతము (అందరు పరికిమింతురు.)

ప్రభ: సరే తెలిసినదయ్యు! (ద్రాపదిని సభ
లోని కీడ్చించె నన్న క్రోధముతో భీమసేనుడును,
తన నూర్పురు తమ్ములను సంహరించె నన్న కోప
ముతో దుర్బోధనుడును కురుకులయదుకుల దైవతము
లగు కృష్ణద్వైపాయన హలాయుధులును శ్రీకృష్ణ
విదురాదులును చూచుచుండ గదాయుధ మారంభిం
చినారు.

ద్వితీ :

గీ॥ హైమవీశోన్నతం బగుభీమసురము
కరికంశోర మగు కురువరునియూపు
నేటువడి యొక్క మాటుగ బీలుబాటొక
దద్దదాఘాతింపము రోదసి నగల్గె."

తృతీ: ఇందుగో మహారాజా.

చ॥ కనుగవ నిష్కల లొల్కంగ, మొ
గంబున రౌద్రము చిందులాడ, ము

శ్వేనుకలు క్రిందుమీఁదు రిపు
వీరునికె గుఱిచూచు నీ సుయో

ధను భుజదండమందలి గ
దం గనుక దారజత్నాద్వికోటి నం
టిన యమరేంద్రునాయుధము
తేవ నెన్నంగడు శోణశోణమై.

ప్రభ: అబ్బా! ఏమి హైర్యస్థైర్యములు? ఇటు
చూడండి—

గీ॥ కారణగదా ప్రహార నిర్ఘాతహతుల
నొడల నెల్లెడ శోణితి మొలకుచుండ
ధానురాగాఢ్య నిర్భరధార వెలయు
మేరుగిరిమాడ్కి కలయు సమీరజుండు.

ద్వితీ: బలీ ఏమి చాతుర్యము?

చ॥ ధరణివిభండు చూపెడి గ
దా రణభంగులు చూడుడీ! వృకో
దరుగదల వేటు తిప్పకొనె
దాఁటె, బయింబడి కొట్టె, నార్చె, పీ
ల్లారకొన వేచి మేలూడుపు
దోప నెదుర్కొనె, నైన నేమి? భీ
కరబలసంపదకొ వినుతి
గాంచె మహాబలనందనుం డిలకొ.

తృతీ: ఏమి మహాబలనందనుడో! జౌరా!
చూచినారా?

గీ॥ కురువిభుడు చాచికొట్టిన గుడియడెబ్బక
దలపగిలి మేన నెత్తుటిధార లొలుక
నంతబలకార్యశాలియు నవనిక బడియె
నశనిహతిక గూలు హేమకూటాద్రికరణి.

గాఢగదాభిమాతముల శరీరము శిథిలమై క్రుంగక
గూలఁబడుచున్న భీము నవలోకించు పెద్దలచర్య
లాలోకించితిరా?

ఉ॥ ముక్కున వ్రేలు వేసికొని
మోడ్చిడె వ్యాసమహర్షి—

ద్వితీ :

.....దైవమే
దిక్కుని మొక్కె ధర్మజుండు

దీనమతిన్, విదురుండు వంతమై
లిక్క మొగంబు వేసె,

...రిపుభీకరయూర్తి నరుండు గాండీవం
తెక్కిడఁజూచె, మిన్ను గనె గ,

ముగ్గు:

.....శిష్యునిమీదిప్రేమ పే

రక్కెగ సీరపాణి హల

మిట్టటు ద్రిప్తును సంతసంబునక.

ప్రభ: బలీ! ఇప్పుడు భీము నుద్దేశించి పలికిన
రాజుమాటలు వినండి.

అనుపమ ధైర్యసాహస

నయాధరణం డభిమాని కూరుడున్

వినయవివేకశాలి యని

విశ్రుతి కక్కినవాడ నే సుయో

ధనుడ, భయంబు నొందికుము

తమ్ముడ! ఆహవకూరుడైననాం

డనిఁబడినట్టి దీనుపయి

నాయన మెల్లఁడు నమ్ముమీ మదికొ.

ద్వితీ: ఔను. ఇట్లవహించింపఁబడిన వృత్తి
దరుని చూచి జనార్దనుడు తన తొడి చిఱచి యేవో
సంజ్ఞ చేసినాడు.

తృతీ: నిజము నిజము. ఆ పైగవల్ల నే యూహ
డిల్లి తేలుకొనుచున్న మారుతి నాలోకింపుడు.

చ|| కనుగన కెంపువాణి, నలి

కంబున గన్వీమ లాడ భీకరా

ననుఁ డయి సింహగర్జన మొ

నర్చి బుజాన గదికొ ధరించి, తం

ప్రదీని మది నెంచి, తత్కృపు శి

రీర బలంబు మనోజవంబుతో

నినుమడి గాఁగ లేచె గల

నెల్ల వణంకం బదాభిఘట్టనకొ.

ప్రభ: అయ్యో! మరల యుద్ధ మారంభమైనది
గదా! ఔరా! అనిలాత్మజుడు—

చ|| కొఱకొఱ లాడుచున్ నెదవి

గోఱుదుఁ జేతులు నేల రాచి బి

ట్టచి బుజంబులం జఱచి,

యాహవధర్మము లుజ్జగించి యే

డైఱ గద త్రిప్పితిప్పి కని

దీఱఁగఁ దొంటి ప్రతిజ్ఞ దీరఁగా

నఱి కె మయోధనోరువు,

లనంత మగల్గెను సింహగర్జనన్.

ముగ్గు: కలకటా! పుడమిఁజేడు పుడమిఁ
బడియె.

తృతీ: నెత్తురు గాఱుచు నేలఁ గూలుచున్న
కురుధూపతుని చూచుచునే కృష్ణుడై పాయనుఁ డెగిరి
గంతువేసెను గంటిరా? మఱియు నెటు చూడండి.

చ|| కురుపతి యట్లనూరుఁ డయి

కూలుట చూచి క్రుధావమాన నా

భరమునఁ గన్వొగిడ్యె బల

భద్రుఁడు, దానికి జంకుమకొ వృత్తి

దరుఁ గని కన్ను గీఁటె ముని

తెల్లజా, డయ్యది గాంచి పొండవుతో

నెఱపునఁ జూర్చుఁ జేరఁ గని

భీముని గైకొని యేగెఁ గృష్ణుఁడున్.

ప్రభ: శోపో! దేకంబున మరలఁ గన్నులు
తెఱచి మాఱాయుధుఁడు భీముని నిర్మమము నిరీక్షిం
చుచు నిశే వచ్చుచున్నాడు. కొందఱి తొందర
నడక గూడా అందముగా నే యుండునుజుండీ!
చూడుఁ డీ బలదేవుడు—

చ|| కదలుచునుండ జూటుముడి

కన్నక చెంగలుచై చెలంగఁ, దు

మృదిల నదల్చి యంసముల

మీఁదికిఁ బువ్వులనండ లాగుచున్

వదులయి జూటునల్లవల

వన్ బయిఁబట్టెను వచ్చు, నీలతో

యదపరి వేషితుం డెగు సు

ధాంకుడు భూమికి డిగ్గినో యనకొ.

ద్వితీ: అయితే రంకు మనము మహారాజు
చెంతకు పోవుదము.

ఇద్దః బాగున్నది. అది యుక్త మైనపని—
(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

[విమర్శనము సమాప్తము]

[అటుపిదప బలదేవుడు ప్రవేశించును]

బల: ఓ భూవరులారా! ఇది యెంతమాత్రము
తగినపని కాదు.

చ|| తలఁపఁ డధర్మయుద్ధ మని,

దగ్గఱ నున్న ననుం గనండు, దో

ర్బలమదము త శత్రువుల

పాలిటి యంతకుఁ డైన నాదు లాం

గలము గణింపఁ డా దురిత

కర్మకూడు భీముఁడు ధర్మపద్ధతిన్

దలపడు రాజు నూరువుల

ధర్మగతిన్ దెగఁగొట్టెఁ గానరే?

ఓయీ! దుర్యోధనా! మహూర్తమాత్రము
(పాణము నిలుపుము—ఇదిగో (నాగలి యెత్తి)

చ|| మునుమిడి సాత్కుసౌభృతి

ముక్కలు చెక్కలు చేసినట్లు, దు

ర్జనుఁ డగు నమృతాక్షుఁడు పురంబును
 నేలకుఁ గూల్చివేసి, బ
 ల్మీని యనునా స్రవంతిఁ బెక
 లించిన యాఁడును, ఘనుఁడగు రం
 బును మడిమాడ్కి గున్మి యబఁ
 బొంగెను నెత్తుట దమ్ముచే నెడక.

(తెరలో) బలదేవా మహానుభావా! అను
 గ్రహింపుఁడు.

బల: (తెరవంక చూచి) అయ్యో పాపము!
 ఈ యవస్థలోగూడా నామాట చెప్పిని బడినంత నే
 దుర్యోధనుఁ డిటు వచ్చుచున్నాఁడు—బ్రాహ్మ!
 ఐ|| ఒకటికి పీఠచంపనము

నా పౌష్కలంక దుధిరంబు, నేలకు
 బుడుతని మాడ్కిఁ జేతులును
 బొట్టయు నాన్నుచుఁ బ్రాణి వచ్చునీ
 తఁడు సరిహంగ బాల్కనలి
 త్రిచ్చి సురలో విశవంక మండరం
 బెడలి నలంగినట్టియొక
 లీడుచుఁ బ్రాణి నుట్టి వాసుకిన్.

[అంత యథోక్తముగా దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించును]

దుర్యోధ: అన్యాయ! నేను సుయోధనుఁడను—

గీ|| యుద్ధసమయంబు దాఁటి వృథోపయోగం
 కఱకుగది యెత్తి నా తొడలో విటుగఁగొట్టె
 దానఁ జచ్చిన యాసగ మేను కూడఁ
 బ్రాణుచున్నట్టి నా కీర్తివలనవచ్చె.

పూజ్యపాదా హూయూహా! అనుగ్రహింపుఁడు.

ఐ|| గురువర! ఊరుభంగమునఁ
 గూలిన నాతల ముందుగా భవ
 పురగములందు మోపితిఁ బ్ర
 సన్నుడవై దిగమ్రుంగు రోషముకొ
 ధర నిఁక మేము లే, మణిగఁగ
 దక్కఱ లెల్ల, నిఁకేల? వారలన్
 కురుకులజన్మ లొప్పపుల
 కుం దిలతర్చుగ మీయ నుంపనీ!

బల: ఓయీ దుర్యోధనా! ఒక్క నిమిషము
 జీవించియుండుము. ఇదిగో—

దుర్యోధ: మహాత్మా! ఏమి చేయుదురు?

బల: ఏమి చేయుదుకో విను—

ఉ|| రోఁకలి యెత్తి మూర్ఛముల
 తొమ్ముల మూఁపులుబాది దానిపే

రాఁకలి దీర్చి, నాఁగలి త
 దంగ విహారమునకొ నుభింప వా
 యేఁకట దీర్చి, పాంఠపుల
 నేవురఁ క్రచ్చెన నాక మేఁదో
 నీ కనుమాములై నకంప
 నీవగదీర దివంబు జేర్చెనన్.

దుర్యోధ: సహాత్రిహ! వస్తు వస్తు—

గీ|| ప్రతిస నెఱవేర్చుకొనియె నావచంకుఁడు
 నాను తిమ్మలు నూగ్గురు నాక మిరిగి
 రగురుచున్నాను నే నిప్పు డిమరపురికి
 నెందు కీయద్ధ మిఁక దీని కేమి ఫలము?

బల: అ బ్లందువేమి? నా కన్నులయెడుట
 భీముఁడు నిన్ను వంచించుటచే నారోషము పై కుదిరి
 నది. ఇది యూహక యుగఁగనా?

దుర్యోధ: భీముఁడు నన్ను మోసముచేసె నని
 మీరు భావించుచున్నారా?

బల: సంక్షేమా మేమి?

దుర్యోధ: అయితే, నా ప్రాణాలకు తగిన
 మూల్యము ముట్టిన దన్నమాటే. ఏమందుగా,

ఐ|| ఘనబలశాలి, లక్కయిలు

కాలిన యప్పుడు బుద్ధిచాతురి

ననరినదిట్లు, యక్షగణ దర్ప

మణించిన శూరుఁ, డాహిడిం

బుని బొరిగొన్న మేటి నను

మోసము చేసినయేని, వాఁడు గ

ల్పానరినవాఁడు గాఁ డెదట,

కోడినవాఁడను గాను నే నిటన్.

బల: ఆ మాట నిజమేకాని, నిన్ను మోసగిం
 చిన భీముఁడు జీవించియుండ నగునా?

దుర్యోధ: అచ్యుతాగ్రహ! ఇంతకు నన్ను
 వంచించినవాఁడు వలలుండనియే తలఁచుచున్నారా?

బల: అట్లకాకపోలే, ని న్నీగతికి తెచ్చినవాఁ
 డెవఁ డెందువు?

దుర్యోధ: ఆ! అట్లడగండి

ఉ|| ఎవ్వఁడు యోగనిద్ర సటి

యించె యుగాంతమునకొ మహాబిలో?

ఎవ్వఁడు పారిజాతతరు

నింద్రునినూసముతోఁ బెకల్ప? నా

కవ్వడిమిఁకుఁ డా హరి జ
గత్పతి భీమ గదాప్రవిష్టఁడై
యిద్విధిఁ గూర్చె ధర్మమతి
నెక్కటికయ్య మొనర్చు నన్నిటన్.

(తెరలో) ఒత్తిగిలండి, ఒత్తిగిలండి —

బలః (అటు గూచి) అయ్యో! గాంధారియు
కోడ శృంగణును నెంబడింప, దుష్టయుఁ డుత్తిరీయును
పట్టి ముంగు నడిచుచుండ, పూజ్యుఁడగు ధృతరా
ష్ట్రుఁడు శోకమూర్తి నా నిలు వచ్చుచుండె.

మ॥ కనక స్తంభములట్లు భాహువు లెసం
గన్ మూర్తిమద్వీర్యమో
యన నొప్పురు నితఁగు, నాకమున క
ధృతకుండుగా నోపునం
చనుమానించిన యింగు తప్పగనిచే
సంధుండు గాఁ బుట్టియున్
దనయుల్ కన్నులుగాఁ జరించె, నకటా!
దెవంబు వారిం గొనెన్.

ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారి కుమోఘనని
జేపిద్వయమును, దుష్టయుఁడును ప్రవేశింతురు.]

ధృతః పుత్రా! ఎక్కడున్నావు నాయనా!
గాంధాః కుమారా! ఎందున్నావు తండ్రి!
జేపి: మహారాజా! దర్శన మివ్వరా?
ధృతః హే పుత్రా! కష్టము కష్టము.

గీ॥ సమరమున భీమసేనుని సమయభంగ
మూఁడుభంగం బొనర్చగా బోర నీవు
పడినవార్తకు నసంబు పొడముఁ బొడమ
సంధమరు నాముఖం బయ్యె సంధతరము.

గాంధారీ! బ్రతికియున్నావా?
గాంధాః భాగ్యహీనురాలు బ్రతికియుండదా?
జేపి: మహారాజా! మహారాజా! ఎక్కడ?

దుర్యోధ: అబ్బా! కష్టము, నా ప్రియుర్రాండ్రు
విలపించుచున్నారు.

చ॥ తలఁపఁగ నైతి నింతకు గ
దాహతిఁ గల్గిన బాధ, కాని నా
కులసతు లిద్దఱుంటిపురి
గుమ్మము దాటి పరాకునన్ ముసుం
గులు తొలఁగన్ విషాదమునఁ
గుందుచు నీ రణభూమిఁ జొచ్చుటన్
గలిగిన నెవ్వఁగం గలసి
గట్టిగ నొంచుచు నుండె నామదిన్.

ధృతః గాంధారీ! దుర్యోధన నామధేయుఁ
డైన కులమాని నీకుఁ గనఁబడుచున్నాఁడా?

గాంధాః లేను లేదు మహారాజా!

ధృతః ఏమీ కనఁబడలేదా? అయ్యో! రాఁదగిన
సమయమగు చచ్చి కొడుకును చూడలేకపోయి
నాము, ఛీ దుర్భాగుఁడా కృతాంతా!

చ॥ వినయ వివేకమాన భుజ
బలాధ్యులు శత్రువీరము
ర్జనచణు లైన పుష్కరి శ
తంబును గన్న విచిత్ర నం
దనుఁ డొకపుష్కరిఁడేని తిల
తర్పణ మీ నొకపారియేని తృ
ప్తిని బడకుండఁ జేసితి వి
ధి! కుల మెల్లను చెల్లించిశే?

గాంధాః నాయనా నుమోఘనా! బగులు
పల్కువా? పుత్రిశోకమాకు లగు మీ జనకపాదుల
నూఁజింపవా?

బలః పాపము! పూజ్యురాలు గాంధారి —

మ॥ కలనం గూలిన పుత్రప్రేతతతికిఁ
కంపిల్లి గుఱ్ఱారి వి
హ్వలతం జెంది, కుమోఘనా స్తమయ
దుర్వారా హతస్వాంతయై
కలఁగఁబోయి, తపస్సధారఁ దడియఁగా
నేత్రబంధంబు, చే
తులపై ముందల వాల్చి వచ్చు నకటా!
దుర్మాంత మాఖం బనన్.

ధృతః హే తనూజా! అస్తాదకామైహిణీమహా
రాజా! ఎందున్నావు నాయనా?

దుర్యోధ: ఇవుడు కూడా మహారాజనా!
తండ్రి?

ధృతః పుత్రి శత్రుజేష్ట! కంటఁబడవా తండ్రి?
దుర్యోధ: ఈ మాటలు నాకు లజ్జ కలిగించు
చున్నవి. ప్రసంగము మాటిన బాగుండును.

ధృతః రా కుమారా! నాకు నమస్క
రింపుము —

దుర్యోధ: ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. (లేవఁ
బోయి పడును) డౌరా కష్టము కష్టము! ఇది రెండవ
గట్టిదెబ్బ.

దారుణం లైన భీమగదాప్రహర
మూరు భంగంబు గావించి యూరకొనెన?

జనకపాదాభివందనంబునకుఁ గూడ
భంగ మొనరించె నక్కటా పాపనియతి!

గాంధా: పిల్లలారా!

దేవీ: ఉన్నా మమ్మా! ఉన్నాము.

గాంధా: మీ భర్తను నెడకండమ్మా!

దేవీ: (దుఃఖముతో) అట్లు చేయుదు మమ్మా!

ధృత: నా యుత్తరీయము పట్టుకొన్నవాఁడెవఁడురా?

దుర్జ: తాతా! నేను—గుర్జయుఁడను.

ధృత: ఓరీ తాతా! నీవటరా! మీ నాన్నను నెడకు బాబూ!

దుర్జ: తాతా! అలసిపోయినాను. తిరుగలేను—

ధృత: నెదికి పట్టుకోరా! మీ నాన్న తొడ మీదఁ గూర్చుండువు గాని—

దుర్జ: సరే. (అటు వెళ్ళి) నాన్నా! ఎక్కడున్నావు?

దుర్జ్యో: అయ్యో! వీఁడుకూడా వచ్చినాఁడా? ఎట్టి దురవస్థయందైనను పుత్రికమ్మేహము వృద్ధయమును విడువదుగదా! అది నన్నిపుడు దహించుచున్నది.

గీ॥ దుఃఖ మనుమాట యెఱుంగఁడు, తొడలమీదఁ బండుకొనువాఁడు నా చిన్నిబాలకుండు,
పుడమి బడి యిట్లు లున్న నాయెడల మాచి యేమి యడుగునో? యని మనం చెరియుచుండె.

దుర్జ: (వెడకుచు) ఇఁడుగో మా నాన్న. నేల మీదఁ గూర్చున్నాఁడు.

దుర్జ్యో: అబ్బాయీ! నీ వెందుకు వచ్చినావురా!

దుర్జ: నీ బాలస్వము చేయుచున్నా వని—

దుర్జ్యో: హాహా! పుత్ర! పేమ వృద్ధయమున కాల్యచున్నది.

దుర్జ: నాన్నోయి! నీ తొడమీదఁ గూర్చుంటాను.

దుర్జ్యో: అబ్బాయీ! వద్ద వద్ద—హా కష్టము!!

గీ॥ నాదు వృద్ధయంబుగోని యానందరసము నాకనుగవపండువు నాదు! పేమ యైన యీ బాలచంద్రుఁ డియ్యవసరమునఁ గానవచ్చెడు వహ్నియై కాలమహిమ.

దుర్జ: తొడ యొక్కవధిన్నా వేమి నాన్నా?

దుర్జ్యో:

గీ॥ ఓరి నాతండ్రి! మును నీవు హరుచుండు నంకపీఠంబు లేదు, నీ కింక రాదు,
ఎక్కడైనను గూర్చుండు మొక్కగడియ మాచుకొనవచ్చు వే తొక్కచోటు లేవు.

దుర్జ: నాన్నా! నీ వెక్కడికి వెళ్లెదవు?

దుర్జ్యో: నా తమ్ములదగ్గఱను—

దుర్జ: నన్నుఁ గూడా తీసుకొని వెళ్ళు—

దుర్జ్యో: అయితే వెళ్లి భీము నకును.

దుర్జ: అయితే నీవుకూడా రా! నీకోసము వెడకుచున్నాను.

దుర్జ్యో: ఎవరు నాయనా?

దుర్జ: ఎవ రేమిటి? తాత, మామ్మ, అమ్మలు, అంబిబా—

దుర్జ్యో: నీవు వెళ్లి నాయనా నేను రాలేను—

దుర్జ: నేను తీసుకొని వెళ్లెదను, లే!

దుర్జ్యో: నీవు కుజ్జవాడెవురా!

దుర్జ: (పరిక్రమించి మాచి) ఆఁ వాకే వచ్చారు. ఓ తాతోయి! ఓ మామ్మా! ఇఁడుగో మా నాన్న!

దేవీ: ఏరీ ఏరీ? మహారాజా!

ధృత: ఎక్కడరా నాన్న తాతా?

గాంధా: ఎక్కడమ్మా? నాతండ్రి యొక్కడ?

దుర్జ: ఇఁడుగో ఇక్కడ—నేలమీద కూర్చున్నాఁడు.

ధృత: అయ్యో! రాజాధిరాజు క్రిందఁ గూర్చున్నాఁడా?

గీ॥ సర్వభూతల మేలిన సార్వభౌముఁ డెక్కటా! యెట్టిదురవస్థ నధిగమించె? కాంచన స్తంభరాజంబు కాలగతిని ద్వారమునఁ బాఁతు గుంజగా మాఱినట్లు.

గాంధా: నాయనా నుమోహనా! అలసిపోయినావా?

దుర్జ్యో: అమ్మా! నేను నీ కడుపునఁ బుట్టిన వాడనమ్మా!

ధృత: ఎవ రీవిడ?

గాంధా: కారవనాధా! మీకు భీతి యెఱుంగని పుత్రతత్త్వముల నిచ్చినవానను.

దుర్యోధ: అమ్మా! నేను నీ కడుపున నివును
పుట్టినట్లు పొంగిపోవుచున్నాను—తాతపాదా!
వింటిరా? మీ కి భయ మేల? ఈ విషయ మేల?

ధృత: నా తండ్రి! నా కేమి దుఃఖమురా?
నా కింక భయ మేమిటిరా?

ఆహవాధ్వర దీక్షితు లైన నీగు
సోదరులు నూర్చురును నాకనుఖము గనిరి
నీ వొకండవు మిగిలితి వీవు పోవ
నాంబికేయుం డెపుతకుండై నశించు.

(అని పడిపోవును)

దుర్యోధ: అయ్యో అయ్యో!! పడిపోయినారా?
పూజ్యపాదా!—మీరు లేచి మాతల్లి నూజింపరా?

ధృత: (లేచి) ఏమని యూజింపను రా
నాయనా?

దుర్యోధ: నీ కొడుకు నైరులకు వీవు చూపక
రణభూమిని కూలబడినాఁ డని—తాతపాదా!
మఱొక్కమాట, నాయెడ దయ చేసి మీరు శోకమును
నిగ్రహింతురు గాక.

చ|| గురుజన పాదపద్మముల
కున్ శిరసా వ్రజమిల్లి యావృతో
దరకృత మైనవంచన మె
దం దలపోయక యింద్రు పీటికిన్
దరలెద, నెట్టిమానమున
ధాత్రి జనించితి నట్టిమాన మే
మరణమువేళఁ గూడఁ బర
మాపుని కైవడిఁ నన్నుఁ గొల్వఁగన్.

ధృత: అబ్బా! భరింపఁజాల. పుత్రశోకము
తీవ్రమై ధైర్యము నణగఁగొట్టి నా హృదయ
మాకమించి ప్రజ్వరిల్లుచున్నది.

బల: పాపము! పెద్దవాఁడు, అంధుఁడు, తుదకు
దుర్యోధనునిమీఁది యాత్ర కూడా అడుగంటినది. ఈ
దురదృష్టలో నున్న యితని నేమని పలుకరింతును?

దుర్యోధ: అమ్మా! నా దొక్కరిన్నపము.

గాంధా: అదేమి తండ్రి?

దుర్యోధ: మాతృదేవీ! నమస్కారము. నేను
పుణ్యముచేసితి నేని జన్మాంతరమందు కూడా నీచే
నాకు తిల్లి వగునట్లుగ్రహింపుము.

గాంధా: నా మనస్సులోని కోరికయే నీనోట
వచ్చినదిరా నాయనా!

దుర్యోధ: మాటవీ! కంట నీరుపెట్టుచున్నావా?
నీరవనితవు కావా! ఇది తిగునా?

ఉ|| ఫాలము కన్నొమల్ రుధిర
పంకిలమయ్యెను, అయ్యు నల్లడన్
గాలువగట్టై నెత్తు రిడె,
కన్నోన నాదు బుజంబులం దివే
మేలిమియంగడంబు లన
మిం చెగదా! వణకె టిట్టిదో
నేల విలాప, మిందనుక
నేడైజ బోరితి సంతసించుమీ.

మాల: సహస్రరృచారిణి నగుటచే నాదృశ్యపుత్రుని
కష్టపా పెటెఁగి యిందుక విలపించితి నంతే. (కన్ను
లాత్తుకొనును)

దుర్యోధ: పారవీ! నేనివుడు చెప్పెనుమాటలు
విని నీవంటి రాజప్త్రీలు విలపించుట తగునో తగదో
నిరయంబుకొనుము.

చ|| అనుపమదీక్షు వేదవిషి
తాఖిలయాగము లాచరించితిక
మనిచితి నెల్లబంధువుల
మాన్యుల నెల్లర సత్కరించితిక
ఔవఁగి యలంచితిక బదియు
నెన్నిదిసేవలవారి నట్టి భ
ర్రను నను మాని యంచు నెడఁ
దకొ వినుతింపక యిటు లేడువే?

పార: (కన్ను లాత్తుకొని) డౌను. అగ్ని
ప్రవేశమునకు సిద్ధమగుచున్న నేను విలపించుట యను
చితమే మహారాజా!

దుర్యోధ: తనయా దుర్బయ!

ధృత: గాంధారి! వజ్రవాని కేమి చెప్పినో?

గాంధా: నేనుకూడా అదే ఆలోచించు
చున్నాను.

దుర్యోధ: కుమారా! ఇంతటినుండి ధర్మరాజు
దులే నీ తండ్రు లనుకో. ద్రౌపది కుభద్రలే నీ తల్లి
లనుకో. పూజ్యురాలైన కుంతిదేవీ నీ మామ్మ యనుకో!
వారిని నేవించుచు నారు చెప్పినట్లు నడచుకొనుము.
నాయనా! ఇంకొక్కమాట—

చ|| నీరిఁ దులఁదూఁగినట్టి నృప

శేఖరు నత్యుభిమాని నాపితక
బారిగా నె భీముఁ డెన్నవగ
పుక విడనాడుము, ధర్మరాజు నా
దరమును గాంచి యున్నపుఁడు
తర్పణముల్ పఠించువేళ మా

కురుతరథ క్రియు క్రిని దిల్లిదక
మి మొగ్గిరి తేరు చెప్పదున్.

బల: అహో! వైరము పశ్చాత్తాపముగాఁ బరిణ
మించెఁగదా! (చెబియ్యి) అరే! ఏమీధ్వని?

చ|| శరములు చాపముల్ కవచ
చామర తోమరముల్ రథంబులున్
గరిహయసూతయోధమృత
కాయములున్ బడియున్న శూన్యసం
గరతలమందు దుందుభియుఁ
గావళి మ్రోఁగినయట్లు మ్రోఁగు ని
య్యరుతరి కార్త్యకం చెవరి
దో చద లెల్లను మాటు మ్రోఁగెడున్.

[తెరలో—వింటి మ్రోఁత—పిదప]

ఆదిని విల్లు మ్రోఁగించుచు దుర్యోధనుఁగూడి
యా సంగ్రామరంగమునఁ బ్రవేశించితిని. అంత
మున మరల విల్లు మ్రోఁగించుచు దుర్యోధనుఁ గూడ
నిందు ప్రవేశించుచున్నాను.

బల: ఓ! గురుపుత్రుఁ డశ్వత్థామ, ఇట్లు వచ్చు
చున్నాడు.

గీ|| కమలపత్రంబులం గేరు కన్నుదోయి
భర్తయుపంబులం ద్రోయు బాహుయుగము
వెలయ గురుపుత్రుఁ డలరారు విల్లు పూని
శృంగలక్ష్మీంద్రచాపగిరింద్ర మునఁగ.
[అంత సశ్వత్థామ ప్రవేశించును]

గీ|| ఎందు దుర్యోధనుఁగూడి యేను మొదట
విల్లు చేపట్టి పాదంబు పెట్టివానా!
మహితసంగ్రామయజ్ఞసమాప్తివేళ
నడుగువెట్టితి మరల నాయాగతాల.

(పాలికలను పరికించి) ఉభయనేనా సముద్రం
బుల పరపరసంఘర్షణసమయమున నానావిధాయుధ
సక్రమణాక్షతాంశులై నేలఁగూల్చిన రాజశూరులలో
కొందఱు టింకను కొనయూపిరితోనున్నట్లు కవచచ్చు
చున్నాడు. కానీ! వారికే విన్నవించెద. ఓ రణవీరు
లెనరాజులారా!

చ|| కపటమునం దొడల్ తెగిన
కారవరాజునుగాను నేను, కా
పపువడి నస్త్రముల్ చెడిన
భ్రాస్కరనూనుండఁగాను నేను, శ
స్త్రపురబసచూపి చాపశర
శ క్రిని జూపి రజాంగణంబునం

దిపుడు జయధ్వజంబు నెగ
యింపఁగ వచ్చిన ద్రోణపుష్టదంప.

విభ్రాత్తినిగాని విజయమునుగాని చేకూర్చుని
శస్త్రాస్త్రచాతుర్యమును సంగ్రామసైఫుణ్యమును
నాకున్న నేమి లేకున్న నేమి? (పరికిమించి) నేను
పితృకర్మ చేయుచు రణరంగమునకు దూరముగా
నున్నను గావున భీముఁడు మోసముచేసి కురురాజును
కొట్టఁగలిగినాఁడు—అయితే నేమి? ఇపు డామాట
యెవ రందురు? ఎవరు నమ్ముదురు? ఇట్టియోష
నాపరాక్రమము వ్యర్థము కావలసినదేనా? ఆహా
కాలవైపరీత్యము!

మ|| అలయేకాదశవాహినీసంఖ్య గజేం
ద్రారాధులై స్వయంధన
స్థులనై యేవిభునానతిక్ శరములం
దుం దాల్చిరో, జామద
గ్న్యూతితో బోరినభీష్ముఁడొక్కయెడ ద్రో
ణుం డొక్క డొక్క దోడురార
గలనం జూచ్చిన యా సుయోధను నినీ!
కాలంబు మింగెఁగదా!

కానీ! ఆ గాంధారీనందనుఁ డెందుఁడెవో వెద
కెదం గాక (పరికిమించిచూచి) అఁడుగో దుర్యో
ధనుఁడు. పడిపోయిన గజతురగాదులు, విడిగిన రథా
దులు పెట్టని ప్రాకారములై నలైసఁ గనవచ్చుచుండి,
నడుమ సంగ్రామసాగరపారంగతుఁ డైన కురువీరుఁడు
కూర్చున్నాఁడు. అక్కలా!

గీ|| అస్తగిరిమీఁదితటమునం దధివసించా
నుష్టరశ్మి యనంగ దుర్యోధనుండు
రుధిరసిక్తాంగుఁ డెరుణ శిరోజుఁ డ్రుగుఁ
గలఁగి కూర్చుండి యున్నాఁడు కటికి నేల.

(సమాపించి) కురురాజా! ఏమిది?
దుర్యోధ: గురుపుత్రా! అసంతుష్టికి ఫలమిది—
అశ్వ: అయితే నిండు సంతోషము కలుగునట్లు
సత్కార మొనరించెదను.

దుర్యోధ: నీ విపు డేమి చేయఁగలవయ్యా?
అశ్వ: అయితే మఱి విను—

చ|| అని మొన కేగుచువనఁ
జాక్షు జతుర్భుజ నాఖ్యేంద్ర వా
మాను మునుముందుగా నునిశి
తాస్త్రములం బడఁగొట్టి పొందునం
దనుల నొక్కొక్క బాణమున
దర్ప మణించుచు నేలఁ గూల్చి, వా

మానముల నుగ్గచేసి, నను
రాంగణముకొ గమహీనమాపరే
భనములతోడి చిత్రపు గాఁ గయు
చేసెద నీకుఁ గాన్మ గా.

దుర్యోధ: వద్దు వద్దు సురుపుత్రా! ముందు విల్లు
విడిచి పెట్టు—

గీ॥ నరపతుల ప్రమించిరి ము
సంక్షేక భీష్ముఁడు, కర్ణుఁడుకొ ధను
ర్గురుఁడు గతించినారు, భట
కోటియుఁ దమ్ములు నూర్వధన్నశం
చిరి, యిపు డేమ నాకమును
జేరఁగ నుంటి నిఁకేల యుద్ధి? మె
వ్వరి నలరింతు? వెవ్వనికె
బట్టము గట్టెదు ద్రోణసందనా?

అశ్వ: కురువీరా! అట్లనె నేమి?
గీ॥ నీతి విడనాడి తెగఁగొట్టి నీదుతోడలు,
ధర్మముకొ దిగనాడి నీతలయుఁ దన్ని,
నీదుదర్పం బణంచిన యాదురాత్ము
సంహరింపక విడుతునే చాప మిపుడు?

దుర్యోధ: అట్లనరాదు, రాజులు మానశిరీరులు,
నేను మానముకొఱకే బోరు సల్పితిని అంతే. ఇఁక
నీవిచార మేల? ఇంతకును విన మొక్కటి—

చ॥ కరుణ దొఱంగి లక్కయిలు
గాల్పితి మీకును ద్రౌపదికొ దుర్యో
దరసభలోని కీడ్పితి ము
ధర్మ జయంబున ధర్మజాదులకొ
నీరి కెడలించి తోలితి మి
నీ! క: ర్పుతి మర్దనాత్మజాః
గురుసుత! మా యకార్యముల
కుకొ సరివచ్చునె వారి దోషములో?

అయితే, ఇప్పుడు నన్నేమి చేయు
మందువు? “చీకటియుద్ధముచేసి పొండిపులఁ బరి
మార్చెద”నని యింతకుమున్నే ప్రతిజ్ఞచేసియున్నాను.
నీతోడు నాతోడు వీరలోకముతోడు. ఈమాట
ముహూర్తీకి సత్యము సత్యము.

బల: అశ్వత్థామమాటనుబట్టి విశాసమరము జరిగి
తీరును.

అశ్వ: (అటుమాచి) ఓహో! పూజ్యుడైన
హలాయధుఁడా!

ధృత: సరే కానీ! గురుపుత్రుని ప్రతిజ్ఞావాక్య
మునకు గొప్పవాఁడు సాక్షి యైనాఁడు.

అశ్వ: దుర్ధయా! ఇటు రమ్ము.

దుర్ధ: (దగ్గఱకు వచ్చును)

అశ్వ: (చేయి పట్టుకొని)

గీ॥ ప్రాజ్య మీ మా సినగరసామ్రాజ్య మిపుడు
నిగ్రహంబున నార్జించె నీవు తండ్రి,
దీని కీ వింక రాజునై లేజరిల్లు
బ్రాహ్మణోక్తియే నీకు సర్వము కుమార!

దుర్యోధ: సరే! నామనోభీష్టము నెఱవేఱినది—
నాప్రాణములు నన్ను విడుచుచున్నవి. (మీదు
చూచుచు) అరుగో నాతాతముత్తాతలు శంతనుప్రము
ఖులు. వారేకర్తవురస్సరులైన నాసోదరులు. ఇఁకుగో
జానపాల కుఱ్ఱువాఁ డభిమన్యుఁడు, విరావతేముమీఁద
నిండునిప్రక్కఁగూర్చుండి కోపముతో నావంక
చూచుచున్నాఁడు. అరుగో ఊర్వశీ రంభా తిలోత్త
మాదులు నాకేదురు వచ్చుచున్నారు. అవిగో మహా
సముద్రములు, ఇవిగో గంగా గోదావర్యాది మహా
నదులు, ఇదిగో యమధర్మరాజు నాకోసము పంపిన
వీరవాహినీ యనెడి వేయి హంసల విమానము —
ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను. (యవనికొనరితుఁడగును)

ధృత:

గీ॥ ఈ తనయశూన్యరాజ్య మిన్నీ! యిఁకేల?
వృద్ధమునివాటికలకుఁ జేరెదనుగాక,

సౌప్తికవధార్థ మింక నేఁ జనెదఁగాక.

అందఱు: [భీరతవాక్యము]

ధర్మపరిపాలనకొ ధాత్రి దనరుఁగాక.

హిందీ సాహిత్యము పాచీన యుగము

శ్రీ ఆయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి

‘హిందీ’ అను శబ్దము అతివ్యాపకమైన అర్థమున వాడబడుచున్నది. ఇందు అనేక భాషలు, ఉపభాషలు, విభాషలును గలవు. అందు ముఖ్యమైనవి ప్రజభాష, ‘అవధీ’, ‘రాజస్థానీ’, ‘మైథిలీ’, ‘భోజపురి’ మొదలైనవి. నేను భాషగ చలామణీ అగుచున్న హిందీ ‘ఖడీబోలీ’ అను భాషయొక్క వికసితరూపము. ఇది తొలుతొల్ల మేరట్ ప్రాంతమున చాలాబాడబడుచుండెడిది. ప్రాచీన వాఙ్మయమున ఖడీబోలీకంటెటి ప్రాధాన్యము లేదు. అయిన నొక ప్రశ్న ఉదయింపవచ్చును. ఇన్ని భాషలు, ఉపభాషలను గలిపి ‘హిందీ’ అని ఒకే నామధేయమున వ్యవహరించుట ఎట్లు? అని. తరువాతి ప్రశ్నయు ఇవి పరస్పరము బోధ్యబోధకములా అని. ప్రసిద్ధ సంస్కృతి హిందీ పండితు డగు బాబూ రామసాశ్వేనా (తన యమాత్య గ్రంథమైన *Evolution of Avadhi* లో) ఈ సందేహమును క్రిందిపంక్తులద్వారా నిరాకరించెను.

[Finally it should be borne in mind that the various dialects of Hindi, Western or Eastern are mutually intelligible not only with regard to neighbouring dialects but others also. A speaker of ‘Braj’ can make himself intelligible in Oudh even to the uneducated people. The strict purity of the dialect is not ordinarily insisted upon.]

“విభిన్నములుగా కానవచ్చు నీ పశ్చిమ ప్రాంత భాషలుకొని, ప్రాచ్య ప్రాంతభాషలుకొని, యిరుగు పొరుగువారికేకాక దూరప్రాంతముల వారికికూడ సులభముగా బోధపడును. అవి మనము నిశ్చితముగా గ్రహింపవలెను. ప్రజభాషను చాలాబాడినచో అవధ ప్రాంతమునది నిరక్షరకుక్షీకూడ బోధపడును. చాలాబాడువారు ఆయాభాషలయందలి పరమ పారి

పద్యమునకై అంతగా పెనగులాడరు”. పరస్పరము ఈ భాషలు బోధపడుటకై ఇవి అతినన్ని హితములై, సులభమైన అర్థవ్యక్తిని కలిగియుండవలెను కదా. కనుకనే ఆయా భాషలయందలి సాహిత్యములకంటెటి కిని హిందీ సాహిత్యము అను పేరు విస్తృతమైన అర్థమున చలామణీ అగుచున్నది.

హిందీ సాహిత్య చరిత్రమును ప్రధానముగా నాలుగు యుగములు క్రింద వింగడించురు. 1. వీరగాథా యుగము లేక చారణయుగము, 2. భక్తిప్రధాన యుగము, 3. శృంగారయుగము (రీతికాలము), 4. ఆధునికయుగము.

వీరగాథాయుగమునకుముందు పూర్వరంగముగా అపభ్రంశిసాహిత్యము కలదు. కొందరు చరిత్రకారులు ఈ రెండుకాలముల మేళవించి ఆదికాలము అని వ్యవహరించురు. 1 మఱికొందరు వీరగాథాయుగమును చారణకాలమనియు 2 స్కేంద్రుడు. ఈ విభిన్న నామనిర్దేశములు రుచివైచిత్ర్యమును వెల్లడించు నేకాని తద్వారా లభించు ప్రమాణన పర్యవసానము లిందు మించుచుననుమే.

నేటి హిందీకి ఆవ్యవహిత పూర్వకాలమున వర్తిల్లిన భాష అపభ్రంశము. ఈ అపభ్రంశము చతుర సేనాచార్యునిమతమున నాటి ఉత్తర భారతమున కంటెటికి నామాన్యభాష. 3 ఈ అపభ్రంశమునందలి వైవిధ్యమునుగూర్చి ముచ్చటించుట ఇప్పటికి మనపని కాదు. ఈ భాషయందు ముఖ్యముగా జాద్యుతమునకు సంబంధించినవి, జైనమతమునకు సంబంధించినవి, బౌద్ధములు వెలువడినవి.

జాద్యుతము నాటికి నెఱి తలలు వేసినది. మహా యానమునాటి జాద్యుత రానురాను తంత్రమార్గ ప్రధానమగు వజ్రయానముగను, అంతకంటెను వికృతమై సహజయానముగను పరిణామమును చెందినది. ఈ శాఖలకు చెందిన రచయితలు తమ రచనలను అపభ్రంశమునందే సాగించుచు వచ్చిరి. తొలినాటి అపభ్రంశము తద్వ్యవపదబహుళమై, సంస్కృతశబ్దదూరమై సాగినది. పదునాలుగవశతాబ్దమునుండి అపభ్రంశమున తత్కాల ఫరిస్థితుల కనుగుణముగా సంస్కృతశబ్దములు వెలుపుచేసికొని జొచ్చినవి. ఈ సాహిత్యనిర్మాణమున తొలినాళ్ల జాద్యులు, మలినాళ్ల జైనలు, కడినాళ్ల

1. హిందీకా సుబోధ్ ఇతిహాస్ — గుబాబ్ రాయ్.
2. హిందీకా ఆలోచనాత్మక ఇతిహాస్ — రామకుమార్ వర్మ.
3. హిందీభాషా జౌర్ సాహిత్యకా ఇతిహాస్.

హిందువులు ఎక్కువగా తోడుపడినట్లు కానవచ్చేది. అట్లుంటే కారణము ఆయామతముల ప్రాబల్యము క్రమముగా తీవ్రించుటయే కావచ్చును. ఎనిమిదవ తొమ్మిదవశతాబ్దములలో సిద్ధుల రచనలు కనబడెడివి. పదునోకొండవ శతాబ్దము తరువాత బౌద్ధ సిద్ధుల రచనలు ముగిసినవే గానరావు. అట్లే పండ్రెండు పదుమూడవ శతములతరువాత ప్రసిద్ధ జైనకవి యొకడు మనకు పొడగట్టకు.

: సరహపా :

బౌద్ధసిద్ధులలో సరహపా అనువాడు మొదటగా పేర్కొనదగిన కవి. ఇతని రచనాకాలము క్రీ. శ. 760 కానొప్పును. మహాపండిత రాహుల సాంకృత్యాయనుని మతమున ఇతడే తొలి హిందీ కవి. ఇతడు జాతినే బ్రాహ్మణుడు. సాధనచేత బౌద్ధసిద్ధుడు. నలందా విశ్వవిద్యాలయమున తన బోధామృతమును శిష్య సంతానమునకు దొప్పలుగా గురిసిన మహామౌఖుడు. భిక్షుజీవనముతోసి, తమ వలచిన రంభను గైనేసి, సహజదూనమును స్థాపించిన రసజీవి. ఐహిక సుఖముల రెండుచేతుల నావహించిన ధైర్యశాలి. ఈతని రచనములలో 'డాకినీగుహ్యవజ్రగీతి', 'తత్వోపదేశ శిఖరదోహకోఫ్', 'వసంతతిలకదోహకోఫ్' మొదలగునవి ముఖ్యములు. వాటి రచనావిధాన విశిష్టంగా నున్నది :

ఈ ఉ గ ఉ దోహోచ్చనేణ, కమా కిమ్ని గోప్య
పణ్ణి అవోఅహా ఖమహమహా, విష్ణు కిల ఇవి అప్య
జోగురు విలజ్జే మిషుఅఉ; తహి కింకమామి నుగోప్య.
“నవనవములైన దోహోచ్చందముల గోప్యమైన
విషయమును చెప్పవలెను. పండుగారా నన్ను
క్షమింపుడు

: స్వయంభూకవి (790. క్రీ. శ) :

పుట్టుకచేత బ్రాహ్మణుడు. మతముచేత జైనుడు రాష్ట్రకూటుల ఆక్రమమున పెరిగిన మనిషి. రామాయణ మహాభారతముల రెంటిని మహాకావ్యములుగా తీర్చి దిద్దినశిల్పి. తులాదృష్టి (Balanced View) తో పదముల గుంఫించినవాడు. ప్రవచనానమగు శైలిలో, సజీవమగు భాషలో రచన సాగించిన సిద్ధహస్తుడు. ప్రకృతి వర్ణనమునందేమి, రాజవైభవముల చిత్రించుటయందేమి, అనితరసాధారణమైన ప్రతిభ నెలార్చినదిట్లు. ఇతని ప్రముఖమైన గ్రంథము 'ప ఉ మ చరిత్ర' (రామాయణము) దీనిలో 90 సంధులు (సరలు) కలవు. 83 తాను రచించినవి. మిగిలిన ఏడు తన పుత్రుడు త్రిభువనుడు పూర్తిచేసినవి. రచనాతంత్రమున పర

వర్తి గ్రంథముగు తులసీరామాయణమునకు మార్గదర్శకము. చేపాయా దోహోపద్ధతియే అనుసరింపబడినది. ఇతడు రచించిన 'హరివంశ పురాణము'ను మిగుల ఉపాదేయమైనది. రాష్ట్రకూటుల శుద్ధాంతములందలి భవనవిలాసముల నాకళించినానినభాగినికనుకనే ఈతడు తన కావ్యములయందు వైభవ ప్రాధాన్యములకు నిలయములైన పట్టుల తన కలమును ఆత్యంత జయప్రదముగా నడుపగలిగినాడు.

: కవిపుష్పదంతుడు (956 - 72 క్రీ. శ) :

స్వయంభువు కవి తరువాత ఎన్నదగిన ప్రతిభా వంతుడు. ఈతని పాదప నామము 'అభిమానమేయ' అన్యరమై యున్నది. స్వతంత్రప్రవృత్తి. స్వచ్ఛంద భావములు నీతని సామ్యులు. వివిధవిషయములలోను, అనుభవనామౌత్సాహిక మితికి గలరు. రాష్ట్రకూటుల చక్రవర్తి యగు కృష్ణుని సమకాలికుడు. నాడు కృష్ణభూపాలుని క తిపమనునకు కన్యాకుమారి పర్యంత భూభాగము వెలగు గోనియుండెను. పుష్పదంతుని జన్మము రోహితక ప్రాంతమునైనను రచనము దక్షిణమునందలి హైదరాబాదు రాజ్యమునందలి మాన్యభేటయందు జరిగెను. మతమున జైనుడు. ఈ కవి రచనములలో 'తిస్రి మహాపుత్ర సుఖాలంకార', 'జనహర చరిత్ర' (యశోధరచరితము) అనువిమనశ్యములు.

: ఇరువురు సర్వజ్ఞులు :

(1) శాంతిపా (1000 క్రీ. శ) (2) హేమ చంద్రనూరి (1088 - 1176 క్రీ. శ) ఇందు మొదటివాడైన శాంతిపాదుడు బౌద్ధసిద్ధుడు. వికృతశిలా విశ్వవిద్యాలయద్వితీకుడు. కూలంకషములైన పాండితీ ప్రాగల్భ్యములు కలవాడు. ఈతని గ్రంథము 'ధంవంతర్నాకరము' 'సుఖదుఃఖద్వయ పరిత్యాగ దృష్టి' ప్రసిద్ధములు. రెండవ సర్వజ్ఞుడైన హేమ చంద్రనూరి జన్మమున వైశ్యుడు - మతమున జైనుడు. గుజరాతుప్రాంతమునందలి ధవక్కుల పురము జన్మభూమి. ఈతని మూడు గ్రంథములు 1. ప్రాకృతి వ్యాకరణము, 2 ధంవంతర్నాకరము, 3. దేశీనామ మాల ప్రసిద్ధములు. అనెలెలావాడాయనందలి సౌలంకి రాజులు కర్ణుడు, కుమారపాలుడు మొదలగువా రీతని సమకాలికులు. కుమారపాలు డితిని గురువుగా మన్నించెను.

: అబ్దుర్ రహమాన్ (1010 క్రీ. శ) :

పదునోకొండవ శతాబ్దారంభములోనే ఈ మహ్మదీయ కవి తన రస స్మిగ్ధరచనములచేత సహృదయుల మెప్పించెను. ఇప్పటికి తెలిసినంతవరకు ప్రథమ

మహ్మదీయ హిందీకి ఈతడే యనవచ్చును. ఈతని కావ్యము 'స నేహ రాసియ' రసవంతమైన దూత కావ్యము.

జైనాచార్య మేరుతుంగకవి (11 వ శతాబ్దము)

ఈతని 'ప్రబంధచింతామణి' చాల ప్రసిద్ధము. చాళుక్యరాజు జయశైలవల్లిద్యారా పరాధూతుడైన ముంజుని దమనీయవృత్తాంతము ఈ పాత్రయు గలదు. ఇది సంస్కృతమునందలి 'భోజప్రబంధము'ను అనుకరించును. ఉదాహరణము.

'ముంజ భోజి, ముజాలవణి,
జాబ్బుగయుం నర్హురీ

జగి సక్రూర సముఖంజ శివుతోయిసీ మీతి మీతి
'ఓమ్మజాలవతి! చేజారిన యావనముగూర్చి
చింతింపకుము. పందిదార నూరుఖండములుగా పొడి
పొడిగా చేయబడినను దాని మాధుర్యమునకు కొంత
యోమి' అని ముంజావచుచున్నాడు.

: తదికారధర్మడు :

ఈతని 'శార్దూర పద్ధతి' అను సుభాషితముల

గ్రంథము ప్రసిద్ధము. ఇదిగాక ఈ కవి 'హంవీరరాసా' అను వీర రసప్రధాన కావ్యమునుగూడ రచించినట్లు పరంపరయా వినవచ్చుచున్నది. పుస్తకముమాత్రము నేటికిని అనుపలబ్ధము.

'శార్దూరపద్ధతి' యందలి భాషాశైలి విచిత్రముగా నుండును. అటనట దేశభాషా శబ్దముల మేళగింపు కానవచ్చెడు. మల్లదేవ ప్రభు ప్రళంసార్థము ప్రాసిన వృత్తియు గాంచును:

'నూనం బొడిల భాణి ఖేనా పసరి
నిశ్శ్యాణ శబ్దభరణః,
శత్రుం పొడిలుబాలి తోడ హనిసాం
వివంధిత్యుద్ధటాః'

: సోమప్రభ సూరి :

అపభ్రంశ సాహిత్యమున 'సోమనదగిన రచయితలలో సోమప్రభ సూరి యొకడు. ఇతని కుమార పాలపతిబోధ యను గద్య పద్యములు సంస్కృత ప్రాకృత కావ్యము ఎన్నిదగిన రచనా పాటవమున వచ్చె క్కెల్ల నది. ఈ రచనమున సిద్ధిపాలు డను కవి కూడ కొంతభాగమును పంచుకొనినాడు.

'రావణ జాయఉ జహిది
అహిద హముమా ఏక సిరీరు
చింతా వియత ఇయహిః
జగణి కవల సీయువ ఉఁభేరు'

'పదిసోగల రావణుడు జన్మించి దీక్షముననే ఆతనితల్లి ఈవిప్రుని దినోటితో పాలు త్రాగించవలె నబ్బా' యని తల్లిజెల్లెను'

అపభ్రంశ రచనాపరంపర సహజ ప్రయోగముగ్భట, ఒక విబిధ అరుచిద సంవత్సరముల కరునాతి తన రచనల ద్వారమున పునఃతత్సంప్రదాయావారము కావించిన వారిలో 'మైథిలి కోకిల' 'అభినవ జయదేవ' విరుదాంకుడు శ్రీ విద్యాపతి కవి శేఖరుడు (1400 క్రీ. శ.) ప్రముఖులైనారు వహించుచున్నాడు. దేశభాషా కావ్యధారయొక్క ఉద్గమకాలమునను, అపభ్రంశ సాహిత్యధారానానకాలమునను నిలబడి వైప్రవాటుము తెరిగిన తన కలము చిందులతో సాహితీ సరణుల రెంటికిని పుష్టి, తుష్టి చేపూర్చిన సిద్ధహస్తుడు. వితత్కవికృతములైన 'కీర్తిలతా' 'కీర్తిలతాకలు' అపభ్రంశమున ప్రసిద్ధములు. 'కీర్తిలత' యను గ్రంథము యొక్క బాడ కవి పెట్టినవారు సుగృహీత నామధేయులగు మహామహాపాద్యాయ శ్రీ హరప్రసాద శాస్త్రి వర్యులు. నేపాలునందలి రాజకీయ గ్రంథాలయమున ముఱుపడియున్న దానిని వెలుగునకు దార్చిరి. ఈ పాత్రయు తీర్ హుత్ ధూపాలుడైన కీర్తినింహుని ధైర్య స్థైర్య బలవరాక్రమాదులు అభివర్ణితములు.

చేపాయి, ధపాయి, దోహో మొలగుల ఛందములు నిబంధింపఁబడినవి భాషాదృష్టితో చూచినయెడల అపభ్రంశము తొలిసార్లు సంస్కృత పదజాలమును తీవ్రముగా బహిష్కరించి వైచిని. రాసురాసు సంస్కృత వైముఖ్యము తొలగి తత్పునదసిద్ధికారము జరిగినది. విద్యాపతి కావ్యముల పరికించితిమేని ఈ సత్యము ప్రమాణిత మగును. విద్యాపతి కావ్య భాషయందు దేశభాషాపదజాలముకూడ అధికముగ నే కానవచ్చుట మరియు శుభనూచనము, 'నగర' మునకు 'నలర్' అని 'విద్య' కు 'విజ్ఞా' అని 'వదన' మునకు 'వలణి' అని మాత్రమే చెప్పకూడ కావ్యము తొలగినది. ఉత్తరకాలమున దేశీయ పదజాలముతోబాటు తత్పునశబ్దములకుకూడ యసోచితమైన అనకాము కల్పింపఁబడినది. కాగా విద్యాపతి కావ్యభాష కేవల ప్రాకృతవిబంధనలకు లోబడక కొంత స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించిన దని మనము గ్రహింపవలెను.

ఉదాహరణము:—

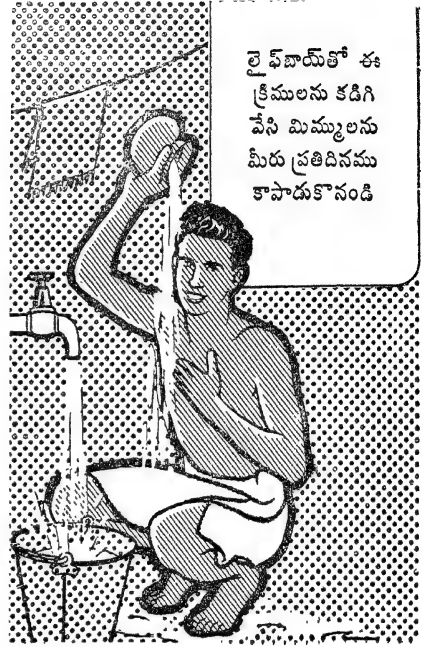
'పురిసల్లెజ, పురిసఉ, నహి పురిసఉ జమ్మయల్లెస
జలదానేపమ జలజో, నహుజలజో పుంజిజోఘామో!'

"పురుషకారముచేత పురుషుడగుకొని, జన్మ మాత్రముచే పురుషు డనిపించికొందగఁడు. జలదము, జలములనిచ్చి సార్థకముగను కేవల పుంజీహిత ధూమమును జలదమున లేము"

ప్రతిదినము మీరు
మలినములోని
క్రిములనుండి
ఆంటుకోగమును
పొందే ప్రమాద
మున్నది

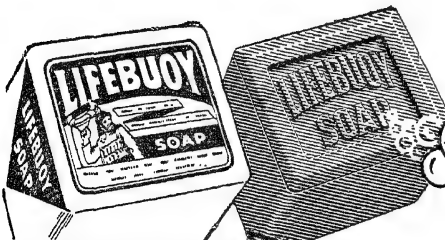
రైఫబాయ్తో ఈ
క్రిములను కడిగి
వేసి మిమ్మలను
మీరు ప్రతిదినము
కాపాడుకొనండి

రైఫ బాయ్
న బుచ్చి

ప్రతిదిన మలినములోని క్రిములనుండి
మిమ్మలను కాపాడును

రైఫబాయ్ యొక్క
“రక్షక సురగ” మీ
ఆరోగ్యమును
కాపాడును

క వి గా రి త ల

వెర్నర్ వెర్నన్ గూ

మాస్టర్ రూట్స్ రేవల్* నగరంలో పుట్టాడు. వీళ్ళ వాయన ఆనగరంలో షేరు ప్రఖ్యాతులను గడించిన వర్తక శిరోమణి. వంశపారం పర్యంగా వస్తూవున్న వర్తకంమీద రూట్స్ కు మనసు పోలేదు. చిన్నప్పటినుంచీ కవిత్వకోరిణిలో పడ్డాడు. ఎన్నో నాటకాలను రచించాడు. వాటిని ఆప్రాంతాలలోని నాటకశాలలు జనుప్రపంగా ప్రదర్శించాయి. దాంతో రూట్స్ వెర్రి మితమీరిపోయింది. తానే పెద్దకవిననీ, నాటకాలను వ్రాయటంలో, పద్యాలను అల్లటంలో తనదే సద్విహ స్రమని రూట్స్ నిరంతరమూ అనుకుంటూ వుండేవాడు.

ఇట్టి తలపు మనసులో నాటిన తరువాత ఇక దాన్ని అరికట్టటానికి ఎవరికి సాధ్యమవుతుంది? లత మాదిరి శరీర్నాంతా గబగబా ప్రాకిపోతుంది. మన ధ్యానమంతా దానిమీదే! అది వెనే ఆకులను చూస్తూ వుంటే, వాటిలోనుంచి పైకి వచ్చే మొగ్గలనూ,

* రేవల్ నగరం బాల్టిక్ తీర దేశాల్లో ప్రసిద్ధికెక్కిన ఎస్టోనియా ముఖ్య పట్టణం. నాలుగైదువందల సంవత్సరాలనుండి జర్మనులు ఈ ప్రాంతాలకు వలసపోయి దేశమందలి ముఖ్యస్థానాలన్నిటినీ ఆక్రమించుకొన్నారు. సామాన్య ప్రజాంగం రష్యను భాషను వచ్చిన ఎస్టోనియన్లు మాట్లాడుతూ వున్నా వలసవచ్చిన జర్మన్లు జర్మను భాషలోనే అనుదిన వ్యవహారాలను జరుపుకొంటారు. పాశకాలల్లో, కళాశాలల్లో జర్మనుభాషకే ప్రాధాన్యతను ఇచ్చారు. అధికారవర్గమూ జర్మనుభాషనే తప్పక నేర్చుకొని తీరాలి. ఎస్టోనియన్లు జర్మను భాషనే తిప్పని సరిగా నేర్చివుండాలి.

పూలరూ చూస్తూవుంటే, ఇక తక్కిన ప్రపంచం సంగతి ఆలోచనలోకి ఎలా వస్తుంది?

కొంచెం పెద్దవాడయ్యాక రూట్స్ తన మాతృ దేశానికి ఒక నమస్కారం పెట్టి ఇటలీదేశానికి వచ్చేశాడు. కన్నులపండువుగావున్న ఇటలీ సముద్రతీరా నున్న ఒక కుగ్రామంలో జీవితం గుఱుంగా గడుపుకోటానికి నివాస మేర్పరచుకొన్నాడు. తాను కట్టిన ఇంటికి “విల్లా పర్నాస్” అని పేరుపెట్టాడు. ఇంటి చుట్టూ పెద్దపంటలు వేశాడు. దానో ఎన్నో రకాల ఫల వృక్షాలను పెంచాడు. పురాతన రోమను శిల్పాలను సంపాదించి, తోట మధ్యనే వాటి అందిదండాలకు అనుగుణ్యమైన వేదికలను నిర్మించి, వాటిమీదే ఈ శిల్పాలను అమర్చి ఆనందించాడు. గ్రీకులూ, రోమన్లూ, పూర్వకాలాన కవినామ్రాట్లను సత్కరించటానికి ఉపయోగించుతూ వుండే, పూలమొక్కలను నేకరించి ఈ తోటంతా నాటి పెంచాడు.

దీన్నో తాను కలోపానకుడననిన్నీ ప్రాచీనకవుల మాదిరే కవితాన్ని ఏకధారంగా అల్లగలే శక్తి సంపద తనకే అప్పించిని భ్రాంతి పడ్డాడు. కాని, పాపం ఈవూరికి వచ్చినప్పటినుంచీ కవితారచనకుమాత్రం అవకాశం దొరికిందికాదు. తండ్రిపాఠ్యాధ్యక, కుటుంబ ఆస్తి అంతా రూట్స్ కే వచ్చింది. దాంతో కాలు మీద కాలు వేసుకొని చోయిగా జీవితరథాన్ని నడిపేటప్పుడు కవిత్యం అల్లి బ్రతకవలసిన అవసరమేమింది మరి. జీవితమే రసాశేతిం. దాన్నే అహోరాత్రాలు ఆస్వాదించుతూవున్నప్పుడు ఈ లోకంలో మరేం అవసరం? ఈ కవిత్యరసమే తన బలసంపత్తి. శక్తి సంపత్తి. తన రచనలు డాంట్స్, డైరసుపథాలనే అనుసరించాయి. వాళ్లు కవితాప్రపంచాన అగ్రతాంబూ

అనువాదం: శ్రీ వి. యన్. శర్మ

లాన్ని పున్నుకొని చిరంజీవు అయ్యాడు. తన కవితా మృతాన్ని తన దేశీయులు గుర్తించి ఆనందించే భాగ్యం లేకపోయినా... సరవాలేదు. భవిష్యత్తు దీన్ని క్రమేణా తెలుసుకొంటుంది... అంతవరకూ వోసికపట్టి వుండితిరాలని రూట్స్ అప్పుడప్పుడూ అనుకోసేనాడు...

రూట్స్ కల్లించే పద్యాలు అర్థంకాకపోయినా, తన గొప్పతనాన్ని గుర్తించి పడేపడే ఇచ్చే వుపన్యాసాలు — అన్నీ జర్మను భావలోనే కాదు మరీ — బొత్తుగా అర్థం చేసుకోటానికి శక్తి లేకపోయినా, రూట్స్ కు ఉపచారాలు చేస్తూవున్న ఇటలీ (స్ట్రీ) మాత్రం ఆయన్ను ఎంతో మెచ్చుకొనేది. తన ఇటలీ సంస్కృతికీ, ఆతని స్థానికుల సంస్కృతికీ ఎంతో తారతమ్యమున్నా, ఈవిడకు రూట్స్ అంటే పరమప్రాణం. అట్టి కవి సామాన్యుకు నేనచేసే భాగ్యం తనవంటి బీదస్ట్రీకీ, మూర్ఖరాత్రీకీ, లభించడం అద్భుతంకాక మరెవని దాన్ని అనాలి! ఆపూర్ణో వాళ్ళ సంగతో? వాళ్ళూ ఆయన్ను ఎంతో మర్యాదతో చూచేవారు. ఆయన చెప్పే మాటలనుబట్టి ఆయన ఇప్పుడు క్లిష్టమయ్యి నడిచే జీవితమార్గాన్ని పట్టి ఆయన పెద్దకవే అయివుండాలి. తాను వ్రాసిన కౌవ్యాలద్వారా ఎంతో ధనాన్ని ఆర్జించుతూ వుండాలి అని తలంచేవారు. ...

రూట్స్ కు పై పటాటోషం ఎంత వున్నా స్వాభావరీత్యా మనిషి మంచివాడే. సరసుడే. ఉదారవంతుడే. గ్రామీణుల కన్నవిధులను తనవిగా నేర్పించి వాళ్ళ కష్టాదు విదోషింపగా సహాయం చేస్తూవుండేవాడే. అటు కవి, కళారాధకుడు, ఇటు జాలిగుండెలవాడూ, త్యాగి — ఇట్టి కవికుమారుడు తను గ్రామంలోనే నివసించటం తమ భాగ్యమనే ఆపూరిలోని అమాయకులు అనుకుంటూవుండేవారు.

ప్రవక్తకైనా తన స్వదేశంలో గౌరవ మర్యాద లేమాత్రం వుండవనే ఆరోగ్యకీ రూట్స్ కు బాగా తెలుసు. అంతేగాదు? దాని నిజతత్వాన్ని తన జీవిత ఘట్టాల్లోనే గుర్తించాడు కూడా!

అందుచేతనే కాబోలు, క్రింది పాఠశాలలోని చదువూ, ఉన్నతవిద్యాలయంలోని శిక్షణా పూర్తి చేశాక, మామూలుగా రేవాలు నగరంలోని విద్యార్థులందరిలాగా ఆనగరానికి సమీపంలోవున్న డోర్నాట్టు విశ్వవిద్యాలయంలో అడుగు పెట్టక, స్వదేశాన్ని వూర్తిగా వదిలిపెట్టి జర్మనీదేశానికి వెళ్లిపోయాడు.

తన మాతృనగరమైన రేవాలే సంగతి తలపెట్టినవా కి కాదు.

తమ నగరంలో పుట్టి పెరిగి పరాయిదేశంలో తమ పూరివాడే జీవితయాత్రను గడపుతూవున్నాడనీ, ఆయనపై ఏవో నాటకాలను వ్రాశాడనీ, వాటిలో కొన్నిటిని పరాయిదేశీయులే చదివి ఆనందించుతూ వున్నారనీ, కొన్ని నాటకాలలు వీటిని ప్రదర్శించుతూవున్నాయనీ, రేవాలునగరవాసులు చూచాయగా విన్నారేకానీ, అట్టి కవిరత్నం ఎక్కడ వున్నాడు, ఇప్పుడెక్కడ వున్నాడు అనే సంగతిని మాత్రం ఎవరూ పట్టించుకోలేదు.

దీంతో రూట్స్ కు తన స్వంత పూరివాడే తన్నింత చిన్నచూపును చూస్తున్నందుకు పటరాని కోపం వచ్చింది. ఇక బంధుమిత్రాదులవిధ రూట్స్ కు లేగి మాతృస్థానాన్ని వివరించాలా? రేవాలు నగరవాసులు అజ్ఞానులు. తన గొప్పదనాన్ని అట్టి మూర్ఖులు ఎలా తెలుసుకోగలుగతారు? ఇక ఆ నగరపు నాటకశాల విషయాన్ని తలచుకొంటే — తన కవిత్యాన్ని ప్రపంచమంతా జ్ఞాపించుతూ వున్నది! తాను వ్రాసిన నాటకాలను అన్ని దేశాలవారు నాటకశాలల్లో ఆడి ఆనందించుతూవున్నారే! కాని తన స్వగ్రామంవారో! ఆ పూర్ణో పెద్ద నాటకరంగం వున్నా, పరాయివాళ్ళ నాటకాలను ఆడుతూవుండి కూడా, తన నాటకాల్లో ఒక్కదానినైనా అంగీకరించి ప్రదర్శించినవారు కాదు. ఈ విషయం ఆలోచిస్తూ వున్నప్పుడు రూట్సు ఆకారాన్ని చూచి తీరాలి! ఆ రూపాన్ని చిత్రించటం అంత సులభం కాదు.

రేవాలు నగరవాసులకు సంస్కృతిమీద ఏమాత్రం అభిమానం లేదని వాళ్ళను తిట్టిపోసేవాడు. వాళ్ళ ధ్యాసం అశోకాత్రాలు డబ్బుమీదే! దాని మీద వున్నంత కాంక్ష మరీ దేనిమీదా బొత్తుగా లేదు. అట్టి పశువులు ఈలోకాన ఎందుకు పుట్టాలి?.. ముసలితనం దాపరించిన తరువాతకూడా రూట్సు ఈ అవమానాన్ని మరచిపోలేదు. తన పూరివాళ్ళే తన వంటి మహాకవిని అవమానపరుచుతున్నారే అన్న బాధ విలీనిరిపోయింది. వాళ్ళ అజ్ఞానాన్నీ, లోభత్యాన్నీ హేళనచేస్తూ ఆ వృద్ధాప్యంలో రూట్సు కొన్ని పద్యాలను అల్లి తనలో రెగిపాతూవున్న కోపాన్నంతా వెళ్ళగ్రక్కి వేశాడు. అంతతో శాంతిం చలేదు. తన గొప్పదనాన్ని గుర్తించజాలని ఈ మూర్ఖులకు బుద్ధి చెప్పాలి? ఆలా చేస్తేనే గాని వాళ్ళు తమ నగరంలోనే ఒక కవి జన్మించాడనీ, అతని కీర్తి

అన్ని దేశాల్లో వ్యాపించి తమ నగరానికి పేరు ప్రతి ప్రతిపలను తెస్తున్నదనీ, తద్వారా తమ కేవల నగరం పేరు ప్రపంచ పటంలో శాశ్వతంగా వుండి పోతున్నదనే గర్వం, భక్తివిశ్వాసాలు వాళ్లకు కుదరవు.....దీనికోసం ఏంచేయాలి? ఇదే ఆలోచన రాత్రింబగళ్లా, ఎంతోకాలం ఆలోచించానా! ఒకరోజున ఈ ఆలోచనా సముద్రంలో యాదుతూ వుండగా తళిక్కున మెరుపులా ఒక అభిప్రాయం తోచింది.

తాతముతాతలు కట్టించిన లోగిలి కేనాలు నగరంలో రున్దేధిలో తన స్వాధీనంలో నే వుంది. దాన్ని కొంచెం విశాలంకం చేసి పెద్ద కర్మాగారం కింద మార్చినారు. తాను వుట్టింది ఆ ఇంట్లోనే. బాల్యదశనంతా గడిపింది అక్కడే. దాన్నే తాను స్వాధీనం చేసుకోవాలి, అక్కడే రూట్టు మ్యూజియాన్ని స్థాపించాలి. ఆలా మార్పుటానికి ఎంతిఖర్చయినా పరవాలేదు. ఆ పనినే నిర్విఘ్నంగా కొనసాగించితే, తన ప్రణాళిక కార్యరూపాన నిలిచిపోతుంది. అందు ఏయే సామగ్రిని వుంచితే బాగుంటుందో ఆ విషయాలన్నీ చక్కగా ఆలోచించాడు.....

తానా వృద్ధాప్యంలో వున్నాడు. ఈ ఘటం గతుక్కున ఎప్పుడు పోతుందో? ఆ సంగతి కొంచెం ఆలోచించటం మంచిదే కాదా? తన కళేబరాన్ని ఎక్కడ భూస్థాపన చేస్తే బాగుంటుందో ఆ విషయాన్ని చక్కగా ఆలోచించాడు. తాను ఇప్పుడు నివసిస్తూ వున్న బిల్డా పార్కా సోకు సమీపాన్నే ఈ పనికి అనుకూలమైన స్థలాన్ని కొన్నాడు. దేశం భూస్థాపితమైన తీర్మాని దానిమీద కట్టవలసిన సమాధికి సంబంధించిన ప్లానులను తయారుచేశాడు. సమాధి చుట్టూ చక్కగా నీడనిచ్చే చెట్లను నాటాడు. పూలంటే తన కెంతో ప్రాణం. ఎన్నో పువ్వులతలను దానిచుట్టూ నాటాడు. సమాధిమీద అఘండిం ఎప్పుడూ వెలుగుతూ వుండాలి. ఆ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలవారికి ఆ వూరిమీదుగా ఇతరప్రార్థకుల వెళ్లే రాత్రికాలంలో ఈ దీపమే దోవమావుతుంది. దాన్ని చూస్తూ అందరూ ఈ ప్రాంతంలో కూడా తన పేరును నిరంతరం స్మరించుతూ వుంటారు.

అక్కడే తన భౌతికదేహం శాశ్వతంగా విశ్రాంతి బుచ్చుకోవాలి. ఇక తల సంగతి?...దాన్ని దేశాన్నుంచి వెరుచెయ్యాలి. ముందు ద్రావకాలి దాన్ని జాగ్రత్తచేసి తన జన్మస్థానానికి పంపాలి.

అక్కడి సాహిత్ర సంఘపు పెద్దలు మ్యూజియం తయారయేవరకూ తమదగ్గరే వుంచుకొని, భక్తిశ్రద్ధలతో మ్యూజియం హాలులో ప్రశ్నేకంగా దీని కోసరం ఒక వేదికనుకట్టి దానిమీద అమర్చాలి. కేనాలు నగరంలో చదువుసంస్థలు నేర్పించారు కొద్దిగా నేపున్నా, అందరూ సాహిత్యపరులనునే ప్రగల్భాలు గొట్టేవాళ్ళే. ఆ నగరపు సాహిత్య సంఘంలో కూడా ఇట్టివాళ్లదే పరితనం. వలస వచ్చిన జర్మనుపండితులూ సామాన్య జనమూ, అనాది నుండే వచ్చువున్న ఈ సంప్రదాయాన్ని ఏమాత్రం మార్చుచేసినవాళ్లు కాదు. తానూ వాళ్ల మార్గాన్నే నడిచి ఆ మ్యూజియాన్ని నిర్మించవలసిన బాధ్యత, తన తలను అందులో ప్రదర్శించవలసిన బాధ్యత అంతా ఆ నగరవాసులకే అంబగబట్టి. దాంతో నాళ్ళూ తృప్తిపడుతారు. తన పేరునూ చిరస్థాయిగా తద్వారా నిలుపటానికి చేయవలసిన కట్టుదిట్టాలనూ చక్కగానే చూచుకొంటారు.....

ప్లానులను వేయటంలో రూట్టుకు పెట్టిందే పేరు. ఊరికి ప్లానులను వేయటంతోనే ఆనందించే ఘటం కాదు. వాటిని కార్యాదరణలో జెట్టటంలో కూడా రూట్టు ఎంతో చాకచక్యం గలవాడు...

ఆ వూరికి కొంచెం దూరంలోనే కెరోనా పట్టణంవుంది. మజిలీ పీధిలో సెరా సోదరుల కంపెనీ వుంది. ఈ కంపెనీవాళ్లకు ద్రావకాలతో మృతకళేబరాలను చక్కచేసి జాగ్రత్త చేయటంలో ఎంతో నేర్పువుంది. వీళ్లకే ఆ పనిని వదిలివేస్తే మంచిది! దానికి అవసరమైన సామ్యును కంపెనీవాళ్లకు పంపాడు. వీళ్లే తలను బహు జాగ్రత్తగా అమర్చటానికి కావలసిన పెట్రెనూ — అది ఏనైజులో వుండాలో, తలను దాన్లో ప్యాకుచేసేటప్పుడు ఏయే పూలనూ, ఆకులనూ వివిధంగా వాడాలో అన్ని వివరాలను కంపెనీ వారికే రూట్టు ప్రాతములకంగా తెలిపాడు. ... ఈ ప్రాంతాలవాళ్లకు భూగోళజ్ఞానము బొత్తిగా లేదు. తమదేశంలో ఫలాని నగరం ఎక్కడవుందో తెలుసుకోటానికి కష్టపడ్డారు. పేరుకు ఒకటి రెండూ పట్టణాలన్నా, ఈ ప్రాంతంలో వున్నవి అన్నీ కుగ్రామాలే. అట్టి అవస్థలో వాళ్లకు రేనాలు నగరం ఎక్కడవుందో ఎలా తెలుసుంది పాపం? అయిరోపా పటాన్ని వ్రాశాడు. తానున్న గ్రామం ఎక్కడ వుందో దాన్లో గుర్తు పెట్టాడు. అక్కడినుంచి పెద్ద వోడరేవుపట్టణం చేరటానికి దోవను చూపాడు. ఆదోవలోనుంచే ఆస్ట్రేలియామార్గాన ఎలా ప్రయాణం

చేసి వెళ్ళితే రేవాలు నగరానికి చేరుకోవచ్చునో ఆవిడని పటంలోనే చక్కగా చూపాడు. ఈ పెద్ద రేవాలునగరానికి చేరటంతవరకూ ఆ రహస్యాన్ని ఎవరికీ తెలుపకూడదని ఇంటావిడకు చెప్పాడు. ఆ కాగితాన్ని సీలుచేసి ఆవిడచేతికి వప్ప చెప్పాడు. ఆవిడ సంగతి సేమాత్రం మరిచిపోయ్యే వాణ్ణి కానని ఆవిడ జీవనోపాధికి కావలసిన సదుపాయాలనూ పిలునామలో వుండుచోదాననీ చెప్పి, ఆవిడను ఎంతో తృప్తిపరిచాడు.

3

పుట్టినవాళ్లందరూ చచ్చిపోతారు. ఇది ప్రకృతి సహజం! దీన్ని ఎవరు ఆపగలరు?

మన కవి మిత్రుడు రూట్స్ మరణించాడు. మరణశాసనాన్ని అధికారులు అంగీకరించారు. కనపేటికను నిద్రించేశారు. మరునాటి మధ్యాహ్నం కాలాన అంత్యక్రియలను జరపాలి; ముసలావిడ ఆ సాయం కాలాన బెనాటి ఇంటికి స్వయంగా వెళింది.

బెనాటి ఉప్రాల్లో మంగలిపని చేసేవాడు. ఇటలీ దేశీయులు — పెద్ద నగరాల్లో నివసించే వాళ్ళే కాదు — గ్రామాల్లో వున్న వాళ్ళూడా కవిత్వమంటే చెవికోసుకోంటారు. ఈ గాలే మన బెనాటికి సోకింది. దాంతో పరాయిదేశపు మహా కవి తన గ్రామంలోనే వున్నాడు. గనుక ఆయన త్వరకర్మలను ఇంతకాలమూ బెనాటియే స్వయంగా చూసుకోవడాడు. కవితా ధోరణిని గురించే రూట్స్ తో ఆ పని చేసేటప్పుడు చర్చించుకూపుండే వాడు. వృత్తిరీత్యా మంగలి అయినా బెనాటి కవితా పుక్తును కాక మరేం అవుతాడు? తన మాతృభాష లోనే ఎన్నో పద్యాలను అలాడు... ఆ పూరి మత చాటని పక్షి పూర్తి మహాత్మ్యవం సందర్భాన పెద్ద సభ జరిగినప్పుడు బెనాటి తాను పెద్దకవి అనిపించుకోవడానికి ఆయన త్యాగాన్ని ప్రశంసిస్తూ కొన్ని పద్యాలను వ్రాశాడు. చేరువనున్న పట్టణంలో సంగీత విద్యాలయంలో సంగీతశాస్త్రాన్ని ధ్వనించుకూ వున్న అమ్మాయి, పెద్ద ముస్తాను చేసుకొని సభావేదికపైకి బెనాటి వ్రాసిన పద్యాలను రాగయుక్తంగా చదివి సభలోవున్న వాళ్లందరినీ ఆనంద సముద్రంలో ముంచివేసింది.

ఆ ముసలావిడ బెనాటిని కలుసుకొని ఇకముందు జరుగవలసిన కర్మకలాపాన్నంతా వివరించి చెప్పింది. ఆ పనిసంతా తానే చూసుకోంటానని — మహాకవి

శిష్యుడు కాదూ ఈ బెనాటికవి కూడా — అభయ వాస్తవికుడైనాడు.

సీలుచేసుబద్ధం ఉత్తరాన్ని బెనాటి చేతికిచ్చింది. దాన్ని తెరిచాడు... సాంతంగా చదివాడు. దీన్ని గురువుగారే స్వదస్తూరితో వ్రాశాడు... బల్లను గట్టిగా గుద్దేశాడు. తల వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుకున్నాయి. దేహమంతా కంపించిపోయింది... తన ముందున్న అద్దంలో తన వికారపు రూపాన్ని ఒక్కసారి చూసుకోన్నాడు... గుండెలు గబగబా కొట్టుకోసాగాయి. కన్ను తిరిగిపోయాయి నోటినుంచి మాట వస్తే కాదు? .. కొంచెం సేపటికి ఈ గాధిరానుంచి తివ్వకొన్నాడు. “ఆలా చేయకూడదు? .. అసంభవం! అసంభవం! దాన్ని ఇదే చెయ్యాలామరి?” అని అరిచాడు. “ఎంత ఇచ్చినా ఇలాంటి పని చేయగలనా? నన్నే చూచుకుంటాడు” అని పుర్రేకంగా అన్నాడు.

ఈ లోకంలో ఎంతి వుంటేనే? దాన్నంతా ఎం చేశాడు? ఎవరికి ఇచ్చివేశాడు? ఆయనకు ఇన్నాళ్ళూ శిష్యత్వం చేశాను. ఆ వాత్సల్యానికి ఆ విశ్వాసానికి, ప్రతిఫలంగా — అందు ముఖ్యంగా ఇలాంటి పని చేయటానికి ఆయన ప్రతిఫలంగా ఇచ్చేది మూడుపదిల లీల్లనా? (మన చెలామణిలో విధియి రూపాయలు మాత్రమే)... ఈ గొడవనే అర్థగంటసేపు బెనాటి ఆవిడతో తర్జనభర్జనలు చేశాడు. పాపం ఆవిడ ఎం చేస్తుంది? ఎమని జవాబిస్తుంది?... గొణుక్కంటూ ఆవిడ వెనకాలే విల్లా పర్సనాకు బయలుదేరాడు

సూర్యుడు అస్తమించాడు. జోరున వాన; హోరుగాలి. దానికితగ్గట్టు చీకటి; ఇద్దరూ బాగా తడిశారు. చలి, చెప్పరానంత చలి. దాన్ని భరించలేక పొయ్యారు. ఏలాగయితేనేం ఈ పెనుభూతాన్ని తప్పించుకొని విల్లాపర్సనాకు చేరుకోన్నార.

బల్లమీద అన్నం అనుర్పబడివుంది. ఘాటైన పానీయాలు బల్లమీద వున్నాయి. వాటిని చూచేటప్పటికి బెనాటి ప్రపంచాన్నే మరిచిపోయాడు. తాను వానలో తడిశానని, చలిలో బాధపడ్డానని, వీటిని చూచినతక్షణమే విస్మరించాడు. ఇక ఆ పుత్తెరంలోని విషయాలు ఏలా జ్ఞాపకానికి వస్తాయి?

బెనాటికి పానీయాలంటే, ముఖ్యంగా ద్రాక్ష సమమంటే ఎంతో ఇష్టం. దాన్ని రుచి చూటానికి ప్రారంభించాడు, సర్వం మరిచిపోతాడు! ఆవిడకు

ఈ రహస్యం చక్కగా తెలుసు. ఎన్నో రకాల దాతురసాలను చేర్చి గ్రహస్థ పానీయాన్ని జనాభి కోసమే ఆనాడు సిద్ధం చేసి వుంచింది. దీన్ని కొంచెం పుచ్చుకోండి బలం వస్తుంది. కొత్తకత్తి వస్తుంది. లోనికి రావటమే తరువాతి బలదగ్గర కూర్చున్నాడు. అన్నాన్ని ముట్టాడో లేదో... గ్రహస్థ పానీయాన్ని ఎంత పుచ్చుకున్నాడో చెప్పలేం. బలమిది సీసాలన్నీ కాళీ అయ్యాయి. ఇంకొక సీసాను తెచ్చి ఇచ్చింది. దాన్ని చేతిలోకి తీసుకొని బెనాటి లేచాడు. కవిగారి గదిలోకి ప్రవేశించాడు. శివపేటిక ఆక్కడేవుంది. మూతను తీశాడు. ముఖానికి కప్పబడ్డ గుడ్డనుతీసి రూట్టు ప్రేతంవంక ఒక్కసారి చూచాడు. బెనాను చావుకళ్ళలు బాగానే అవుపడుతున్నాయి అన్నాడు, ఆవిడ ప్రక్క గదిలో కూర్చుని మేజోళ్ళ మరమ్మత్తులో నిమగ్నురాలను వుంది. కాని ఆవిడ ధ్యాన మంతా ఆ వంకే... బెనాటి అంటున్న మాటలను వింటూనే వుంది. ఆలా అంటుంటుందికాదు. కవి ఆత్మ ఆయన సమీపాన్నే వుంటుంది. అలా అంటే ఆయన ఆత్మకు ఎంతో బాగు కలుగుతుంది. దీన్ని బెనాటి తెలుసుకోవాలి అని తనలో తానే గొణుగుకోసాగింది...

వేకువజామునే లేచాడు. బయట కారు మబ్బులు. వాన జోరుగా కురుస్తున్నది. చలి, చలి, ...వాళ్ళంతా వణికిపోతున్నది... బెనాటి లేచేటప్పటికే వేడివేడి కాఫీ తయారుచేసి ఇచ్చింది. దాన్ని పుచ్చుకున్నాడు. దాంతో పాటు గ్రహస్థపానీయ తనివితీర రుచిచూచాడు. బయట మీసపున్న మనసు స్థిమితపడ్డది...

చేయవలసిన కర్మకలాపాన్నంతా గత రాత్రే పూర్తిగా ముగించాడు. అక్కడే పండుకొన్నాడు. నిద్రాదు, మీ వస్తుంది మరి? ఆ ఘట్టాలను తలంచుకొంటూ వుంటే? కొన్ని నిమిషాలు కళ్ళు మూసుకోవాలి ప్రయత్నించాడు. కాని నిద్రవస్తే కదూ!...

ఇక ఆలస్య మేమాత్రం చేయకూడదు. పడవల రేవుకు శీఘ్రంగా నడిచాలి. అప్పుడు బయలుదేరే పడవలో వెళ్ళితేనేగాని వెరోనా బండికి చేరుకోలేడు. ఆవిడవద్ద నెలవు బుచ్చుకొని, ఆ జోరువానలోనే రేవు స్థలానికి గబగబ నడిచాడు.

4

రేవుదిగ్గా సందడి, పడవ ఇంకో అర్ధగంటలో బయలుదేరింది. ఆ ప్రాంతాల్లో కొనుగోలయిన సర

కులను—ముఖ్యంగా పొగాకును—రకరకాల పెట్రోల్స్ - ట్రైప్ చేసి, సీలు చేసి పడవలో సరుకూ వున్నారట. అంగళ్ళలో ఈ సరుకు కొనాలంటే ఎంతో ఖరీదు పెట్టాలి. ఇక్కడయితే, చాకగా కొనవచ్చు. ఇంకొకటం సమాజే మైనవాళ్ళు ఎంతో మంది; ఇంకా తెల్లవారకపోయినా వచ్చి బేరమాడుతూ వున్నారు.

బెనాటి పడవక్కాడు. అట్టి రకపు పెట్రే, చక్కగా సీలుచేయబడ్డది—గమ్యస్థానాన్ని తెలుపు అడ్డనూ వగైరాలు అతికించబడేది అతని చంకలో వుంది. జేబులో మూడువందల లీరాలు. తల తిరుగుతూనే వుంది ఆ బ్రాందీ మైకం మూలకంగా... లోపలా చలే. బయట పొగమంచూ. దాంతో నీకట్టి. మూల చిన్నదీపం వెలుగుతున్నది. అక్కడ కాంటిను వుంది. లోపలినుంచి కాఫీని స్వయంచేస్తూ వున్నారు. కావలసినంత గ్రహస్థ బ్రాందీ అమ్ముతున్నారు. పడవలో ప్రయాణం చేస్తూవున్న వాళ్ళందరూ ఈ కాంటినునుండరే హాజరయి పానీయాలను రుచి చూస్తూ కాలక్షేపం చేస్తూవున్నారు. బెనాటి వాళ్ళదగ్గరికి చేరాడు—దుట్టా అమర్చబడివున్న బల్లలదగ్గరికి వచ్చాడు. ఒక బల్లమీద కూర్చున్నాడు. చంకలో వున్న పెట్రేను దానిమీదే వుంచాడు. ఆ పానీయాలను నేనుచుతూ వీళ్ళందరూ రణరణ గ్వని చేస్తున్నారు. ఒకరి మాట మరొకరికి వినిపించటం లేదు.... బెనాటికి పరిచయమైనవాళ్ళూ అక్కడ వున్నారు. వాళ్ళలో కబుర్లు చెప్పతూ—ఆ రాత్రి జరిగిన కథనే పూర్తిగా మరిచిపోవటానికి గ్లాసులను కాళీచేస్తూ వాళ్ళ ప్రపంచంలోనే పడిపోయాడు...

పొగమంచు మూలంగానైతేనేం, ఆ గాలి వానవల్లనైతేనేం, పడవ మందగమంతోనే నడుస్తూ వుంది... బెనాటి అని విల్ గతేనేం, దాని వడితోనే పడవ రేవుపట్నానికి చేరుకొన్నది. అది అక్కడ లంగరు దించేలోపుగానే వెరోనా నగరానికి పోవలసిన రెలుబాడీ స్టేషను వద్దలిపెట్టి బయలుదేరి వెళ్ళిపోయింది. గడియారం చూచాడు. పడవను అంత ఆలస్యంగా రేవుకు చేర్చినందుకు, పడవవాళ్ళను చెడామడా తీర్చేస్తూ. కాని లాభమేమిటి? ఎన్నో గంటల సేపు స్టేషన్లోనే మరో బండికి వేచివుండాలి.... బెనాటి, అతనివెంట ప్రయాణం చేసిన మిత్రులూ స్టేషను చేరుకొన్నారు. స్టేషను ఆవరణలోనే వున్న హోటల్లో ప్రవేశించారు. హోటల్లో ఎంతో సందడిగావుంది. మెల్లగా ఎవ్వరూ మాట్లాడలే? ఏం! కొంప మునిగిపోయిందని ఆ తీర్థసభ్యులను? అందరూ

ఒకేసారి మాటాడాలి ఒకడుచెప్పేవారును మరొకడ్ని వినిపిస్తున్నావానా బోవటంలేదు.

మన మిత్రులూ ఒకమూల కూర్చున్నారు. గ్రహస్థానీయాన్ని రుచిమాటానికి ఆరంభించారు. వాళ్ళ కిరుప్కల్లో ఈలాంటి చుహనీయులే ఎంతో మంది ఆసీనులై వున్నారు. వాళ్ళలో ఒకడు తాను వెరోనాలో చేసే వర్తకాన్ని గురించి చెప్పటానికి ప్రారంభించాడు. ఈ భాగ్యమంతా తాను ప్రేమించుతూవున్న పిల్లదానివల్లే లభ్యమయిందట. ఇంకొకాయన తాపీమేస్త్రీ, ఆయన ఆమెరికాదేశంలోని చిత్రాలను వరించసాగాడు. ఆమెరికాలో తయారైన చావులు తెప్పించి న్యాయపరం చేస్తూవుంటాడు, ఆకత్తులు అనేకవిధాలుగా ఉపయోగపడతాయి. దేనినైనా అవలీలగా కోసివేయవచ్చు. గోళ్ళను సున్నితంగా తీయవచ్చు. అంతేకాదు? ఎట్టి సీళ్ళనైనా సులభంగా తీయవచ్చు; బిరదాలను చులకనగా లాగివెయ్యవచ్చు. దాన్ని రంపంగాకూడా ఉపయోగించుకోవవచ్చు. ఎట్టి గట్టి పెట్టెల మేకులనైనా ఒక్క నిమిషంలో పెరికివేయవచ్చు. ఆమెరికావాళ్ళ గారడివిద్యఅంతా ఈ కత్తిపిడిలోనే చూడవచ్చు అని తన సరకుయొక్క నాణ్యాన్ని గుర్తుతీవ్వకోకుండా చెప్పటానికి ప్రారంభించాడు.

బెనాటి దీనినంతా వింటూనే వున్నాడు. లోపల గుండె గట్టిలుముంటున్నది. కాని ఆ పానీయాల మత్తులో ఆ బాధసంతా మరిచేవార్యాడు. ఆమెరికా వాళ్ళను గురించి ఎంతో ఆత్మీయధృతిగా చిత్రింపబడ్డ ప్రస్తకాలను చదివాడు! సీనియరులూ ఎన్నో చూచాడు! వాటిని చదివినప్పటినుంచీ, కన్నులార చూచినప్పటినుంచీ, తాను పెద్దదయితే కావాలని ఆశ! ఏ ఆమెరికను స్టూడియోవాళ్ళయిన తనకే అవకాశమిచ్చితే, ఎన్నో కథలను, పీటకన్నా మంచివాటి నే వ్రాయాలి, తనవ్వారా పెట్టెడు డబ్బును ఆర్జించాలని బెనాటి ఆశ... పిల్ల వర్తకులు, ఆవుారికి ఈవుారికి వెళ్ళి తాము బయటకొన్న సామాన్లను ఇతర్లకు పెన్సులాభంతో అంటగట్టటానికి విశ్వ ప్రయత్నాలు చేసేవాళ్ళు. తన కెందుకోచ్చింది యీ బాదరంబడి అంతా? పిళ్ళలోకం వేరూ, తన లోకమను మరొక్కటి. పిళ్ళలోకం యంతెందుదిరి నడిచిపోతుంది. ఇవాళ చేసిన తంత్రాన్నే, రేపూ చేస్తారు, ఎరుండీ చేస్తారు. ఆలా చేయటంలోనే వుంది వాళ్ళ ఉబలాటమంతా! ఇక తానో, ఇంకో ప్రపంచంలోకినడుస్తున్నాడు. జక్కడి ఏమిరుపల్లాలు ఉంటాయో? తన బాధ్యతా, పిళ్ళకన్నా ఎంతో

మహా త్రనమయింది. కవిసామ్రాట్టుయొక్క కడపటి కోరికను నెరవేర్చటానికి బయలుదేరాను! దాన్ని సాంతంగా నెరవేర్చటంలో వున్నయే, తాను ఆయన పట్ల చూపాలసిన భక్తివిశ్వాసాలు!... ఆ విమేయాన్ని తలుచుకునేటప్పటికే గాబరాపడిపోతున్నాడు, గుండె దబదబ కొట్టుకొంటున్నది...

పీళ్ళు చెప్పే కబుర్లను వింటున్నాడు. వింటున్నాడు. అంతే, ఏమీ జవాబు చెప్పడు. బెనాటి స్వభావరీత్యా మాటల కోరే. కాని ఇప్పుడు మానసమంద్రంలో మునిగి పోయాడు. ఆ పరిస్థితిలో ఎన్ని ఆలోచనలు వచ్చాయి! అనే ఆత్మని పీల్చు విప్పచేస్తున్నాయి. వాటిని తప్పకోటానికి గ్రహస్థుని విధివిధానం లేకండా తాగుతున్నాడు. కళ్ళముందట మసకలు. చెప్పరానన్ని తెరలు రావటం, అదృశ్యం కావటం చూస్తున్నాడు. ఈ అయోమయంలో పడ్డ బెనాటికి నోటినుంచి మాటా పలుకూ విలాపముంది మరి?...

ఆ తాపీమేస్త్రీ కాలాంతకును, బెనాటి వంక తడకద్దిప్తితో చూస్తున్నాడు. ఆతని దృష్టి బెనాటి ప్రక్కనున్న పెట్టెవీడక పోయింది. ఆ పెట్టె మాటానికి ఎంతో బాగావుంది! అంత గట్టి మేకులను ఎందుకోసరం బిగించారు? ఆసీళ్ళు ఎందుకువేరారు?... తన కత్తుల ప్రభావాన్ని దానివీడే చూపి అందరినీ సంతోష పెట్టాలి? తనవ్వారా తన సరకునూ పిళ్ళకి అంటగట్టటానికి ఇంకేం కష్టమంటుంది?

ఆ పెట్టెమీటిఅని బెనాటి నే ప్రశ్నించాడు, ఏ రూపాన్యాయతేనేం? బెనాటి ఆ మొకపు హుమారులూనే తన కథను పూర్తిగా చెప్పి వేశాడు..... మేస్త్రీ తన కత్తిపిడిలో నున్న సామగ్రితోనే మేకులను సునాయాసంగా తీసి వేశాడు. పెట్టెనూ తెరిచాడు. దాన్ని చూచేటప్పటికి అందరూ షకపక నవ్వుటానికి మొదలుపెట్టారు. పిడు మంగలివాడు. తమ ముందరేనా ఆ సారకాయలను కోయటం?... అందులో ఏం వున్నవనుకున్నారు మరి? చాలా అరుదుగా ఈ దేశంలో లభించే నాలుగు తేనెసీసాలు. వాటిని తొణకనీయకుండా రంపపు పొడితో, ఎండు గడ్డితో అతిజాగ్రత్తతో ప్యాకుచేసి వుంచారు...

బెనాటి పీటిని చూచి విభ్రాంతు డయ్యాడని వేరే చెప్పాలి? ఈ తనూమన చూస్తూ వాళ్ళు అంతా ఆనందించుతూవున్నా మాటా పలుకూ వాడి నోటి నుంచి వచ్చిందే కాదు! తల తిరిగిపోయిందనే

చెప్పాలి!....ప్రయాణాన్ని ఆపేసి ఆ రాత్రి ఆ పట్నంలోనే గడిపాడు. వేకువయ్యాను నే ఆ ప్రాంతముంచి బయలుదేరే పక్షంలో ఎక్కి ఇంటిమాటం పట్టాడు. రేపుగ్గర ఆ ముసలావిడ బెనాబీకోసమే కనిపెట్టుకొనివుంది. పక్షం దిగి బయలుపడేటప్పుటికి అవిడే పక్కరించింది :

“అంతా సరిచేసి వచ్చావా?”

“హూ! అంతా సరిచేసి వచ్చాను”

5

తాను చేసే పని మంచిదనియినా చెప్పదయినా, అంతా మంచిదే అని చెప్పటం బెనాబీకి అలవాటు; అహోరాత్రాలూ చేసేది మంగలి వృత్తే! ఈ సాధనమే చేతిలోవుండకపోతే ఆబండి ఏలా నడుస్తుంది. తురకర్షణకోసం తనవగ్గరకు వచ్చేవాళ్ళందరితో తేనెనుగుంచి క్లాఫిం దిటానికి ఆరంభించాడు.

“మనం రుచిమా చేటుకుంటేది కాదు. ఎంతో ఆపురాసయిన వస్తువు. దాన్నే నాకిచ్చారు ఇది నా అదృష్టంకాక మరేమీ అనాలి! పంకడుపుతోనే ఒక చెంచా తేనెను పుచ్చుకోటం అలవాటయి పోయింది. నా ఆరోగ్యానికి ఇదే అమృతమే పోయింది. దీన్నే అంత్యకాలంవరకూ పుచ్చుకొంటి నా — జవసత్వాల్లో నా ముసలితనానకూడ ఏమాత్రం మార్పు వుండదు”

తేనె పుచ్చుకొన్న మాదిరే అందరూ తేనెను పుచ్చుకొన్నారా ఇక డాక్టర్లు ఎందుకు? ఆస్పత్రు లెందుకు? మందులమెపు లెందుకు? సులభంగా అందరి ఆరోగ్యం బాగుపడుతుంది అని తనవగ్గరకు వచ్చే వాళ్ళందరికీ సలహా నీయసాగాడు. ప్రక్కప్రాంత కరణం ఏస్ హాస్పిటో తేనెటిగలను పెంచటంలో సమర్థుడు, అతడు తయారుచేసే తేనె చాలమంది. దాన్నే పుచ్చుకొమ్మని బెనాబీ చెప్పసాగాడు. కరణం ఏస్ హాస్పిటో ఈ సంగతిని గురించి ఎం చెప్పవలచాడో తర్వాత ఆలోచిస్తాం.

6

తరువాత జరిగిన కథనుగురించి కొంత చెప్పవలసి వస్తుంది. ఆ ప్రాంతపు అధికారవర్గంవారు రూట్టుకవిగారి పిలువమాను స్వాధీనం చేసుకున్నారు. దాన్లో ఆయన వెలిబుచ్చిన కోరికల ప్రకారం అన్నిటిని చక్కగా సర్వేశ్వరు...ఆయన లావిడ తనకు చెందిన సొత్తును స్వాధీనంచేసుకొని

తాను పుటివెరిగిన లంబాట్ల రాష్ట్రంలోని రెవ సాంధ్ర ప్రాంత వైట్టియోయి చేయగా అంత్యకాలం గడపు కొంటూ వున్నది మును ప్రాంతకాలంలో మృత్యుకాలే బరాలను సమీపించే క్రాంతివీరుల కంచెని ఏ కారణంవల్లనో విచారా యెత్తించి. మరికొంత కాలానికి రూట్టుకవి వారసుల్లో ఒకాయన ఈ ప్రాంతానికి వచ్చాడు, ఇతరకు పిలువనామా ప్రకారం పోయిన ఆస్తిని స్వాధీనం చేసుకోటానికి కోరులకక్కాడు. ఆ సందర్భాన కవిగారి దగ్గర ప్రార్థనగా లోకాని కంతా తెలిసిపోయింది. కాని కవిగారి తల ఏమియి పోయింది? దీని సంగతిని ప్రస్తావించినవా రెవ్వరూ లేకపోయారు...

కాని ఆ పెట్టె ఏమియిపోయింది? ఇక్కడ సమస్య. దాన్ని హాస్యభుట్టుని చెప్పాలా? లేక విషాదభుట్టుని చెప్పాలా? ఎవరికైనా బహుమతి కానుకగా చేరివుంటుందా? లేక పోయిన వస్తువులను సేకరించి, వాటి స్వంతివారు వచ్చి అడిగినంతవరకూ జాగ్రత్తతో వుంచే అధికారుల వశంలో వుందా మరి? దొరికిన వస్తువుల భోగటాను ప్రకటించే అధికారపు జాబితాల్లో దీని విషయం వారితరకూ ఎవ్వరూ పేర్కొన్నవారే కాదు...లేక అది పొర బాటున ఇతిర పెట్టెలతో సూరిపోయి మరెవ్వరి కియినా చేరివుంటుందా? దీన్నే మనం కొంచెం సూక్ష్మదృష్టితో పరీక్షించాలి...

ఆనాడు ఆ ప్రాంత కరణం ఏస్ హాస్పిటో ఆ ప్రాంతకాలపు పక్షంలో ప్రయాణమై వెళ్ళదలచి బయలుదేరాడు తాను దిగదలచిన స్టేషన్లో నిద్రమత్తు వల్ల దిగటం మరిచేపోయాడు. ప్రక్క సేవను వచ్చేటప్పటికి, కూర్చున్న స్థలమంతా చీకటితో నిండి వున్నా గలగల లేచాడు. ప్రక్కనుంచుకొన్న సామాన్లను సర్రుకొని బైబడ్డాడు. ఆయనదగ్గర బెనాబీ తీసుకొని వెళ్ళుతూవున్న పెట్టెవంటి పెట్టె—ఆ పెట్టె—అంత తూకం వున్నదే—వుంది. దానో తానెంతో ప్రేమించుతూవున్న ఒక స్త్రీకి, ఆవిడ పుట్టినరోజు పండుగకుగాను స్వయంగా తయారు చేసిన తేనెను బుట్టలో నింపి ఆమెకు బహుమతిగా ఇవ్వటానికిగాను, చక్కగా ప్యాకుచేసి తీసుకొని పోతున్నాడు.....పేదన్నుంచి తిన్నగా ఆవిడ ఇంటికే వెళ్ళటానికి బయలుదేరాడు. దూరాన్నుంచి ఆ యింటినే చూచాడు...ఎవరో ఒకాయన కిటికీ దగ్గర నిలుచుని ఆవిడతో సరస సల్లాపా లాడటం...ఆ దృశ్యాన్ని చూచేటప్పటికి

మన కరణంగారికి వొడలు మండిపోయింది. తోక తొక్కిన పాములా ఎగిరిపోయాడు. తన్నే ఎంతో ప్రేమించుతున్నదని అనుకొన్న ఈనిడ ఈలా చేస్తున్నదా అని రేగిపోయాడు...చేతిలో వున్న పెట్టెను దారికి ప్రకృతే వున్న రాళ్లగుట్టలో విసరివేశాడు... కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పి వచ్చినదోవ నే తిరిగి వెళ్లనిశ్చయించుకొన్నాడు. వెళ్ళిపోతూ ఒక్కసారి ఆ పెట్టె వంక చూచాడు. ఎంతో కష్టపడి తయారుచేసిన తేనె! దీన్ని ఈలా రాళ్లపాలు చేయటం మంచిదా? దాన్నే ఆమ్మతే ఎంతో డబ్బును సంపాదించగలడు! ఈ దృశ్యాన్ని ఆ ఇంటి కిటికీదిగ్గర నిలుచుండి వున్న పెద్దమనిషీ చూచూనే వున్నాడు. కరణంగారిని చూచినవెంటనే ఆయనా ఒకమూలకు తప్పుకొన్నాడు. కిటి మాయబడ్డది...ఆమ్మతే నేం? ఇది ఆవిడకోసం తెచ్చిన కానుక. తిరిగి ఆ రాళ్లకుప్పలో నుంచి తీసుకోటం ఏమాత్రం సబబుకాదు! ఇది ఇతర్ల కగపడగూడదు. ప్రక్కనున్న మట్టిని తీసి దాన్ని పూరిగా కప్పివేశాడు...

కాలం గబగబా తిరిగిపోతూ వున్నది. ఆ పెట్టె ఆ రాళ్లగుట్టలోనే విశ్రాంతిని బుచ్చుకొంటున్నది. ప్రకృతి దేవత తన జగన్నాటకాన్నే ఇక్కడా కొనసాగించింది. పెట్టెమట్టిలో, రాళ్లలో కలిసి పోయినా, దానిచుట్టూ పూలమొక్కలెన్నెన్నో పెరిగాయి. ఈ ఆకులూ, ఈ పూలూ కవి బ్రతికివున్న

దినాల్లో తన తోటలో నిరంతరమూ కన్నులార మాస్తూ ఆనందించుతూవున్న మాదిరివే. వీటి నే దండలుగా గుచ్చి, తలకు చుట్టుకొనేవాడు. హారాలుగా వేసుకొని తనస్థయ్యడయ్యేవాడు. ప్రకృతి దేవతా నేడూ ఆ పనేచేస్తూ ఆతని ఆత్మకు ఆహార రాత్రాలూ శాంతిని ప్రసాదించుతూ వున్నది.

ఎస్టేట్ నియా దేశంలో వుట్టాడు. ఈ పరాయి దేశంలో కాలగతుడయ్యాడు. ప్రకృతి దేవత అన్ని దేశాలనూ సరిసమానంగానే మాస్తూవున్నది. అన్ని దేశాలవాళ్లను — వాళ్లేజాతినాశ్చయితేనేం, ఏ భావను మాట్లాడేవారైతేనేం, — తన స్వంత బిడ్డలుగానే చూచి ఆదరించుతూవున్నది. భాగ్యవంతులూ, బీదలూ, నాథులూ, అనాథులూ, అందరూ ఒక్కటే ఈ తల్లిమండబ. ఆ మహాతల్లి రూఝుకవిని ఆలాగే ఆదరించింది.

మంగలి బెనాటి ఆ పనిని ఆనాడు చేశాడు. వాడానాడు పుచ్చుకొన్న ఆ గ్రహ్న బ్రాందే నాడు చేయతలచుకొన్న కార్యకలాపాన్ని ఇంకో రూపంగా మార్చివేసింది. తరువాత కరణంగారి రగడ దాన్ని మరో దోవకు తెచ్చింది. ఇప్పుడ కవిగారి తల ప్రకృతి దేవత చేతుల్లోకే వచ్చి తన పూర్వ గాథలను స్మరించుతూ విశ్రాంతి బుచ్చుకొంటూ వున్నది.

* తెలుగు చోళరాజులు *

శ్రీ కొత్తభావయ్య చౌదరి

రెండవ కరికొలని వంశీకులు ఒరయూరు రాజు ధానిగా గల్గిన చోళదేశమునుండి క్రమముగా ఆంధ్రదేశమునకువచ్చి యటనట నివాసస్థానము లేర్పరచుకొని సామంతులుగా పాలించుచు వచ్చిన నిదర్శనములు కనబడుచున్నవి. దాదాపు వీరి చరిత్ర 550 A.D ప్రాంతమువరకు చక్కగా తెలియుట లేదు. పిమ్మట పల్లవరాజులకు సామంతులుగా వీరు కడపజిల్లాలో పాలించియుండిరి. పుణ్యకుమార చోళుని తామకాసమునుండి యీ వంశములో నందివర్మ యనువతకు దాదాపు 550 - 75 A.D మధ్య పాలించినట్లు చరిత్రజ్ఞులు నిర్ణయించుచున్నారు. ఆయనకు సింహాసనపు, సుందిరవర్మ, ధనంజయ వర్మలను కుమారులై, తిర్వొత్త వాలవకువచ్చిరి. ధనంజయవర్మ శాసన మొకటి కడపజిల్లాలో కలుగజే గ్రామమున లభించెను. సుందిరవర్మకు పరిపత్రతాప చోళరాజు జనించెను. ఈతనికి మహేంద్ర విక్రమ వర్మ, ముదిత శిరాక్షర, నవరామాది బిరుదులు లండెను ఈతడు దాదాపు 575-600 మధ్య హిరణ్య రాష్ట్రమును పాలించెను. ఈతనికి గుణముదిత, బొద్దుఖవర్మదేశ కుళ్యకుమార చోళులను యిగ్గురు సుతులుదయించిరి. అందు పుణ్యకుమారుడు హిరణ్య రాష్ట్రమును పాలించెను. ఈకాలము 600-625 మధ్య కాల మనవచ్చును—

తర్వాత విక్రమాదిత్య చోడభూపాలుడును, పిమ్మట శిశుమర విక్రమాదిత్యుడును, తర్వాత సత్యాదిత్యుడును పాలించియుండిరి. విక్రమాదిత్య చోడుడు తనరాజ్యమును విస్తరించి “చోళమహారాజాధిరాజు” బిరుదును వహించెను. ఈతడు 625-650 మధ్య పాలించి యుండును.

శిశుకుమార విక్రమాదిత్యుడు 650-75 మధ్య తండ్రి యనంతరము రాజ్యభారమును గెల్చెను. పిమ్మట వచ్చిన సత్యాదిత్యునికాలమునకు అతడు రేనాటిరాజ్య మేకువేలు గ్రామములు, సిద్ది వెయ్యి గ్రామములు పాలించుచు వచ్చెను. ఈపాలనము 7 వ శతాబ్దమున జరిగెను. అనగా 675 700 మధ్య జరిగెను. ఈయనతర్వాత ఎళింఛోళ రాజును ఇతడు పాలించినట్లు ఆతని నల్ల చెరువులపల్లి శాసనమునపట్టి చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు. ఇతడు 700-725

మధ్య పాలకు ధనవచ్చును. ఈ యెనిమిదవ శతాబ్ది మధ్యనే చోళు లింకను రాజ్యమును విస్తరించి యుండును. చోళిక ముత్తరాజు, ధనంజయ యెళి చోళ రాజునవారలు గాంగ పల్లవరాజులకు సామంతులుగా కండికోట రాజధానిగా నేలినట్లు గ్రైమకొర వ్రాయుచున్నాడు. ధనంజయ ఎళిచోళు డను నతడు 8 వ శతాబ్ది ఆర్యాది 600 గ్రామముల కధి పతిగానున్నట్లు ముంకూరుజిల్లాలోని కొన్ని శాసనములపల్ల తెలియుచున్నది. లోకలు రికార్డులలోని బాపట్ల కయ్యిమమమట్టి ఆంధ్రదేశ మధ్యభాగము లోని కమ్మనాటిమండురాజు నీవీశ రాజుల పాలనమే ఆరవశతాబ్దిలో కనబడుచున్నది. బాపట్లలోని భావనారాయణస్వామికి భావపట్ల కమ్మనాటిపల్లి గ్రామములకు 593 A.D. లో వివ్రతతాపచోళు డిచ్చెనట్లు. ఈతడు వైన మనవీన పరిపత్రతాపచోళుడుగా గనబడుచున్నాడు. ఆయన తర్వాత కమ్మనాటిలో శ్రీమి కాంతి (శ్రీకాంతి?) చోళుడు తర్వాత చోడ భూపాల దేవుడును 853 వరకు పాలించినట్లు చెప్పబడినదిగాని మధ్యకు కొందరి పేర్లు వదలివేసినట్లు కనబడుచున్నది.

శ్రీకాంతచోళునిశాసన మొకటి యిటీవల లభించినది. దానిపట్టిమాడగా నవరామ బిరుదాంకితుడగు పరిపత్రతాపచోళునితర్వాత వరుసగా ఎరియును, విజయకామ, వీరార్జున, అగ్రగణికురు, కొక్కిలి మహేంద్రవర్మ, ఎళిచోళ, నృపకామ, దివాకర, శ్రీ కాంతిచోళ యనువారు పాలించినట్లు చెప్పబడినది—వీరిలో కొందరిపేర్లు బిరుదునామములేగాని అసలు పేర్లుగా కనపడవు. శ్రీ కాంతిచోళుడు సుందరగ్రామమును తన గురువున కర్పించుచు శాసనము వ్రాయించెను ఇతడు దాదాపు 850 ప్రాంతీయుడనవచ్చును. అందుచే వైన మడివిన పాలకు లందఱును 600-850 ప్రాంతీయులై యున్నారు—వేంగీ, కమ్మరాష్ట్రములు కుబ్జ విష్ణు వర్ధన తూర్పు చాళుక్య చక్రవర్తికి వశమైనపిమ్మట ననగా 618 నుండి యీ తెలుగు చోడరాజులు ఆతని వంశీకులకు సామంతులైవీయనారని చెప్పురచ్చును. పశ్చిమచాళుక్య రాజులక్రింద గూడ కొందరి చోడ వంశీకులు సామంతులుగా సుండిరిగాని వారి విషయ

ములు 11 వ శతాబ్దవరకు చక్కగా తెలియుటలేదు. 725 A.D. ప్రాంతమున నుండిన చోళరాజుల నామములలోని కొక్కిలి నామము తూర్పు చాళుక్యరాజుల కొక్కిలి పేరున స్వేచ్ఛియియుండునని తులంపవచ్చును. ఇంతకుపూర్వమే మంగి యువరాజు 1 క్రింద కరికొలనవ్వయ దానవర్మ వంశములోని అయ్యల వంశావ్వయ అనభువర్మ సామంతుడుగా కమ్మరాష్ట్రమున నుండి యనేక యుద్ధములగు బాల్కానుడు వచ్చెనట. ఈతడు 700 ప్రాంతయును. ఇట్టివల 928 ప్రాంతమున బాలించిన బల్లచోడుని తామ్రశాసన మొకటి దొరికినది. దీనివిబట్టి ఈనాటి ప్రాంత మాతడు పాలించినట్లు కనబడును. ఇతని తర్వాత ఈత్రుమదిత్య! రెండవ బల్లచోడులు పాలించిరి. 971 సం॥ నాటికి వైదుంబరాజుల భువనలి శేత్రుడవట యధిపతియై తెలుగు చోళులను సామంతులనుగా నుంచుకొందును. అంగవల్ల నే యచట 978 ప్రాంతమునకు జటచోళ సృపాలుని పాలన గాన వచ్చుచున్నది. ఈ జటచోళ సృపాలునికిముందే 955 ప్రాంతమున తెలుగు బిజ్జనపాలనము కోడూరు ప్రాంతమున గానవచ్చుచున్నది. ఈతడు మొదట పల్లవరాజులకు, తర్వాత పశ్చిమచాళుక్య రెండవ అరికేసిరికిని సామంతుడుగా నుండినట్లు నేములనాడ శాసనము మొదలగువానివిబట్టి తెలియుచున్నది. వైదుంబ రాజులను పశ్చిమ చాళుక్యరాజు జయించియుండును.

జటచోళుని తర్వాత జటచోళ భీమసృపాలుని పాలన 982 ప్రాంతమున గానవచ్చుచున్నది ఈతడు తూర్పు చాళుక్య చక్రవర్తులలోని బాదవరాజునకు బావమరదియై యుండెను. వైదుంబరాజుల సంద్రయ్యను, రాష్ట్రపాలు రాజుల కృష్ణసృపాలుని, యితడు యుద్ధములందు జయించి దేశములో మిక్కిలి కీర్తిపడెను. ఈనాడు, పాకనాడులను పాలించుటయే గాక, బాదపురి పతనమున ఆంధ్ర దేశముంటిని యేలచుండెను. ఈతడు చివరకు 999 ప్రాంతమున శక్తివర్మచే సంహరింపబడెను.

పశ్చిమచాళుక్య త్రైలోక్యములుని సామంతుడుగా నీ తెలుగు చోడులలో వైన నుడివిన అయ్యల వంశావ్వయవగు శేంకరసదోడుడును నిరుగనిదోడుడును త్రిభువనములుని సామంతుడుగా రాజాదిత్యరసచోడుడును, మల్లరసచోడుడును ఉన్నట్లు వారి శాసనముల వల్ల తెలియుచున్నది. వీరందరు మాడిసి, అలంపుర ప్రాంత పాలకులుగా నుండిరి. వీరుగూడ కడపజిల్లా కోడూరునందలి చోడశాఖీయులగుటచే, కోడూర్కుర వరేశ్వర విరుదమును ధరించిరి. ఈ కోడూరు శాఖీయులలో కొందరు ఎరువప్రాంతమున కేగి యచట

పాలకులైరి. ఎరువ నొండుయచోడరాజు త్రిభువనముల చక్రవర్తి సామంతుడుగా నుండెను. సింధుగాడి రాష్ట్రము చిన్నచోడుడు త్రైలోక్యములునికి సామంతుడుగా 1053 ప్రాంతమున బాలించెను. పొత్తిపి ప్రాంతముననుండి పాలించుచున్న యీ తెలుగు చోడ వంశమునుండి 1078 ప్రాంతమున కమ్మనాటికి కామచోడుకు వచ్చి పాలించెను. వీరుగూడ దానవర్మవంశీయులుగానే చెప్పకొనినారు. కామచోడుని తర్వాత నీతని కుమారులగు కన్నరజేన, చోడబల్లి యనువారు కమ్మనాటిలో పాలించిరి. చోడబల్లికి నన్నెచోడ, రెండవ కామచోడులు జనించిరి. నన్నెచోడుకు కవిశ్రేణుగై కుమారసంభవమును రచించి మిక్కిలి పేరొందెను నీరు కమ్మనాటిని తండ్రి యనంతకు పాలించిరి. కామచోడునిపూర్వ

త్రైమాణీవి తల్లి జటచోళుని మనుమలని చెప్పబడినది. పొత్తిపిలో స్థితిచోడుకు 1083 ప్రాంతమున బాలించుచుండెను. ఇతని తర్వాత వినువాదిత్య చోడుకు విక్రమచోళ చక్రవర్తి సామంతుడుగా పాలించెను. చీతిరాజుగూడ కొంత భాగము నేలెను. తర్వాత యీ చోళ రాజులలో చయభీమ రాజు, నల్లసిద్ధి, యర్రసిద్ధి చోడపాలనము గాన వచ్చుచున్నది యర్రసిద్ధి చోడరాజు నెల్లూరునకు తన రాజధానిని మార్చి రెండవ రాజాధిరాజ జ్యోషకు సామంతుడయ్యెను. ఇతని నేనరుడగు నల్లసిద్ధి నల్లూరు రాజధానిగా కొంతభాగమును మూడవ కుగోత్తుంగ చక్రవర్తికి సామంతుడుగా మచోరాజ పదియను 7 వేల గ్రామములకు ప్రభుత్వ మొనర్చెను.

యర్రసిద్ధి, అయ్యనసింగ 1 భుజబలిర, సాహసోత్తుంగది విరుదములు ధరించెను — అయ్యన వంశము తెలుగు చోడులలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధిపొందినది. అయ్యనసింగ చాల పరాక్రమవంతుడు. అందువల్లనే తెలుగు చోడులలో నీ వంశీకులు అయ్యనసింగ విరుదము ధరించుచుండిరి.

నల్లసిద్ధి II లేక మనమసిద్ధి I నెల్లూరునకు 1187 ప్రాంతమున అధిపతియయ్యెను. ఈయన భార్య నూంకము చాల భక్తురాలు. తమ్ము సిద్ధిగూడ యీ నల్లసిద్ధితోబాటు పాలించుచుండెను.

నల్లసిద్ధి కుమారుడు తిక్కరాజు I తండ్రి యనంతరము నెల్లూరునీయ నేలయ మూడవ రాజరాజు రాజ్యమును కర్నూలు పోమేశ్వర, పాండ్య రాజుల దండయాత్రలలో నిలిపి చోళ స్థాపనా చాళుక్య విరుదము నొందెను. తిక్కన సోమయాజి నిర్వచనోత్తర రామాయణమున నీతని విశేషముగ గొనియాడెను. గంగయ సాహితీయము గొప్ప సేనాధి

పతి యీతని కడనుండి తర్వాత గణపతిదేవ చక్రవర్తి యిచ్చినడయ్యెను—ఈతని తర్వాత రెండవ కునుకు సిద్ధిరాజు పాలనకువచ్చి కవిబావకుడై తిక్కనచే నిర్వచనోత్తర రామాయణము రచింపజేసి ప్రసిద్ధుడయ్యెను. దానిని కృతినంచెను. పాండ్యరాజు నెల్లూరు సీమ ఆక్రమింపగా నతడు గణపతి శివుని శరణుజొచ్చి, ఆయన సహాయమున వానిని జయించి మరల రాజ్యమును గైకొనెను. ఇతడు 1262 వరకు పాలించినటు కనబడుచున్నది—తర్వాత నెల్లూరు సీమను ఇమ్మడి తిక్కరాజు పాలించెను. ఇతడు కాకతీయుల సామంతుడయ్యెను. నెలకొండపల్లి ప్రాంతమును 1125 ప్రాంతమున కందురి రుద్రయన చోడుడు పాలించెను. తర్వాత వచ్చిన సేవయ చోడుని కాకతీయ ప్రతాప రుద్రదేవుడు పారవ్రోగి వర్ధమానపురమును దహించి, యచట తటాకము ద్రవ్వించి, యాతనికుమార్తె పద్మావతిని పెండ్లాడెను.

చక్రనాట్యుండొమున నున్న దారావర్ణుని వద్ద చంద్రాదిత్యుచోడు డో సామంతుడుగా 1188 ప్రాంతమున బాలించుచుండెను. వరహూరుమున నితడొక తటాకము, ఆలయమును గట్టించెను.

పశ్చిమచాళుక్య భువనైకమల్లునికి సామంతుడుగా భీమహపాలకుడు పాలించుచు, సునుతి శతకము, నీతిశాస్త్రము మొకటి యను గ్రంథముల రచించెను.

కమ్మనాటిలో రెండవ కామచోడుని తర్వాతను వానితోగలిసియు కునుకుడగు త్రిభువన మల్లచోడుడు 1156 వరకు బాలించెను. తర్వాత నీతిని కునుకు నన్నెచోడుడు, కన్నర దేవచోడుడు, చోడదేవుడు ననువారు మూడవ కులలోత్తుంగుని సామంతులుగా పాలించియుండిరి.

వెలనాటిలో కులలోత్తుంగ చోడరాజు I, గొంకరాజు II, రెండవచోడరాజు, మూడవ గొంకరాజు, పృథ్వీశ్వరరాజులు 1076 నుండి - 1210 ప్రాంతము వరకును నామకా చోళ చక్రవర్తులకు ప్రతినిధులై స్వతంత్రత గల్గియుండి, తక్కినసీమలపై నాధిపత్యము గల్గియుండిరి. అందుచే గత తెలుగుచోడులుగూడ వారిచేతిక్రిందనే యున్నట్లు చెప్పవచ్చును.

కాకతి గణపతిదేవ చక్రవర్తి 1210 ప్రాంతమున కమ్మనాటి వెలనాటిరాజులనందరిని జయించుట తోడనే, తెలుగుచోడులుగూడ నా రాజ్యమునకు సామంతులైరి. ఈ గణపతిదేవచక్రవర్తి అయ్యవంశము

లోని తెలుగు చోడరాజు పిన్నచోడుని కుమార్తెలగు నారమ్మ, శేకమ్మలకు వివాహమై, వారి సోదరుడగు జాయపయ్యవంశకు చేబ్రోలు ప్రాంతమున అధికారమిచ్చి, తన గజ సైన్యమునకు అధిపతిగా నొనర్చెను. ఈతడు కలింగ యుద్ధములందు బాగుగా పనిచేసికైరి గరి మామపురమును ఏనుగు నొందిగల్గెను. 1238 ప్రాంతమున గణపతిశివుని సైన్యాధికారులలో కమ్మనాటి తెలుగుచోడ రాజులలో ముఖ్యుడగును, రెండవదిలి సిద్ధచోడుడును గనబడుచున్నాడు. సిద్ధచోడు డొకడు మెలుపల్లిలేవు ప్రాంతపు అధికారిగా నుండెను. తర్వాత 1290 ప్రాంతమున చోడ ముల్లదేవుడు వచ్చి తాలూకాలో 15 ప్రతాపరుద్రదేవుని సామంతుడుగా గనబడుచున్నాడు. ఇదేకాలమున కాంచీపుర పాలకుడుగా ముసుగుండ గోపాలుడుండెను. పాండ్యరాజులు కాంచీపురమును ముట్టించిని జయింపగా, మరల రుద్రదేవుడు సైన్యముల బంపి స్వాధీనము గావించుకొనెను.

ఇంతకుతర్వాత మే నెల్లూరు మున్నగు సీమలలో పంటకన చోళరాజును, చోడదేవ, చోడ, చిక్కిచోడులు, హరిదేవచోడుడు, కన్నరదేవచోడుడు మున్నగువారు గణపతిదేవునిసామంతులుగావనైకైక్కిరి.

ఏనువనాడులో పాలించుచుండిన వారిలో కొందగు గోదావరి ప్రాంతములకు వచ్చిరి. ఏనువ భీమ డా వంశమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధి జేరినవాడు. ఏనువలో ఇతడు 1200 సం॥ మధ్యను పాలించెను. రెడ్డిరాజుల నెదిర్చి ఏనువ భక్షిశ్వరుచోడుడు, అనదేవచోడుడు ననువారు 1360—1417 మధ్య కామపురి రాజధానిగా పాలించిరి. రెండవ భీమరాజు అల్లూరెడ్డి సైన్యాధికారులలో నొకడయ్యెను. కమ్మనాటిలో ఏనువ కేవలరాజునొక డధికారిగానుండెను.

1426 ప్రాంతమున ఒంగోలు తాలూకాలో నీ తెలుగు చోళులలోని ఆలమందల నూకయదేవరాజు కొడుకు వీరఅవుకు భూదేవచోడరాజు, గంగయదేవ చోడరాజుల పాలన గానవచ్చుచున్నది.

ఇట్లే ఆంధ్రరాజ్యములోని యనేక ప్రదేశములలో నీ తెలుగుచోడులు వరుసగానే సామంతులుగా పాలించుచు, దేశభక్షణయందును, పరిపాలనయందును తమ విద్యుక్త ధర్మమును నిర్వహించుచు, ఆయా ప్రదేశములను గృహనామములుగా జేసుకొని, యచటి వారిలో గలిసిపోయినట్లు చరిత్రజ్ఞు లభిప్రాయపడిరి. రెడ్లు, కమ్మనారు, వెలనులు, యాదవులు మొదలగు వారిలో నిట్లు కలిసిపోయిరి. కమ్మరాష్ట్రములోని వారు కమ్మవారిలో కలిసిపోయిరి.

* సంజదీపాలు *

శ్రీ అనిసెట్టి అప్పారావు

వెంకటేశ్వరు చాలా దాంబికుడు. వస్తుతా
—జబ్బుదగ్గర తప్ప—చాలా మొగనాటకుడు.
సిల్లులుతప్ప వేరేవి కట్టకు. గోల్లపేతుతప్ప
మగోకటి కట్టకు. వీళ్ళపనులు వాళ్ళపనులు నెత్తిన
పేసుకుని చేస్తాడు.

వెంకటేశ్వరు నిజానికి చాలా మంచివాడు.
నకనాగరికుడు. అయినా “వెంకటేశ్వరు ఏం చేస్తు
న్నాడు?” అని అడుగుతారు కొందరు. వెం...
అన్నతమైన చాకిరి చేస్తున్నాడని సమాధానం
వస్తుంది. అయితే అతడు చేసేది మనకంటికీ కనిపిం
చదు. మన చెవికి వినిపించదు. ఇంతెందుకు; మనకి
నచ్చదు—

వెంకటేశ్వరు వస్తున్నాడూ అంటే బజారు
లోని స్నేహితులు ససిపిల్లలా అయిపోతారు. వాడితో
స్నేహం అంటే వాళ్ళకి అదో భాగ్యంగా వుంటుంది.
నిజానికి వెం.—కొంచెం ఖగ్గుగాడు. కొంచెం
ఉన్నవాడు. తన కిర్రపున, భార్య తిర్రపున, పిల్లలని
మామ తిర్రపున వీళ్ళూ వాళ్ళూ అనుకున్నంత కాకపో
యినా, కొంచెం వున్నవాడే, వాడు.

తెలియనివాళ్ళు, “ఎవరా ఆ వెంకటేశ్వరు!”
అని అచ్చర్యపోతారు. వెం.—మితభాషి. ఉదా
సీనుడు. నలుగురిలోనూ బాగా మెలగలడు. మెరవ
గలడు. పెద్ద పెట్టిన అవసరసమయాల్లో నవ్వగలడు.
అయితే ఏద్యం అంటే తెలియదు వాడికి. ఇంకా
జీవితస్వార్థం తెలియలేదు వాడికి.

అన్నీ తెలిసికూడా, “వెంకటేశ్వరు ఏం చేస్తు
న్నాడు?” అని అడుగుతారు కొందరు, పెద్దమనుషులు.
వాడి తిరుగుళ్ళేమిటో వాడికే తెలియకపోతే,
ఆలోచించుకోదానికి ఆవకాశం చిక్కకపోతే,
వాడేం చేస్తాడు? ఏం చెయ్యాలి? నేను ఫలానాపని
చెయ్యాలి అని ఎవరైతేమాత్రం కొరి చెయ్యగలుగు
తున్నారా? మనం. బయలుదేరేది ఒకచోటికి, చేరేది
మరోచోటికి — అన్నీ తెలిసినవాళ్ళకు ఇదిమాత్రం
తెలియదు!

* * * *
మామూలు ప్రకారం ఆ రోజున వెంకటేశ్వరు
బజారుకి వెళ్ళాడు. బజారులో వాడికి గడియారాల

మెపులో కూగోచ్చడం అలవాటు. గడియారాలు
మెపులో గోలెకు బరుచే, కట్టి వేయబడ్డ మనుషులూ
మూలగుతుంటాయి. కాలం త్రొక్కినాజే బాగా
అది. కొడిగ్రుస్తులో దిపం వెలిగినట్లు వెలుతుగు
అక్కడే గడియారాలమెపు గందరగోళానికి చిహ్నం.
చిరాకుకి, చిందరవందరగా చిక్కుచెరుగుగా పడి
వున్న కాలానికి, మనోవిహ్వలెతికి చిహ్నం.

మెపులో గడియారాల సాయిబు కంటికి అడ్డం
తగిలించుకుని కాలాన్ని పరామర్శిస్తుంటాడు. కాలా
నికి చేరే తుప్పని విదిలిస్తుంటాడు. నువ్వు ఎప్పుడైనా
వెళ్ళు, ఎలాగైనా ఎందుకైనా వెళ్ళు; నిరంతరం ఆ
సాయిబు గరిదరగోళాన్నే మరచుతు చేస్తుంటాడు.
ఆ సాయిబు క్షబ్బులో వెం.—కి రెండో చెయ్యి.
వెం.—నల్లివా, కాస్తేపు కూర్చున్నా, మాట్లాడుతా
డేమో నని వేచివున్నా, ఉహూ, ఆ సాయిబు తల
ఎత్తి చూస్తాడేమో గాని, మారుపలకడు.

వెంకటేశ్వరు ఏమీ పాలుపోక, గడియారాల
మెపులోంచి చప్పున బైటపడ్డాడు. బజారులో ఎరి
గివవాళ్ళు కొందరు వాళ్ళ బంగువుల యింటికి పోతూ
వాణ్ణి చూసి అన్నాగు: “ప నేమీ లేదుగా. మా
వాళ్ళింటి దాకా వెళ్ళొద్దాం రారామా?” అని.

అలవాటువల్ల వాడు ఎదురుచెప్పలేదు.
* * * *
ఆ ఇంటివాళ్ళు ‘కాఫీ తాగి మరీ పొండి’
అన్నట్టుగా మాట్లాడితే, అలాగే వాడు వరండా
పక్కని గదిలో కిటికీదగ్గర ఒంటరిగా కూర్చుండిపో
యాడు.

కిటికీ బైట: ఎడారిలాగ నిశ్శబ్దం. ఒకటే
ఎంప. ఎండిన మోడుల్లా మానుల్లా నీదుట్టూ వేయ
నాల్గులు సాచే ఎంప. వాడి కిమీ పాలుపోవడం
లేదు. ఉక్కగా వుంది. లోపల. వెంకటేశ్వరు
కిలాంచి మాన్చున్నాడు. బైట, రోడ్డులోంచి
పసుపుచ్చని నాల్గు నాచుతోంది ఎండ. మరుగు
తున్న తారులోంచి, రోడ్డులోంచి, పెరుగుతున్న
కొండమెట్టులాగు ఎండ. కాలతున్న గోలీలాగు,
చెత్తబ్యాళిగా, ఖాళీగా సొట్టలుపడ్డ వీధి. ఎండ
చెబ్బకు భయంతో కంపించి, కంటిముందు ఏది

అపహరణ దృష్టి చేసి రెండుగా చీలితే, వీధి చివరి మలుపులో రోడ్డు దొంగలబండ్లు లాగుచుంటే రెండుగా చీలి పోవడం కనపడక, భయపడి, మొత్తం కానుకున్న మనిషి: ఎంత. గొడుగులాంటి నీడకింద ఎరుపు పసుపు నీలం రంగుల వల్లెగుల్లాగా గణపతి లాగ రోడ్డుమధ్య పెట్రోలు బంకు

ఆ ఇంటివాళ్ళ అబ్బాయి గదిలోకి వచ్చి ఒక గ్లాసు మంచినీళ్లు, ఒక పత్రికా బల్బుమీద పెట్టి వెళ్ళి పోవడంకూడా చూశాడు తను వెంకటేశ్వర్లుకి ఇవారే మరీ తోచడంలేదు సంగ, మర్యాదగా అలాంటిది.

వాకిలిదగ్గర ఏదో చివ్వడం అయింది. ఇన్నాల్లా తనున్నాలో జీవిస్తున్నా వెం—మనస్సు నలుగును తాకుతున్నది ఎవరో ముసలివాడు లోనికి రావడానికి అనుమానిస్తున్నట్లుగా అవుపించాడు. ఇన్నాల్లా తంబ్రావ ప్రలోపడివున్నా వెం.—మనస్సు మేల్కొంటున్నది. వాడిదృష్టి ముందు అతడి చేతుల మీద పడేది రెండు వింతవస్తువులూ ఆ చేతుల్లో ఎదో విచిత్రమైన ఆకర్షణ వుంది. నలుగురి దాడు కున్నవని. ఎదో ప్రత్యేకత. ఎదో వింతకాంతులు చల్లినట్లు అతడి జేగురుంగు ముఖం మరుమిట్ట గొల్పుతున్నది. ఎదో వెలితీ. గుండ్రటిగావుపాటి పెదవి లాంటి దెదో లోటు. అతడు జాగ్రత్తగా తివుళ్ళాడు కంటూ లోనికి వస్తున్నాడు.

వెంకటేశ్వర్లుకి ఇట్టన స్ఫురించింది: అతడు అంధుడు అని — వాడిమనస్సులో వేళ్లు పెట్టి కలచినట్లయింది. జాలి అనేది లోపలినుంచి పూలమొక్కలూ చెవులూగ తన్నుకు వచ్చినట్లయింది. మరీ అలా చూడడం తనకే బాగుండక వెంకటేశ్వర్లు పత్రికలో తలదూర్చాడు.

వాకిట్లో అతడి గొంతు వినిపించింది :

“అమ్మయ్, మన బంధువులు వచ్చినట్లున్నాడు.”

“అవునండీ. ఇప్పుడే వస్తా. మీరు అలా కూర్చోండి”—ఇంటి ఇల్లాలు.

“నాడేముందిలే అమ్మ రోడ్డు వచ్చేవాణేగా, కాస్తేపు అలా కూర్చుని పోతాలే”

అతడు వెంకటేశ్వర్లుచే చే మాన్తున్నాడు. సరాసరి వచ్చి వాడి ప్రక్కన నిల్చున్నాడు. గదిలో మరోమనిషి వున్నట్లు అతడికి తెలుసులా వుంది. వెంకటేశ్వర్లు తన అందనాని సవరించుకున్నాడు: అతడికి చిత్రపటం కామోసని.

దగ్గరగా లేని కుర్చీకోసం అతడు చేతులు చాచుతుంటే వెం.—అతడి చెయ్యి పట్టుకుని

వున్న చోటు చూపించాడు. కూర్చుంటూ, ఆరేడు రెం.—చెవుల పడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నట్లు ఆరి వెలిగే అతడి కళ్లు చెరుకున్నాయి. ఇంతకుముందు ఎక్కడో చూసిన ఏడుచూన్న రుజువు మానుకోడానికన్నట్లు, నీచైపు అతడు అందో

అయిపోతావు—నెలమీద నిగవిడిచే తడిగుల్లా అయిపోతావు.

అసంత రామయ్య గాడు వృద్ధుడు. నిస్సానింగా మిణుకు మిణుకు మనే మక్కలవంక మాస్తా జీవితపు అభరి గడిచులు తెక్కించుకుంటున్నాడు. జీవితంలో ఒక మహామానం గడిచిన పిమ్మట, కట్టకపడటి సముద్రం వాటివపిమ్మట, అతడి ప్రపంచపు తీరంచేరి నిశ్చింతగా నేద దిద్దుకుంటున్నా మనిషిలా అవుపించాడు

అతడు వెం—చెవుల తన చేతుల్లోంచి మాస్తా అడిగాడు: “మీరేం చెబున్నాడు?”

అలవాటువల ఆడుడు: “నేను

బి. ఏ. ప్యాసయ్యను”

“ఇంకా ఉద్యోగంలో చేరలేదా?”

బి. ఏ. ప్యాసయ్యలో గొప్ప విముంది!—

“లేదు. ఇంకా చదవాలనుంది.”

“ఇంకా ఏం చదువుతాడు?”

అయితే బి. ఏ. ఫర్వాలేదు!

వెం.—అనుకున్నాడు: అతడు నన్ను నా మాటలగుండా చూసున్నాడు—అని—

—అయినా మీ సీతిగతులు తెలియకుండా మాట్లాడుతున్నా నేనా. అయినా కొంత వయసు రాగానే ప్రతిమనిషీ ఏదైనా పనిచేయడం ప్రారంభించాలనుకో—

అతడు తనని వదలేదు.

“ఏదైనా ఉద్యోగం చూడగూడదూ!” ఇంతటితో ముగిస్తే బ్రతికి బైటపడినట్లుమకుని వాడు అన్నాడు: “అలాగేనండీ!”

దృష్టిలేని అతడి కళ్ళని ఆలోచన ఆక్రమించుకుంది. అతడు లేని మాపుని తన చేతులమీదికి ప్రసరిస్తే, కన్నుల్లో వ్యక్తం కావలసిన అతని మనస్సులోని భావాన్ని—అతడు తన చేతుల్లోకి రప్పించుకుంటున్నట్లుగా వున్నాడు. కళ్లు చేయూర్చిన పనిని చేతులు చేస్తున్నవి.

“తప్పకుండా చూడు నాయనా!”

“అలాగేనండీ!”

“మీరు...?”—అప్పుడు ఆ తరుతగా నేనున్నా మనస్సు నొచ్చుకుంటా అేమోననే భయంకొద్దీ నెం—సాంతం అడగ లేకపోయాడు.

అనంతరామయ్యగారు గ్రహించాడు :

“అవును. నాకు చూపు తగ్గిపోయింది. మీకు కన్పించడంలా?”

అవునని అనడానికి తనకి నోరురాలేదు. అనవసరపు వినయాలు మాపడం, ఒట్టి ప్రశ్నానికే గుండె, కళ్లు మనస్సు నీరైపోవడం ఆ ముసలాడి కాలానికి సంబంధించినవి కావు. అతడు మూడుతరాల మనుషుల్ని చూశాడు.

ఇంతసేపూ నిర్భాంతమయిన వెంకటేశ్వర్లు, వాడి అనుమానం తీగి పోయింది గనుక, అనంతరామయ్య ముఖంవంక నిర్భీతిగా చూస్తున్నాడు! అది బడికివెళ్లే కుర్రాడి అమాయకమైన ముఖంలా వుంది. అతడు బళ్ళో ఎప్పుడూ లెఖలు తప్పచేసి వుండడు. ఎప్పుడూ క్లాసులు ఎగగొట్టి వుండడు. తల్లిదండ్రుల్ని ఎన్నడూ కష్టపెట్టి వుండడు. అతడు తల్లి తండ్రీ ఒప్పుకున్న సుఖం దాస్తే, పిల్లను చూడకుండానే పెళ్లి చేసుకుని వుంటాడు. వీధిలాంతరు కింద చదువుకుని వృద్ధిలోకి వచ్చిన మనిషిలా, కష్టాలను సహనంతో ఎదుర్కొన్న మనిషే అనుకుంటాడు. జీవితమంతా నిశ్చేషంగా, దిలాసాగా, హాయిగా గడిపివుంటాడు. అతడికి ఈ లోకంలో ఆవసరాలు లేవు. ఈలోకంలో తన కార్యకలాపాలు ముగించుకున్న మనిషి అతడు.

కొడిగుడ్డులోని చందమామలాగ నూర్చుడు తరిగి పోతున్న వేళ, అనంతయ్య జీవితవృత్తాంతం వెలుగుని చూపుతుంది!

నేను చాలా చిన్న వయస్సులోనే సంపాదనలో దిగాను. ఒకచోటంటూ వ్రేమితం లేకుండా ఆకర్షణ అదీ ఇదీ చేస్తూవచ్చాను. చివరికి 1916 లో రైల్వే పార్శ్వలో ఆఫీసులో కుదురుకున్నాను. అది చాలా విచిత్రమైన పని. కొన్ని ప్రత్యేకమైన గదుల్లో కాగితాలు దొంతర్లు దొంతర్లుగా గది ఎత్తున పేర్చి వుంటాయి. అక్కడ కాగితాలు రెక్కపెట్టడం నా పని. ఒక్కొక్క కట్టలోంచి ఒక్క ఫారాన్ని తీసి, అన్నీ కలిపి, విడివిడిగా పుస్తకాలుగా పెట్టెవాణ్ణి. మొదట్లో అది అంత మంచిపనిలా అవుపించలేదు. ఎందుకీ! ప్రాధున్న లేచింది మొదలు చీకటిపడే దాకా కాగితాలు రెక్కపెట్టడమేగా! అందులో ఎక్కువ కాలం ఉండిలేనేమోననిపించేది. నాకు స్కూల్లో రెక్కలు మాస్తరుగా పనిచెయ్యాలనిఉండేది, మొదటినుండీ. అయితే మన ఆశలకు హద్దంటూ

ఏముంది! ఏ మనిషి ఏ పనిలో అయితే రాణిస్తాడో ఆ పనే దొరకాలని ఎక్కడుంది. అందువల్ల ఎక్కడి కక్కడ సరిపెట్టుకోవడమే, తప్పి పడడమే నేను చెయ్యగలిగిందంత అనిపించేది.

వెం.—అడిగాడు: “అయితే మన జీవితం ఇదే?”

“ఒక ఊరని ఏముంది నాయనా. మనకి ఎక్కడ జరుగువాటవుంటే అదే మన ఊరు.”

ఉద్యోగుల ఊరు!

అనంతరామయ్య: నేనికైనా ఒక రోజు అంటూ రావాలిగా! ఈ కాగితాలు రెక్కపెట్టడంతోనే జీవితమంతా వచ్చిపోతుందనుకున్నా. పాతపజ్జీకొద్దీ ఆపనికి బాగానే అలవాటుపడ్డాను. అనుకోకుండా ఒక రోజున నాకు ప్రమాదమవచ్చింది. ప్రతిఉద్యోగిని గురించి కూడా కాన్సిడర్నియల్ రికార్డుంటూ ఒకటి ఏర్పరుస్తారని నాకు అంతదాకా తెలిసింది కాదు! నాకంటే ఇద్దరు సీనియర్లువున్నా నాకు ప్రమాదమని ఇచ్చారు—ఒకరి నోటిదగ్గరది మరొకరి నోటిదగ్గర పెట్టడం—వాళ్ళో కొద్దికొద్ది తప్పులు చేశారు. అందరూ చేసేవే. ఎవో పై ఆఫీసులో భాగాలు పంచుకోవడంలో తగాదాలు వచ్చాయి వాళ్ళకి. తెలివితప్పువల్ల వాళ్లు బైబుల్ దూరమయ్యాయి.

అయితే నాకు ప్రమాదమవచ్చిందనేసంతోషం ఎంతోకాలం నిలవలేదు. అంతకు ముందు నే కొంత మెరుగనిపించింది. లెఖలు, కూడికలు, తీసివేతలు, గుణితాలు, అన్నీ అంకెలు! బండచాకిరీతప్ప, నీమనస్సు చెయ్యాలిన్నపనంటూ ఏమీలేదు. తలవంచు. అంకెల్లో కళ్లు ఉంచు. కలం కదుపు. అంతే! ఇది నాకు తగినపని కాదేమోననిపించింది. ఉద్యోగానికి రాజీనామాచేద్దాం అనుకునేవాణ్ణి. కానీ మరో ఉద్యోగం మంచిది దొరుకుతుందనేనమ్మకం ఏముంది! దొరికినా అందులోమిత్రం కుదురుగా వుంటామని ఎక్కడవుంది! అందువల్ల చివరిదాకా అదేపనిని అంటిపెట్టుకునివున్నాను.

“అయితే మీరు ఆలోచించేపని కావాలా; పెద్ద హోదా, దరహం, అధికారం వున్న ఉద్యోగం కావాలా పెదనాన్నగారూ! ఏదో ఒక ఉద్యోగం చేయమన్నారా! అయితే ఇలాకే జీవితమంతా మీ రెక్కలన్నీ తుంచివేసుకుని బ్రతికారా? మీ ఆశలు, లాషలు, అన్నీటిసీ అణగదొక్కుకుని, మీజీవితమంతా నిరర్థకం చేసుకున్నారా!”

“అయితే వెంకటేశ్వర్లు! నువ్వేం చేస్తున్నట్టు! అసలు నువ్వేమైనా చెయ్యగలవా అని—ఐనా నిలుపు బద్దం ముందు కూర్చున్నావు గదా! ఐనా నువ్వేం చెయ్యలో నీకే తెలియదులే ఇంకా! గట్టిగా అంటే

నీ కోర్కె పంపవస్తుంది. కళ్ళ వెంట నీరు పోగుతుంది. బనాను వేయి చెయ్యగలవి!—అలా ఇక్కడ నుండి ఆ ఉద్యోగంలో ఉన్నాను. ఫలెక్, పోయింది!”

అతడి మాటలు వెంకటేశ్వర్లుకి ఏమాత్రం బోధపడలేదు. కాగా ఆ ముసలాడి నింతవరకాని కవి తీసి కట్టుగా అవుపించాయి. ఎన్నో శుభాచార్య మనస్సు జరుగుతున్న ఒక సవ్యసామాన్య విషయాన్ని మనం తెలుసుకోలేకపోతే, అతడు మనకి తెలియ చెప్పకున్నట్లు—మన బాధలన్నీ తులకాలం మరచి, నివారణోపాయంతో చి, ప్రాణానికి కొంతపోయి దొరికి నట్లు, వానలనినీత్యాత, అవును, వానలనినీత్యాత. అతడు మన దీనావస్థని చూసి, బాలిపడితే— అతన్ని చూసి మనం బాలిపడతాము అంది మనస్సు. సహజం అంది మనస్సు.

అసంతోషము: “అప్పుడు సూర్యాస్తమయం కావ తున్నది. ఆ ప్రాంతానికి పుస్తకం దానంతటది మాత్ర పడుతుంది. ఈ బలకు సహాయంతో పెట్టెనది. నాకు తెలియకుండానే చేతులు పనిచేయడం మానే సేవి. ఆనెకటి పని చాలించి సేను మా అమ్మాయి కోసం ఎదురుచూస్తున్నాను. ఆ విషయం వాడు పోర్టు పూర్వం ఉన్నాడు. ప్రతి నాయంత్రం బడిమంచి తిట్లను కొరియూ, పుస్తకాల సంచి పట్టుకుని వాడు సరిగ్గా ఆ వేళకి నా ఆఫీసుకి వస్తాడు. అలా అప్పు టికి అయిదేళ్లునుంచి ప్రతి నిత్యం జరుగుతున్నది. మేం ఇద్దరం కలిసి ఇంటికిపోయేవాళ్లం. తల ఎత్త కుండా పద్మలు రాస్తున్న వాడినట్లు, వాడు వాక్కులో తలపు పక్కన నాకోసం ఎదురుచూస్తుంటే అలికిడి వీని తెలుసుకునేవాణ్ణి: వాడు వచ్చాడని. వాడువస్తే ఇంక పద్మలు రాయడం నావల్ల అయ్యేది కాదు. ఇంక ఇద్దరం కలిసి ఇంటికిపోయేవాళ్లం. దోవలో వాడు అలాగే నూల్లో ఏమీ పాతాలు చెప్పిందీ, తన ఎన్ని తెల్లలు రైలు చేసింది చెప్పేవాడు. తెలియనివి నన్ను అడిగి తెలుసుకునేవాడు. దోవలో సింగు దుకాణం దగ్గర వాడికి కారబూసింది కొనిపెట్టే వాణ్ణి. కోవాబిళ్ళలు కూడా—”

—అమాటలు చెబుతుంటే మమతవల్ల, పురా స్మృతులవల్ల పొంగివచ్చిన కన్నీరు ఆయన నేత్రా లను కమ్మివేశాయి. సాధారణ జీవితంలో మాధుర్యం అనేది ఎలాంటిదో, ఎప్పుడు ఎక్కడ దానిని పొందడం జరుగుతుందో ఆయన బాగా తెలుసుకున్న వాడు గనక ఇంత సామాన్యవిషయానికి ఆయన కళ్ళి వెంట నీరు కమ్మివుంటుంది. బహుశా వెంకటేశ్వర్లు కిది అర్థమవుతుంది.

“అయినా—” మంత్రం ముగిసేను. వాడు రాకపోలే నాకు కాదు మర్యాద అని. అయినా మళ్ళీ అంతం చేసి, దించి రుట నిత్య కుండా అలా పక్కాకి తొంగిపూర్లు అనాయుక్తు రాకూనేవున్నాను. అయితే సేమకు సేమకు నాకు ఈవాటికి వ్యత్యాసం ఉంది అనిపించేది. మొట్ట కింద కైకిలు వాంతుడని, పాలు మెలికల్లా తిరిగినట్టే మెచ్చుకొని పరిశుభ్రమంటూ; పుస్తకాలు, గుమాస్తాలు, కైపురైల్ల ముగ్గులనుంచి, బిక్కుబిక్కుమంటూ, ఢకరంగా అవుపించే మిసాల ఆస్పత్రిమృత్యునుంచి నాచుగిరి వస్తూంటాను అనిపించేది. వచ్చి, తలపు దగ్గర నేనేమంటానో చూద్దామని దాగివుంటా దని పించేది.

అలా వాడు నన్ను అబలు పట్టమంటేవాడు. అయితే అలాగే ఎంతసేపటికీ రాతేను వాడు. వినుకు పుట్టి దిట్టమని పుస్తకం మూసేవాడు. ప్రక్కన అప్పుడే దూర్బాటిలోకి వచ్చిన కొత్త గుమస్తా ఉలిక్కి పడి నాచెవునాని మళ్ళీ తన పనిలో నిమగ్న డయ్యాడు.

కీటికోరించి కైటికి తొంగిపూర్లు. జేబులోంచి గడియారం కైటికి తీసిగూతా. ఏదో జరిగినట్లు అని పించింది. చిన్నముల్లు అవుపించలేదు. ఎక్కడ పడిపోయిందో! అంత అజాగ్రత్తగా వుంటే పడిపోక ఏమాతుంది! అయినా ఎలా పడి పోతుంది! నిజం. చిన్నముల్లు అవుపించడం లేదని గొడగడియారంవంక చూతా. అది ఆరు కొడు తున్నది. మళ్ళీ నా గడియారంవంక చూసుకున్నా. చిన్నముల్లు తల ఉండిలేదట్లు మనక మనగ్గా లీలగా అవుపించసాగింది. ఏం జరిగింది? ఒక్కసారి వాళ్లంతా ముచ్చెమటలు పోసినై.

“ఫలెక్! పోయింది!” ఆ భయంలో పెద్దగా అరిచానేమో, ప్రక్కన పనిచేస్తున్న కొత్త గుమస్తా అదిరిపడ్డాడు.

“ఏమయింది? ఏమిటి పోయింది?” నన్ను గట్టిగా పట్టుకుని అడిగాడు.

“కుడి కన్ను. కుడి కన్ను అవుపించడం లేదు. పో, పోయింది పో!” పెద్దగా అరిచానేమో, నా మట్టూ గుమస్తాలు చేరారు.

“అలాగే ఇంటికి ఎలా చేరానో నాకే తెలి యదు. ఇంటికి వళ్లంటే భయం వేసింది. దేవుడా, ఏమిటి, తల్లి లేని బిడ్డకి ఇన్ని తిప్పులు తెచ్చిపెట్టావు, ఇలా చేశానేమిటి అనుకున్నా. ఈ ఉద్యోగం పోతే, కళ్లు పోతే, లోకం ఏమంది, బ్రతికేది ఎలా అని నాలో నేను గుంజాటిన పడ్డాను.

తోటివారు కొందరు పాలం పుట్టా సంపాదించుకున్నారు. కొందరు ఇల్లా వాకీల కట్టకున్నారు. మొదటనుండి బుక్కించేయి పెట్టడంలే నా తత్వానికి గిట్టేది కాదు. కృత్రిమం, ఆత్మభిమానం అటువచ్చేవి. ఎన్నికలకు వెళ్ళినా మంచినాడికే వస్తాయి నాయనా!”

నదిలో నిశ్చలమైన నీరులాగ ఆతడిజీవితం ఒకడుడుకులు లేకుండా నింపాడిగా గడచిపోయినట్లు అతనియస్థులతో అప్రసిద్ధం చే, అతడు కష్టాలతాకిడి తనకి ప్రారంభమైందని చెబుకున్నాడు - ఈ జీవితం తనకి వింతసిందో ఈజీవితంలో తనకి వింతిరిగిందో చెబుకున్నాడు.

ఇంటి ఇల్లాల వచ్చి “కాఫీ తీసుకోండి. చల్లారిపోయింది” అంది. ఆమె కళ్ళు బాలిగా అన్నాయి: “పాపం, ఆయన మిమ్మల్ని విసిగిస్తున్నాడులా వుంది!”

జవాబుగా వెం...తన కళ్ళ తో అన్నాడు: “స్వర్గాలేన. ఆయన జీవితపులోమలు చూసినవాడు” ఆమె కళ్ళతోనవ్వి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. కాఫీ తాగడం పూర్తయింది.

“సరాసరి నన్ను డాక్టరింటికి తీసుకపోవారు. ఆయన అప్పటి కప్పుడు కంటికి కట్టకదానూ ఢిల్లీ వెళ్ళమని సలహా ఇచ్చాడు. అక్కడే ఉన్నా అని పెద్ద డాక్టరున్నాడు. బహుశా శస్త్రచికిత్స చేయాలి వుంటుంది. ఆలశ్యం చేస్తే కన్ను సాంతం పోవచ్చునని చెప్పాడు. నేను చాలా ఆధ్వర్యపడ్డాను.”

“ఈ ప్రపంచంలో తనంతటి దురదృష్టవంతుడు మరొకడు వుండడు! అయినా ఢిల్లీ పోవాలి! ఇనా ఢిల్లీ పోవాలి! తన కంటిని—పోయిన దృష్టిని మరొక సారి తిరిగి తెచ్చుకునేందుకు మరొకసారి కష్టపడి...”

పనిచేసి...మరొకసారి పోగొట్టుకొనేందుకు!! కలవు మంజూరు చేయించుకుని, అవును, తప్పదు, తను ఢిల్లీ వెళ్ళాలి! మరి తన కన్ను పోలే ఉద్యోగం ఎలా చెయ్యగలడు? తన ఉద్యోగం పోలే తను ఎలా బ్రతగలడు? తన కొడుకు పెద్దవాడై వాడి కాలేజీవాడు వాడు నిలబడేవాకావైనా—వాణ్ణి పోషించే బాధ్యత తనదేగా మురి!

—పో, ఢిల్లీ పో!

అందుకే ఆమెర్నాడే ఢిల్లీ వెళ్ళాడు. ఢిల్లీలో పెద్ద డాక్టరు నీ ఉద్యోగంవల్ల నే నీ కన్ను పోయిందన్నాడు. “మొదటినుంచీ జాగ్రత్తయ్యా!” తనని మంజూరించాడు. తను చిన్నకుర్రాడేలా బావురు మన్నాడు. ఐతే తను వేసిన రెబలు, తను చేసిన చాకిరి, తననీ తన సంసారాన్నీ ఇన్నాహూ పెట్టి

పోషించిన తన ఉద్యోగమే తన కంటిని పరిహారంగా అపహరించిందన్నమాట! తను డాక్టరు మాటల్ని నమ్మలేకపోయాడు తెలిసికూనా, నమ్మడానికి ధయపడాడు. మరిషి తనని తను ఎంతవరకని మోసగించుకోగలడు!

డాక్టరు ఆపలేదను చేసి కట్టు విప్పే రోజున అన్నాడు: “ఈ ఉద్యోగం మానుకో! ఈ రాత కోతల ఉద్యోగం మానుకో!”

“స్విల్లలుగలవాణ్ణి! ఎలా మానుకునేది.”

“ఏదైనా సూపర్వైజరీ వద్ద చూసుకో.”

ఏదైనా తనిఖీ పని!

“ఇంకా కొనసాగు ఇందులో నే నుంచే రెండో కన్ను కూడా పోవచ్చు!”

“ఐతే ఈ కన్ను పోయిన పేనా?”

డాక్టర్ని అడిగితే ఆయన మండిపడ్డాడు. తెలివితప్పువ, ఎండు కడిగాను, అనుకున్నాడు అయినా డబ్బు ఇవ్వడంలా; దగ్గరికి చేసున్నాడా ఏంటి? అనుకోలేదు తను ఏమిందమరి, సరినయం:

ఎవరేనుబలన్నా, విని వివస్థలు పడడం సహజమే పోయిన గుమస్తా పాణంకదూ తనది. వ్యూహా

మాటలు తుడిచేసుకోడమేగా ఇన్నాహూ తను చేసింది. అందువల తనకేమీ అనిపించలేదు —

“నెమ్మదివూద నీకు తిరిగి శాపు వస్తుంది! నమ్మకం మాపించాడు డాక్టరు. అయితే నయమవుతుందన్నమాట! తను లోలోన ఉట్టి తిట్టిబెపోయాడు. తనకి పూర్తిగా దృష్టి వస్తుంది! దీపం వెలుగుతుంది!

—నమ్మకం ఒట్టి పిచ్చిది! ఆతే, ఆర్థాటం లాగ నమ్మకం ఒట్టి పిచ్చిది!

* * * *

ఇస్లాముషాలగారు: చెరువుగట్టన మండూక జనం తెచ్చుతిరునాళ్ళ రోజున ఉత్సవం చేసుకుంటున్నాయి. నంక లేకెవ్వరు గుండెబాద చెయ్యి వేసుకుని చెపుతున్నాడు:

మరేళ్ళు నిండిన ఆ ముసలివాడినంక మాన్తూ, ఆమాటలు వింటుంటే నాటంతలవే తనలో ఎవో అభిప్రాయాలు ఏర్పడుతున్నవి. అతడు ఈ ప్రపంచపు పర్యటనలో, చలివేంద్రలో చల్లగా సునాయనంగా కాలం వెళ్ళిబుచ్చుతున్న మనిషి.

జరిగిందేవో జరుగుతూవుంటే (పడిపోతూనే లేవడానికి నిర్లక్ష్యంవల్ల) చేసే కృషి పడిపోయిన మనిషిలా) తన మానాన తను సజావుగా సాఫీగా జీవితాన్ని గడిపేందుకు తను చెయ్యాలిన్న దేవో తను చేస్తున్నాడు. ఎన్ని దినగండాల వచ్చినా పరుల

ప్రసక్తి లేకుండా అతను తన వృత్తాంతాన్ని చెబుతున్నాడంటే తనకి చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది! అంత చెక్కు చెదరని ధైర్యం, జీవితంమీద అంత నిష్ఠాపాతమైన, అంత సహనశక్తి ఎలా అవచ్చుకోగలిగాడా అని చాలా విస్మయం కలిగింది. సామాన్యని జీవితం ఎంత అగృహణం అనిపించింది!

వెంకటేశ్వర్లుగారు మానసికపరమైన సమస్యలను ఉత్పత్తి చేసే యంత్రంలాంటి మనస్సు అంది:

ఇలాగే నువ్వు ఒక కొత్తవానిని కలుసుకున్నావు. సామాన్యమైన తన జీవితాన్ని గురించి ఒక ఆత్మీయమైన దృష్టాంతీకరించి చెబుతుంటే విసుపోయి, వాస్తవ పరిస్థితులనుంచి అందమైన అలోచన పుట్టగ్గాక గాలిలోకి ఊహలకి అవివేకంలోకి ఎగిరిపోతున్నావు.

వెంకటేశ్వర్లుగారు సహజప్రవృత్తులను నిర్వచించే లోయలాంటి సుండే అది:

నిజం. అతడు గొప్పవాడు కాదు. సలహాదాతగా గొప్పవాడనిపించుకోవగల పనులేమీ చేయలేదు. అయితే అతడు చెడుపనులేమీ చేయలేనాకూడా. ఇది నిజమే. ఇంత సహాయం చేయడం అతని సీతికి అలివిగాని పని. అతడు నిత్యం మన సలహాదాతగా కనిపించేవాడు. మన మధ్య హఠాత్తున రోజులలో తులనపాటు కను రెప్పపాటు మెరిసే మనిషి. అతడు సామాన్యుడే. సర్వసామాన్యుడే. అయితే అతడు తన కుటుంబం కోసం తన సర్వస్వం ధారపోశాడు. తన కొడుకు ముఖంకోసం మంచి భవిష్యత్తుకోసం తన అనేక బాధలను లోననున్నాడు. తనని తన ఈ లోకానికి కానివాడగా చేసుకున్నాడు.

అయితే ఆ ఒక్క కొడుకునీ రుజుమార్గంగా నిలిపి, కంటికి రెప్పలా కాపాడి, పెద్దవాణ్ణిచేసి ఒక ఇంటివాణ్ణిచేసి, ఒక మంచితత్వంతో ప్రవేశపెట్టి, తనకి మరే నే తన కొడుకునిగూడా ఈ జీవితపు తుపానులో సురక్షితంగా పయనించే ఓడలాగ, మాంసలాగ, విరావతిలాగ, పండకల్యాణిలాగ ఈ జీవితముఖదుఃఖాలను సమర్థవంతంగా చూసే తనలాగే తన కొడుకుని గూడ సమయంలేవరచి వుంటాడు.

అతనిని చూడంటే, అయ్యో, ఇలాంటివాడికి కళ్లులేవే, విమిటి ప్రవర్తనం అనిపిస్తుంది. అవును. అతిశయి కళ్లులేవు. కళ్లు ఉన్నవాళ్ళకంటే ఉండి కూడా పొగొట్టుకున్న వాళ్ళకంటే అతడు నయమే.

అయినా...

అవును...

అయినా...

వెంకటేశ్వర్లుగారు మాట్లాడుతుంది!

అయినా ఎవరిని నిందిస్తావు నువ్వు? అసలు ఎవరిని నిందించాలి నువ్వు? మాటలు బట్టిపోవడం తప్ప, ఊహకో, ఎందుకు నిందిస్తావు!

వెంకటేశ్వర్లు మనో ప్రకృతి:

కొరగింపు చిప్పితే అతిశయవంతం, కళ్లులేని ఆత! దీనావస్త, ఆతడి యధార్థజీవితాన్ని కప్పి పుచ్చుతున్నాడేమో. ఏమో, అతడు మంచినాడని ఎలా చెప్పగలవు! తనకి కలిగినదానితోనే సంకృష్టి పడుతున్నాడు నిజమే కావచ్చు. అతడి ఎదురు కూర్పులే, బాధభిక్షువులా కనిపిస్తే, అననమైన ఆనందమేమో! నీలో వెనుగులాడి వెల్లుబుకుచున్నా, నిన్ను నీవు ఏమరచుచున్నా. ఇది నీవు ముఖంకోసం ఆనందం కావచ్చు. అతడి ముఖంలోని భావశూన్యత నీకు కొత్తగా వింతగా గోచరించవచ్చు. అవును నిజమే; నీకు అతడి ముఖంలో విస్తృతమైన వెల్లువలాగు విశేషమవుతూ ఉన్నది వాస్తవం గురించినది. అది బాధగూర్చుతేమో—అది నీకు—నీలో లేనిదాని ఈ విపరీతపు బూహలు కలుగచేస్తున్నాడేమో!—మితే అతడి ముఖాన్ని, కళ్ళని, చేతుల్ని, మెడని, నీతి దండ్రులలో ఒక వేదవలె దిద్దవచ్చు అంటున్నావా. ఆపేజీ తిరిగివేటి. లేదు లేదు కాని, గూఢార్థాలు కాని, కారణాలూ అది నల్లటి

—అయితే ఇతరని గురించి “సెబాస్ట్, సెబాస్ట్” అనుకోవడం తప్ప; తనకై తన చేసింది, చెప్పకోదగింది ఏమైనా వుందా? వెంకటేశ్వర్లు కిదో ప్రశ్న.

ప్రశ్నలు వ్యక్తిని లెక్కచెయ్యవు. మనిషిని అర్థం చేసుకోవు! ఎప్పుడూ అంతే! ప్రశ్న రెప్పమూ మనిషి వ్యక్తిత్వాన్ని చులకన చేస్తాయి! ప్రశ్న రెప్పమూ అంతే—అనే పెద్దప్రశ్న!

* * *
స్వయం కృతపరాధియైన వెంకటేశ్వర్లుని అలోచనలోంచి తట్టిలేపాడు అనంతరాముయ్య: “మీరు జోడు ఉపయోగిస్తారా?”

“లేదు. నా కళ్లు బాగానే వున్నాయి.” లోపల అభిమానం రగులుకున్న వెంకటేశ్వర్లు, అనంతరాముయ్య ముఖంలో మార్పులేదు; అతడు తన కథని ముగించ వారంభించాడు:

“1989 ఆగస్టు ఏడో తేదీన నేను రైల్వే ఉద్యోగం వదిలిపెట్టాను. అంటే రిటైరెడనాకొరెల వుంటే ఉన్నానన్నమాట. ఈలోగా నేను చెయ్యగల ప్రయత్నాలన్నీ చేశాను. ఒక పక్కన మావాడి చదువు పూర్తికావాలన్నది; మరి అందాకా చేతులు

ముడును పు కూర్చుంటే తిండికి గడిచేది ఎలాగ. కానీ రోడ్డు మేస్త్రీ ఉద్యోగం చెయ్యడం అనేసరికి నాకు చాల చిన్నతనం వేసింది. నూరు రూపాయల జీతం తీసినవాడిని ఒక్కసారి ముప్పై రూపాయల నోళ్ళకుదరాలంటే ఎవరికైనా కష్టమే వేస్తుంది. ఐనా ఏం చేస్తాం! ఏదో మావాడు పెరిగి పెద్దవాడై, రెక్కలు వచ్చి, కొంత సంపాదనలో పడ్డవాడో, ఎదో ఒక రకంగా సంసారాన్ని నెట్టుకురావాలి! తప్పకుండా-

1941 నుంచి 46 దాకా అలాగే రోడ్డు మేస్త్రీ పనిలో అనేక అవస్థలు వదుతూ వచ్చాను. అప్పటికి మావాడు స్కూల్ టెన్త్ పాస్ అయ్యాడు. ఒక రోజున నా ఆవస్థ చూశేక వాడు, "నేను ఇంక ఏదైనా ఉద్యోగంలో చేరతాను నాన్నా" అన్నాడు. ఆ మాటలు వింటుంటే నా కళ్ళు వెంట నీళ్ళు తిరిగాయి. నీకు అంత కష్టం కలిగించే పని ఏం చేశానని అట్లా అంటావు, లోపల్లో పల తర్కించుకున్నాను. లేదు నాయనా, నువ్వు ఈ గురుస్తా వృత్తికి తట్టుకోలేవు. ఇంకా కొన్నాళ్ళు ఓపికపట్టు. నీ కేక వద్దం కలక్కుండా నేను చూస్తానుగా. "నువ్వు ఏదైనా పేక్కి కల్ కోర్సు వదువుతున్నావని. ఈ గురుస్తా జీవితానికి నువ్వు తట్టుకోలేవు నాయనా అన్నాను—

అయినా వాడికేం తెలుసు. చిన్నతనం. నన్ను కావలించుకుని ఆడపిల్లలా ఏడ్చాడు. నాన్నా, నా కోసం నువ్వు కష్టపడుతుంటే నేను చూశేను నాన్నా, "నా కేవల భయంగా వుంటున్నది." అన్నాడు. వాడినోటిమీదుగా ఆ మాటలు వింటుంటే నా కడుపు తరుక్కుపోయింది. అప్పుడు నాళ్ళ మృగనక బ్రతికివుంటే ఎలా వుండేదో అనిపించేది. లోపల ఎంత కుమిలిపోతున్నా, తన కొడుకుగూడా ప్రయోజనం ఉండేది అంతగా సంతోషించేదో అనిపించేది.

అలా వాడిని గురించి రోజు రోజుకీ స్థితిలిపోతుంటే, వాడు నా సీనియర్ చూసి రోజురోజుకీ గుండె దిగులు చేసుకుని, వేళకి తిండి లేక, రోజురోజుకీ దిగజారిపోతుంటే నా గుండె లినిసిపోయేది. నా ఆసహాయతకీ, చేత గానితనానికీ నన్ను నేను నిందించుకున్నాను."

అయితే ఆయన కుడికన్ను మళ్ళీ బాగు కాలేదా? వెంకటేశ్వర్లు ప్రశ్న వేసుకున్నాడు. అలవాటువల్ల, అనుభవసామర్థ్యవల్ల జీవితంలో తనకు తానై జవాబు చెడుక్కోలేని వెంకటేశ్వర్లు తనమీద తన ఎదురు మల్లా ప్రశ్న వేసుకున్నాడు. ఇప్పుడు అతనికి రెండుకళ్ళూ పోయాయి. ఉన్న రెండుకళ్ళూ పోగొట్టుకోడానికే చేతులారా జీవితంలో అతను

వృద్ధుడౌ. -సామాన్యశ్రీ బ్రతుకు శిబిదక్ర కర్తకథంటిది. అందువల్లే అతడింత గంగా అవునున్నాడు కాబోలు! చేసుకొని కడు లాగి వేసుకుని, రవంత కష్టంకూడా కలక్కుండా ఇన్నాళ్ళూ తను ముఖపడేట్టు అవునున్నాడు మాడు వెంకటేశ్వర్లు అతనివైపు నొసలయ్యిడిచి నివ్వర పోయి వింటున్నాడు:

"నేను ఈ ఉద్యోగంలో ఉన్న నాలుగో ఏట అనుకుంటాను, మావాడి దిగువు పూర్తయింది. అప్పటి నుండి వాడు విసుగూ విరామం లేకుండా ఉద్యోగ ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు.

నాన్నా, నాకు కోద్దోరోజుల్లో ఉద్యోగం రాబోతుంది. నువ్వు పనిమానెయ్! నువ్వు కష్టపడుతుంటే చూస్తూ నేను ఎలా ఉంటాను నేది! అన్నట్టుగా ముఖం పెట్టేవాడు.

అలా ఆరునెల్లు గడిచింది. వాడికి ఉద్యోగ మంటూ ఏదీ రాలేదు. ఇంక రాజేమో అని భయం వేసేది నాకు— నేను రాలిపోతే వాడికి లేంకాను అని పించేది."

—నీదంతా పిచ్చి. వట్టి ధ్రువ. కాకపోతే నువ్వు చేస్తున్న ఆపాటి ఉద్యోగం సంపాదించలేదా మీవాడు. నీకంటేకి కుర్రాడికి వెర్రిబాగుల బ్రతకడం చేత గానివాడిలా అవుపించవచ్చు. ఈ జీవితపు సాములో నీకంటే ఆరితేరినవాడే నీకొడుకు. ఈ జీవితపు సామరీలో నీకంటే గట్టిగా రాటు తేలగలవాడే నీకొడుకు. అద్దెర్వంపడకు. నీకొడుక్కి మంచి ఉద్యోగం దొరుకుతుంది!—

"అలా నాలో నేను భయపడిన రోజు లవి. నాలో సత్తు ఉడిగిపోతున్నది. వాడు ఇంట్లోకి ఏదో పెద్ద తప్పిదం చేసినవాడిలా, పిల్లలా, చచ్చుడుగాకుండా, మెల్లగా వచ్చేవాడు. ముఖం చాటు వేసేవాడు. నా ఎదుటకు రావడానికి, నాకు ముఖం చూపించడానికి సిగ్గుపడేవాడు. రోగిలాగా నీరినించి పోయి, పిల్లలాగా మంచానికి అంటుకుపోయేవాడు.

అదేమిటి నాయనా, దిగులు పెట్టుకుంటారా. నీ వయస్సులో నేను ఎలా ఉండేవాణ్ణి. ఎంత హుసుగులా ఎంత పుష్టిగావుండేవాణ్ణి. ఉద్యోగం ఇవాళ గాకపోతే రేపాస్తుంది. అంతమాత్రాన బెంటేలు పడతారట! ఈమాత్రానికేనా! అనేవాణ్ణి.

—నాకు ఆ భయం ఏమీలేదు నాన్నా. నాకు తప్పక ఉద్యోగం దొరుకుతుంది. ఇవాళ గాకపోతే రేపైనా సంపాదించాననే ధైర్యంవుంది నాకు.

—ఐతే నేనేమీనా అనుకుంటాననా. నేనేమీనుకుంటానురా! ఐతే నన్ను చూసే... ఇంకా

మానాన్న నాకోసం ఇంత పెద్దతనంలోగూడా అలివిగాని బరువు మోస్తున్నాడనేనా. నన్ను మానీ భయపడంలేదుగా. నన్ను మానీ భయపడే స్థితికి తెచ్చుకున్నానా నిన్ను నేను—

—లేదు. నీ నాకరీ ఏ క్షణాన ఉడుతుందో నని మీవాడి భయం. ఇంత పెద్దతనంలో నీ కేదైనా పోనీ, నీ కంటి కేదైనా ప్రహరం జరిగితే... ఏమో, ఎలా చెప్పగలం. నీకు ఉద్యోగం పోనూ పోవచ్చు. మీవాడికి రాకనూ పోవచ్చు. ఏదైనా మనకు చెప్పి వస్తుందా!—

“అలా జరుగుతూ వచ్చాయి రోజులు.

నాకు మొదటినుంచీ కైబరికి చెప్పే అలవాటు వుంది. ఆ సంవత్సరం ఎక్కడచూసినా గలలాగా వుండేది. మతోన్మాదం ప్రబలిన రోజులవి. డాక్టరు చెప్పినా అతిడి మాటలు ఖాతరు చేయకుండా, నిత్యం సేను ప్రతిక చదవడం జరుగుతుండేది. అయితే అది నా ప్రాణం తీస్తుందని, ఆకస్మాత్తుగా కాకుండా క్రమేణా రోజురోజుకీ నా చూపు షీడించిపోతుం దని ఎవరైనా ఎలా అనుకోగలరు.

* * *

ఆ ప్రాధున సేను మంచంమీదనుంచి నిద్ర ముఖానలేచి, సైకిలు తుడుద్దామని గబగబా వరండా లోకి పోతుంటే, ప్రకాంతంగా నిద్రలేస్తున్న మావాడి ముఖం అవుసరించింది నా గుండెలమీదనుంచి పెద్ద బరువు దిం పేనీనట్లయింది. ఆప్పుడు ఎందుకో నాకు తటాలున అనిపించింది: ఇవాళ నీకు ఉద్యోగం వస్తుందిరా నాన్నా అని—నోటివారా వచ్చాయి మాటలు—నీ కష్టాలు తీరిపోతాయి ఇక హాయిగా సుఖంగా నిర్భయంగా బ్రతుకు. నూరేళ్లు వర్తిల్లు. నువ్వు ఎదురుమాస్తు ఉద్యోగం ఆర్జరు వస్తుంది ఇవాళ—తప్పదు! నీకు ఇంక ఎదురుండదు! ఎక్కడికిపోయినా, ఏవని చేస్తున్నా అనే మాటలు పడేపడే అనిపించసాగాయి నాకు—

—లోపల మరొక గొంతుక అంది: ఇదంతా నీ కోరిక. నువ్వు కోరుకున్నది జరిగితే ఇంక బాధే ముంది. ఇదంతా నీ నిష్ఫలమైనకోరిక. నిన్ను తీగతీగణం హింసించే పాడు పీడకల. జైన్యగ్లాసు లాగ బ్రద్దలయే పెద్ద పాక్షికిల!

అనుమానమే. అయినా సేను అలా అనుకో కుండా ఉండలేకపోయాను. నాలా ఎదో ఒకమూల దృఢంగా నమ్మకంగా చెబుతున్నది. ఎవరో దివ్య మైన అమృతిమూర్తి నా కళ్లకికట్టినట్లు అవునన్నాడు. ఈ మనిషి నా చెవిలో రహస్యం చెబు తున్నాడు: ఈపాటికి నీ కొడుక్కి ఆర్జరు వచ్చి

వుంటుంది. ఈపాటికి! ఈ వార్తని నీకు ఎం నేయడం అని తామసర్పాగా జీవితమంతా ఒక్కసారి వెలిగితే, తను ఋణవిముక్తి కావడం రామదాసులా అయిపోతే, నీ కోడుకు కండ్లుగా మనసు లేకపడి, దోలాయమానమై, తెలిమివల్లు పీదులాగా బంగారు పిచ్చుకలాగ తేలిపోతూ ఉండే ఉంటాడు.

అవును. పోట్టువాడు రోజూ ఇంటి గంటకే వస్తాడు. నిత్యం గడపదాకా చెప్పి ఎదురుమానీ వాడు రావడం ఆలభ్యమైతే విసుక్కుని; వాడు వస్తే, మీకు ఉ తిరం రాలేదని అంటే, నువ్వు ఎంతసేపటినుండి ఎదురుమానినా, వాడు సైకిలు తెల్లు మోగించుకుంటూ మంటామంటిగ వచ్చి నీ ఇంటిముందు ఆగినవాడు ‘వ్వు! మరచిపోయాను, లేవు, ఇవాళ మీకేమీ రాలేదు’ అన్నట్లు, తనేమో మహా రోజు కోక జాబు చొప్పున యిస్తున్నట్లు, పల్లెత్తు మాట్లాడుకుండా, సైకిలు దిగి పక్క గుమ్మరికి వెలిపోతుంటే—తనేమీ వాడికోసం ఎదురు చూడడం లేదన్నట్లు, అలా అవునింపడానికి ప్రయత్నిస్తే, వాడు చక్కా చెక్కి తిరిగిపోతుంటే;—

ఆరోజు వాడు నవ్వుతూ ఎదురొకే నీకో సువార్త తెస్తున్నాడని నువ్వు భ్రమపడి, సంతోచిస్తూ చెయి నాచితే, వాడు కట్టలన్నీ కలయతిప్పి, లేదని ముందే చెప్పలా, అంటే సేను ఇవ్వనూ, మీరు ఎప్పటికప్పుడు ఎదురుమాస్తున్నారని నాకు తెలియదూ అన్నట్లు అవునీస్తే, ‘ఒక్క క్షణం తను ద్వారపాలకుని శిలాప్రతిమలా అయిపోతే—అయినా ఏ రోజుకైనా రాకపోతుందా అని—అలవాటుగా మారిన ఆశిల్ల తను రోజూ ఎదురుమాస్తున్నా— అవును, ముసలివాడు అన్నీ చూస్తూనే వున్నాడు. అన్నీ చూస్తూనే తనేమీ చెయ్యలేని ప్రితిలో; అవును, తన కొడుకు పడుతున్న దురవస్థ, మనో వేదన—అవును, తను అన్నీ చూస్తూనే వున్నాడు.

జీవితంలో తొలిపారిగా ముసలివాడు గొణు కొట్టవడం మొదలుపెట్టాడు: ఇవాళ పొన్నగాడు ఆర్జరు తెచ్చేవుంటాడు. ఇవాళ ఆర్జరు వచ్చితీరాలి! ముసలివాడు తనకి తెలియకుండానే పైకి మాట్లాడుతున్నాడు. మాటలనే రెక్కలు వచ్చిన వాంఛల్ని, వాంఛలనే రెక్కలు విరిగిన మాటల్ని పైకి అనేస్తున్నాడు.

అందని ద్రాక్షపండులాంటిది వాంఛ... తన చెవిలో ఎవరో రహస్యం ఉడుతున్నార: ‘మీవాడికి ఉద్యోగం అయిందటగా!’ చూడూ, సేను నమ్మలేకపోతున్నాను.

‘నిజంగానా?’ తనూ రహస్యంగానే, ఆశ్రుతగానే.

‘ఈ మధ్యాహ్నం ఆర్థం వచ్చిందటగా. నీకు తెలియకపోవడమేమిటి!’

‘నిజంగా!’ ఏదీ, నేను ప్రాధునగా పనిలోకి వచ్చానా. తెమిలితేనా. ఇంతవరకు ఇంటికే పోక తోచింది. ‘ఎవరు చెప్పారు నీకు?’

‘స్వయంగా మీనాడే చెప్పాడు, బజారులో అప్రసే—నిజంగా నీకింకా తెలియనేలేదా?’

‘భలేవాడివేతే. నాకు తెలియకుండా ఎలా వుంటుంది! అలా మాట్లాడతావేం! ఏమిటి నీ ఉద్దేశం!’

‘నాకు ముందుగానే తెలుసులే!’

‘అత్తే, ఏమిలేదు. వాడు నీదగ్గరికి రాలే దేమిటా అని.’

‘అలాంటిదేమీ లేదులే! ఏదీ, వాడికి తీరిక ఉంటేనా! స్నేహితులతో జల్లుచేస్తూ వుండి వుంటాడు.’ లేదులేదు. వాడు నన్నెందుకు మరిచి పోతాడు? నేనంటే వాడు పంచప్రాణాలు విడుస్తాడు సుమా! మా ఇద్దరి సంబంధాలు మీకు అర్థం కావులే! అయినా తిండి కొడుకుల్లో ప్రేమానురాగాలు ఎలా పెనవేసుకుంటాయో మీ కెలా తెలుస్తుంది!

వాడు ఈపాటికి వస్తావుండాలి. అబ్బ, ఇనాల్కి నాకు పెద్ద సద తొలగిపోయినట్టుగా హాయిగా వుంది.

‘నేను అప్పుడే అనుకున్నానులే. వాడికి ఆర్థం వచ్చివుండాలి. నాకు ముందే తెలుసును!’

‘ఐతే టిప్పర్ని ఎప్పుడు మరి?’

‘ఏదీ, వాణ్ణి రానీ. నువ్వే అడుగుతున్నాని.’

—చూశావా, నేను చెప్పలా వాడికి ఉద్యోగం అయింది.

—అలాగే కాదు. ముందుగా మనకేం తెలుసు. చినా వస్తే మంచిదేగా. మన కోరికగూడా అదేగా.

—ఇంకా అలాగే మాటలు విరుస్తావేం. వచ్చిందని ఒకపక్క నుంచి చెబుతుంటే!—

నువ్వీ అతిడి లోపలిగొంతుక నోరు విప్పలేదు. అలాగని టిట్టు వేసుకుంటుంది!

‘అబ్బ! ఎన్నాళ్ళు కొన్నాళ్ళకి వింటున్నాను!’

* * * *

‘వాడు వస్తున్నాడేమోనని చూస్తున్నాను. లోపల ఆ ఆలా పీడిస్తున్నది. సాయంత్రం అయ్యే కొద్దీ వాడు రావడం ఆలశ్యమయ్యేకొద్దీ

లోపల కలతగా కలకగా భయం వుట్టుకొస్తున్నది. ఆరుర్తగా ఎప్పుడు వస్తాడా వాడు, వచ్చి ఆసఫవార్తని నా చెవినిగూడా ఎప్పుడు వేస్తాడా అని నేను ఎదురుచూస్తున్నాను. అయితే వాడు రాలేదు. నాన్న ఇంటికి వస్తాడుగా. వచ్చిన తర్వాత చెప్పామ్యులే అనుకున్నాడేమో, ఏమో మరి.

అయితే ఇవాళ ఆర్థం రాలేదు!

నాకు ఒళ్లంతా ముచ్చెరులు పోసివై. చేతులు వొణుకుతున్నై.

—వాడు నీదగ్గరికి రాడు. ఎందుకు తెలిసిగూడా నీరిందడం. ఎందుకు వంలించుకోవడం. నిన్ను నీవు ఎన్నాళ్ళని మధ్య పెట్టుకోగలవు.

‘నిజం కొన్నాళ్ళనుంచి మా ఇద్దరికీ మాటలేవు. అలాగని అదేమో చూటాత్తుగానూ జంకలేదు. నాకు తెలియనూ తెలియదు. అ జరుగుతూ వచ్చింది.

నేను మామూలుగా పనిలోకి వెళ్లేసమయానికి వాడు ఇంకా నిద్ర మంచంమీదనుంచి లేచేవాడు కాదు. అదే చదువుకు నేనోళ్ళు అయితే వాడు తెల్లగానగ్లలే లేచేవాడు. సంవత్సరంనుంచి చూస్తున్నా. ఉహూ, వాడు బొత్తిగా మారిపోయాడు. పనిపాటలు లేకపోవడంమూలాన కాబోలు వాడు మరి బద్దకస్తుడై పోయాడు. ఇంకా ఏమేం అలవాటు చేసుకున్నాడో మనకేం తెలుస్తుంది! ఇంకా కొన్నాళ్ళు ఇలాగే జరిగితే, ఇప్పుడే ఇంత పాపమాలిలే, ఇంక ఏదని చెయ్యడానికి పనికిరాకుండాపోతాడేమోనని నాకు కోపం వచ్చేది. అంతేగాని రాత్రిళ్ళు ఆలోచనతో, జిజ్ఞాసతో నిద్రపట్టక రోజురోజుకీ అలాగైపోతున్నాడని నా కెలా తెలుస్తుంది. నేనేం అలాంటివిచూశానా పెటానా!

అంతకుముందున్నా వాడు నన్ను అక్కందా ఇంట్లో దమ్మిడిగూడా ముట్టుకునేవాడు కాదు. వాడు న్నూడెంటుగావున్న రోజుల్లో ప్రతినెలా ఖర్చుకి వాడుకోమని ఐదురూపాయలు ఇచ్చేవాణ్ణి. ఇప్పుడు ఇల్లు గడవడమే కష్టంగావుంటే ఎలా ఇవ్వగలను!

అప్పుడప్పుడు నా జేబులోవి లేదా, పావలా, అర్తా కనుపించకుండా పోయేవి. మొదట్లో చూసే చూడవట్టుగా పోయాను. అయినా ఎంతో అవసరం ఉంటే నేతప్పు తీయకు అనుకునేవాణ్ణి. అయినా ఇలాంటి బద్ధులు అలవర్చుకుంటున్నాడేమిటా అని నాకు కోపం వచ్చేది—అయినా వాడు మనిషయ్యాడు. నలుగురిలో తిరిగాల్సినవాడు. నువ్వు ఖర్చుకి ఇవ్వకపోతే తీసుకోక వాడేం చేస్తాడు. ఖర్చులో ఖర్చు అనుకుంటే వెళ్ల బారిపోయేదిగా—

కొన్నా శృయినతర్యాత వినుసుకున్నాడో నేను చూడకుండా డబ్బుతీయడం కట్టికొని చూసేశాడు. నేను కోటునిచ్చి వంకరి తిగిలిస్తూ, జేబులో చిల్లర ఎంతవుందో లెక్కపెట్టడం వాడు చూస్తుండేవాడనుకో. అయినా వాడు మానెనే నాకు భయం వేసేది! నేను ఎప్పుడూ ఒక్కచాటుకూడా అనలేదు వాణ్ణి.

ఒకరోజు ప్రాద్దున నేను పనిలోకి వెళ్లటానికి జేబులు తిడిమియాసుకున్నా. ఉన్న రెండు రూపాయలనోటు కనపడలేదు. తెచ్చిన డబ్బంతా వాడి ముఖం పెడుతుంటే, వాడి పిక్కార్ల చూడకపోతే, అవురావురుమగి ఇంటికివచ్చే నువ్వు ఇంత పెద్ద తనంగా పట్టు ఎ- ఉంటావు! నాకు ఒక్క తెలియని కోపం వచ్చింది. వసరాలో వాడు ముందంబిద గోడపైపుకు తిరిగి పడుకునివున్నాడు. వాడు నిద్ర పోవడంలేదని నాకు తెలుసు. నా కంటి ముందులేచి ఆ ఘనకార్యం కాస్తా చక్క చెప్పివుంటాడు. అంత నీచపుపనేకీ పాల్పడతాడనుకోలేదు నేను. ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా ఎంత పేదరికం అనుభవిస్తున్నా, నా కొడుకై వుండి వాడు దొంగతనం చేస్తాడనుకోలేదు నేను. నా కనుపున చెబుటూడు!

—అయితే తండ్రిజేబులో డబ్బుతీస్తే కొడుకు దొంగ అవుతాడా? నేరం చేసేట్టా? బ్రతికివుంటే బహుశా వాళ్ళెక్కడో ఇలా అనేదేమో!

—ఆశ్చర్య వాగు. నోరుమాసుకుని నువ్వొక పక్కన పడివుండు! బహుశా 'వాళ్ళెక్కడు కిక్కురు మనకుండా' కిక్కురికే ఒత్తిగితే దేమో!

నా కోపంలో అన్నాను: 'రెండురూపాయల నోటు తీశావా?'

“ఊ...” వాడిలో నిశ్శబ్దం ఎక్కువ.

“ఇచ్చేయ్ ముందు...” వాడిలో ముతత, మెత్త దనం, కోపం, ఉగ్రం—వాడిలో మానం ఎక్కువ. “ముందు ఇచ్చేయ్మని...” నా కోపం నన్ను వెధ్చిస్తున్నది. వాడి మానం నన్ను కాలుస్తున్నది.

నేనే నున్నానో... చా జేమన్నాడో...వాడు గబగబా రెండు రూపాయలనోటు నామీద పారవేసి దూకుడుగా వెళ్ళిపోయాడు.

లేదు, మెల్లగా వెళ్ళిపోయాడు!

ఆ మధ్యాహ్నం కంపెనీలో ఎవరో చెప్పారు నాకు, రైల్వేలో ఖాళీలు ఉన్నట్టు—రైబ్రలో ఆ ప్రకటనకోసం వెనకటి ప్రతికలు తిరగవేసి అప్పుచేసి రెండు రూపాయలు తీసుకున్నాను. అసీకేవను ఫారాలు కొని, ఆరోజు కాస్త పెండులకాజే ఇంటికి

వెళ్ళాను. అప్పటికి నా కోపమంతా చల్లారినదేమో, ఈలోగా నన్ను నేను బాగా తిప్పికున్నానేమో, ఆవాళ ఏమీ జరగనట్లుగానే అవి వాడి కిచ్చి అన్నాను “ప్రారితేనే పంపించు.” ఇవాళే గడుపు లేదీ!

వాడు ప్రార్థన జరిగినవన్నీ మరచిపోయినట్లు కళ్ళు దిం చేసుకుని మెల్లగా అన్నాడు: “ఇందుకే నాన్నా. ప్రార్థన నేను తీసుకుంది.” నా గుండె గుబుక్కుమంది. కాటువేసినట్లయింది. కళ్ళ వెంట గిర గిరా నీళ్ళు తిరిగాయి మనం ఇన్నాళ్ళు కలిసివుండి, నీ తండ్రినై వుండి, నీ మనస్సు తెలుసుకోలేకపోయామరా! నాన్నా, నిన్నెంత కష్టం పెట్టాను. నాఅజ్ఞానం వల్ల నిన్ను ఎన్నెన్నో చూడలేదన్నాను. నన్ను తీమించు నాన్నా, లోలోపల అనుకున్నాను—

అంతా తల్లివాటమే! తలుచుకుని తలుచుకుని లోలోపలే కుమిలిపోయాను. నా గుండె ఎప్పుడో చెదిరిపోయింది. నేను అదివరకులా ధైర్యంగా ఉండలేకపోతున్నాను. చిన్నదానికి పెద్దదానికి ప్రతివిషయానికీ గజగజలాడిపోతున్నాను. అప్పుడు ముఖం పక్కకి తిప్పుకుని గబగబా వంటింట్లోకి వెళ్ళి నాలో మనసారా తృప్తిగా ఏడ్చానేమో! అంత అసహ్యంగా వుంటుంది ఏడుపు! ఈ వయస్సుకి ఏడుపు అంత అసహజంగా వుంటుంది! అయినా, అంత ఓదార్పు నిస్తుంది!

అలా మేం ఇద్దరం దగ్గరిసా జరుగుతూ కూడా, ఒకరి కోకరం అన్యోన్యంగా వుండడానికి ప్రయత్నిస్తూ గూడా, ఒకరి కోకరం ఎడమపోయాము. అలా తెలిసీ తెలియకుండానే అప్పటినుంచే అనుకుంటూ—చాఇద్దరికీ చూడలేకుండా పోయాయి.

వాడు రాకపోలే రాకపోయాడు. నేనే వాడి దగ్గరికి పోతాను. నిజం, నాకామాత్రం చనువులేదు; అధికారం, ప్రేమ, వాతవ్యం వాళ్ళులేదేమా! నిజం, నేనే వాడిదగ్గరికి పోతాను—

—ఇంతకుముందువన్నీ తలుచుకుంటేవాడు నీదగ్గరికి రాదు.

—లేదులేదు. ఇంతకుముందువన్నీ తలుచుకున్నా నాడు వాడగ్గరికి వస్తాడు. ఒకరికోసం ఒకరం లోపల్లోపల ఎంత తోటింబి పోవున్నామో, ఒక్కసారి గతమంతా మరచిపోయి మళ్ళీ తండ్రి కొడుకుల్లా, నిండుగా వికసించి ఉల్లాసంగా ఊగిపోయే పూలమొక్కల్లా బ్రతకాలని లోపల్లోపల గుండె ఎంతగా కొట్టుకులాడుతుందో మీకెలా అర్థమవుతుంది! నిజానికి నాకీ ఆలోచనలు అప్పుడు రాలేదు—

అయినా తొందర తొందరగా ఇంటికిపోదామని లోపల ఇంకా ఆశ మిడుగుతున్నదని జేరొడుకూతుంది. మనకమనక చీకటి పడుకూతుండగా అలా ఆలోచించుకుంటూ ఆరోజు పని ముగించుకుని పైపూ, ప్లాస్టా, రికార్డు, డెయిలీ రిమాన్డూ వొప్పగించిపోదామని కంపెనీకి వెళ్తున్నాను. నాకేమో గుబులుగుబులుగా వుంది. కళ్ళిముందు గుబుర్లు గుబుగుబుర్లుగా వుంది. ఒళ్లంతా కంపర మెత్తుతోంది.

మా కంపెనీ ఆవరణమట్లా ఎల్లగా పెప్ప చుళ్ళ కంచెవేసి వుంటుంది. లోపలికి పోవడానికి రెండు పెద్ద ఇనుపగేట్లు వున్నాయి. రోజూ పనికిచేపు గేటు లోంచి వెళ్ళేటం అలవాటు నాకు. ఆరోజు బాగా అలిసిపోయాను — పని ముగించుకుని ఇంటికి పోదామనే తొందరలో ఉన్నాను. అందువల్ల నేను ఎటు పోతున్నదీ నాకే తెలియదు. అలాంటి స్థితిలో నాధ్యక్షునితో వాడి మీదేవుంటున్న, ఆ రెండో గేటులోంచి చైకిలు తొక్కుకుంటూ లోపలికి పోతున్నాను. ఆ గేటుంటే నాకు మెంటినుంచీ భయమే. దాంట్లోనుంచి రోడ్డు బాగుచేసే ఇంజనీ, లాగుడుబళ్ళు, మిషన్లు, లారీలు పోతాయి. రోడ్లంతా గుంటలుపడి, తారుమరకలుపడి గలిజాగా వుంటుంది. ఆ గేటుముందు మురికికొల్వమీద నాలుగు పాతచెక్కలు పరిచి నేల మట్టంచేసారు. అవి రోడ్డుమట్టానికిన్నా కొంచెం ఎత్తులో ఉన్నాయేమో, ఆ చెక్కలు ఇంకా సరిగ్గా పాతక, ఇంకా మేకులు దిగగొట్టకపోవడంవల్ల అవన్నీ నేనుచూసుకోలా — అవన్నీ ముందుగా నాకెలా తెలుస్తాయి! వైగా మనకమనక చీకటి — వెకిలు గేటు లోకి పోయేసరికి చేతులు వాణికాయి. వెకిలు కాలవ ఎక్కేసరికి, ఆ చెక్కలు ఎగిరి పైకిలేస్తే నేను మాటాడుగా కాలవలో పడ్డాను. కళ్ళు మెకంకమ్మి తిలదిమ్మెత్తిపోతే — ఉక్కిరిబిక్కిరిస్తూనే — నిజానికి ఆ తీరంలోంచి జరిగిందో నాకే తెలియదు. స్పృహతప్పి పడిపోయానట. కాళ్ళకి చేతులకి బాగా దెబ్బలుతగిలాయి. పదిరోజులేమో ఆస్పత్రిలో వున్నాను. ఐతే ఏమింది, ఏమింది! అప్పటినుంచి ఈ లోకంలోని ముచ్చట్లనిచూసి ఆనందపడే యోగ్యతని పోగొట్టుకున్నాను. నా కొడుకుని కళ్ళారా చూసుకుని మురిసిపోయే భాగ్యం లేదు నాకు. వాడు ఆఫీసుకి దిద్దగా తీవిగా సంతోషంగా వెళుతుంటే

చూడాలని నాకు మెంటినుంచీ కోరిగ్గావుండేది. అయితే నేం, నాకా అదృష్టంలేదు.

మాకు, ఈరోజులు మహా ఛెస్టిని. ఇంత కష్టకాలం ఎప్పుడూ ఎరగను నేను. నానా అవస్థలు పడుతూ జీవుడా అని నెత్తినోరూ బాదుకుంటున్నావాళ్ళో — ఒక్క రూపాయివెబ్బలు ఇన్వెన్యగలిగే శక్తి సోమతా ఈరోజున ఒక్క కుటుంబానిక్కూడా లేదు.

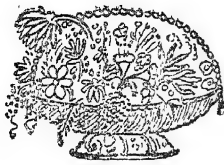
అయితే మాయందు జీవుడు చిల్లటిమాపే చూశాడు. నేను ఈ లోకానికి కానివాణ్ణిపోయాననుకో. అయినా మావాడు శుభస్యనే “ఏ. ఎమ్. ఐ. ఇ.” కూడా ప్యాసయ్యాడు. ఇంకా ప్రమాదని రావడానికి కొద్దికాలం పడుతుందనుకో. వాడు సలక్షణంగా ఇంత సంపాద్యున్నాడు. ఇప్పుడు నాకు ఏ దిగులూలేదు. హాయిగా గడుపున్నది. జీవుడు నాచూపు తీసుకుపోయాననుకో. అయినా ఏం చేస్తాం? ఏదైనా మన చేతుల్లో ఏమింది! పేద వాళ్ళం! ఏది వచ్చినా భరించాలి! అనుభవించాలి! దానితోనే తృప్తి పడాలి! దాంట్లోనే సుఖపడాలి! ఇప్పుడు నావసయి పోయింది. ఏదో కాస్తేపు ఈ ఇంటికి ఆ ఇంటికి తిరిగి ఎదో ఇలా కాలం నెళ్ళబుచ్చుతున్నాను.

గ్లాసులో చల్లని పానీయం అయిపోయి అడుగు అవుపిస్తున్నట్టు ముసలివాడి మాటలు. గౌరవర్నపు గాలి. నీటి వాసనగాలి, బైబు. ఎర్రగులాబి టేమూగ కరగిపోయే నూర్లుడు.

చలివేండ్రలోనుంచి బెటకు వచ్చినట్టు అయి, తీరంపోటు నుతిపోయినవాడిలా అయిపోయి, నిర్విణ్ణుడైన వెంకటేశ్వర్లు లేరుమని, జీవితంలో వేసుచుక్క అవుపిస్తే, మనసంతా ఆలోచనలో నిండిపోతే, ఆ ముసలివాడిదగర సెలవు తీసుకుని ఇంటికి వెళ్ళడానికి మనస్ఫూర్తింపక వెంకటేశ్వర్లు పార్కులోకి మూగపోయి స్నానపులైన ప్రాణుల మధ్యకి చరచరా నడిచిపోయి, ఒకమూల చేరిగిపడితే —

అతని కళ్ళముందు అతని గతిం అవుపిస్తున్నది. మనసు తేలికపడి అతను ఏం చెయ్యాలో, ఏం చేస్తే ఎలా జనరుతుందో అతని కిల్లిముందు అవుపిస్తున్నది..

వాన వెలిసినతర్వాత — అవును — వానవలసిన తర్వాత

కలగూర గండ

గురజాడ వారి రచనలు పారనంది వారి విమర్శ

శ్రీ అవసరాల సూర్యరావు

గురజాడ వారి రచనలు, వీరేశలింగం గారిపై దాడి" అనే పేరుతో, సెప్టెంబరు నెల, భారతి సంచికలో శ్రీ పారనంది జగన్నాథస్వామి గారు ప్రకటించిన వ్యాసాన్ని చదివాను. 'కావ్య లో శృంగారం' అనే తమ వ్యాసంలో శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారు, శ్రీ వీరేశలింగం పంతులు గారిమీద దండెత్తినారని, విమర్శకుల ఆగోషం. ఇలాగ, శ్రీ గురజాడవారు దండెత్తడానికి "కారణ మేమైయుండును, వీరేశలింగం గారిపై అసహ్యము— ఆగౌరవము కలగాలని గదా గురజాడవారి ప్రయోజనము. కారణము నిర్దుష్టపడదానికి తగిన ఆనాటి సామగ్రి దొరకలేదు. నా ఊహ, బహుశః వీరేశలింగం గారు, గురజాడ వారి కవ్యాకుల్గంపై ఏమైనా ఎక్కడైనా దణికినారేమో." అంటూ శ్రీ పారనందివారు, బట్టకలకూ మోకాటికీ ముడి వేయ ప్రయత్నించారు.

శ్రీ వీరేశలింగం గారి కోన్ని రచనలలో సంప్రదాయసిద్ధంగా వస్తున్న మన ప్రాచీనకవుల శృంగార వర్ణనలు కనిపిస్తున్నవని శ్రీ గురజాడ వారు విమర్శించిన చూడ నిజమే. విమర్శించడమంటే, దాడి వెపలమనే దాని అర్థం అని ఊహించుకుంటున్న శ్రీ పారనందివారు అనేక విచిత్రమైన ధ్రువలతో తమ వ్యాసాన్ని వ్రాయడం సహజమే. వీరేశలింగం గారి రచనలలో శృంగార వర్ణనల వాసనపోలేదని శ్రీ అప్పారావు గారు కొవించిన విమర్శకము సమంజసము, కాదో చెప్పలేన శ్రీ పారనందివారితో వివాదమునకు దిగుటకు తృణధిలేకుండా వున్నా, పాఠకులకు అపార్థం కలిగినూ, వారు మోసిన కోన్ని ఆభియోగములకు సమాధానమిస్తున్నాను. "నాటిని చూడడానికి చాలా ప్రయత్నించాను. లభించలేదు; గురజాడ వారి నాటి ముద్రణము దొరకలేదు.

ఇప్పుడు దొరికే ముద్రణములోని ప్రబలు పంక్తులు సరిపడలేదు. సత్యము అయినాస్వామి కాలేను" అంటూ శ్రీ పారనంది వారు తా మేవో సత్యమనని నల్ల పాఠకులను ధ్రువంపచేశారు. వీరేశలింగం గారు తమ రచనలలో శృంగారవర్ణనలను చేయలేదని ఒక ప్రక్క వ్రాస్తూనే, "కాని వీరేశలింగం గారు ఈ పదాలను ఈ అసభ్యులను విడిచివేసివుంటే బాగా ఉండి యుండునని మా అభిప్రాయము. తృభిచార ప్రసంగం శ్రేయస్కరంకాదు; వీరేశలింగం గారి వంటి పారిసద్భాగ్యులంబులను నచ్చుకూడనిది ఆచారాదుల వెక్కిరింపటానికే ఈ దోషాన్ని చాటేటకాదు. నిజమే" అని శ్రీ పారనందివారు పేర్కొన్నారు. "ఇట్టి గ్రంథరచన లోకానికి హానిచేయును. దీనిని నిలుపవలయునని నా మతము అనే వాక్యాలతో వారి వ్యాసాన్ని చాలించారు గురజాడవారు. పూర్తిగా వారితో ఏకీభవిస్తాను" అని వ్రాసిన శ్రీ పారనందివారు యింత వ్యాసాన్ని ఎందుకు వ్రాసివేయ?

సాంఘిక దురాచారాలను ఖండిస్తూ శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం గారు రచించిన ప్రహసనాలను గురించి వ్రాస్తూ శ్రీ జగన్నాథస్వామి గారు "ఈ గ్రంథాలన్నీ తుణికిగ్రంథాలు; అసగరస్మిన్ అనే అంగ విమర్శకుని మాటలప్రకారము ఆ సమయానికి పుట్టిన గ్రంథాలు." అన్నారు; ఇంకొకచోట "ప్రహసనాలు కావ్యాలా నిజంగా ఆలోచిస్తే" అంటూ శ్రీ వీరేశలింగం గారు కొవించిన సాహిత్య సేవను విమర్శకులు తుణికిగానే పరిగణించి అటు శ్రీ వీరేశలింగం గారికీ, యిటు శ్రీ గురజాడవారికీ తమ వ్యాసపదవితో అపచారం చేసినవారే అయ్యారు.

"పచ్చిశృంగారము రెండురీతులుగా నుండును. రత్యాదివర్ణనమును, స్త్రీల అవయవములను వర్ణించుటయు నం దొకటి. నిజమయిన పచ్చిశృంగార మన్నది పరకీయ శృంగారము. ఈ శృంగారమే 'అపూర్వ బ్రహ్మబర్హి ప్రహసనము'నందు కర్ణిప బడినద"ని పేర్కొంటూ శ్రీ అప్పారావు గారు అపూర్వ బ్రహ్మబర్హి ప్రహసనమునందలి కథా వస్తువును, నిర్వహణపద్ధతిని ఉపహరించారు. "శ్రీ పంతులుగారు భాషాసంస్కరణ కర్తలును సంఘ

సంస్కర్తలునైనను రక్తబలముచేత మన ప్రాచీన కవుల శృంగారము వీరికి ఆమూల్యముగా వచ్చినది. అందుకు నిదర్శనము ప్రథమ సంపుటములో నగ్రాసమునకు బూనిన ఆపూర్వ బ్రహ్మగర్వయును ప్రహసనమే” ఇది శ్రీ అప్పారావుగారు వ్రాసిన వాక్యాలు. అయితే వీటిలోని “రక్తబలముచేత మన ప్రాచీన కవుల శృంగారము వీరికి ఆమూల్యముగా వచ్చినది” అనే వాక్యాన్ని అవగాహన చేసుకోక శ్రీ పారనందివారు వింత వింత నిర్దాంతాలను కొనించారు: “ఇందులో మొదటివానిలోని ‘సంఘ సంస్కర్తలైనను’ అన్నది, ‘రక్తబలముచేత’ అన్నది విమర్శన, ఖండనలకుండు ఎక్కువగా ఆగ్రహ ఛలోక్తులు అని నా మనవి. 22 వ యస్సన లేని ‘రక్తబలము’ 44 వ వచ్చింది కాబోలు! ఈ రక్తబలానికి ఉపయోగము పచ్చిబూతు శృంగార వర్ణన ద్వారానా!... రక్తబలానికి ఇంత అల్ప సంతులన! అంతేకాకుండా వారిని ఎరిగినవారు ఎవరూ వారికి రక్తబలబాధ ఆరోపించరు. వారు ఎప్పుడూకూడా మంచి ఆరోగ్యస్థిలో ఉండలేదు. వారి శరీరాన్ని పీడించిన శ్యాకైకాన రోగము లోకవిదితము.”

సంప్రదాయ సిద్ధిగా వస్తున్న ప్రాచీన కవుల శృంగార వర్ణనలు శ్రీ వీరేశలింగంగారి రచనలనుండి పోలేదు అనే శ్రీ అప్పారావుగారి వాక్యాల తాత్పర్యం. అంతేకాని, శ్రీ వీరేశలింగంగారు రక్తబల బాధతో తమ అసంతృప్తిని తీర్చుకుంటున్నారని అప్పారావుగారు అనలేదు. శ్రీ వీరేశలింగంగారి నైతికప్రవృత్తిని శ్రీ అప్పారావుగారు శంకిస్తున్నట్టా, వారి నైతికప్రవర్తన తా మొక్కరికే తెలిసినట్టా ఎవేమో ఊహించి “వారు అగ్నిహోత్రమువలె తీక్షణమైన కుద్ధసంస్కారాన్ని నడిపి అత్యంత సన్నిహిత స్నేహితుల విరోధము సంపాదించిన వార”ని శ్రీ పారనందివారు శ్రీ వీరేశలింగంగారిని సమర్థిస్తున్నట్లు వచించబూనుకున్నారు.

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగా రంపే శ్రీ గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారికి ఎట్టి గౌరవ భావంవుండేదో తెలియచేయడానికి శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారు, తమ డైరీలలో వ్రాసుకున్న యీ వాక్యాలను ఉదహరిస్తున్నాను: “శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారు నిశ్చయముగా మహాపురుషులు. సాహిత్యములో వాక శాఖను ప్రారంభించి, సంఘములో పురోభివృద్ధి పంథా లేవదీసినవారు. ఇది ఎంతో కష్టతరమైన పని. తెలుగుజాతి సేవాధిపతులైన వంశీపురుషుల రక్తము తనలో ప్రవహించు

చున్నది కనుకనే, వారిలో సాహసము, నిశ్చలత్వము కనబడలేవి.” శ్రీ గురజాడవారి “కావ్యాలలో శృంగారం” అనే వ్యాసంలోని కొన్ని వాక్యాలను చూసి విపరీతాద్వాలను భావించుతున్న శ్రీ జగన్నాథ స్వామిగారు శ్రీ అప్పారావుగారి డైరీలోని పై వాక్యాలను చిత్రింగితే విషయం అవగతమౌతుంది. శ్రీ వీరేశలింగం పంతులుగారి యెడల శ్రీ అప్పారావుగారి కింతటి గౌరవభావమున్నది కనుకనే, వారి శిష్యులు శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులుగారు “అప్పటికి ప్రసిద్ధులైవుండిన ఆంధ్ర ధీరాజీందరులు రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి జీవితము కొంతవరకాయనకు మార్గదర్శకమై యుండునని ఊహాసాహిత్యరచనలలో సాంఘికీకృత చయ్యమునది అప్పారావుగారికి శ్రీ వీరేశలింగంగారి రచనలెల్ల స్ఫురించివుంటుంది”ని అభిప్రాయపడిరి. కాని “నేను ఇద్దరినీ ‘గురుడు’ని చెప్పుకుంటున్న శ్రీ పారనందివారు మాత్రం, శ్రీ కందుకూరి గురజాడలకు ముగ్ధుని నాదూలేని శత్రుత్వాన్ని వారిపైనా కీర్తిశేషులైన యీనాడు కల్పింప సంసిద్ధులవుతున్నారు! కవులను ఎరిగివుండెము వేరు; వారి తత్వమును అవగతము చేసుకోవడము వేరు. కవుల తత్వము ఆశీర్వాద చేసుకోవచ్చును, విమర్శకు కిట్టి చిక్కులు తలపింపక తప్పదు.

“బహుశః వీరేశలింగంగారు గురజాడవారి కన్యాశుల్కంపై ఏమైనా ఎక్కడైనా చణికినారేమో” అని శ్రీ పారనందివారి వాక్యం. ఆలాగున శ్రీ వీరేశలింగంగారు చణికివుంటే బాంకుడునని విమర్శకుల కోరిక కాబోలు! కాని ఆ కోరిక ఫలించేదికాదు. యీ దిగువ ఉదహరిస్తున్న వాక్యాలను చిత్రించండి: “నిన్ను నార్దరన్ సర్కార్లు బ్రోగ్రసేపు యూనియన్ మీటింగు జరిగినది. మీ కన్యాశుల్కంలోని గిరిశంసు గూర్చిన కొంత భాగం ఆడినారు. పొట్ట చెక్కులగునట్లు నవ్వనివారు లేరు. అద్భుతముగా నున్నది..... కన్యాశుల్కపు కూర్పును నిన్ను మెచ్చుకొనినవారు లేరు. వీరేశలింగం పంతులుగారు, న్యా. సు; జ. రా గారు మొదలగు వారు మిగుల సంతోషపడిరి” అని పూజ్య శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, తమ మిత్రులు శ్రీ అప్పారావు పంతులుగారికి 1912, నవంబరు 24 వ తేదీన వ్రాసిన వాక ఉత్తరములో కలదు.

శ్రీ వీరేశలింగం, అప్పారావుగారలకు గల మిత్రత్వము, ఒండొరులపై గల గౌరవభావము,

ఇరువురి రచనాపద్ధతుల స్వభావమూ తెలియకచేసే విమర్శనములవలన ఇరువురికీ అపచారం చేసినట్లే అవుతుంది.

“గురజాడవారు సంప్రదాయాతీతులు. కళాప్రియులు. రసీకవరులు. శ్రీ ఆనందగజపతి మహారాజులం. గారి ఆస్థాన సభ్యులలో ఒకరు. ఈ కాలములో విజయనగరం సాహిత్య సంగీత నృత్యాది లలితకళలకు ఆస్థానమైయుండేది. ఈ కళలలో ప్రపథమస్థానము ఆక్రమించినది శృంగారాను మంగికము. దీని అనుచరులలో ముఖ్యమైనవారు, నాచ్ గడ్డు, దాన్సింగ గడ్డు, సానులు, భోగం వారు, ... సాయంకాలము కాగానే ఈ కళాప్రియులు ఆ కళావంతుల గృహలలో చేరి మాటలు, పాటలు, పేకాటలు, నృత్యము, తాంబూలము, పానము మొదలైన రినోదాలద్వారా లలిత్య కళలను కళాపునిండా హృదయమునిండాను ఆరగించి ఏ పది గంటలకో స్వంతగృహాలు చేరుకునేవారు...” అని శ్రీ పారనందివారు వచ్చిస్తూ “ఈ కళావంతుల కళారాసన గురించి మాత్రము గురజాడవారు వీరేశలింగం గారు భిన్నాభిప్రాయము గలవారని ధైర్యముతో చెప్పగలసిన”ని ప్రకటించుకున్నారు. “ధైర్యముతో చెప్పకపోతే మానె, పోనీ అధైర్యముతోవైనా శ్రీ వీరేశలింగం, గురజాడలకుగల భిన్నాభిప్రాయము లేమో శ్రీ పారనందివారు చెప్పినారుకారు!

కళావంతులు, సానులు, నాచ్ గడ్డు, గ్రాస్ గడ్డు మాట నాకు తెలియదుకాని, ఆనాడు గురజాడ వారి స్నేహితులు, సమకాలికులు గొప్పపండితులు. వివిధశాస్త్రములలో ఆరికేరి శాస్త్రజ్ఞులు. శ్రీ ఆనంద గజపతి ఆస్థానములో సంస్కృతాంధ్ర ఆంగ్ల సాహిత్య విషయములపై ధర్పణ జరుగుతూ ఉండేది. ఈ ధర్పణలో శ్రీ అప్పారావుగారు ఎంతో ఆసక్తితో పాల్గొంటూ వుండేవారు. “వివిధ శాస్త్రములలో శ్రీ మదనంద గజపతిమహారాజు వారి ఆస్థానములో యే సాయంకాలము యేమి ప్రశ్న పడి యెట్టి నూత్నమైన శాస్త్రార్థము చేయవలసి వచ్చునో అని హఠివిపోతూ యెప్పటికప్పుడు తమ పాండిత్యమును పరుచుపెట్టిన కలితవ నిత్యముతన ముగా వుంచుకోవలసినవారైన అప్పారావుగారివంటి ఆనాటి కాలేజీ పండితులు ఎట్లు గ్రంథపరిశీలన చేయుచుండెడివారో, ఎన్నెన్ని గ్రంథములు చదివే వారో, పేరుపడ పండితులతో యెట్లు సంప్రదింపు కోనేవారో అప్పారావుగారి డైరీవల్ల కొంత గోచ

రించుకుంద”ని శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులు గారు వ్రాసిరి. చూటవరసకు ఒకనాటి యిహగోష్ఠిని శ్రీ అప్పారావుగారి డైరీలనుండి వేర్కొంటూ : “జ్ఞానప్రపంచైన సాహిత్యము, శిక్షవంతమైన సాహిత్యము అనే మామూలు సాహిత్యనిభాగమును గురించి దర్ప జరిగినది.” (అక్టోబరు 6, 1887)

మరొకనాటి ఉదంతం : “నిన్నటి సాయంకాలం శ్రీ మహారాజానాథ ఇతరుల మనస్సుకు నొప్పి కలిగించుకుండా వుండడము గురించిన్ని, ఆగ్రహమును అగువులో వుండడము గురించిన్ని చెప్పిరి. దీనికి అవసరం యిటు కలిగింది. ఆ తొలి రోజున పిల్లవాళ్ళను శ్రీ మహారాజువారి సమక్షములో ప్రశ్నిస్తూ లింగం లయ్యైతే పంతులు గారు “నో ఎనీ” అనే పదబంధం వాడివారట. నెంబనే తన మామూలు ధోరణిలో “శరత్” ఆయనమీద దండెత్తినట్లు” అని ఆంగ్లములో ‘గుడ్చుయోగ’ మరి ఆయనను మందలించెట—అదీ ఆ పిల్లవాళ్ళ యెనుట!... గత కొన్ని దినములనుంచి రాజావారు అనేపనిగా తెక్కలేనిన్ని వ్యాకరణములు తిరగ వేసి ‘నో ఎనీ’ అనే ప్రయోగం తప్పా, అయితే యెంగుచేత అనేసంగిని మాన్ప

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం ౬ కృషిస్తు

తల్లికి క్షోభకాదు?
భారతీ-భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
కోసం ఎంతని చిచారిస్తుఉందో!

(ప్రాకమ 1920 మార్చి)

ఇదుగోమా 35 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

మాకు నేడే వాయిండి

రెడ్డి అండ్ కో
గోపాలపురం. (ప్రా.గో.జి)

న్నారు. మేముకూడా ప్రమాణ గ్రంథములను తిరగ వేస్తూ యొక్కడేనా యిట్టి ప్రయోగం దొరుకునా అని వెతికితిమి. ఈ రోజున (జూలై 5, 1895) హ్యూమన్ లోగాని పూజలోగాని ఇట్టి ప్రయోగం దొరకవచ్చునని శ్రీ రాజావారు అప్రమత్తుంగా తోచినట్లు అన్నారు. సూర్యనారాయణపంతులు 'హ్యూమన్ చరిత్రోపన్యాసములు' మొదటి వాల్క్యాము పది పేజీలు అలాగ తిరగ వేస్తూ వెళ్లేసరికి నిత 'హ్యూమన్ ఆర్ నో ఎస్' అనే ప్రయోగం కంటపడ్డది. అక్కడి కావివాదిం పైసలయిపోయింది."

సాహిత్య దర్శనంతోను, గోప్యతతోను, వివిధ విషయ పరిశీలనలతోను, పాంఘిక సంస్కరణోద్యమ వెలువలతోను, నిండిన నాటి శ్రీ అప్పారాయకవి సమకాలిక జీవితంలోవుండే వెలుతురు చూడలేక, కేవలము ఆయన "పేకాటలు, నృత్యము, తాంబూలము, పానము మొదలైన వివేచనలద్వారా లలిత్య కళలను కడుపునిండా, హృదయమునిండాను ఆరగించి"నట్లు గృహింపచేస్తూ శ్రీ పారనందివారు 'అప్పారావుగారికి పచ్చిశృంగారము ఇష్టపక్షమే' అని తోచకమానదు. అట్టిదానిని కళగా తలచి అనిండ్లముగా దానిని పోషించినట్లు గ్రీకుదేశపు నగ్న విగ్రహాలను, పాశ్చాత్య సంప్రదాయమైన నృత్య పేషాలను, బొకాచియో మొదలైన నాగరిక గ్రంథాలను సంస్కృతాంధ్ర మహాకవుల వర్ణనలను ఉదహరించిన వ్యాసభాగాన్ని తర్కిస్తే ఆ అభిప్రాయము బలపడగలను" అంటూ వ్రాయడము అక్రమము.

"బహుశః ఆ దృష్టిలో వ్రాయబడిందా కన్యా పల్కం, లేదా విజయనగర లలితకళా వాతావరణము లోనిదా?" అని సందిగ్ధ మనస్కులౌతున్న శ్రీ పారనందివారికి, గురజాడవారి వాక్యాలనే చదివి వినిపిస్తాను: "కన్యాపల్కము నాటకం పిలవని పేరంటానికి 'మా అప్ప పల్కుచీర కట్టుకొస్తానని' బయలుదేరి యేదో వొక నైతికోదేశాన్ని ప్రత్యక్షంగా బలవంతంగా నెత్తిన రుద్దదు. కాని, మహత్తరమైన నైతిక ప్రయోజన మొకటి దానికివుంది. మానవ జీవితంతో నేను చెల్లగాటం ఆడ్డం లేనేలేదని యీ నాటకం చదివితే నీకు తెలుస్తుంది. ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా, మానవజీవితాన్ని గంభీరమైన దానినిగా భావించి ఈ నాటకంలో దానిని యితీ వృత్తిగా స్వీకరించాను."

"వారి కన్యాపల్కంలో ఒక్కమాత్రే వీరేశలింగం గారి నామము ఉచ్చరింపబడినది. అది కూడా అంతే ఆమోదప్రపదసంపర్కంలో పడిలేదు. రాజమహేంద్రవరంలోని వారి వితంతు శరణాలయం పేరుకు బదులుగా ఒక నామములేని వితంతు మూంస్ఫరింపబడింద" నే నిరాధారమైన వ్రాతలతో అభాండుమును మోప ప్రయత్నించారు విమర్శకులు.

లేనిపోని ఊహలతో, పాఠకులకు అపోహలు కలిగించ ప్రయత్నించి, శ్రీ వీరేశలింగం, శ్రీ గురజాడలకు అపచారంచేసే యిట్టి వ్రాతలవల్ల సాహిత్య మునకు ఎట్టి ప్రయోజనమూ కలుగదు.

గ్రంథ వెమర్శనము

భాషాచరిత్రక వ్యాసములు

రచయిత: శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ప్రభు
రణ: కోరాడ పబ్లిషింగ్ హౌస్, 23, సింగరాచారి
విధి, ట్రిప్లికేన్, మద్రాసు - 5. వెల 2 8 0.

భాషాచరిత్రకు సంబంధించిన యీ వ్యాసము
లన్నియు నిదివరకు “భారతి” మొదలగు పత్రికలలో
చుక్కంటిపెట్టినవి. కాని యిది యన్నియు ఇప్పు
డ్డొక్క సంపుటిగా యీ గ్రంథములో చేర్చబడినవి.
దీనిలో ప్రకటింపబడిన వ్యాసములు ఆరు కలవు.

(1) భాషాశాస్త్రము-దాని క్రమాభివృద్ధి (2) ఆంధ్ర
భాషాభివృద్ధి (3) ఆంధ్ర దేశీయము-అవ్యయము
(4) ద్రావిడభాషల పరస్పర సంబంధము (5) అర
వము, తెలుగు — వాని ప్రాచీనత (6) భాషా
వృద్ధి.

“తెలుగుభాష” యొక్క పుట్టు పూర్వోత్త
రములను చర్చించుటకు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య
గారు రచించి ప్రకటించిన యీ గ్రంథము అట్టి
జ్ఞానగలవారికి అట్టి పరిశోధన చేసేవారికి కంచు
కొగడా వంటిది. ఆంధ్రభాషలో ఉన్న పదముల
నన్నింటిని లెక్కించి జవాబు లెక్కలు తయారు
చేసినవిధముగా స్థూలపరిశీలన చేసేవారికి కోరాడ
రామకృష్ణయ్యగారు నూచించిన యీ క్రింది విష
యము మునుపరుగా గమనింపదగి యున్నది.

“శబ్దరత్నాకరమందలి పదములు చూడగా,
దేశ్యపదములు 12,387 అయియుండగా, సంస్కృత
పదములు 14,814 ను, తదవ్యయములు 2,000 ను
ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లు తెలుగులోని
సంస్కృతపదములు, దేశ్యపదములకంటే, నెక్కు
డుగా గన్పడుటచే, తెలుగు సంస్కృతము నుండి
వచ్చినదిగ నే కన్పడును. కావుననే సంస్కృత
భాషపండితులై, దానియందు విశేషాభిమానముగల
ప్రాచీనాంధ్ర వైయోకరణులందరు నిది సంస్కృతము
నుండి పుట్టిన భాషయే యని చెప్పబడగా తట
స్థించినది. సంస్కృత పదములేగాక, యింక ననేక
భాషలనుండి యనేక పదములు తెలుగులో వచ్చి
చేరినవి...అయితే, యంతమాత్రమున వాఙ్మయ
కర్తలు చెప్పినట్లు,—“నూటికి 50 కంటే అధికముగ
తత్వపదములు, నూటికి 15 వంతున తదవ్యయములు,

నూటికి 10 వంతున చైత్యపదములు, 4 వంతున
తులకపదములు, 5 వంతున సాంస్కృత పదములు—
యీవియు గలవని వేసికొనుచు వచ్చుచున్నయెడల
తెలుగుభాషయే సంస్కృతము. కాని యీ భయ
మెంతమాత్రమును మనము పడవలసిన యవసరము
లేదు.”

క్రీస్తు పుట్టక పూర్వము రహరవి 5,000 సం॥
క్రిందుల సింధు నదీ ప్రాంతములో కొన్ని మహానగర
ములు వెలసియుండెను. ఆ సింధునదీ ప్రాంతములోని
భూగర్భమునుండి ఆ నగరము లిప్పుడు బయటపడినవి.
మొహెంజోదారో అను పట్టణమున్నూ హరప్ప అను
పట్టణమున్నూ యిప్పటికి 7 వేల సంవత్సరముల
నాటివి ఆ నగరములను పరిశీలించి చూడగా, రెండం
తస్తుల మేడలు, విశాలమైన బీడులు, రసాలప్రక్కను
మురుగుకొల్లలు, జలక్రీడలకు తగిన తటాకములు
కోనేరులు మొదలైనవి కన్పించుచున్నవి. 7 వేల
సంవత్సరముల క్రిందుల అత్యంత నాగరికతావికాసము
గల జాతివారు యీ పట్టణములను నిర్మించిరని విదిత
మగుచున్నది. ఆనాటి నాగరికతావికాసమునకు
“సైంధవ నాగరికత” అని నామకరణము చేయబడినది.
ఈ పూరాతననగరములలో లభించిన నాణెములు,
మొదలైన వస్తువులవూడ ఒక విధమైన లిపి కన్పించు
చున్నది. అది సంస్కృతము కాదు - అది అత్యంత
ప్రాచీనమైన ద్రావిడభాష యని పరిశోధకులు నిర్ణ
యించియున్నారు.

ఇది ఇట్లుండగా, బెలూచిస్థాన ప్రాంతమందు
“బ్రాహూయా” అను భాషయొకటి కన్పించు
చున్నది. ఈ భాష సంస్కృతము మొదలైన అర్య
భాషలవంటిది కాదు. తెలుగు అరవము మొదలైన
ద్రావిడ భాషలలోని పదములకు ప్రతిబింబములు ఈ
బ్రాహూయా భాషలో కన్పించుచున్నవి.

ఆర్యులు భారతదేశంలో ప్రవేశించినప్పుడు
వారితో వచ్చినది సంస్కృతభాష. ఆర్యులకంటే
పూర్వము యీ దేశమునకు సుమేయను తెగలవారైన
ద్రావిడులు ప్రవేశించినట్లుగా మొహెంజోదారో
నగర శిథిలములన్నూ సైంధవ నాగరికతా విశేషము
లున్నూ విదితము చేయుచున్నవి. ద్రావిడులు యీ
దేశములో ప్రవేశించి ప్రబలులై పట్టణములను నగర
ములను నిర్మించుకొని విస్తరించిన కొన్ని శతాబ్దముల

అనంతరము ఆర్యులు యీ దేశములోనికి ప్రవేశించి రని చరిత్రకారులు నిరూపించి నిరయంతక తప్పదు. పశ్చిమోత్తర ప్రాంతములనుండి ఆర్యులు ప్రవేశించినప్పుడు ద్రావిడులతో సంఘర్షించియుండిరి. ద్రావిడులు త్తరప్రాంతములనుండి వ్యర్థ భారత ప్రాంతమునకును, అడలనుండి దక్షిణ హిందూస్థానమునకును క్రాంతికులై వలసపోయిరి. చిట్టచివరకు ద్రావిడులకు దక్షిణ భారత దేశము స్థిరావాసమైనది.

కాని, ద్రావిడులు, యీ దేశములో ప్రవేశించక పూర్వము యీ దేశములో ఆదిమనివాసులు గాగోండులు, భొండాలు, ముండాలు మొదలైన జాతులవారు కొందరు నివసించుచుండిరని చరిత్రకారులు సిద్ధాంతీకరించియుండిరి. ఈ ఆదిమ ఆటవిక జాతులవారితో ద్రావిడులకు సంపర్కము, సంఘర్షణ, సహజముగా సంభించి యుండుచున్నది.

పైన చెప్పబడిన వరుస క్రమముగా ఆదిమ ఆటవిక జాతులతో ద్రావిడులకు సంపర్క సమావేశముల కలిగినప్పుడు యీ ఆదిమజాతుల భావవల్ల ద్రావిడుల భావపదజాలము కొంత మార్పును చెప్పున కలదై యుండును. అటువంటి ద్రావిడభాషను ఉపయోగించి ద్రావిడులతో ఆర్యులకు సంపర్కము కలిగినప్పుడు ఆర్యభాషయందు పై జెప్పిన ద్రావిడభాషా ప్రభావము గాని, ప్రయోగములు గాని, పదజాలము గాని సహజ సంస్కారణముచేత కన్పించవచ్చును. కనుక, సంస్కృతభాషకంటే పూర్వము ద్రావిడభాష, దానికంటే పూర్వము ఆదిమజాతుల భాష యీ దేశములో వర్తించుచుండెనుట మున్నందుగా అంగీకరించవలసిన సిద్ధాంతము.

ఈ సిద్ధాంతమును అంగీకరించినయెడల తెలుగు, అరవము, కన్నడము, మళయాళము మొదలైన ద్రావిడభాషల కన్నింటికి తల్లిభాష సంస్కృతమని వాదించుటకు వీలులేదు. ఈ దేశములోనికి సంస్కృతము రాకపూర్వమే ద్రావిడభాష యనునది ఒకటి ఉన్నదని అంగీకరించవలసిన అగత్యము ఏర్పడుచున్నది.

శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు సంస్కృతమువల్ల తెనుగు బహుముఖవికాసము చెందినదని విషయమును అంగీకరించెదరు. కాని, తెనుగు అనునది ఒక ప్రత్యేకమైన అనాదినిద్దమైన భాష కాదనెడివారి వాదనను అంగీకరించరు. తెనుగు అనునది

అనాదినిద్దమైన ద్రావిడభాషకు కుటుంబమునకు చెందినదని నిరూపించుటకు వీరు చేసిన పరిశోధన రాగ ద్వేషరహితమైనది. వారు వెల్లడించిన యీ క్రింది అభిప్రాయము గమనింపదగియున్నది.

“ద్రావిడభాషా కుటుంబములో మొదటి నుండియు దక్షిణ హిందూదేశమున వ్యవహరింపబడు భాష లన్నింటికంటేపాటు తెలుగుభాషయు జేరి యున్నది...అయితే యవన్నియు నొక కుటుంబమునకు జెందినవని జెప్పినంతమాత్రమున ఒకటి రెండవదానికంటే బ్రాచీనమనిగాని ఒకదానికొకటి తల్లివంటిదనిగాని చెప్పినట్లు కాదు...ఇవన్నియు బ్రాచీనంబగు మఱియొక భాషనుండి వచ్చిన నై సోదరి భావము నే వహించి యుండుచున్నవి. అరవమున కొక వేళ బ్రాచీనతరంబగు వాఙ్మయముగాని, బ్రాచీన భాషలదక్షిణములుగాని తక్కినవానికంటే నెక్కుడుగానున్నను అది తక్కినవానికి తల్లిభాష కానేరదు. ఇండ్లో-యూగోపియన్ భాషా కుటుంబము విషయమున జరిగిన యపారంబగు భాషాపరిశ్రమ యీ దక్షిణదేశ భాషలవిషయమున జరుగలేదు. కనుక యట్లు జరిగినచో నీ (దక్షిణదేశ) భాష లన్నిటికి మాతృభాష, యేదో, యేటి స్వరూపము కలదో నిరూపించి వీనిలోవీనికి గల పరస్పరసంబంధ మిది యని మనము నిరూపింపగలిగియే యుండుము. కావున మాతృభాషాభిమాను లందఱు దీని విషయమున దిగిన పరిశ్రమను చేయుదురుగాక!”

త్యాగమూర్తి

పద్యకావ్యం: కీ. శే. పాటి శ్రీరాములుగారి సంగ్రహం: రచన: కోట సోమకవులు ప్రాప్తి స్థానం: కవిచంద్ర గ్రంథమాల, కనిగిరి: నెల్లూరు జిల్లా; వెల 0-8 0.

సంగ్రహ రామవేళ శతకము

రచన: శ్రీ కంభాలూరి నరసింహశర్మ; యాడికి; అనంతపురం జిల్లా; వెల 0.5-0.

పరిణామవాదం

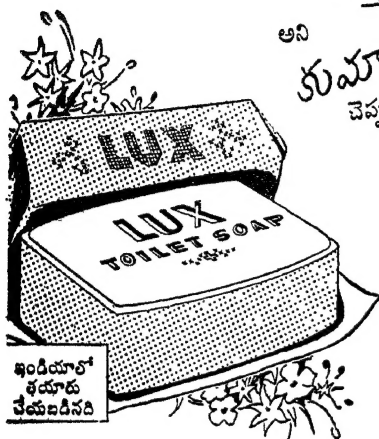
రచన: శ్రీ చ. సానివాసుదేవరావు; విశాఖాంధ్ర ప్రచురణ: విజయవాడ 2; వెల 0-12-0.

ఎంతో తెల్లనిది—ఎంతో శుద్ధమైనది—

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బు యొక్క నురగ ఎంతో

మెత్తగాను, సువాసనగాను వుంటుంది”

అని
కుమారి కమల
చెప్పుచున్నది

ఇండియాలో
తయారు
చేయబడినది

లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బు ఎందుకు అంత తెల్లగా
మున్నది: దీన్ని తయారుచేయుటలో అతిపరిశుద్ధ
నూనెలే ఉపయోగించబడుతాయి గనుక. కుమారి కమల
ఇలా చెప్పుచున్నది: “లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బు నా
సంపూర్ణ సౌందర్య సహకారి. దాని గుణకరమైన
మృదువగు నురగ చర్మ రంధ్రాలను లోతునండి శుభ్ర
పర్చి, నా చర్మాన్ని పట్టువలె మెత్తగాను, శుభ్రముగాను
యుంచుచున్నది. దాన్ని రోజూ వాడి మీ ముఖ
వర్చస్సును మనోహరంగా యుంచుకొండి. దాని
సువాసనకూడా మీకు మిక్కిలి ఇష్టముగా నుంటుంది!”

గాప్ప వారే,

శరీరమంతా సౌందర్యముగా నుండుటకు

వ. సైజు సబ్బు

ఇప్పుడు దొరకుచున్నది
ఇవ్వకే దానిని వాడి చూడండి:

“...అందుకే నేను రిశుభ్రతకు
దివ్యమైన ముఖవర్చస్సుకు, లక్స్
టాయ్లెట్ సబ్బుమీద ఆధారపడతాను!”

మా తారలకు సౌందర్యము నిచ్చు

నే నెప్పుడూ వండనంత అమిత రుచైన ఆహారము ... అదెందువల్లో మొట్టమొదట నాకు తెలియదు!

ఒకనాడు భోజనం చేశా మామూలుగానే ఉండింది. మా ఆయన ఎన్నటిలాగ అంతా మేలానానికీ, పిల్లలు చేతులు కడుక్కోవానికీ దెబ్బలాడుతుంటే, పాపాయి నిద్రనుండి లేచి ఏడ్చుచుంటుంటే, అఖరుకు అంతా కూర్చున్నాడు. అన్నం వడ్డించాను. అప్పుడు ఏం జరిగిందంటే: అసలు మొదటి ముద్దనుండి అల్లరి లేచి, పోటీలోలాగ మెదలకుండా తినేశాడు. ఆ కుటుంబమేనా? అని అశ్చర్యపడ్డాను. ఏమి పరిష్కారం చేశాను?

మా ఆయన నెప్పుడూ అసంతృప్తి ఆహార విషయంలో. పిల్లలూ తండ్రితోపాటు అల్లరే: భోజనానంతరం కూర్చుని అలోచించాను. అనాడు పుడయం ఏం కొన్నానో బజార్లో: కొడుగూరలా:....మార్చేమి లేదు. మాంసం, చేపలా? ... మామూలుచే. అప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆది అసలైన మార్పు వంటలో: అనాడు, డార్లా వనస్పతి డబ్బాను కొని వండి చూడాలని నిర్ణయించుకొన్నాను. మా కురూరదాడు అది చేపుకు, కొద్దిపుకు, మిఠాయికీ శ్రేష్టమైన చంటి క్రొవ్వనదార్దమని సంపాదించాడు. అతడు గాలిచొరని సీలు డబ్బాను నా చేతి కందిస్తూ, "ఇది ఆహారానికి కలిగించే సహజ ఉడులను మీ కుటుంబం మెచ్చుకొంటుంది" అని అన్నాడు.

అంతే: డార్లా వనస్పతి తగిన మార్పును కలిగించింది. అది అన్ని వంటలకూ దివ్యమైనది. ఆహారానికి సహజ రుచులు కలిగిస్తుంది. వంటకు క్రొవ్వనదార్దాన్ని విడిగా బజార్లో కొనుట వల్ల మీ ఆరోగ్యానికి ప్రమాదమున్నదని జ్ఞాపకముండు కొనండి. ఎక్కువ ఖరీదైన క్రొవ్వనదార్దములు కూడ కరీ చేయబడవచ్చును. లేదా? ఈగలు, దుమ్మువల్ల చెడిపోతాయి. గాలిచొరని సీలు డబ్బాలోని డార్లా వనస్పతి ఎల్లప్పుడూ తాజాది; పరిశుద్ధమైనది; ఆరోగ్యకరమైనది. మీరు మళ్ళీ బజారుకు వెళ్లనపుడు కొనే సరకుల్లో డార్లా ముఖ్యమైనదిగా నిర్ణయించుకొనండి. అందువల్ల ఎంత ఖర్చు తక్కువో!

10 పౌనులు, 5 పౌనులు, 2 పౌనులు, 1 పౌను మరియు 1/2 పౌను డబ్బాలో దొరకుతుంది. డార్లాలో ఇవ్వుడు విటమినులు ఎ, డీ వున్నాయి.

ఏది మీ కుటుంబానికి పుష్టికర ఆహారము?

ఉచిత సలహాకు ఇవ్వాలి శ్రీమతి ఆరెనుకు వ్రాయండి:

ది డార్లా అడ్వైజరీ పర్సన్ నర్సిస్ ఫోన్ డాక్టరీ నంబరు 353, బొంబాయి!

తెలుగులోనున్న డబ్బాలై చూడండి

అవనస్పతి
వంటకు దివ్యమైనది — ఖర్చు తక్కువ